yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

mart 1978. 8

1977 TÜRKİYE RAPORU

MAOİZMİN ÜÇ DÜNYA SERÜVENİ

naim yalın

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

İnceleme / Araştırma

Eleştiri / Tanıtma / Tartışma

* Having published a world report in the 7th issue of **Yurt ve Dünya**, we now try to give an over all report on Turkey covering developments in foreign and domestic policy, economics, mass movements and mass organisations, and culture and art in the year of 1977.
The other analysis in the research section of the periodical is called **The Third World Adventure of Maoism.**
The section devoted to discussion, criticism and introduction of new books contains:
— A research about the union papers in Turkey of today and yesterday problems
— Two seminar papers on the freedom of press in Turkey
— Aresearch about the union papers in Turkey of today and yesterday
Introducing
— Osipov's **Sociology**
— A. Togliatti's **Lessons on Fascism**
— A novel by Dursun Akçam, **Kanlıdere'nin Kurtları.**

---

* Après le rapport Mondial que nous avons qublié dans la numere 7, nous publions au numero 8 Le Rapport de Turquie—1977.
Ce rapport concorme, des commantaires sur:
— Les developpements de la politique exterieur,
— L'Economie,
— Les mouvements et organisations de masse,
— La culture et l'art,
— Les developpements politiques à l'interieur du pays.
Dans la partie Etudes et Recherches, la deuxième article est intitulé «L'Aventure des trois Mondes du Maoism».
Dans la partie «Débats, Critiques et Livres» figurent;
— Un débat sur «Le mouvement syndical progressiste et ses problèmes»
— Deux travaux de seminaire sur «La liberté de Presse»
— Un recherche sur «Le passé et l'aujourd'hui des journeax syndicales»
— Et on fait connaitre les livres suivantes:
«La Sociologie» de Osipov, «Cours sur le fascisme» de P. Togliatti, ainsi que le roman de Dursun Akçam, intitulé: «Les Loups du Ruisseau—Seignant»

Nach der Erscheinung Welt Report '77 im siebten Heft veröffentlichen wir nun Türkei Report '77, in dem
— Aussenpolitik
— Wirtschaft
— Massenbewegungen und Organisationen
— Kultur und Kunst
— İnnenpolitik
dargelegt werden. Ein anderer Text im Abschnitt «Forschung und Untersuchung» ist «Die Maoismus und das Abenteuer der drei Welt».
İm Abschnitt «Diskussion, Kritik, Information» nehmen folgende Texte teil:
— Progressive Gewerkschaftsbewegungen in der Turkei und seine Probleme
— Ein Seminar über die Freiheit der Presse
— Eine Untersuchung über die Gewerkschaftszeitungen in der Turkei-gestern und heute—
Als letztes werden Osipov/Soziologie, Togliatti/Lexionen über Faschismus, Akçam/Kanlıdere's wölfe (Roman) besprochen.

OKUYUCUYA

Yurt ve Dünya'nın 8. sayısı 1977 Türkiye Raporu ile başlıyor. Genel değerlendirme geçen yılki Türkiye Raporu'nda yapılmıştı. Bu nedenle bu yılki Raporda sadece 1977 yılındaki başlıca gelişmeler ele alınmakta ve genel eğilimlere ise geçen Rapora işaret edilerek (Yurt ve Dünya Sayı 2) atıflar yapılmaktadır.

Rapor, Dış Politik Gelişmeleri değerlendiren bir bölümle başlıyor. 1977 yılının ekonomik durumu oldukça ayrıntılı bir biçimde verilmeye çalışıldı. Kitle Haraket ve Örgütleri bölümünde ise; işçi hareketleri ve sendikal mücadele, emekçi aydın hareket ve örgütleri, köy emekçilerinin durumu ile gençlik hareket ve örgütleri ele alınarak inceleniyor. Daha sonra geçen yıl değinemediğimiz kültür ve sanat olaylarını içeren bir rapor var. 1977 Türkiye Raporu'nun son bölümü, iç politik gelişmeleri kapsamaktadır.

Derginin inceleme Araştırma bölümündeki ikinci yazıda Naim Yalın, Maocu 'Üç Dünya Teorisi'ni ele alarak, bu görüşün hangi çarpık bilincin ürünü olduğunu, emperyalizm, faşizm ve her türlü gericiliğin saflarındaki yerine dikkati çekerek gösteriyor.

Bu sayının Eleştiri Tanıtma Tartışma bölümü oldukça kabarık. 'Türkiye'de İlerici Sendikal Hareket'in Sorunları'nı içeren tartışmayı 29 Ocak 1978 pazar günü yaptık. O gün öne sürülen görüşler daha dergi yayınlanmadan uç vermeye başladı. DİSK'in karşı karşıya bulunduğu sorunlar, MESS grevleri, DİSK Türk-İş ilişkileri ile sendikaların ve yeni CHP iktidarının karşılıklı etkileşimlerinin neler olabileceğini içeren tartışmayı ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

O. Saffet Arolat ve Şükran Yurdakul'un yazıları, İstanbul Barosu'nca düzenlenen 'Basın Özgürlüğü ve Basının Sorunları' isimli seminere sunulan bildirilerdir. O. Saffet Arolat'ın 'Sendika Gazeteleri Dün Bugün' isimli yazısı ise, kısmen anı ve kısmen de sendika gazetelerinin taranmasına dayalı araştırma niteliğinde.

Tülin Öngen, Osipov'un Sol Yayınları'ndan çıkan 'Toplum Bilim' isimli kitabını tanıtıyor. M. Kök Özaltınlı 'Proletarya Enternasyonalizmi Açısından İki Kitap' başlığı altında iki ayrı kitabı tanıtıyor ve enternasyonalizm konusundaki çarpıtmalara ve konunun önemine işaret ediyor.

'Fazişm Üzelerine Dersler' Togliatti'nin dilimize çevrilen önemli bir yapıtı. Güncelliği açısından ise ayrıca önem taşıyor. Cemil Beyhan bu kitabı tanıtıyor. Ömer Polat'da Dursun Akçam'ın Kanlıderenin Kurtları isimli romanını tanıtıyor.

Son olarak özellikle abonelerimizden gelen bazı şikâyetlere değinmek istiyoruz. Abonelerimizin büyük çoğunluğu TİP yerel örgütleri eliyle yapılmaktadır. Tüm çabalarımıza karşın bazı aksaklıklar oluyor. Örneğin, Örgüt adreslerinden dergilerini almak üzere abone olanlara ayrıca dergi gönderilmemektedir. Bu abonelerimiz dergilerini Örgütümüz merkezlerinden alacaklardır. Abone kartlarına adreslerini yazan abonelerimize ise dergileri doğrudan tarafımızdan gönderilmektedir.

Posta ile gönderdiğimiz dergilerde ise elimizde olmayan nedenlerle gecikme ve hatta kayıplar olmaktadır. Bu tür aksamalardan haberdar olduğumuz oranda şikâyetleri karşılamaya çalışıyoruz.

Diğer yandan tüm abone ve okuyucularımızdan eleştiri ve önerilerini özellikle beklediğimizi hatırlatırız. Saygılarımızla.

YURT VE DÜNYA

İNCELEME ARAŞTIRMA

1977 TÜRKİYE RAPORU*

Türkiye'nin dış ilişkileri 1977 yılında da iki karşıt eğilimin etkisi altında oluşmuştur. Söz konusu eğilimlerden birincisi ve önde geleni, Türkiye'nin emperyalist sisteme bağımlılığının kaçınılmaz sonucu olarak, dış ilişkilerinin emperyalist sistemin genel çıkarları doğrultusu içinde biçimlenmesi eğilimidir. İkinci eğilim ise, başlı başına uluslararası bir sorun durumunda olan Kıbrıs bunalımı konusunda Türkiye'nin uluslararası alanda birtakım yeni destekler arama çabasıdır. Egemen sınıf iktidarlarının bu iki eğilimi bağdaştırma gereksinimini duymaları, Kıbrıs sorununun uluslararası niteliklerini gizleme ve sorunu NATO içinde bir oldu - bittiye getirme olanağının bulunmasındaki zorluklardan kaynaklanmaktadır.

Kıbrıs sorununa çözümün kaçınılmaz olarak uluslararası platformlarda bulunacağı gerçeğini bir ölçüde de olsa kabullenmek zorunda kalan Türkiye, başta BM çerçevesinde olmak üzere uluslararası forum ve kuruluşlarda, çoğunluğun iradesini dile getiren «bağlantısız» ülkeler topluluğunun desteğini aramaya yönelmiştir. Ne var ki, kısa vadeli ve dar çıkarlar uğruna başlatılan yakınlaşma girişimleri beklenen sonucu vermemiştir. Türkiye, BM'de ve diğer uluslararası platformlarda, yanında gözükmeye çalıştığı ülkelerin davalarına hiçbir zaman içtenlikle sahip çıkmamış, böyle bir izlenimi yaratabilecek girişimlerden özellikle uzak durmuştur.

Bu bakımdan Türkiye'nin 1977 yılında, BM Genel Kurulu'nun 32.

(*) «Yurt ve Dünya»nın bu sayısında, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu tarafından hazırlanan «1977 Raporu»nun Türkiye ile ilgili bölümü yayınlanmaktadır. Bu raporun uluslararası ilişkilerle ilgili 1. bölümü derginin geçen sayısında yayınlanmıştır.

dönem çalışmaları sırasında çeşitli uluslararası sorunlar karşısında aldığı tutum dikkat çekicidir. 32. Genel Kurul çalışmaları boyunca Türkiye, «apartheid (ırk ayrımı) suçunun önlenmesi», «Afrika'nın güneyindeki sömürgeci ve ırkçı rejimlere emperyalist ülkeler tarafından yapılan siyasi, askeri, ekonomik ve diğer yardımların engellenmesi», «halkların kendi kaderini tayin etme hakkı ve bu hakkın sömürge ve yabancı hakimiyeti altındaki halklara uygulanması», «uluslararası yeni bir ekonomik düzenin gerçekleştirilmesi» ve benzerleri gibi günümüzün temel uluslararası sorunlarına ilişkin karar tasarılarında bağlantısız ülkeler, «77'ler grubu» ve sosyalist ülkelerle aynı yönde oy kullanmıştır. Ancak Türkiye egemen sınıfları söz konusu tasarıların görüşülmesi sırasında izlenen tutumla ilkesizliklerini ve içtensizliklerini bir kere daha sergilemiştir. Hemen her karar tasarısının görüşülmesi sırasında söz alan Türk temsilciler, Dışişleri'nden aldıkları talimat uyarınca, tasarılarda «müttefik» olarak nitelendirdikleri ABD ve diğer NATO ülkelerinin kınanmasına karşı çıkmışlar, kınamalar aleyhinde verilen tasarıları da desteklemişlerdir. Ne var ki çekinceler belirtilen karar tasarılarının genel oylaması sırasında Türkiye'nin olumlu oy kullanması, emperyalist devletler doğrultusundaki tutumunu gizlemeye yetmemiştir. Bağlantısız ülkelerin ve diğer ilerici güçlerin, Türkiye'yi, kendilerinin emperyalizme ve uluslararası tekellere karşı sürdürdükleri mücadeleyi etkisizleştirmeye, emperyalist ülkeleri aklamaya çalışan bir ülke olarak görmeleri engellenememektedir.

Türkiye'nin Ortadoğu sorununun BM Genel Kurulu'nda görüşülmesi sırasında izlediği tutum özellikle ibret vericidir. Türkiye egemen sınıfları İsrail'in işgal altındaki Arap topraklarından çekilmesi ve Filistin halkının meşru haklarının tanınması gibi temel sorunlarda Arap ülkelerinden ve dünyanın diğer ilerici güçlerinden yana gözükmeyi amaçlayan bir politika izlemektedir. Ancak yine Türkiye'nin BM'deki delegelerine, konunun görüşüldüğü oturumlarda söz alarak, İsrail karşısında Arap ülkeleriyle aynı konumu paylaşmadıklarını belli etmeleri ve ABD'yi Ortadoğu bunalımındaki sorumluluğundan temize çıkarmaya çalışmaları yönünde direktif verilmektedir. Böylece görüşmelerin sonunda kullanılacak «olumlu» oylar dengelenmek istenmektedir.

Milliyetçi Cephe'nin Dışişleri Bakanı Çağlayangil'in, Sedat - Begin görüşmesinin hemen ertesinde Mısır'a yaptığı gezi, Türkiye'nin Ortadoğu sorunu karşısındaki tutumunun ne kadar içtenlikten uzak olduğunu ortaya koymuştur. Çağlayangil, bu gezisi ile, siyonizmle uzlaşarak Arap davasına ihanet eden Mısır yönetiminin adeta im-

dadına koşmuştur. Çağlayangil'in Kahire ziyareti, Türkiye'nin ilerici Arap ülkelerinde ve tüm anti-emperyalist dünya kamuoyundaki sınırlı saygınlığına da ağır bir darbe indirmiştir. Sedat'la Türkiye'nin Dışişleri Bakanı arasında gerçekleştirilen buluşmanın, Sedat'la Arap dünyasındaki itibarını yeniden kazandırmaya çalışan emperyalist çevrelerin niyetleriyle sıkı bir ilişki içinde olduğu söylenebilir.

1977 YILINDA KIBRIS SORUNU VE TÜRKİYE YUNANİSTAN İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin dış politikasında yeni ve daha karmaşık çelişkilerin başgöstermesine neden olan Kıbrıs sorunu 1977 yılında da gerçek ve adil bir çözüme ciddi olarak yaklaştırılamamıştır. Ocak ayında BM'nin girişlmleriyle gerçekleştirilen Makarios - Denktaş görüşmesinden sonra başlayan toplumlar arası görüşmeler, gerek Türkiye hükümetinin gerekse Kıbrıs Türk yönetiminin, sorunu BM gözetiminden çıkararak NATO çerçevesi içine hapsetme amacını güden engellemeleri nedeniyle başarısız kalmıştır. Makarios - Denktaş görüşmesi sırasında «teati edilmesi» kararlaştırılan somut önerileri ileri sürmekten bilinçli olarak kaçındığı izlenimini vermiştir. Tarafların Anayasa ve toprak konularındaki önerilerinin tartışılamaması nedeniyle toplumlar arası görüşmeler uzun bir donma dönemine bırakılmıştır.

1977 yılında iktidarda kalan Milliyetçi Cephe partileri, Kıbrıs sorununu, Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve politik bunalımlarının temel nedeni olarak göstermeye özenle çalışmışlardır. Bu girişimlerin amacı, geniş kitlelerin içinde bulundukları durumu, «ulusal onur» sorunu yapılan bir konuda «ödün» verilemeyeceği iddiasıyla haklı gösterebilmektir. CHP ise 1977 seçim kampanyaları sırasında Kıbrıs sorununu güncelleştirmeye dikkat etmiştir. Yine CHP yönetimi, Milliyetçi Cephe hükümetinin, Mısır'daki Sedat yönetiminin imdadına koşarak Türkiye'nin uluslararası alandaki yalnızlığını derinleştirmesine karşı da ses çıkarmamıştır. CHP yönetiminin bu politikasının temelinde, kendi iktidarı zamanında, dış politika sorunlarını emekçi kitleleri ve ilerici kamuoyunu etkileyebilmek düşüncesinin yattığı anlaşılmaktadır. CHP yönetimi, Haziran seçimleri ertesindeki bir aylık kısa iktidar döneminin son günlerinde, Kıbrıs'ın doğusundaki Maraş bölgesini yerleşime açarak, şoven milliyetçi duyguları kendi lehine çevirmeyi ummuştur. Maraş'la ilgili bu karar sonradan gözden geçirilmek zorunda kalınmış ise de, Kıbrıs sorununun çözümünün önüne yeni bir engel çıkarmış, ayrıca Kıbrıs'ın Türk kesimindeki gerici çevreler için bir «prim» işlevi görmüştür.

BM Güvenlik Konseyi'nin Eylül Ayında Maraş bölgesinin yerleşime açılmasına ilişkin olarak aldığı karar, konuyla ilgili en önemli gelişmeler arasındadır. Güvenlik Konseyi, bu kararında, daha önceki BM kararlarındaki görüşleri teyid ettiği gibi, «Kıbrıs'ta tek yanlı girişimlerden kaçınılmasını» da istemiştir. Bu karar, BM kararlarının uygulanması yönünde girişimlerde bulunmayan Türkiye'ye karşı BM örgütü tarafından uluslararası yaptırımların uygulanabilmesi için bir olanak yaratmaktadır. Aynı kararla Güvenlik Konseyi, «Kıbrıs konusunda bundan sonra meydana gelebilecek gelişmelerden Güvenlik Konseyi'ni haberdar etme görevini BM Genel Sekreterine vermektedir.» Böylece BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ın uluslararası düzeyde tanınan meşru yönetiminin çağrısı olmadan da, herhangi bir oldu bitti karşısında soruna el koyabilecektir. **Bu kararla Kıbrıs sorununun çözümünün ancak uluslararası düzeyde gerçekleştirilebileceği ve BM çerçevesi dışında herhangi bir girişimin geçerli olamayacağı tescil edilmiş olmaktadır.** BM Genel Kurulu'nun 32. dönem çalışmaları sırasında da bu görüş yeniden teyid edilmiştir. Genel Kurul'da Kıbrıs sorununun gündeme alınmasının, Türkiye'nin yanında Pakistan ve Ürdün'ün karşı oylarına rağmen, 69 oyla kabul edilmesi, egemen sınıfların uluslararası alanda Türkiye'yi içine ittikleri yalnızlığın yeni bir kanıtı olmuştur.

Türkiye, Kıbrıs sorununun, Helsinki Konferansı'nın sonuçlarını gözden geçirmek üzere toplanan Belgrad Konferansı'nda ele alınmasını engellemek için de çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Konferans sırasında Kıbrıs temsilcisi, Helsinki anlaşmasının, «katılan devletlerin karşılıklı ilişkilerine yol gösterecek ilkeler bildirisi içinde yer alan, egemenlikte eşitlik ve egemenliğin özündeki haklara saygı, kuvvete ya da kuvvet kullanımına başvurmama, sınırların dokunulmazlığı, devletlerin ülke bütünlüğü, anlaşmazlıkların barışçı yoldan çözümü, içişlerine karışmama, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, halkların hak eşitliği ve kendi kaderlerini tayin hakkı, devletler arasında işbirliği, devletler hukuku uyarınca yüklenilmiş yükümlülüklerin yerine getirilmesinden oluşan on temel ilkenin Kıbrıs'ta uygulanmasını ve Türkiye'nin bu ilkelere aykırı hareketinin önlenmesini» talep etmiştir. Belgrad Konferansı'nın NATO üyesi devletlerin girişimleri sonucunda geçici olarak sekteye uğratılması, Kıbrıs sorununda bir karar oluşturulmasını şimdilik engellemişe benzemektedir.

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki politikasına destek arama çabalarının diğer bir alanı da İslam ülkeleri konferansları olmuştur. Mayıs ayı sonunda Trablus'ta toplanan 8. İslam Ülkeleri Dışişleri Ba-

kanları Konferansı'nda Türkiye'nin aranan desteği sağladığı ilan edilmiştir. Gerçekte ise Konferansın kararlarının temelini «bağımsız, bağlantısız bir Kıbrıs» görüşü oluşturmaktadır. Dünya kamuoyu tarafından bir «oldu bitti» olarak kabul edilen «Kıbrıs Türk Federe Devleti»nin İslam ülkeleri tarafından «tanındığı» iddiası da, BM'deki oylama sırasında İslam ülkelerinin çok büyük bir çoğunluğunun karşı oy kullanmaları ile çürütülmüştür.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin 1977 yılında birkaç kez gerginleşmesi, hem Kıbrıs sorununun çözümlenmesini geciktirme, hem de Doğu Akdeniz'de barış umudunu zayıflatan bir faktör olmuştur. Mart ayında Ege denizinde yapılan «Denizkurdu 77» tatbikatı, iki ülke arasında iki kez notaların teati edilmesine ve kıta sahanlığı ile FIR hattı sorunları üzerinde yapılması beklenen görüşmelerin uzun süre askıda kalmasına neden olmuştur. İki ülkenin Dışişleri Bakanları arasında Mart ayından beri planlanan görüşme yıl sonuna kadar gerçekleştirilememiştir. Temmuz ayı başlarındaki Ege manevraları da iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerginlik, emperyalizm tarafından, Kıbrıs bunalımı ve Ege denizinin uluslararası statüsü gibi sorunların «NATO içinde bir aile kavgası» biçimine sokulabilmesi için kullanılmak istenmektedir.

Türkiye'nin bugüne kadarki emperyalizmin genel çıkarları doğrultusundaki dış politikası, Ege denizi ile ilgili sorunların uluslararası düzeyde ele alındığı 1958 yılından bu yana sessiz kalınmasına yol açmıştır. Uluslararası forumlarda dünya denizlerinin hukuki statüsüyle ilgili olarak benimsenen ilkeler, doğal olarak Türkiye'nin ulusal çıkarlarının aleyhine gelişmektedir. Bu konuda kısa sürede ulaşılması beklenen bir uluslararası sözleşme ile, Türkiye'nin önemli haklarının hukuksal düzeyde geçersiz kalması bir raslantı olmayacaktır. Türkiye'nin, ilkeli bir dış politika ile, hukuksal durumunu güçlendirmek için gerekli uluslararası desteği yaratması mümkündür. **Ancak, başta Kıbrıs sorunundaki politika olmak üzere, emperyalizmin çıkarlarıyla uyumlu olarak dış politika ile ilgili tüm alanlarda alınan konumlar, böyle bir uluslararası desteğin yaratılmasını olanaksız hale getirmektedir.** Yunanistan'ın 1977 yılı içinde Ege denizi sorunlarıyla ilgili olarak Lahey Adalet Divanı'na başvurmuş olması, Türkiye'yi yeni bir sorunla karşı karşıya getirmiştir. Türkiye, 28 Nisan 1978'e kadar yetki konusunda Lahey Adalet Divanı'na görüş bildirmek zorundadır.

TÜRKİYE'NİN KAPİTALİST DÜNYA İLE İLİŞKİLERİ

Türkiye'nin kapitalist dünya ile ilişkilerinin merkezinde, 1977 yılında da ABD ile ilişkiler ve bununla ilişkili olarak Kıbrıs sorunu yer almaya devam etmiştir. Amerikan silah ambargosu nedeniyle bozulan Türkiye - ABD ilişkilerinin düzeltilmesi, Türkiye'nin kapitalist dünya ile ilişkilerinin düzenlenmesinin temel sorunu durumundadır. Amerikan silah ambargosuyla birlikte ortaya çıkan sorunun çözümü de, Kıbrıs sorununun gelişmesiyle doğrudan doğruya bağlantılıdır.

Ambargo sorununun çözümü, Milliyetçi Cephe'nin iktidarda bulunduğu 1977 yılında da, 1975 Mart'ında ABD ile parafe edilen «savunma işbirliği» anlaşmasının ABD Kongresi tarafından onaylanmasına bağlanmıştır. ABD yönetimi ise, Kıbrıs sorununda bir ilerleme olmadığı gerekçesiyle, anlaşmanın Kongre tarafından onaylanması için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı, Ocak ayında, Kongre'den, savunma anlaşmasının görüşülmesinin ertelenmesini istemiş Şubat ayında Türkiye'ye gelen özel temsilci Clifford da Kıbrıs sorunu çözümlenmeden ambargonun kaldırılamayacağını açıkça belirtmiştir. ABD Başkanı Carter'ın 1977 yılı boyunca 60'ar gün arayla Kongre'ye Kıbrıs konusunda sunduğu bütün raporlarda, sorunun çözümü için ABD'nin istediği yönde hiçbir gelişme olmadığı açıklanmış ve savunma anlaşmasının onaylanmaması istenmiştir. Esasen, daha Mayıs ayında Londra NATO zirve toplantısında yapılan Carter - Demirel görüşmesinde ABD Başkanı «savunma işbirliği» anlaşmasının onaylanmasının «zaman alabileceğini» açıkça bildirmişti. Ekim ayında Türkiye'ye geldiği bildirilen özel temsilci Clifford'un, iki yardımcısının, Çağlayangil'le yaptıkları ve kamuoyuna açıklanmayan görüşmelerinde, Kıbrıs sorununun çözümünde Türkiye'nin istenen adımları atmaması halinde «tüm Türkiye - ABD ilişkilerinin gözden geçirilebileceğini» açıkladıkları konusunda basında haberler yer almıştır. Son olarak 8 Aralık'ta NATO Savunma Bakanları toplantısı sırasında ABD'li Bakan H. Brown'un, Türkiye'den giden Turhan Kapanlı'ya, «Türkiye - ABD ilişkilerinin düzelmesinin siyasi ortama bağlı olduğunu» bildirdiği açıklanmıştır.

Ters yönde gözüken bir gelişme, 1976 Aralık ayında 40 adet F-4 tipi Fantom uçağının Türkiye'ye satılması için ABD ile parafe edilen anlaşmanın uygulanmasına ilişkin olmuştur. ABD Kongresi, 22 Nisan'da, uçaklar için Türkiye'nin ödemesi gereken bakiye 344 milyon doların ödenmesini sağlayacak biçimde, Türkiye'ye yapılan satışlardaki 125 milyon dolarlık sınırın yükseltilmesini öngören bir kararı onaylamıştır. Fakat, ambargonun «gevşetilmesi» olarak yorumlanan bu karar Kongre tarafından daha sonra değiştirilmiş, 5 Ma-

yıs'ta alınan bir kararla 40 uçağın Türkiye'ye ABD hükümeti aracılığıyla değil «ticari yollardan» satılması istenmiştir.

1977 yılındaki gelişmeler, ABD yönetiminin, silah ambargosuyla ilgili tutumunun değişmesinin beklenemeyeceğini ortaya koymuştur. Demirel hükümetinin, 5 Haziran seçimlerinden önce ambargonun kaldırılmasını sağlamaya yönelik girişimleri bir sonuç vermemiştir. NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Haig'in, 2 Mart'ta, ABD Senato'sunun bir komisyonunda, Amerikan silah ambargosunun Türkiye'nin askeri gücünü azalttığını vurgulayan bir açıklamada bulunması, ambargonun seçimlerden önce kaldırılabileceği biçiminde yorumlanmışsa da, bunun gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin silah taleplerinde Amerikan ambargosu nedeniyle doğan boşluğun Batı Avrupa ülkeleri tarafından doldurulmasını sağlama girişimleri de başarılı olamamaktadır. F. Almanya gibi, Türkiye'ye silah satabilecek B. Avrupa ülkeleri, ABD'nin tutumuna ters düşebilecek kararlar almaktan kaçınmaktadırlar. 17 Ağustos'ta Atina'da bir açıklama yapan F. Alman Dışişleri Bakanı, ülkesinin Türkiye'ye silah satışında ABD'nin yerini almak konusunda ne bir niyeti, ne de bir olanağı olduğunu açıklamıştır.

Türkiye'nin silah taleplerinin karşılanamaması, NATO'nun yönetici çevrelerini tedirgin etmektedir. Haig'in yukarda sözü edilen açıklamasından sonra, Eylül ayında, Türk - Sovyet sınırında incelemeler yaptığı öne sürülen bir grup NATO komutanı, Türkiye'nin askeri gücünün ambargo nedeniyle zayıfladığını açıklamışlardır. NATO'nun Aralık ayında yapılan Savunma Planlama Komitesi toplantısında da, askeri kanat sözcülerinin, Amerikan silah ambargosunu kastederek, «NATO'nun stratejik açıklara yer vermemesi», «varolan açıkların mutlaka NATO üyeleri tarafından doldurulması» gerekliliği üzerinde durdukları dile getirilmiştir. Bu gelişmeler, NATO'nun en saldırgan çevrelerinin, Amerikan silah ambargosuna yol açan nedenlerin en kısa zamanda ortadan kaldırılarak, blokun güneydoğu kanadında doğduğu iddia edilen boşluğun süratle doldurulması konusundaki ısrarını göstermektedir. Türkiye'deki Demirel hükümetleri de, silah ambargosunun kaldırılmasını sağlamak için, NATO'nun en saldırgan çevrelerinin desteğini elde etmeye çalışarak, ambargonun Türkiye'yi «NATO dışında silah kaynakları aramaya yöneltebileceği»ni yaymak istemişlerdir. Ne var ki, Amerikan emperyalizminin genel dünya politikasında kaçınılmaz olarak varolan çelişkiler, sorunların militarist çevrelerin istekleri doğrultusunda kolaylıkla çözümlenmesini olanaksız hale getirmektedir.

Türk - Amerikan ilişkilerindeki bunalım, Türkiye'nin diğer kapi-

talist Batı ülkeleriyle ilişkilerinin de bir anlamda dondurulmasına neden olmuştur. 1977 yılında, Demirel'in Mayıs ayında Londra'da NATO zirvesi dolayısıyla İngiliz, Italyan, F. Alman ve Kanada Başbakanlarıyla yaptığı görüşmeler; Korutürk'ün Finlandiya gezisi ve ortaklık sorunları üzerinde AET ülkeleri ile kurulan ilişkiler dışında, söz konusu ülkelerle anlamlı ilişkiler kurulamamıştır. Batı Avrupa ülkeleri de, Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesini, Kıbrıs sorununda bazı gelişmelerin olmasına ve Türk - Amerikan ilişkilerinin düzelmesine bağlamaktadırlar. Bu durum, Türkiye'nin AET ile ilişkilerindeki bunalımın başlıca faktörleri arasındadır. AET'nin Türkiye'nin tekstil ürünleri ihracatına 1977 yılında koyduğu sınırlamanın, Kıbrıs sorununun çözümünde hiçbir gelişme olmamasıyla ilişkili olduğu haberleri basında geniş ölçüde yer almıştır.

SOSYALİST ÜLKELERLE İLİŞKİLER

Türkiye'nin dış politikasının emperyalist sistemin genel Dünya politikası doğrultusunda yönlendirilmesi, dış ilişkilerin bu genel doğrultu gözetilerek kurulması, 1977 yılında da Türkiye'nin Sosyalist ülkelerle ilişkilerinin gelişiminde başlıca engel olmaya devam etmiştir. Türkiye'nin bir seçim yılı yaşaması ve üç hükümet değişikliğinin neden olduğu durgunluk da ilişkilerin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen başka bir unsur olmuştur.

1977 yılında Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkileri daha çok Coğrafi yakınlığa dayalı komşuluk ilişkileri biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu ilişkileri giderek sınır komşusu olan Sovyetler Birliği ve Bulgaristan ile ilişkilere indirgemek mümkündür.

Sosyalist ülkelerle ilişkilerde anılması gereken en önemli olay, Mart ayı ortalarında dışişleri bakanı Çağlayangil'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezidir. Bu gezi Türkiye - Sovyetler Birliği ilişkilerinde ileriyle doğru atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir. Yapılan görüşmeler sonunda yayınlanan ortak bildiride «yakın bir gelecekte vuku bulacak yüksek düzeydeki bir ziyaret sırasında Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında dostane ilişkiler ve işbirliği konusunda siyasi bir belge imzalanacağı» belirtiliyordu. Böylece, farklı sosyal sistemlere sahip bir farklı askeri ittifaklar içindeki iki ülke arasında politik nitelikli bir dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanacağı ilk kez resmi olarak açıklanmış oluyordu.

Her iki ülkenin karşılıklı yararlarına olan böyle bir gelişmeyi olumlu bir adım olarak değerlendirirken gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır. Türkiye egemen sınıfları Sovyetler Birliği ile

ilişkileri ekonomik ilişkiler sınırının ötesine geçirmemeye büyük özen göstermektedirler. Bu nedenle Dostluk ve İşbirliği anlaşması kısa bir sürede gerçekleşeceğe benzememektedir. Nitekim, Çağlayangil, Sovyetler Birliği gezisini değerlendirirken şöyle diyordu: «Memleketimizin sınayi kalkınmasında önemli bir yer işgal eden bazı büyük projelerin tahakkuku yolundaki çalışmalara değerli katkılarda bulunan bu işbirliğini memnunlukla karşılıyoruz». Oysa Sovyet yöneticileri iki ülke arasındaki işbirliğini ekonomik alanla sınırlı görmeyerek, işbirliğinin ekonomik, politik, kültürel temellere de oturtularak daha sağlıklı ve kalıcı hale gelebileceğini belirtmektedirler. Helsinki Belgesi'ni imzalayan iki devlet arasında böyle bir anlaşmanın Avrupa ve dünya barış ve güvenliği için taşıdığı önem açıktır. Sovyetler Birliği ile bir dostluk ve saldırmazlık anlaşmasının imzalanması her iki ülke halkının karşılıklı çıkarlarına dayalı iyi ilişkiler geliştirilmesinin temeli ve Türkiye'deki bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçasıdır.

Çağlayangil'in gezisi sırasında imzalanan ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin bir anlaşma, bilimsel ve teknik işbirliği ve sivil hava gemisi kaçırma olaylarının önlenmesi ile ilgili anlaşmalar Türkiye Sovyetler Birliği ilişkilerinde 1977 yılında atılan olumlu adımlardır. Ayrıca 1977 yılında Türkiye başbakanı ve genel kurmay başkanı Sovyetler Birliği'ne çağrılmış, ancak bu geziler yıl içinde gerçekleşmemiştir. Bilindiği gibi, geçen yıl da Kafkasya'da yapılan askeri bir manevrayı Helsinki anlaşmaları uyarınca Türkiye'den çağrılı yüksek rütbeli subaylar gözlemci olarak izlemişlerdi. 1977 yılında Sovyetler Birliği ile 200 milyon dolarlık bir ticaret anlaşması da imzalanmıştır. Yıl sonuna doğru, iki ülkenin birlikte geliştireceği yatırımlara ilişkin bir sözleşme yapılmıştır. Sözleşmenin kapsadığı başlıca konular arasında Seydişehir alimünyum tesislerinin, Aliağa rafinerisinin kapasitelerinin artırılması ve Karadeniz'de kurulacak bir rafinerinin projesinin hazırlanması yer almaktadır.

Türkiye'nin Bulgaristan'la ilişkileri ise daha çok enerji alışverişi ve sanayi alanında işbirliği konularında yoğunlaşmıştır. İki ülke arasında enerji anlaşması «bileşkeli sıfır» ilkesine göre düzenlenmiştir. Bu ilke uyarınca her iki tarafın da yıl içinde birbirlerinden alıp, sattıkları enerji miktarının yıl sonunda dengelenmesi gereklidir. Türkiye'nin döviz bulma sorunları nedeniyle ortaya çıkan durum Bulgaristan'ın Türkiye'ye verdiği elektrik enerjisini birkaç kez kesmesine yol açmıştır. Enerjinin verilebilmesi ise yüksek derecede görevlilerin teminat vermesi ya da borçların bir bölümünün transfer edilmesiyle mümkün olabilmiştir.

1977 yılında Türkiye'de açılan Bulgaristan Sanayi Sergisi iki ülke arasında ticari ilişkilere bir canlılık getirdiği gibi, sergi sırasında İstanbul'da bulunan Bulgar yetkilileri ile yapılan görüşmelerde Bulgaristan'ın enerji alanında var olan işbirliğinin sanayi alanında da sürdürülebileceği, bunun kooperatifçilik, elektrikli gereçler ve gemi yapım alanlarında gerçekleştirilebileceği belirtilmişse de henüz somut bir sonuca ulaşılabildiğini söylemek mümkün değildir.

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER İLE İLİŞKİLER

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelerin büyük bir bölümü ile ilişkileri uzun yıllar boyunca yok denecek kadar az olmuştur. Bu nedenle var olan ilişkilerin gelişmekte olan ülkeler yerine İslam ülkeleri ile ilişkiler olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Türkiye'de dış politikayı yönetenler Türkiye'nin Arap ve İslam ülkeleri ile ilişkilerini geleneksel, tarihi kardeşlik bağları ile değerlendirmek istemekteyseler de, bu ülkelerle olan ilişkilerin dönemlere göre göstermekte olduğu farklılıklar ilişkilerin dayandığı temelleri açığa vurmaktadır. Bu temeller ışığında İslam ve Arap ülkelerinin de tek bir bütün olarak düşünülemeyeceği açıktır. Gerçekte Türkiye'nin söz konusu ülkelere bakış açısında ve ilişkilerinde emperyalizme bağımlı, emperyalist sistemin genel doğrultusu yönündeki yaklaşımları her dönem belirleyici olmuştur. Petrol sorunu ile ortaya çıkan yeni durum karşısında da Türkiye'de gerici çevrelerin Türkiye'nin bu ülkelere yönelmesi ve «lider» rolü üstlenmesi gibi taleplerinin arkasında da bu genel politika yatmaktadır. Türkiye'nin kendi petrol sorunu ve Kıbrıs konusu gibi özel konular da 1977 yılında Türkiye'nin İslam ve Arap ülkelerine bakış açısında önemli bir yer tutmuştur.

1977 yılında somut ilişki olarak Irak petrolününün Yumurtalık'ta denize ulaşmasını sağlayan petrol boru hattının bir Irak - Türkiye ortak yapımı olarak işletmeye açıldığı görülmektedir. Ancak bu tesisin bir yıl boyunca başarılı biçimde işlediği söylenemez. Çeşitli zamanlarda gerek bir türlü giderilemeyen arızalar gerekse Türkiye'nin döviz borçlarını ödememesi sonucu Irak'tan petrol pompalanması uzun süreler aksamıştır. 1977 yılında Arap ülkelerinden Irak ve Libya ile olan ilişkiler bu ülkelerin Türkiye'ye petrol satması biçiminde gerçekleşmiş, ancak bu alışveriş yılın çeşitli dönemlerinde ciddi kesintilere uğramıştır. Bu durum dış ilişkilerin temelinin, dayanması gereken ilkelerin tek taraflı ilan edilen «kardeşlik bağları» gibi nedenlere dayandırılamıyacağını göstermektedir. İstanbul'da yapılan «Siret Konferansı» ve «İslam Ülkeleri Sanayi ve Ticaret Odaları toplantısı»ndan da MC Hükümetleri bir sonuç alamamışlardır. Türkiye'

nin Arap ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklarda taraf olmamak biçiminde ifade edilen politikası gerici Arap ülkeleri ile ilerici Arap rejimleri arasındaki anlaşmazlıkların büyümesi nedeniyle görünüşte bile uygulama kabiliyetini yitirmiş durumdadır. Nitekim Enver Sedat'ın Arap halklarının çıkarlarına karşı bir ihanet anlamını taşıyan girişimleri sırasında Çağlayangil'in Mısır'a yaptığı gezi, kardeşlik edebiyatı ile Libya'dan özel tarifeli petrol temini girişimlerini bir anda etkisiz bırakmıştır.

Türkiye'nin Arap İslam ülkeleri ile ilişkilerini etkileyen bir başka konu Filistin Kurtuluş Örgütüne karşı takındığı tavırdır. 1977 yılı başlarında Filistinli yetkililer ile yapılan görüşmelerde FKÖ'nün Türkiye'de bir büro açmasının kararlaştırıldığı açıklanmıştı. Ancak söz konusu büro yıl sonuna kadar açılamadığı gibi FKÖ'nün büroyu kurmakla görevli kıldığı temsilci Ankara'da MİT tarafından göz altına alınmış ve Arap büyükelçiliklerinin girişimleri sonucu serbest kalması sağlanabilmiştir.

EKONOMİ

Türkiye ekonomisi 1977'de, son zamanlarda büyük bir açıklık kazanmış olan darboğazların ve çözümsüzlüklerin iyice belirginleştiği bir dönem yaşamıştır. «Yurt ve Dünya»nın ikinci sayısında yeralan 1976 yılında ekonomik duruma ilişkin değerlendirmede özetlenmiş olan tablo, 1977 yılının bu tabloya yeni boyutlar getirmesinin ötesinde önemli bir değişiklik göstermemiştir. Emperyalist-kapitalist sistemle bütünleşmenin doğurduğu dışa bağımlılık, bunun sonucu gitgide artan biçimde süregelen dış ticaret açıkları, tekelleşme sürecindeki sermaye kesiminin ekonomi üzerindeki denetimini güçlendirip yaygınlaştırması, fiyatların ve işsizliğin alabildiğine artması gibi yapısal sorunlar ağırlıklarını daha büyük ölçüde duyurur hale gelmişlerdir.

Bu durum, işçi ve emekçi yığınların yaşam koşullarına yöneltilmiş saldırıların yoğunluk ve çeşitlilik kazanmasına yolaçmaktadır. Emek - sermaye çelişkisi giderek toplumun bütün kesimlerindeki mücadelelerde daha belirleyici olmaktadır. Ekonomideki gelişmeler 1978 yılı başında Türkiye'yi bu yöndeki süreci hızlandıran bir konuma getirmiştir.

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

Ülke ekonomisinin 1977'deki en belirgin özelliklerinden biri, dış ekonomik ilişkilerde ortaya çıkan gelişmeler ve bunların doğurduğu sonuçlar olmuştur. Özetle, dış ticaret açığı eşi görülmemiş bir düzeye ulaşmış, dış borçlardaki birikimin gerektirdiği faiz yükü bile

yıllık ihracat toplamının çok üzerine çıkmış, TL'sının yabancı paralar karşısındaki değerinin düşürülmesi sürdürülmüştür.

Dış Ticaret

1976 yılı başında bir önceki yıldan aktarılmış bulunan pamuk stokunun ihracı nedeniyle 1975 yılı açığına göre gerilemiş olan dış ticaret açığı, 1977'de yeniden artmış ve en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

İlk kez 1974 yılında milyar dolarlarla anlatılmaya başlanan dış ticaret açığı, 1975'deki 3 milyar 338 milyon dolar, 1976'da 3 milyar 169 milyon dolar olmuştur. Henüz 12 aylık veriler elde edilememiş olmakla birlikte, şimdiden 1977'nin ilk 11 aylık dış ticaret açığı 3 milyar 732 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır.

TABLO 1 DIŞ TİCARET (Milyon DOLAR)

	İthalat	İhracat	Açık
1973	2086	1317	769
1974	3778	1532	2246
1975	4739	1401	3338
1976	5129	1960	3169
1977*	5219	1487	3732

*Kasım sonu bilgileri; yıl sonu itibariyle ihracat toplamı 1973 milyon dolardır.

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

12 aylık veriler tümüyle elde edilememişse de ihracatın yıllık değeri bilinmektedir. Tablo 1'den görülebileceği gibi, bu rakam 1976 değerinin gerisinde kalmaktadır. Buna karşılık, 11 aylık ithalat toplamı, şimdiden bir önceki yılın 12 aylık toplamını 90 milyon dolar aşmış bulunmaktadır. Bu durumda, tabloda görülen 1977 dış ticaret açığının daha da yükseleceğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Dış ticaretteki bu olumsuz gelişme, büyük çapta, emperyalist - kapitalist sistemle olan ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, başta ABD ve Batı Avrupa olmak üzere sanayileşmiş kapitalist ülkelerin oluşturduğu OECD üyeleri ile yapılmakta olan dış ticaret, açığın % 70'ine neden olmaktadır. Bunun içinde en büyük payı AET ülkeleriyle yapılan ticaretten doğan açık almaktadır. Bunlar arasında da Federal Almanya başta gelmektedir.

TABLO 2 1977'NİN İLK 8 AYI VERİLERİNE GÖRE DIŞ TİCARETİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (%)

Ülke ve ülkeler grubu	Ticaret hacmi içindeki pay	Ticaret açığı içindeki pay
OECD	70	70
AET	44	42
Almanya	18	16
Amerika	8	9
Arap ülkeler	16	20
Sosyalist Sistem	8	4
SSCB	2	—
Diğer ülkeler	6	6
Toplam	100	100

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

Türkiye'nin sanayileşmesini hızlandıracağı gerekçesiyle gündemde tutulan ve bir türlü sonuca ulaştırılmayan AET üyeliği, yukarıda belirtilen olumsuz etkilerin de ötesinde kayıplara yol açmaktadır. Üyelik konusunda AET ülkelerini «ikna etme» yolunda uygulanan düşük gümrük tarifesi, sadece 1975 yılında 950 milyon liralık vergi kaybı doğurmuştur. Bu miktar bir önceki yılın % 50 üzerindedir. Artan ithalat hacmi ve bunun içinde AET'nin gittikçe yükselen paylara sahip olması, bu kaybın ilerideki yıllarda en iyimser tahminle 1.5 milyar lirayı aşacağını göstermektedir. Türkiye burjuvazisinin gösterdiği bütün bu «kolaylık»lara karşılık, Batı Avrupa emperyalizminin etkili örgütü AET, Türkiye'nin üyeliği sorununu canlı tutarak bu ayrıcalıklardan yararlanma süresini ve boyutlarını genişletmek istemekte; ticaret yaptığı öteki ülkelere tanıdığı kolaylıkları Türkiye'ye de sağlamaktan özenle kaçınmaktadır. Nitekim, geçen yıl içinde başta dokuma sanayii olmak üzere belirli sanayi ürünlerinin ithalini güçleştirici önlemler almıştır. Bu tutum, Türkiye sanayi burjuvazisini Ortak Pazar üyeliği sorunu karşısında yeniden düşünmeye zorlamaktadır.

Öte yandan, Tablo 2'nin de ortaya koyduğu bir başka olgu daha vardır: Sosyalist ülkelerle yapılan ticaret % 8'lik bir paya sahipken, bu ticaretin doğurduğu açık sadece % 4 oranında kalmaktadır.

Bunun da ötesinde, SSCB ile yapılmakta olan ticaret açık değil ihracat fazlalığı göstermektedir. İki ülke arasındaki ticaret karşılıklı çıkar birliğine dayanmaktadır.

İthalatın Yapısı

Türkiye'nin dış ticaret açığındaki hızlı artış, ihracatın artmaması kadar, ithalattaki olağanüstü artışlara da bağlıdır. Son beş yılda ihracat yaklaşık 1 - 1.5 milyar dolar dolayında dalgalanırken, ithalat 2.5 kat artarak 2 milyar dolardan 5 milyar dolara yükselmiştir. İthalattaki bu bu hızlı yükseliş sanayinin dışa bağımlı yapısından kaynaklanmaktadır.

TABLO 3 İTHALATIN MAL DAĞILIMI (%)

	1973	1974	1975	1976	1977*
Yatırım Malları	48.1	34.1	41.4	43.6	39.5
İnşaat malzemeleri	5.6	5.2	6.2	4.7	3.6
Makina	42.5	28.9	35.2	38.9	35.9
Tüketim Malları	4.3	4.2	4.3	3.1	3.0
Hammadde	47.6	61.7	54.3	53.3	57.5

*Kasım sonu bilgileri

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

Tablo 3'ten izlenebileceği gibi, Türkiye artık ithalatının çok büyük bir bölümünü, % 58'ini, hammadde ithaline ayırmak zorunda kalmaktadır. Oysa bu durum, sadece beş yıl önce, oldukça değişik bir görünümdeydi. 1973 yılında yatırım malları ithaliyle hammadde ithali % 48'lik paylarla aynı düzeydeydi. Bugün fabrikaları çalışır durumda tutabilmek için, ithal edilmekte olan yatırım mallarının 1.5 katı kadar hammadde ithal etmek gerekmektedir. Kısa zaman öncesine kadar sanayiini kurmak için gerekli yatırım mallarının ithali aracılığıyla dışa bağımlı olan Türkiye sanayiinin çeşitli işlenmiş, yarı işlenmiş ve hammaddeler için de dışa bağımlılığı artmıştır.

Öte yandan henüz kesinleşmemiş verilere göre, sanayiin gayri safi milli hasılaya katkısı 40 milyar lirayı aşmamaktadır. 1977 yılının ilk 11 aylık verilerine göre işlenmiş, yarı işlenmiş ve ham madde ithalatı ise 60 milyar liraya ulaşmıştır.

Dış Borçlar

Sözü edilen dönemde toplam dış ticaret açığı 13 milyar doları geçmiştir. İşçi dövizleri girişleri ve benzerleri bu kadar büyük bir açığı kapatmaya yetmemektedir. Nitekim, 1975 yılında 3 milyar, 1976 yılında 4 milyar ve 1977'nin ilk 9 ayında da 4 milyar dolar dış borç alınmıştır. 1977'deki toplamın 1 milyar 205 milyon doları uluslararası sermaye örgütlerinden sağlanmıştır. Dış borçların birikmesine bağlı olarak uluslararası örgütler, borç verme koşullarını gitgide katlanılmaz ölçüde ağırlaştırmaktadırlar. Geçen yıl içinde, özellikle yılın son aylarında, bu tür iki kuruluşun (IMF ve Dünya Bankası) çok tartışılan girişimleri halâ güncelliğini korumaktadır. Burjuvazi tarafından da geniş ölçüde paylaşılan ve «kemerleri sıkma» adı altında ileri sürülen bu politika, geniş emekçi yığınların yaşam koşullarına doğrudan bir saldırıdır. Kalkınma hızının düşürülmesine yönelik öneriler de aynı saldırının bir başka anlatımıdır. Uluslararası sermaye çevrelerinin son önerisi, sanayi üretiminin kısılmasıyla ithal gereksiniminin sınırlandırılması ve böylece dış borç taleplerinin azaltılması gerekçelerine dayandırılmaktadır. Oysa, halk kitleleri açısından, kalkınma hızının düşürülmesi, gelir düzeyinin düşmesi ve yaşam koşullarının kötüleşmesi anlamına gelmektedir.

1977'nin ilk 9 ayında yapılan borcun, 556 milyon doları «serbest para piyasası» adıyla anılan uluslararası tefecilerden sağlanmıştır. Yıl içinde toplam net DÇM girişi ise 275 milyon dolarda kalmıştır. Buna karşılık, aynı kalemin daha önceki yıllardan birikenleri için yıl içinde 125 milyon dolar faiz ödenmiştir.

Bugün Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu dövizle ödenmesi gereken borç toplamı 9 milyar 680 milyon dolara, bunun faizi de 3 milyar dolara ulaşmış durumdadır. Böylece toplam 13 milyar doları bulan dış borç, ek borç yapılmasa bile, Türkiye'nin sahip olduğu ödeme gücüyle ancak 2010 yılında tüketilebilecektir. Bu durum, ülkemizin gelecek kuşaklarının yaşamlarının bile ipotek altına alındığının çarpıcı bir göstergesidir.

Türkiye'nin dış borç ödeme gücünün sınırlılığı Tablo 4'ün incelenmesiyle de ortaya çıkmaktadır.

1977 yılına ilişkin verilerin yalnız ilk 9 ayı kapsaması nedeniyle daha önceki yıllar için de benzer kapsamla hazırlanan tablo, sözü edilen aylarda gerçekleştirilen ithalat ödemeleri için gerekli transferlerin sürekli geride kaldığını; üstelik aradaki açığın gitgide büyüdüğünü göstermektedir. 1977 yılında, ilk 9 ayda ithal edilen her 10 dolarlık malın yalnız 6 dolarlık bölümünün transferi gerçekleştirilebilmiştir. Bunun en olumsuz sonuçları gene kitlelerin yaşam koşulları-

nın kötüleşmesinde görülmektedir. Örneğin ilaç piyasasında görülen karaborsa bir yandan sağlık için gerekli ilaç ve malzeme kıtlığını gösterirken bir yandan da bu gereksinimini karşılamak için ödenmesi gereken paranın büyük boyutlara erişmesine neden olmaktadır.

TABLO 4 FİİLİ İTHALAT VE TRANSFERLER (OCAK - EYLÜL, MİLYON DOLAR)

	İthalat	Transferler	Transferlerin İthalata Oranı (%)
1973	1461	1330	91
1974	2538	2534	100
1975	3561	3189	90
1976	3738	3023	81
1977	4499	2627	58

Kaynak : TÜSIAD, **1978 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**

Devalüasyon

Dış ticaret ve borçlarda görülen bu olumsuz gelişme, doğal olarak, TL'sının uluslararası para piyasasında değer kaybetmesine de neden olmaktadır. Yıl içinde iki kez değeri düşürülen TL, böylece, 1970'ten 1977 sonuna kadar dolar karşısında %30, mark karşısında ise % 110 gerilemiş bulunmaktadır.

Uluslararası sermaye kuruluşlarının sözü edilen önemler dizisi arasında devalüasyonun boyutlarının genişletilmesi, yeni ve yüksek oranlı bir devalüasyon yapılması da vardır. Devalüasyon ithal edilen malların fiyatlarının ve dolayısıyla üretim maliyetlerinin artırılması yoluyla işçi ve emekçilerin yaşam koşullarının zorlaştırılması anlamına geldiği için paranın dış değerinde yapılacak yeni düşürmeler kitlelerin üzerindeki sömürüyü, geçim zorluklarını daha da artıracaktır. 1977 yılında dış ekonomik ilişkilere toplu bir bakış, dışa bağımlılığın arttığını, kısa dönemli ve geçici nitelikteki çatışmaların altında Türkiye burjuvazisinin emperyalist burjuvaziyle bütünleşme sürecinin hızlanarak devam ettiğini, çeşitli yöntemlerle bütün bu gelişmelerin maliyetinin işçi ve emekçi sınıflara ödetilmesi yönündeki çabaların yoğunlaştığını ortaya koymaktadır.

BURJUVAZİ İÇİNDEKİ GELİŞMELER

Daha önce olduğu gibi geçen yıl boyunca da ülke ekonomisindeki olumsuz gelişmeler, büyük burjuvazi tarafından kendi konumu-

nu güçlendirme yolunda kullanılmıştır. Tekelci burjuva kesimlerinin gücü ve ekonomi üzerindeki denetimi, artışını sürdürmüştür. Bu gelişme, dışa bağımlılığın artması, kaynakların ısrafı ve benzeri yapısal sorunların ağırlaşması ile birlikte gerçekleşmiştir.

Sanayiin İthal Gereksinimi

Özel sektörün egemen olduğu sanayi kollarında sanayileşme politikası, sözde, «ithalat gereksinimini azaltıcı, ihracatı artırıcı» hedeflere yöneliktir. Gerçekte olan ise, bunun tam tersidir. Bu nitelikteki seçilmiş bazı sanayi kollarının yaptıkları ithalat ve gerçekleştirdikleri ihracat, Tablo 5'te özetlenmiştir. Yalnız dokuma sanayii için bu durum geçerli değildir. (Sadece tabloda gösterilen sektörler içinde değil, sanayiin tümünde gerçekleşen ihracat içinde ithalatını aşan tek sektör budur.) Sektörler düzeyinde ithalat ve ihracat dökümü ancak bir yıl gecikmeyle izlenebilmektedir. Buna göre, 1976 yılında sanayi kesiminin toplam ithalatı 3 milyar 960 milyon dolar ve ihracatı 596 milyon dolar olmuştur. Dolayısıyla bu kesimin dış ticaret açığı 3 milya r364 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı yıl Türkiye'nin toplam dış ticaret açığının 3 milyar 169 milyon dolar olduğu hatırlanacak olursa, dışa bağımlı sanayileşmenin yolaçtığı maliyetlerin ne kadar ağır olduğu ve ekonominin öteki kesimlerinin sanayinin verdiği açığın bir bölümünü kapatma yolunda kullanıldığı anlaşılmaktadır.

TABLO 5 1976 YILINDA SEÇİLMİŞ İMALAT SANAYİ SEKTÖRLERİNİN İTHALAT VE İHRACATLARI (MİLYON DOLAR)

İmalat Sanayi Sektörleri	İthalat	İhracat	Açık
Dokuma	80	273	+ 153
Kimya	837	47	— 790
Petrol ürünleri	104	16	— 88
Madeni eşya	1 118	16	—1102
Elektrikli makinalar	278	1	— 269
Taşıt araçları	613	9	— 604

Kaynak : TÜSİAD, **Görüş,** Aralık 1977.

Tablo 5'te dikkati çeken sektörlerin başında madeni eşya sanayii gelmektedir. Bu sektör tek başına toplam dış ticaret açığının üçte birine neden olmuştur. Tabloda son üç sırada yer alan ve ağır-

lıklı olarak dayanıklı tüketim malları üreten üç sektörün dış ticaret açığı toplamın üçte ikisinden fazlasını oluşturmaktadır. Bütün bu verilerin ortaya koyduğu gerçek şudur: İzlenmekte olan politika sanayileşme politikası değil, ithalata yeni bir ad bulunmasıdır.

Konunun bir başka ilginç yanı da dayanıklı tüketim malları montajının, ürünün kendisinin ithaliyle birlikte gelişmesidir.

Bir örnek otomotiv sanayiinden verilebilir. Tablo 6, 1971 - 76 yılları arasında binek otomobili üretimi ve ithalatını göstermektedir. Üretim altı yıl içinde 4.5 katına yükselmişken, ithalattaki artış 5.5 kata ulaşmaktadır.

TABLO 6 OTOMOBİL ÜRETİM VE İTHALATI (BİN ADET)

	Üretim	İthalat	Toplam
1971	13.2	4.0	17.2
1972	29.6	4.5	34.1
1973	46.9	7.1	54.0
1974	59.9	9.1	69.0
1975	67.3	13.9	81.2
1976	62.8	19.1	81.9

Kaynak : DPT, «Özel İhtisas Komisyon Raporu, Otomotiv Sanayi»

Aynı durum birçok başka sanayi dalı için de geçerlidir. Döviz darlığının böylesine ileri ölçülere ulaştığı bir dönemde, gerek dayanıklı gerekse dayanıksız tüketim malları alanında özellikle lüks tüketim malları olarak tanımlanan mallarla ilgili olarak büyük bir doğrudan ithalat ve kaçakçılık çarkı işlemektedir.

Stoklardaki Gelişmeler

1976 ve 1977 yıllarında özel sektör imalât sanayii stokları karşılaştırması, yıl içindeki belirli gelişmelere ışık tutmaktadır. Tablo 7'de görüldüğü gibi, özel sektör imalât sanayii stokları yıl başında %285' lik bir artışla 43.5 milyar TL. düzeyine ulaşmıştı. Toplam stoklara ilişkin gelişmeden en önemlisi, mamul stoklarında görülen artışlardır. Mamul eşya stoklarının 5 kat artışı, 1977 yılı içinde tüketilmelerine ilişkin politikalar izlenmesine neden olmuştur.

TABLO 7 ÖZEL İMALAT SANAYİ STOKLARI (MİLYON TL.)

	1976 Başı	1977 Başı	Artış Hızı (%)
Toplam Stoklar	11292	43502	285
Mamul Eşya	1864	11104	496
Yarı Mamul	2834	8454	198
Hammadde	6594	23944	285

Kaynak : TÜSİAD, Görüş Kasım 1977

Stok artışı, en yüksek düzeye varmış olan sektörler arasında içki, kâğıt, basım, kimya, toprak ve madeni eşya sanayileri yer almaktadır. Stokların sektörel dağılımına daha yakından bakıldığında, üzerinde özellikle durulması gereken bölümün mamul eşya stoku olduğu görülmektedir. Madeni eşya sanayiinde mamul stoku artışının en yüksek boyuta ulaştığı ortaya çıkmaktadır. Madeni eşya sanayicilerinin yıl başında ellerinde bulunan toplam stokun 1 milyar 753 milyon liraya ulaşmış olduğu bilinmektedir. Üretimini sürdürebilmesi için ithalata bağımlılığı yukarıda anlatılmış olan madeni eşya sanayiinin 1977 yılı içindeki en belli başlı sorunu, ithal gereksinimini karşılamak yanında, elinde birikmiş bulunan stoku eritmek olarak ortaya çıkmıştır. Buna ilişkin gelişmeler geçen yılın önemli olayları arasında yer almıştır.

İş Çevrelerinin Beklentileri

İş çevrelerinin beklentilerine ilişkin sağlıklı göstergelerden birini hisse senetleri endeksindeki gelişmeler vermektedir. «Halka açık» 40 büyük şirketin hisse senetlerinin değerlerindeki aylık değişmelerin göstergesi olan endeks, hisse senetleri piyasasında alış - viriş yapanların yine iş çevreleri olması nedeniyle, burjuvazinin beklentilerinin bir özeti olarak yorumlanmalıdır.

TABLO 8 HİSSE SENETLERİ ENDEKSİ

	1976	1977
Ocak	111	112
Şubat	111	117
Mart	113	125
Nisan	111	128
Mayıs	113	118

Haziran	114	115
Temmuz	115	115
Ağustos	115	124
Eylül	113	132
Ekim	114	137
Kasım	112	137
Aralık	110	139

Kaynak : **Banka ve Ekonomik Yorumlar,** Ocak 1978

Tablo 8'de verilen dizinin incelenmesi, bu beklentilerin olumlu bir yönde gelişmekte olduğunu kanıtlamaktadır. 1976 yılında da bir önceki yıla göre belirli düzeyde yükseklik gösteren endeks, 113 dolaylarında dalgalanmaktaydı. Oysa 1977 yılında gözlenen gelişme, sürekli olarak bir artışa işaret etmektedir. Yıla 112 ile giren endeks, yıl sonunda 139'a kadar tırmanmıştır. Gerçekten, belirli firmaların dağıttıkları temettüler açısından yapılabilecek bir değerlendirme, benzer sonuç vermektedir. Dağıttıkları temettüleri açıklamış bulunan şirketler üzerinde yapılacak bir araştırma, örneğin, İzocam'ın 1974 - 76 arasında sırasıyla %50, %60, %70 temettü dağıttığını; aralarında Akçimento, Çukurova Elektrik, Eczacıbaşı, Koç Holding, Transtürk ve Yapı ve Kredi Bankası'nın da bulunduğu 13 şirketin aynı üç yılda toplam olarak yaklaşık 2 milyar TL. temettü dağıttıklarını ortaya çıkarmaktadır.

Aynı 13 şirketin dağıttıkları temettünün sermayelerine ortalama oranı düzenli bir artış içindedir. 1974 yılında %21.4 olan bu oran, sonraki iki yılda sırasıyla %24.0 ve %24.4 olmuştur. Toplam sermayeleri yaklaşık 3 milyar lira olan bu şirketlerin sadece üç yılda dağıttıkları toplam temettü sermayelerinin üçte ikisini aşmaktadır.

Yıl içindeki gelişmelere bir önceki yıldan aktarılan ve gücünü artırarak süren, büyük özel bankaların, büyük holdinglerce paylaşılma süreci, açık çekişme boyutu kazanmıştır. Özellikle Garanti Bankası hisse senetlerinin kapışılması mücadelesi, hisse fiyatlarını 6 kat artırmıştır. Yapı ve Kredi Bankası'ndan sonra aynı eğilim içine giren bankalar arasına İş Bankası'nın bile katılmış bulunduğu bildirilmektedir. Başlıca bankaların iştirakleri olan şirketlere, iştirak oranının %25'i geçmesi koşuluyla sınırsız kredi açabilme olanağı, holdinglerin yan şirketleri için denetimlerindeki bankaları artırarak bu olanağı kullanma güdüsü vermektedir.

On En Büyük Şirket

Düzenli olarak yayımlanan 100 büyük şirketin satışlarına ilişkin verilerin, bunlar arasında en büyük 10 şirketin göz önünde tutularak incelenmesi, tekelleşme sürecinin ne kadar hızlandığını açıkça göstermektedir. Yüz büyük şirketin toplam satışları 43 milyar liradan 102 milyar liraya çıkarken, 10 en büyüğün satışları 16 milyardan 45 milyar liraya yükselmiş bulunmaktadır. Böylece, 100 en büyük şirketin satışlarının yıllık ortalama artış hızı %34 olarak gerçekleşirken, 10 en büyük için aynı hız %42'ye ulaşmış bulunmaktadır. Büyük şirketler genel olarak güçlerini artırırken, en büyükler çok daha hızlı bir büyüme göstermektedirler.

TABLO 9 100 VE 10 EN BÜYÜK ŞİRKETİN SATIŞLARI (MİLYAR TL.)

	100 En Büyük	Artış Hızı (%)	10 En Büyük	Artış Hızı (%)	10 En büyüğün 100 en büyük payı
1973	42.9		15.6		36
1974	63.8	48	25.5	63	40
1975	74.9	17	29.0	14	39
1976	102.1	36	44.6	54	44

Kaynak : İşveren Dergisi, Ocak 1978

Tablo 9 on en büyük şirketin satışlarının yüz en büyük şirket içindeki payının 1973 yılında %36'dan 1976 yılında %44'e yükseldiğini göstermektedir. Sözü edilen derlemede aynı şirketler için toplam kârlara ilişkin bilgiler de verilmekle birlikte ,bu bilgilerin güvenilirlik derecelerinin düşüklüğü nedeniyle sağlıklı değerlendirme yapma olanağı yoktur. Örneğin, 1976 yılı için TOFAŞ 40 milyon lira, Renault da 47 milyon lira zarar göstermişlerdir. Bunlar dışında belirli şirketler satışlarına ilişkin bilgileri yayımlamakla birlikte, toplam kârlarını, özellikle çok yüksek düzeylere vardıkları zaman açıklamamaktadırlar.

Ancak, ekonomide kârlılığa ilişkin ipuçları elde etme olanağı vardır. «Yurt ve Dünya»nın 2. sayısındaki «1976 Yılında Türkiye Ekonomisi» başlıklı bölümde (sayfa 213) yapılan değerlendirme 1977 yılına da uzatılabilir. Milli gelir istatistiklerinin sektörel dökümü kullanılarak hesaplanan ticaret gelirinin tarım ve sanayi gelirlerine oranı, bir yandan kaynak israfının boyutlarını gösterirken, bir yan-

dan da ticaret marjını, dolayısıyla kârlılığa ilişkin ipuçlarını da vermektedir. Buna göre, 1970 yılında %27.9 olan oran, 1976'da %28.2'ye, 1977 yılında ise %29.2'ye yükselmiştir.

Geniş kitlelerin artan yoksulluğu pahasına üretimin ve sermayenin yoğunlaşıp toplulaşması her geçen yıl daha da hızlanmakta, üstelik tekelleşme süreci ülke kaynaklarının azçok verimli bir biçimde kullanılması, üretici güçlerin geliştirilmesi temeli üzerinde değil, en asalak biçimler içinde gelişmektedir.

Özetlenecek olursa, Türkiye burjuvazisi, döviz, stok ve benzeri sorunlarla başladığı 1977 yılını, bu sorunları ve yıl içinde en ileri boyutlarıyla ortaya çıkan enerji sorununu da belirli ölçülerde kendisi için yeni sömürü olanaklarına dönüştürmeye çalışarak kapatmıştır. Ülkenin hiçbir temel sorununu çözebilecek güçte ve özellikte olmayan burjuvazi 1978 yılına kendi sorunlarının çözümü konusunda güçlü umutlara sahip olarak girmektedir.

1977'DE TÜRKİYE TARIMI ÜZERİNE GÖZLEMLER

Genel olarak az bilinen tarım kesimine ilişkin olarak, 1977 yılında da elde ayrıntılı bir değerlendirme yapma olanağını sağlayacak yeni bilgiler yoktur. Ancak bu sınırlı bilgiler ışığında bile ortaya çıkan temel olgu, büyük toprak sahipliğinin çeşitli politikalarla ve bir bütün olarak büyük burjuvazinin iç çelişkilerinin izin verdiği ölçüde bir süreklilikle desteklenmekte oluşudur.

Özellikle son yıllarda bu politikaların en yaygın kullanılanlarından biri olan destekleme alımları giderek belirginleşen bir biçimde büyük toprak sahiplerinin yararına işletilmektedir. Tablo 10 destekleme alımlarının uygulamasının ürünün gerektirdiği işletme büyüklüğüne göre dökümünü vermektedir. Büyük işletmelerin ağırlıkta olduğu üç tarımsal ürün için uygulanan destekleme alımları için kullanılan para 1973'de 3 milyar lira iken 1977'de 7 kat artarak 22,7 milyar liraya ulaşmıştır. Buna karşılık, destekleme alımları uygulanan diğer ürünler için kullanılan fonlar aynı dönemde 6,4 milyar liradan 4,5 kat bir artışla 28,7 milyar liraya çıkmıştır.

Büyük çiftçiliğe dayanan söz konusu üç ürüne ayrılan fonların toplam fonlara oranı 1973'de %31 iken 1977'de %44 olmuştur. Tarım ürünlerinin desteklenmesi adı altında yürütülmekte olan politika, aslında büyük toprak sahipliğinin desteklenmesine uydurulan bir kılıf olmaktadır. Bu gerçek yukarda belirtilenlerin yanı sıra, zaman içinde üretimlerinde büyük toprak sahipliğinin egemen olduğu tarım ürünlerinin kapsam içine alınmasıyla da açığa çıkmaktadır. Örneğin,

1973 yılına kadar destekleme alımları dışında bırakılan canlı hayvan üreticiliği, 1974 yılından başlanarak uygulama kapsamına alınmıştır.

TABLO 10 TARIMSAL ÜRÜNLER DESTEKLEME ALIMLARI (MİLYON TL.)

	1973	1974	1975	1976	1977
Buğday	643	1682	5794	8063	10296
Pamuk	2285	5928	3838	5125	8600
Canlı hayvan	—	1078	1609	2639	3809
Üçünün toplamı	2928	8688	11241	15827	22705
Diğer	6434	11414	17245	20800	28728
Genel toplam	9362	20102	28486	36627	51433
Üçünün, toplama oranı (%)	31	43	39	43	44

Kaynak : DPT **1978 Programı**

Tarım kesimindeki gelişmelerin gereği gibi bilinememesi tarıma ilişkin bilgilerin derlenmesinde karşılaşılan zorluklar ve derlenen bilgilerin yayınlanmasındaki gecikmelerden ileri gelmektedir. Bu bakımdan, 1973 yılına ilişkin olmakla birlikte ancak geçen yıl içinde elde edilebilen tarımsal kredilerin dağılımını gösteren verilerin incelenmesi, tarımsal politikanın yukarda değinilen özelliğini aydınlatıcı ipuçları vermektedir.

TABLO 11 TARIMSAL KREDİLERİN KAYNAK DAĞILIMI (1973, %)

Alınan Kredilerin Kaynağı	20 Dekardan Küçük İşletmeler	200 Dekardan Büyük İşletmeler
Resmi kurumlar	29.9	60.8
Ziraat Bankası	9.6	18.8
Diğer	23.3	42.0
Tefeci kredileri	70.1	39.2
Komisyoncu	42.5	4.8
Diğer	27.6	34.4

Kaynak : TC Ziraat Bankası, yayınlanmamış çalışma

Tablo 11, tarım kredilerini kaynakları ve kullanan işletmelerin büyüklüklerine göre özetlemektedir. Tabloda sadece verilerin ayrın-

tılarının tanıdığı olanak ölçüsünde en büyük ve küçük olarak nitelenebilecek işletmelere ilişkin döküm verilmiştir. Buna göre, küçük işletmelerin kullandıkları kredilerin çok büyük bir bölümü, %70'i için tefeci piyasasına bağımlı durumdadırlar. Bu işletmeler, kredilerinin ancak %10'unu Ziraat Bankası'ndan sağlayabilmektedirler. Buna karşılık, büyük işletmelerin kullandıkları kredilerin %60'ından fazlası resmi kurumlarca verilmektedir.

Bütün ekonomik faaliyetleri tefecilik olan kesimin tarım işletmelerine verdiği kredilerin dağılımı da ilginç bir görünümdedir. Büyük işletmeler kredilerinin sadece %5'i için bu kesime başvururken, küçük işletmelerin kullandıkları toplam kredinin %43'ü bu kaynaktan gelmektedir.

Öte yandan, tarımda büyük toprak sahipliğinin bilinçle ve kararlılıkla desteklenmesi sürdürülürken, küçük köylünün süregelen toprak talebi bir sonuç getirmemektedir. 1977 yılı içinde de «toprak reformu» adı altında sürdürülen çalışmalar, bir yıl önceki gibi hükümetin faşist ortağının taban yaratmasından ve büyük toprak sahiplerine fon aktarmasından başka bir işe yaramamıştır.

Yukarıda özetlenen veriler, bütün eksiklik ve yetersizliklerine karşın, Türkiye'de burjuvazinin iktidarını sürdürebilmek için kendi içindeki ittifakları gözetmek zorunda kaldığını gösterecek niteliktedir. Burjuvazinin 1970'den beri karşı karşıya bulunduğu ve sık sık ortaya çıkan hükümet bunalımlarıyla kendini gösteren politik sorunlarının ağırlığını sürdürmesi, önümüzdeki yıllarda da bu durumun geçerliliğini koruyacağının bir işaretidir.

KİTLELERİN YOKSULLAŞMASI

Bütün bu gelişmelerin olumsuz etkileri, soruna işçi ve emekçi kitlelerin durumu açısından bakıldığında en açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Bir yandan, burjuvazi ve özellikle büyük, tekelci sermayedarlar ekonomik gelişmelerden yararlanarak güçlenmekte, öte yandan, ortaya çıkan sorunların çözümünde esas olarak devletin emekçi kitlelerden sağladığı kaynaklar harekete geçirilmektedir. Bu durumda, geniş kitleler hem söz konusu gelişmelerin yıkıcı etkileri altında ezilmekte,- hem de yarattıkları kaynaklar egemen sınıfların doğurduğu sorunların yine egemen sömürücü güçler yararına çözümü yolunda kullanılmaktadır.

Devlet Gelirleri

1977 bütçesinin ilk sekiz aylık uygulaması (Mart - Ekim) 24.6

milyar liralık açık vermiştir. Bu açığın mali yıl sonunda daha da ileri boyutlara varması kaçınılmazdır. Bir önceki yıl aynı dönem 223 milyon liralık fazla ile kapanmıştı. Ayrıca, yıllık devlet bütçesi tahmini gelirlerinin ilk sekiz aydaki gerçekleşme oranı 1976'da %63 iken, 1977'de bu oran ancak %55 olabilmiştir. Gelirlerin bu derece düşük düzeyde gerçekleşmesi, kronik bir duruma gelen yatırımlardaki aksamaların geçen yıl içinde kendini en ağır biçimde duyurmasına neden olmuştur. Bunun en çarpıcı örneği enerji kısıtlamasında ortaya çıkmıştır. Geçen yıl 1 milyar kilovat saate ulaşan yıllık enerji açığının bu yıl daha da artacağı hesaplanmaktadır. Bu durum, toplumsal çıkarlar açısından yanlış, ama bilerek seçilmiş bir politikanın sonucudur.

Bütçelerin sürekli açık vermesinin başlıca nedeni, burjuvazinin çeşitli kesimlerinden toplanabilecek olan vergilerin alınmamasıdır. Potansiyelinin altında toplanan vergilere, «vergi kaçakçılığına» bir örnek, ithalden alınan vergilerdir.

TABLO 12 İTHALDE ALINAN VERGİLER (MİLYAR TL.)

	İthalat	İthalden alınan vergiler	Vergi oranı (%)
1971	16.5	6.6	40
1972	21.6	8.6	40
1973	29.1	9.5	33
1974	52.3	13.7	26
1975	67.6	18.3	27
1976	82.9	24.9	30

Kaynak : Maliye Bakanlığı

Tablo 12'de görüldüğü gibi, 1971 - 76 yılları arasında ithalden alınan vergi toplamı 6.6 milyar liradan yaklaşık 25 milyar liraya yükselmiştir. Oysa, aynı dönemde, gerçekleşen ithalatın TL. cinsinden değeri 16.5 milyardan 83 milyara yükselmiştir. Bunun sonucu olarak, ithalde alınan ortalama vergi oranı, dönem başında %40 olmuşken, dönem sonunda %30'a kadar düşmüştür. Eğer vergi oranı dönem boyunca ilk yıllardaki düzeyde tutulsaydı, son dört yıl boyunca 26 milyar liralık ek vergi geliri sağlanmış olacaktı. Bu miktar, hemen hemen, ithalden alınan verginin bir yıllık toplamına eşittir. Bir başka deyişle, ithalatçılar altı yılda bir yıl hiç ithal vergisi vermeden ithalat yapmış olmaktadırlar.

Öte yandan, yapılan hesaplamalar, toplanan gelir vergisinin %100'den fazlasının kaçırıldığını ortaya koymaktadır. Bu durumun en başta gelen nedeni, ticari kazançlardan alınması gereken verginin ancak %50'sinin alınmakta oluşudur. Oysa, ücretlilerin %95'i gelir vergisi kapsamı altına alınmış durumdadır.

Gelir vergisi konusunda 1975 yılı için yapılan ayrıntılı bir çalışma, vergi yükümlülerinin sınıfsal kökenlerine göre kişi başına ödedikleri vergileri ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonuçları Tablo 13'te özetlenmiştir.

TABLO 13 1975 YILINDA MÜKELLEF BAŞINA VERGİ

	Mükellef Sayısı (Bin)	Toplam Vergi (Milyon TL.)	Kişi Başına Vergi (TL.)
a) Yıllık beyanname verenler	872	11054	12674
Ticari kazanç	595	8797	14790
Tarım kazancı	58	475	8202
Serbest meslek	48	610	12646
b) Götürü mükellefler	563	172	305
Ticaret ve sanat erbabı	503	157	312
c) Muhtasar beyanname	2822	22012	7800
Ücretliler	2812	21020	7475
Toplam	4256	33238	7808

Kaynak : Maliye Bakanlığı

33 milyar lira tutan toplam gelir vergisinin 22 milyar lirası muhtasar beyanname verenlerden, bunun da 21 milyar lirası ücretlilerden alınmaktadır. Bir başka deyişle, 1975 yılında ücretliler gelir vergisinin üçte ikisini ödemekteydiler. Buna karşılık, yıllık beyanname veren yükümlüler («ticari kazanç sahipleri», «tarım kazancı sahipleri» ve «serbest meslek erbabı») geriye kalan 11 milyar lirayı, yani toplanan verginin üçte birini ödemektedirler. Görütü usulü vergi ödeyen 563 bin «ticaret ve sanat erbabı» ise sadece 172 milyon liralık vergi vermişlerdir. Bu toplanan gelir vergisinin %1'ini bile bulmamaktadır.

Kişi başına düşen yıllık gelir vergisi rakamları incelendiğinde, ortaya çıkan sonuç daha da dikkat çekicidir. Bir büyük tüccar yıl-

da yaklaşık 15 bin lira vergi öderken, bir işçinin yılda ödediği ortalama vergi 8 bin lirayı bulmaktadır.

Tabloda görülen tarım kazancından vergi verenler tümüyle büyük toprak sahiplerinden oluşmaktadır. Bu gibi topu topu 58 bin yükümlünün ödediği toplam vergi yarım milyar liraya bile ulaşmamaktadır. Büyük toprak sahipleri, kişi başına yılda yalnız 8 bin lira, yani ancak bir işçi kadar vergi vermektedirler.

Enflasyon

Geniş işçi ve emekçi yığınlar için günden güne artış hızı yükselen fiyatlar ek ve çok ağır bir vergi durumundadır. Bir yıl önce çeşitli mallar için görülen artış hızlarının %20 - 30 arasında değişmesine karşılık 1977 yılında fiyatlar %40 - 50 arasında artmışlardır. Fiyatlardaki hızlı artışlar ve artış hızının da yükselmekte oluşu, belirli bir göstergeyi ortalama fiyat gelişmelerinin temsilcisi olarak almaya olanak tanımamaktadır. Belirli bir enflasyon oranından daha yükseği ile karşılaşmak her zaman için mümkün olmaktadır. Eldeki endeksler enflasyonu tam olarak yansıtmaktan uzaktır.

TABLO 14 BİR YILLIK FİYAT ARTIŞ HIZLARI (İSTANBUL GEÇİNME ENDEKSİ)

	Yüzde hız
Genel	44
Gıda	42
Etler	33
Giyim	50
Elbise	71
Aydınlatma, ısıtma	44

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

Bu bakımdan, fiyatlardaki gelişmelere ilişkin olarak söylenebilecek olanlar, Tablo 14'ün sınırlı verileri çerçevesinde olsun, daha ayrıntılı bir tablonun vereceği bilgiler olsun, yeterli değildir. Çeşitli mal grupları arasında bir karşılaştırma yapma çabası fazla anlamlı olmamaktadır. Çıkarılabilecek ve asıl üzerinde durulması gereken sonuç, bütün fiyatların çok hızlı bir biçimde artmakta oluşudur.

Yılın ikinci yarısında MC iktidarı tarafından birbiri ardından açıklanan zamlar büyük sermaye çevrelerinin izlemekte olduğu fi-

yat politikasından ayrı düşünülemez. Her ikisi de işçi ve emekçilerin gelirlerinden çalmak demek olduğu için sonuçta gelir dağılımını burjuvazinin, özellikle de büyük burjuvazinin lehine değiştirici bir etki yaratmaktadır. Enflasyon, işçi ve emekçi sınıflara yönelmiş başlıca saldırılardan biri olarak 1977 yılında da burjuvazi tarafından yaygın bir biçimde kullanılan bir silah olmuştur.

Ücretler

1977 yılında Türkiye ekonomisine toplu bir bakış, birçok bakımdan bir tek sonucu doğurur özelliktedir. Bu, kısaca, kitlelerin yoksullaşması olarak özetlenebilir. Kârlar, fiyatlar, hisse senetleri, işsizlik, dağıtılan temettüler, dış ticaret açığı ve borçlar artarken bu eğilim içinde olmayan tek değişken gerçek ücretler olmuştur.

İmalat sanayiinde ortalama ücretler üzerine resmi bilgiler ve endeksler kullanılarak yapılan bir hesaplama, Tablo 15'den görülebileceği gibi, 1971 - 1977 yılları arasında geçen süre içinde gerçek (reel) net ücretlerin hemen hiç artmadığını ortaya koymaktadır. Gerçekten, bu süre içinde yıllık gerçek net ücret toplamındaki artış yalnız 193 lira düzeyinde kalmaktadır. Bu, saat ücretlerinde 6 kuruşluk bir artış demektir. Burada, dikkat edilmesi gereken bir konu, imalat sanayinde çalışan işçilerin, işçi sınıfının en örgütlü, dolayısıyla ekonomik haklarını en ileri düzeyde kazanan kesimi oluşudur. Ekonominin tümü gözönüne alındığında, ve endekslerin fiyat artışlarını tam olarak yansıtmaktan uzak oluşu değerlendirildiğinde net ücretlerde genellikle bir artış değil düşüş olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 15 ilk bakışta, parasal olarak ücretler gözönüne alınıp fiyat artışları ihmal edildiğinde, yıllık ortalama ücretlerde hızlı bir artış olduğu izlenimini vermektedir. Parasal ücretlerin hızla artırılması burjuvazinin istediği bir gelişmedir. İşçi ve emekçileri satınalma gücü düşük, ama yüksek rakkamlarla ifade edilen ücretler ödeyerek yanıltma taktiği burjuva ekonomi kitaplarında bile tavsiye edilen bir yöntemdir. Öteyandan, yürürlükteki vergi mevzuatı, yüksek ücret düzeylerinde vergi oranının artmasına yolaçmaktadır. **Yurt ve Dünya**'nın 2. sayısındaki raporda (sayfa 233) açıklanan bu işleyiş sonucu ücretlerdeki artış büyük ölçüde törpülenebilmektedir. Dolayısıyla, işçilerin yaşam düzeylerindeki değişimin göstergesi olarak kabul edilen gerçek ücretlerin hesaplanmasında, fiyatların etkisinin ayıklanması yeterli değildir; ücret düzeyinin artışıyla artan oranlarda yükselen vergilerin etkisinin de ayıklanması, ücretlerin net olarak ifade edilmesi gerekmektedir. Buna göre düzenlenen Tablo 15,

TABLO 15

	Yıllık ortalama ücret (TL.)	Net ücret (TL.)	İstanbul geçinme Endeksi (1971=100)	Gerçek net ücret (TL.)	Gerçek net ücret endeksi (1971=100)
1971	18411	15532	100	15532	100
1972	19979	16708	116	14403	93
1973	23506	19353	132	14661	94
1974	29570	23444	163	14382	92
1975	39788	30086	198	15194	98
1976	50454	37019	232	15956	103
1977*	63800	44660	284	15725	101

* Geçici

Kaynak : DİE, DPT, SSK, Ticaret Bakanlığı

ücretlerdeki 6 yıllık artışın sadece %1'lik bir düzeyde kaldığını sergilemektedir.

7 yıl için yıllık ortalama ücretler 15,422 lira olmaktadır. Bu durumda 1971 - 77 arasındaki 7 yıllık dönemde imalat sanayii işçilerinin ortalama 525 kuruşluk saat ücreti karşılığında çalışmaya mahkum edildikleri anlaşılmaktadır. Bunda 1972 yılındaki büyük düşüşün etkisi vardır. 12 Mart döneminin burjuvazi için gerçekleştirdiği en önemli sonuçlardan biri, böylece ortaya çıkmaktadır. İşçi sınıfına yönelik benzer baskılar bir ölçüde geriletilmiş olmakla birlikte ortadan kalkmış değildir. Hatta, işçi sağlığı ve meslek hastalıkları gibi konularda ise artarak sürmektedir. Son 5 yıllık SSK istatistikleri incelendiğinde ortaya çıkan sonuç, bu süre içinde her iki sigortalı işçiden birinin bu türden bir sorunla karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Sigortasız işçilerin sağlık koşullarının bunun çok daha gerisinde olduğunu söylemek için elde ek araştırmalar bulunmasına gerek yoktur. Tekelci, büyük burjuvazinin gücü ve ülke ekonomisi üzerindeki denetimi kırılmadıkça yaşam koşullarına ve özgürlüklere yönelik tehdit ortadan kalkmayacaktır.

Kısaca, 1977 yılında benzeri az görülmüş bir ağırlıkla kendini duyuran sorunlar Türkiye ekonomisinin niteliğinden ve emperyalist - kapitalist sisteme bağımlı, onunla bütünleşmiş olmasından doğmaktadır. Yıldan yıla çoğalıp yoğunlaşan, çözümsüz bir biçimde biriken bu sorunlar, Türkiye'nin kurtuluşunun ancak emperyalist - kapitalist ağın dışına çıkmakla mümkün olabileceğinin gitgide daha geniş kitlelerce kavranmasını ve bu uğurdaki mücadelede daha etkin, daha örgütlü biçimde yer almasını kolaylaştırmaktadır. Bugün, ilk bakışta işçi ve emekçi sınıflar için yoksulluk ve baskıdan başka bir anlam taşımayan bu karamsar tablonun ileriye dönük, umut verici yanı da budur.

İŞÇİ HAREKETLERİ VE SENDİKAL MÜCADELE

1977 yılı Türkiye'de sınıf mücadelesindeki safların bütün açılardan daha da belirginleştiği ve saflar arasındaki ayrımların keskinleştiği bir yıl olmuştur. Bu yıl içinde Türkiye ekonomisindeki gelişmelerle ilgili olarak yapılan açıklamalar, sınıf mücadelesindeki saflaşmanın ekonomik temellerini yeterince ortaya koymuş olmalıdır .Söz konusu saflaşmayı, ekonomik ve sendikal mücadele alanında da açıklıkla görmek mümkündür.

1977 yılının egemen sınıflar yönünden başlıca özelliği, büyük sermayenin, özellikle onun en işbirlikçi, en tekelci kesimlerinin, işçi sınıfının karşısındaki örgütlü dayanışmalarını daha da güçlendirme yönündeki eğilimdir. Tekelci büyük sermaye çevreleri, toplumun geri kalan ezici çoğunluğu ile aralarındaki karşıtlık derinleşip kitlelerin gözü önünde açığa çıktığını görmektedirler. Bu karşıtlığı gizlemeye yönelik «sınıflararası uzlaşma», «çalışma barışı» gibi kavramların geçerliliğinin pratikte de iyiden iyiye ortadan kalktığını farketmektedirler. Bunun sonucu olarak, tekelci, büyük sermaye çevreleri gitgide daralan bir grubun çerçevesi içinde kendi saflarını sıklaştırmaya çalışmakta, gerçek gerici yüzleri üzerindeki aldatıcı maskeleri bir kenara atmaktadırlar.

Ocak ayında, Türkiye'de büyük sermayenin uluslararası tekellerle en içli dışlı kesimlerini biraraya getiren Kimya İşverenleri Sendikası'nın genel kurulunda, sendikalara karşı dayanışma fonlarının güçlendirilmesi ve bir «Merkezi Dayanışma Fonu»nun oluşturulması is-

tenmiştir. Tekelci işverenler, ilerici sendikaların toplu sözleşmelerle elde ettiği ileri ekonomik ve sosyal hakların bir «basamak» haline gelmesine, yani işçi sınıfının diğer kesimlerinin de mücadeleciliğini artırmasına ve sendikal hareketin tümünü ileri konumlara doğru zorlamasına karşı alarm çanlarını çalmaktadırlar. Bu gelişmeyi önleyebilmek için, bir yandan, «yozlaştığını» ileri sürdükleri «toplu sözleşme düzeninin gözden geçirilmesini» istemekte, diğer yandan patron sendikalarını güçlendirmeye çalışmaktadırlar.

Büyük sermayenin işçi sınıfına karşı baskı gücünü artırma ve dayanışmasını sağlamlaştırma girişimlerinden biri de, patronlar tarafından bir «kıdem tazminatı fonu»nun oluşturulması çabalarında ortaya çıkmıştır. Kıdem tazminatlarının hesaplanmasına ölçü olarak kullanılacak çalışma süresini 15 günden 30 güne çıkaran son yasa değişikliği, bir kıdem tazminatı fonunun oluşturulmasını da öngörmekte, ancak bu fonun oluşturulmasını ilgili yeni bir yasanın çıkarılmasına bağlamaktadır. Büyük burjuvazi, böyle bir fonun oluşturulmasının, hem kendi eline toptan işçi çıkartmalarını kolaylaştıran yeni bir silah vereceğini, hem de milyarları bulan yeni bir finansman kaynağı yaratacağını hesaplayarak, yasada yer almasını sağlamıştır. Geçtiğimiz yıl içinde, «kıdem tazminatları fonu»nun yasal bir düzenlemeye bağlanması için tekelci çevrelerin girişimleri hızlanmıştır. Büyük sermaye çevrelerinin bu fonu bir an önce oluşturma çabaları, Milliyetçi Cephe'nin Çalışma Bakanlığı ve sarı Türk - İş yöneticileri tarafından da desteklenmektedir. Bu çevreler, kıdem tazminatı fonunu işçi sınıfına hoş gösterebilmek için, böyle bir fonun, kıdem tazminatlarının ödenmesi bakımından bir güvence olacağını ileri sürmektedirler. Gerçekte ise söz konusu «fon» tasarısı, işçi sınıfının kazanılmış bir ekonomik - demokratik hakkını fiilen geri almayı, kıdem tazminatı işleyişini işçi sınıfının iş güvenliğini sağlama amacından saptırmayı amaçlamaktadır. İlerici sendikaların direnişiyle karşılaşan «kıdem tazminatı fonu» girişimleri, işçi sınıfında yaratacağı bilinen büyük tepkiler gözönüne alınarak şimdilik ertelenmiş gözükmektedir.

Tekelci büyük sermayenin 1977 yılında işçi sınıfına karşı düzenlediği en geniş çaplı örgütlü saldırı, hiç kuşkusuz, Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası'nın (MESS) 40 bini aşkın metalürji işçisinin çalıştığı 62 işyerinde toplu sözleşmelerin imzalanmasını engelleyerek «grup sözleşmesi» için dayatması, grev ve lokavtlarla işçileri açlığın kucağına atmaya kalkışmasıdır. Türkiye'deki en büyük tekelcilerin önemli bir bölümünü biraraya getiren MESS, işçi sınıfına «grup sözleşmeleri»ni dayatarak grev silahını elinden almayı, bu silahı fiilen kullanılamaz hale getirmeyi planlamıştır. MESS patronları, eko-

nomideki tekelci konumlarından da yararlanarak, döviz, finansman ve pazarlama alanlarındaki darboğazlarının ve üretimi düşürme planlarının faturasını onbinlerce metal işçisine ödetebilmek için, toplu sözleşme görüşmelerini bilinçli olarak çıkmaza sokmaya çalışmışlardır.

MESS patronlarının saldırılarına karşı onbini aşkın metalurji işçisi ekonomik ve demokratik haklarını bütün güçlüklere rağmen grev silahına sarılarak savunmaya geçmişlerdir. DİSK'e bağlı Maden - İş üyesi 12 bine yakın işçinin, bir bölümü 1976 yazından beri süren ve 23 işyerinde ise 30 Mayıs 1977'de ve sonraki günlerde başlatılan grevleri, yıl sonuna kadar sonuçlanmamıştır. MESS patronları metalurji işçilerinin direncini kırabilmek ve işçilerin birliğini çözebilmek için 17 Ekim'de grev uygulamasına geçilmemiş 12 işyerinde 4552 işçi için lokavt uygulamasına başlamışlardır.[1] MESS grev ve lokavtlarının uygulandığı işyerlerinin adları ve işçi sayısı tablo I'de gösterilmektedir.

MESS grev ve lokavtları Türkiye'de sınıf mücadelesindeki safları en açık biçimde ortaya çıkarmıştır. Bu grev ve lokavtlarda, bir yanda, Türkiye'de büyük sermayenin madeni eşya sanayiinde yoğunlaşan tekelci kesimleri ile; diğer yanda Türkiye işçi sınıfının metalurji sanayiindeki en mücadeleci, en deneyli, sendikal mücadelede örgütün önemini en iyi kavramış kesimleri karşı karşıya gelmiştir.

Maden - İş üyesi işçilerin direnişe geçtiği 30 işyerinden 6'sı Türkiye'deki en büyük 100 firmadan 5'i tarafından yönetilmektedir. (En büyük 100 firma arasındaki sıralamada Arçelik 9., Profilo 22., Mannesmann 35., MAN 41., Türk Siemens ise 74.'dür). Söz konusu 6 işyerinde toplam grevci işçilerin yüzde 54.3'ü çalışmaktadır. Yine grevci işçilerin yüzde 66'sı 500'den çok, yüzde 85'i ise 250'den çok

TABLO I

MESS GREV VE LOKAVTLARI

Grevdeki işyeri	Grev tarihi	Toplam işçi
İzsal	17.11.1975	659
Auer	17. 8.1976	616
Yıldız Kazan	1.11.1976	40
Çelik Endüstri	3.11.1976	158

→

(1) MESS grev ve lokavtları 4 Şubat 1978 günü Türkiye Maden-İş Sendikası ile MESS arasında 62 işyerinde 40 bin işçiyi kapsayan bir toplu sözleşmenin imzalanmasıyla sona ermiştir.

Türk Siemens (Mudanya)	13.12.1976	249
Mannesmann (İzmit)	14.12.1976	565
Tic. ve San. ve Demir	12. 2.1977	198
Sungurlar	30. 5.1977	446
Parsan	» »	336
Profilo	» »	1544
Telçivi	» »	38
Bekoteknik	» »	355
Ternal	» »	98
Demas	» »	48
Arçelik (Gebze)	» »	1940
Arçelik (Eskişehir)	» »	671
Simko	» »	467
M.A.N.	» »	971
Botel	» »	23
Yeni Gayret	» »	44
Palmek	» »	150
Kaynak Tekniği	» »	84
Haymak	» »	359
Bebinot	» »	191
Embo	» »	30
Tuber	» »	109
Mesan	» »	78
Memsan (Gebze)	» »	95
Boronkay	2.6.1977	272
Doğu Galveniz	9.6.1977	100

Lokavttaki işyeri	**Lokavt tarihi**	**Toplam işçi**
Elses - Emas - Elba (ECA grubu)	17.10.1977	600
Çelik Sanayii	» »	280
Özköseoğlu	» »	200
Türk Demir Döküm	» »	2400
Atlı Zincir İğne	» »	360
Ferro Döküm	» »	180
Böhler Sert Maden	» »	97
Beldesan	» »	350
Ferdöküm	» »	35
Voltaj Elektrik	» »	50

işçi çalıştıran işyerlerinde çalışmaktadırlar. MESS'in lokavt uyguladığı işçilerin de yüzde 66'sı 500'den çok, yüzde 88'i 250'den çok işçi çalıştıran işyerlerinde çalışmaktadır. MESS patronları, sanayide yoğunlaşmanın görece yüksek boyutlara ulaştığı bu işkolunda işçi sınıfına karşı bir cephe açarak, onun en ileri unsurlarını yıldırmak, savaş hattının dışına atmak istemiştir. Sinsice yaptığı saldırılara ek olarak bir de böylece, cepheden hücuma geçmiştir. Tekelci sermayedarların örgütü, Milliyetçi Cephe iktidarlarının ve tüm gerici güçlerin desteğini alarak başlatıp sürdürdüğü bu saldırıyla, doğrudan doğruya, içinde Türkiye'deki ilerici sendikal hareketin en sağlam köklerini barındıran Maden-İş'i çökertmeyi hedef almıştır.

Ne var ki MESS'e karşı direnen metal işçileri Türkiye'deki diğer sınıf sendikalarının, bütün ilerici, demokratik, antifaşist güçlerin desteğini kazanmışlardır. Uluslararası ilerici sendikal örgütler de Maden-İş üyesi işçilerle sınıf dayanışmasının örneklerini vermişlerdir.

MESS'e karşı sürdürülen grevler Türkiye işçi sınıfının sendikal mücadele tarihinde başlı başına üzerinde durmayı gerektiren bir önem kazanmıştır. Önümüzdeki dönemde, hazırlanmasından yönetilmesine ve örgütlenmesine, başlatılış biçiminden sonuçlandırılmasına kadar, çok çeşitli açılardan bu grevlerin muhasebesini yapmak gerekecektir. İlerici sendikal hareket ve genel olarak işçi sınıfı hareketi MESS grevlerinin olumlu ve olumsuz derslerini sınıf sendikacılığının ilkeleri açısından ortaya koymak göreviyle karşı karşıyadır. MESS gibi patron örgütlerinin sarsmaya çalıştığı, işçi sınıfının sendikalarına karşı taşıdığı güveni koruyup sağlamlaştırabilmek, açılan yaraları en kısa zamanda sarabilmek için, geçmişin en ayrıntılı değerlendirmesini soğukkanlılıkla yapmak zorunludur.

Tekelci büyük burjuvazi, politik alanda olduğu gibi ekonomik alanda da kendi içinde örgütlülüğünü ve dayanışmasını, tek bir hedef doğrultusunda davranabilme yeteneğini güçlendirmeye çalışırken; işçi sınıfının saflarında çok daha fazla geliştirilmesi gereken bu özellikleri sendikal hareketin yönetim kademelerinde görmek mümkün olamamaktadır.

Sarı Türk - İş yönetimi, 1977 yılında da sınıf uzlaşmacılığı, işçi sınıfının sırtından patronlarla pazarlığa oturma çizgisini sürdürmüş, Milliyetçi Cephe iktidarının gerici, faşist politikalarına el altından destek olmuştur. Ancak Türk - İş yöneticileri, sendikal hareketin tabanında hızla yitirdikleri etkinliği geri kazanabilmek, kendilerine karşı dönen geniş emekçi kitleleri oyalayabilmek için yeni manevra yolları da aramaya devam etmiştir. 1977 genel seçimleri, işçi sınıfını politikanın dışında tutmaya çalışmanın artık boşuna olduğu-

nu farkeden, ancak gerici partilere toz kondurmayı da göze alamayan Türk - İş yönetimini, konfederasyonun 1976'daki son genel kurulunda «seçimlerde bir partinin desteklenmesine» ilişkin kararı unutturabilmek için çeşitli bahaneler uydurmak zorunda bırakmıştır. Türk - İş yetkili organlarının iki ayı alan sürekli toplantılarından sonra, destek için arandığı öne sürülen birtakım koşullar mektupla CHP ve AP'ye bildirilmiş, sonunda da alınan cevaplar gerekçe gösterilerek «hiçbir partinin desteklenmemesi» kararlaştırılmıştır.

5 Haziran seçimlerinden sonra Milliyetçi Cephe hükümetinin yeniden kurulması karşısında, Türk - İş Genel Başkanı, bu kez hükümetin güvenoyu alması halinde «genel grev»e gidileceği iddiasını ortaya atmıştır. Türk - İş yönetiminin, asıl amacı büyük sermayeyle elele vererek bir CHP - AP koalisyonu için yolları açmak olan bu blöfü, ikinci Milliyetçi Cephe'nin göreve başlamasıyla birlikte derhal geri alınmıştır. Türk - İş yönetimi, hükümete ve siyasal partilere bir «muhtıra» vererek tabanından yükselen tepkileri geçiştirmeye çalışmıştır. Ağustos ayında açıklanan «muhtıra», sarı sendikacılığın işçi sınıfına ihanetinin yeni bir belgesidir. Türk - İş yöneticileri, bu «muhtıra»da, sosyalizmi Türkiye için bir «tehlike» olarak gösterip, demokratik haklara yönelen faşist saldırıları «sosyalizm tehlikesi» umacısı arkasında gizlemeye çalışmıştır. Böylece, Milliyetçi Cephe'nin hazırlandığı anti-demokratik uygulamalara destek olacağını belli etmiştir.

Türk - İş yönetimi, 1977 sonuna doğru, asgari ücretin yeniden saptanması sırasında, yine «işçi kanadının temsilcisi» pozuna bürünerek Milliyetçi Cephe'yle ve burjuvaziyle pazarlığa oturmuştur. Bu pazarlığın sonucu, bir kere daha asgari ücretin fiyat, verimlilik ve gelir artışlarını yansıtmayan düşük bir düzeyde tesbiti olmuştur.

MHP'nin sendikal alandaki yan örgütü durumunda olan MİSK, yukardan faşist işgal altına alınan kamu işyerlerinde işçi tabanını aşağıdan kontrol altına alma, en genel anlamda işçi sınıfı içinde faşist demagojiyi yayma işlevini sürdürmektedir. MİSK'e bağlı sendikaların 1977 yılında uyguladığı grev sayısı 2'dir. Bunlardan her ikisi de kamu işyerlerinde düzenlenen birer danışıklı dövüşten ibarettir. MİSK'in sendikal hareket içinde yarattığı faşist saldırının önlenmesi, gerek işçi kitleleri arasında doğabilecek karamsarlık eğilimlerinin faşist demagoji lehine kullanılmasına izin vermemek, gerekse kamu işyerlerindeki örgütlenmeyi hızlandırmak açısından, ilerici sendikal örgütlerin başta gelen görevleri arasındadır. Bu görevler yerine getirilirken faşist sendikal örgütlenmelerin geilştirilmesinin, MİSK'in çatısı ile sınırlı olmadığı, MİSK dışında da ve yer yer Türk - İş bünyesi içinde sürdürüldüğü önemle dikkate alınmalıdır.

MSP'nin işçi kolu olarak çalışan Hak - İş Konfederasyonu ise, işçi sınıfından bütünüyle kopuk dar bir dernek olmaktan öteye geçememiştir. 1977 yılında Hak - İş'e bağlı sendikaların uyguladığı tek bir işçi hareketine raslanmamıştır. Bununla birlikte, kitlelerin kutsal saydığı değerleri sömürerek onları etkilemeye çalışan bu konfederasyon, her türlü politik görüş ve inanç sahibi işçilerin sınıf dayanışması içinde gerçek sendikalarda birleştirilmesini frenleyen bir faktör olmaya çaba göstermiştir.

Öte yandan, 1977 yılında bağımsız sendikaların etkinliğinin geçmiş yıllara göre azaldığı gözlenmektedir. Bağımsız sendikalara üye işçilerin 1977 yılı içindeki hareketleri, geçen yıla göre yarıya yakın bir düşüş göstermiş; bu hareketler görece daha küçük işyerleriyle sınırlı kalmış; bağımsız sendikaların eylemlerindeki en büyük düşüşler özel işyerlerindeki hareketlerde ve hareket biçimi olarak grevlerde gözlenmiştir (Tablo V, VII ve VI'yı YURT VE DÜNYA'nın 1976 yılı raporundaki tablolarla karşılaştırınız). Bu durum, bağımsız sendikaların, görece sınırlı ve caydırıcı niteliği zayıf olan olanaklarıyla, burjuvazinin işçi sınıfına karşı ülke ölçeğinde ve tek tek her işyerinde yoğunlaşan saldırılarına yeterli güçle karşı koyamayışını dile getirmektedir.

Bütün gözlerin üzerine çevrildiği ilerici sendikal hareketin örgütü DİSK bakımından ise, önceki yıllarda başlatılan bunalım 1977 yılında daha derin ve daha açık bir biçim almıştır. DİSK üst yönetiminin konfederasyonu içine soktuğu ve örgütün dayandığı temelleri zayıflatıp sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini işleyemez hale getiren «tasfiyecilik» hastalığı, örgüt ile tabandaki kitleler arasındaki bağları tehlikeli ölçüde zedelemiştir.

DİSK üst yönetiminin, sınıf sendikacılığından yana ilerici, demokrat, sosyalist sendika yöneticilerine ve bağlı sendikalara karşı uyguladığı tasfiyeci girişimlerin en son örneği, Sosyal - İş Sendikası'nın, DİSK ilkelerine taban tabana zıt bir biçimde Teknik - İş ve Bank - Sen içinde eritilip dağıtılmak istenmesi olmuştur. Bu yöndeki kararı, olağanüstü genel kurulunda oybirliğiyle DİSK üst yönetimine iade edilmiştir. Buna karşılık, DİSK'in, Türk - İş'ten kopan fakat sınıf uzlaşmacılığının derin izlerini koruyan örgütlerin katılmasıyla genişletilmesi anlayışı, OLEYİS Sendikası'nın Konfederasyon'a üye olmasıyla bir adım daha ileri götürülmüştür.

Bölge ve işyerleri düzeylerinde de yaygın olarak uygulanan tasfiyecilik, sınıf sendikacılığının temel ilkelerinden biri olan, «tabanın söz ve karar sahibi olması», «sendikal demokrasi» ilkesini uygulanamaz hale getirmiştir. Maden - İş Sendikası'nın Eylül ayında yapı-

lan 22. Genel Kurulu, anti-demokratik tüzük hükümlerine dayanılarak sendika tabanının etkinliğinin adeta tümüyle ortadan kaldırılabildiğini göstermiştir. Genel Kurul, yarıdan fazlası, seçimle değil atamayla belirlenmiş delegelerle toplanmıştır.

DİSK'i işçi sınıfının gerçek ve nihai kurtuluşu amacından saptırarak sosyal demokrat politik akımın yedeği haline getirme girişimleri, 1977 yılında çeşitli görünümler altında sürdürülmüştür. DİSK üst yönetimi, Ocak ayında, Milliyetçi Cephe'nin iktidardan düşürülmesi, sonbaharda yapılması beklenen genel seçimlere kadar işbaşında kalacak bir seçim hükümetinin kurulması ve «faşist örgüt dışındaki tüm siyasal kuruluşların ve demokratik güçlerin» bu amaçla işbirliği yapması çağrısında bulunmuştur. DİS üst yönetiminin bu çağrısı, ilk bakışta, işçi sınıfının ve demokratik güçlerin taleplerine sözcülük ettiği izlenimini vermiştir. Fakat DİSK üst yönetimi, bu çağrısında asıl önemli olarak, faşist tırmanışın politik alandaki baş sorumlusu AP'yi MHP'den ayrı göstermiş, böylece «geçici bir seçim hükümeti» nin kurulması bahanesiyle CHP'nin AP ile girişebileceği uzlaşmalara yeşil ışık yakmak istemiştir. DİSK üst yöneticileri, sandık başına Milliyetçi Cephe ile gidilmemesinin tek tutarlı alternatifi olan «AP'siz ve MHP'siz seçim hükümeti» yolunu görmezlikten gelmişlerdir. «Geçici seçim hükümeti» çağrısını ortaya atan DİSK üst yönetimi, daha sonra, CHP'nin, genel seçimlerin öne alınmasını sağlayarak Milliyetçi Cephe ile sandık başına gidilmesini mazur göstermeye çalışması, hatta bundan birtakım yararlar umması karşısında da tamamen sessiz kalmıştır.

DİSK üst yönetimi, «ileri demokratik bir Türkiye'nin önkoşulu olduğu» gerekçesiyle 1977 genel seçimlerinde CHP'yi destekleme kararı almıştır. DİSK üst yöneticileri ve onlarla işbirliği yapan bazı sol çevreler, seçimlerde CHP'nin desteklenmesi eğilimini işçi sınıfına ve demokratik güçlere empoze edebilmek için, işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisinin seçimlere katıldığını unutturmaya çalışmışlar, hatta ona karşı sürdürülen propagandada aktif rol almışlardır.

DİSK üst yönetiminin bu politikası, işçi sınıfının ilerici sendikal hareketinin seçimler karşısındaki ilkesel bakış açısının saptırılmasına dayanmaktadır. İşçi sınıfının ilerici sendikal hareketi için seçimler, işçi sınıfının ekonomik, demokratik ve politik taleplerinin yükseltildiği ve kitlelerin bu talepler için harekete geçirildiği bir sınıf mücadelesi alanıdır. DİSK üst yönetimi, bu temel bakış açısının tam tersine, seçim kampanyası boyunca, işçi sınıfının acil çözüm ve karşılık bekleyen taleplerini, kısa yoldan kurtuluş gibi gösteren CHP'nin desteklenmesini sağlamak için bir «baskı» aracı olarak kullanmaya

çalışmıştır. MESS'e karşı girişilen grevlerin başlatılması için seçilen tarih ve CHP'nin iktidara gelmesi halinde grevin zaferle sonuçlanacağı yönünde yapılan propagandalar, DİSK üst yönetiminin, işçi sınıfının acil taleplerinden, onu seçimlerde kendi istediği yönde davranmaya mecbur bırakmak için yararlanmaya çalıştığını bir kere daha ortaya koymuştur.

5 Haziran seçimlerinden sonra Milliyetçi Cephe iktidarının yeniden kurulması karşısında DİSK Genel Başkanı bir «Ulusal Demokratik Cephe» çağrısını ortaya atmıştır. DİSK'in bu çağrısı, görünüşte, ikinci Milliyetçi Cephe iktidarıyla yeni bir adım atan faşist tehlikeye karşı demokratik güçler arasında iş ve eylem birliği eğiliminin güçlenmesine paralel düşmektedir. Ancak DİSK üst yönetimi ve bu unsurlarla işbirliği içindeki siyasi hareket «UDC» çağrısını, tüm demokratik güçler arasında gerçekçi ve eşitliğe dayanan bir iş ve eylem birliğinin koşullarını yaratmak için değil, tam tersine kendisini diğer demokratik güçlerin üzerinde göstermek için kullanmıştır. «UDC» çağrısına hiçbir somut ve pratik içerik kazandırılmaya girişilmeksizin, çağrıyı duyan herkesin bu «cephe»ye katıldığını ilan etmesi beklenmiştir. «UDC» sloganı, DİSK dışındaki demokratik kitle ve meslek örgütlerinin olumlu girişimlerinin karşısına sekter bir anlayışın ifadesi olarak çıkarılmıştır. Böylece, antifaşist güç ve eylem birliği alanında DİSK'in sahip olduğu ve mutlaka değerlendirilmesi gereken çok önemli olanaklar heba edilmekle kalınmıştır.

Eylül ayında DİSK üst yönetimi içinde beliren bölünme ve bu bölünmenin yol açtığı 22 Aralık 6. erken olağan genel kurulu, DİSK'in gelişiminde yeni bir dönemi başlatmıştır. Söz konusu bölünme ve genel kurul, aralarında, konfederasyonun kuruluşundan beri aynı görevi sürdüren Genel Başkanı'nın da bulunduğu ve görünüşte ayrı bir grup olarak davranan bir kanadı DİSK üst yönetiminden uzaklaştırmıştır. Buna karşılık, örgütün en yetkili kurullarında, açıktan açığa CHP takipçiliğinden yana olmasıyla tanınan bir grubun egemen olması sağlanmıştır.

DİSK'in yeni yöneticileri, görevi devralmalarından hemen sonra, konfederasyonun kuruluşundan beri izlediği «demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı» anlayışında herhangi bir değişiklik olmayacağını, DİSK'in siyasi partiler karşısındaki bağımsızlığının korunacağını öne süren açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu açıklamaların yeni DİSK yöneticilerinin «niyetini» değil, DİSK tabanı ile aralarındaki uyumsuzluğu örtmeye yönelik çabalar olduğunu ve bu görünüşün bundan sonra da sürdürülmek zorunda olduklarını belirlemek gerekir.

Türkiye İşçi Partisi'nin 5. Genel Kurul'dan bu yana DİSK'teki

gelişmelere koyduğu teşhisleri, 6. Genel Kurulu hazırlayan gelişmeler kesin olarak doğrulamıştır. Konfederasyon'un üst yönetimine verilen keskin «sol» bir görünümün arkasında gerçek sınıf sendikalarına ve onların yöneticilerine, öncü işçilere karşı yürütülen tasfiyeci politika, DİSK'i, onu bütünüyle sosyal demokrat politikanın doğrultusuna sokmaya hazırlanan çevrelerin manevralarına açık hale getirmiştir. 6. Genel Kurul'a kadar, bir yandan DİSK'in işçi sınıfının bilimsel sosyalist politik hareketinin karşısına dikilmesi girişimleri meşrulaştırılırken, diğer yandan DİSK'in bilinçli tabanının örgütün yönetimi üzerindeki demokratik denetiminin yolları elden geldiğince tıkanmaya çalışılmıştır. 6. Genel Kurul'da üst yönetimdeki etkinliğini yitiren kanat, son bölünmede azınlığa düşene kadar, DİSK'i sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinden saptırma girişimlerini, kendisine karşı muhalefete geçen kanatla elele vererek ve ona dayanarak sürdürmüştür. Dolayısıyla, 6. Genel Kurul öncesinde birden bire ortaya çıktığı öne sürülen ayrılıkları gerçek ve köklü birer ayrılık olarak görmek mümkün değildir. Son olarak yönetime yükselen kadronun, artık iktidarını, DİSK üst yönetimine son yıllarda keskin «sol» bir görünüm vermiş olanlarla paylaşmaya herhangi bir neden görmediği anlaşılmaktadır.

DİSK 6. Genel Kurulu'nu hazırlayan gelişmeler, ilerici sendikal harekete önemli zararlar vermiştir. Bununla birlikte, yönetici kadroların subjektif niyetleri ne olursa olsun, DİSK'i işçi sınıfının ilerici sendikal örgütü olarak kitlelerin gözünde yerleştiği ileri konumdan alarak açıkça sağ bir çizgiye oturtmak, onu bugünlere getirmiş olan bilinçli DİSK tabanının karşısına çıkarmak, kolayca göze alınabilecek gibi değildir. DİSK'in yeni yöneticilerinin ilk açıklamaları, onların da DİSK tabanındaki güçlü sınıfsal birikime açıktan açığa sırt çevirememelerinin bir sonucudur. 6. Genel Kurul'un «tasfiyecilik» konusundaki kararı da, bugüne kadar DİSK içinde uygulanan tasfiyeci politikaların açtığı yaraların örtbas edilemediğini, «tasfiyeciliğin işçi sınıfının düşmanlarının metodu olduğunun» kabul edilmek zorunda kalındığını göstermektedir. Bu ve benzeri karar ve yaklaşımların hayata geçirilmesinin takipçisi, sınıf sendikacılığından yana mücadeleyi bir an bile yavaşlatmayacak olan, başta sosyalist sendikacılar olmak üzere bilinçli DİSK tabanı olacaktır.

1977 yılında, sendikal hareketin yönetim kademelerindeki olumsuz gelişmelere rağmen işçi sınıfının sermayeye ve faşizme karşı mücadele kararlılığını geriletmek mümkün olamamıştır. Türkiye işçi sınıfının ikinci dev 1 Mayıs gösterisi, işçi sınıfımızın bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesindeki öncü yerini, politik düzeyde

olduğu kadar, kitlesel olarak da almaktan geri durmadığını göstermiştir. Emperyalizmin ve büyük sermayenin emrindeki karanlık faşist güçlerin, maocu ihanet şebekelerinden ve goşist eğilimleri işçi sınıfının içine de sokma girişimlerinden de yararlanarak düzenledikleri ve bu tür girişimlere karşı gerçek, kitlesel mücadele yöntemlerini bir yana bırakanların da katkılarıyla gerçekleştirilen 1 Mayıs 1977 katliamı, işçi sınıfımızın direncini kıramamıştır.

1977 yılının işçi hareketleri üzerinde yapılan geniş bir taramanın sonuçları da (Tablo II - VII) bu gerçeği, işçi sınıfı hareketinin dinamizmini koruduğunu göstermektedir. 1977 yılı işçi hareketleri MESS'e karşı sürdürülen grevler gibi çok sayıda işyerini kapsayan kitlesel hareketlerle, (1977 yılındaki işçi hareketlerinin sayısı 239) 1976 yılındaki sayıyı az bir farkla da olsa geride bırakmıştır.

Ancak, işçi hareketlerinin illere dağılımında en büyük sekiz il dışındaki hareketlerin yüzde 33 oranına ulaşması, 1977 yılında işçi hareketlerine daha yaygın bir katılımın gerçekleştiğini göstermektedir.

Öte yandan sekiz büyük ilkedeki işçi hareketlerinin toplam işçi hareketlerine oranının üçte ikilik bir düzeyi koruduğu, İstanbul'daki işçi hareketlerinin sayıca (106'dan 82'ye) ve oran olarak (yüzde 45' ten 31'e) düştüğü görülmektedir. Buna karşılık İstanbul dışındaki sanayi merkezlerindeki hareketler önemli sayılabilecek artışlar göstermiştir. 1977 yılı işçi hareketlerinin önemli bir özelliği de hizmetler ve büro işkolundaki hareketlerin görece daha büyük bir artış göstermesi olmuştur.

1977'deki işçi hareketlerinin, hareketin başlama nedenine göre dağılımı (Tablo II), ücret, sosyal haklar ve benzeri talepler nedeniyle girişilen hareketlerin sayıca ve oran olarak büyük bir artış gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu durum, görülmemiş enflasyonun etkilerini ve işçi sınıfının toplu sözleşme görüşmelerinde patronların sürekli olarak artan direnciyle karşılaşması olgusunu dile getirmektedir.

İşçi hareketlerinin bu hareketlere katılan işçi sayısına göre dağılımı (Tablo III ve IV), geçmiş yıllarda olduğu gibi, orta ve büyük işyerlerinin toplam işyerleri içindeki ağırlıklarından çok daha büyük bir oranda işçi hareketlerine sahne olmaya devam ettiğini göstermektedir.

İşçi hareketlerinin hareket biçimlerine göre dağılımı (Tablo IV ve V) ise, grev biçiminin yeniden, ağırlıklı önem kazanmaya başladığını (1976'da yüzde 49'dan 1977'de yüzde 60'a), direniş ve işi bırakma hareketlerinin ise geçmiş yıllardaki ön plana geçme durumunun zayıfladığını (1976'da yüzde 40'dan 1977'de yüzde 25'e) göstermektedir.

Ancak, Tablo IV ve V'te «Diğer» kategorisi içinde gösterilen hareketlerin önemli bir bölümünün çalışma ve yaşam koşullarına karşı girişilen protesto eylemleri olduğu dikkate alınırsa, direniş biçimindeki hareketlerdeki düşüşün öneminin abartılmaması gereği ortaya çıkmaktadır.

İşçi hareketlerinin işçilerin üyesi oldukları sendika konfederasyonlarına göre dağılımıyla ilgili veriler (Tablo V), iki büyük sendika konfederasyonuna bağlı işçilerin hareketlerinin sayıca ve oran olarak önemli ölçüde arttığını göstermektedir. DİSK ve Türk - İş üyesi işçilerin gerçekleştirdiği hareketlerin toplama oranı, 1976'da sırasıyla yüzde 53 ve yüzde 19 iken, 1977'de yüzde 59 ve yüzde 25'e yükselmiştir. Bağımsız sendikaların üyesi ya da sendikasız işçilerin hareketlerindeki düşüşle (yüzde 19'dan 10'a) karşılaştırıldığında, bu gelişme, büyük ve güçlü konfederasyonlarda birleşmenin işçi sınıfının mücadele gücünü artırdığını vurgulamaktadır.

İşçi hareketlerinin, işçilerin üyesi oldukları sendika konfederasyonuna ve işyerlerinin sermaye durumuna göre dağılımı (Tablo VII), Genel - İş'in belediyelerdeki hareketlerinin yoğunluğuna rağmen, DİSK'in özel işyerlerindeki ağırlıklı etkinliğinde bir değişiklik olmamıştır.

Özetle, 1977 yılındaki işçi hareketlerinin incelenmesi, sendikal hareketin önündeki, tabanla bağların güçlendirilmesi, kamu işyerlerindeki örgütlenmenin hızlandırılması, ilerici sendikaların büyük işyerlerindeki bağlarının sağlamlaştırılması gibi başlıca görevlerin önemini koruduğunu ortaya koymaktadır.

TABLO II

1977 İŞÇİ HAREKETLERİNİN İLLERE VE BAŞLAMA NEDENLERİNE GÖRE DAĞILIMI (*)

İLLER	Sendika seçme, sendikalaşma	İşten çıkarma	Ücret, sosyal (***) hak vb. istekler	Ücretlerin ödenmemesi	Diğer (**)	Bilinmeyen	TOPLAM
İSTANBUL	4	9	54	2	12	1	82 (%31)
ANKARA	1	1	17		5		24 (% 9)
ADANA		3	4		1		8 (% 3)
İZMİR	1	1	10		3	2	17 (% 7)
ZONGULDAK			4		1		5 (% 2)
KOCAELİ	1	2	11		6		20 (% 8)
ESKİŞEHİR			6		1		7 (% 3)
BURSA		1	7	1			9 (% 3)
ÖTEKİ	5	15	38	7	19	2	86 (%33)
BİLİNMEYEN			2		1		3 (% 1)
TOPLAM	12 (%5)	32 (%13)	153 (%57)	10 (%4)	49 (%19)	5 (%2)	261 (%100)

(*) Adı geçen illerin birkaçında birarada yapılan hareketler her il için ayrı ayrı sayılmıştır. Türkiye çapındaki haketler ayrıca «öteki iller» grubunda da gösterilmiştir.

(**) Başka işyerlerindeki işçilerin desteklenmesi, demokratik taleplerle ilgili hareketler «diğer» grubunda gösterilmiştir.

(***) MESS işyerlerinde yapılan grevler her işyeri için ayrı ayrı sayılmıştır.

TABLO III

1977 İŞÇİ HAREKETLERİNİN HAREKETE KATILAN İŞÇİ SAYISINA VE İLLERE GÖRE DAĞILIMI

İLLER	1-50 kişi	51-100 kişi	101-250 kişi	251-500 kişi	501-100 kişi	1001-5000 kişi	5001+	Bilinmeyen	TOPLAM
İSTANBUL	16	4	17	14	7	4			82 (%31)
ANKARA	5	1	4	2	1	3	1	7	24 (%9)
ADANA		1	1		2	1		3	8 (%3)
İZMİR	2	1	2			4		8	17 (%7)
ZONGULDAK		1				1		3	5 (%2)
KOCAELİ		4	1	3	4	2	2	4	20 (%8)
ESKİŞEHİR	1				2			4	7 (%3)
BURSA	1	1		2	1	1		3	9 (%3)
ÖTEKİ	11	11	16	15	5	4	4	20	86 (%33)
BİLİNMEYEN		1			1			1	3 (%1)
TOPLAM	36 (%14)	25 (%10)	41 (%15)	36 (%14)	23 (%9)	20 (%8)	7 (%3)	73 (%27)	261 (%100)

TABLO IV

1977 İŞÇİ HAREKETLERİNİN İLLERE VE HAREKET BİÇİMLERİNE GÖRE DAĞILIMI

Hareketin biçimi	İstanbul	Ankara	Adana	İzmir	Zonguldak	Kocaeli	Eskişehir	Bursa	Öteki İl	Bilinmeyen	TOPLAM
Grev	58	19	3	9	3	10	3	5	44	3	157 (%60)
İşyeri İşgali				1							1 (%0)
Direniş, İşi bırakma	14	3	5	2	2	4	2	3	29		64 (%25)
Yürüyüş, Miting	3								3		6 (%2)
Diğer	5	2	2	2		6	1	1	8		25 (%10)
Bilinmeyen	2		3				1		2		8 (%3)
TOPLAM	82 (%31)	24 (%9)	8 (%3)	17 (%7)	5 (%2)	20 (%8)	7 (%3)	9 (%3)	86 (%33)	3 (%1)	261 (%100)

TABLO V

1977 İŞÇİ HAREKETLERİNİN İŞÇİLERİN ÜYESİ OLDUKLARI SENDİKA KONFEDERASYONLARINA (*) VE HAREKETİN BİÇİMİNE GÖRE DAĞILIMI

Hareketin biçimi	TÜRK - İŞ	DİSK	MİSK	Diğer Bağımsız (**)	Bilinmeyen (***)	Toplam
GREV	29	104	2	8		143 (%60)
İŞYERİ İŞGALİ	1					1 (%1)
DİRENİŞ, İŞİ BIRAKMA	16	21		14	7	58 (%24)
YÜRÜYÜŞ, MİTİNG	2	1		1	1	5 (%2)
DİĞER	7	11		2	2	22 (%9)
BİLİNMEYEN	4	4			2	10 (%4)
TOPLAM	59 (%25)	141 (%59)	2 (%1)	25 (%10)	12 (%5)	239(****) (%100)

* 1977 yılında Hak - İş konfederasyonu üyesi işçilerin herhangi bir hareketine raslanmamıştır.

** Sandikasız işçilerin hareketleri «Diğer Bağımsız» grubunda gösterilmiştir.

*** Sendikaları belirlenemeyen işçilerin hareketleri «Bilinmeyen» grubunda gösterilmiştir.

**** Birden çok ildeki ya da Türkiye çapındaki hareketler bu tabloda tek bir hareket olarak sayılmıştır. Bu tablodaki toplam hareket sayısı (239) ile daha önceki tablolardaki hareket sayısı (261) arasındaki fark bu birleştirmeden doğmuştur.

TABLO VI

ETLERİNİN İŞÇİLERİN ÜYESİ OLDUKLARI SENDİKA KONFEDERASYONUNA
: HAREKETE KATILAN İŞÇİ SAYISINA GÖRE DAĞILIMI

ÜRK - İŞ	DİSK(*)	MİSK	Diğer	Bağımsızlar	Bilinmeyen	TOPLAM
5	24		5		2	36 (%15)
3	18		4			25 (%11)
6	29		4		2	41 (%17)
7	21	1	7			36 (%15)
8	11		2		1	22 (%9)

TABLO VII

1977 İŞÇİ HAREKETLERİNİN İŞÇİLERİN ÜYESİ OLDUKLARI SENDİKA KONFEDERASYONUNA VE İŞYERLERİNİN SERMAYE DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

İşyerlerinin sermaye durumu	TÜRK - İŞ	DİSK	MİSK	Diğer Bağımsız	Bilinmeyen	TOPLAM
Kamu işyerleri (*)	22	35	2	6	6	71 (%29)
Özel İşyerleri	33	102		17	6	158 (%66)
Diğer (**)	4	4		1		9 (%4)
Bilinmeyen				1		1 (%1)
TOPLAM	59 (%25)	141 (%59)	2 (%1)	25 (%10)	12 (%5)	239 (%100)

(*) Belediyelere ve özel idarelere bağlı işyerleri «Kamu İşyerleri» grubunda gösterilmiştir.
(**) Karma sermayeli işyerleri «diğer» grubunda gösterilmiştir.

1977'DE MEMURLAR, ÖĞRETMENLER, TEKNİK ELEMANLAR

1977 yılı tüm emekçiler için olduğu gibi memurlar, öğretmenler, teknik elemanlar için de faşist baskı zulüm ve haksızlıkların alabildiğine yoğunlaştığı bir yıl oldu.

Öldürülen, yaralanan, saldırıya, kıyıma uğrayanlar arasında memur, öğretmen ve teknik elemanlar büyük bir yer tuttu. Bir örnek olarak öğretmenlerin durumunu ele almak bu terörün ulaştığı boyutları ortaya koymaya yeterlidir. 1977 yılı boyunca öldürülen TÖB - DER üyesi öğretmen sayısı 27'dir. Yaralanan, döğülen öğretmen sayısı yüzlerle ifade edilmektedir. Bir yıl içinde sürgün edilen öğretmen sayısı 10 bin dolaylarında olup, bunlardan 4 bini için Danıştay'da dava açılmış ve bu davaların hemen hemen bütünü sürgünün yasa dışılığını kanıtlayan kararlarla sonuçlanmıştır.

Cinayet, saldırı ve sürgünlerin yanısıra, Milliyetçi Cephe iktidarının devlet dairelerini ve işletmelerini faşistleştirmek için giriştiği uygulamalar baskıları daha da ileri boyutlara ulaştırmıştır. 1977 yılı içinde gerici - faşist partilerin militanlarıyla doldurulan kadro sayısının 50 bini aştığı tahmin edilmektedir.

12 Mart döneminde daha önceki zorlu mücadeleyle kazanılmış hakların gaspedilmesi sonucu baskı ve saldırılara karşı örgütsel mücadele olanakları sınırlanmış olan memur, öğretmen ve teknik elemanlar, egemen sınıfların MC iktidarları aracılığıyla giriştikleri ikinci bir saldırıyla karşılaşmışlardır. Danıştay kararlarının yoksayıldığı, MC partilerinden yana olup - olmamanın her ölçünün önüne geçtiği bir dönem yaşayan memur - emekçiler, faşist güçlerin gerici planlara

alet olmayan tüm görevlileri politik eğilimleri ne olursa olsun karşısına aldığını kendi deneyimleriyle yaşamışlardır.

Öte yandan, grevli ve toplu sözleşmeli sendika hakkından yoksun olan memur - emekçiler 1977 yılında yaşam koşulları en fazla güçleşen kesimlerden biri olmuştur.

Emekçi sınıf ve tabakaların gelir dağılımı yönünden durumlarının giderek daha bozulduğu ve ekonominin bunalımlarının yükünün artan ölçüde emekçi kesimlerin sırtına yüklendiği bir yapı içinde, kendi yaşam koşullarının belirlenmesinde kendisinin en ufak bir söz hakkı bulunmayan memurlar, egemen sınıfların kendi çıkarları doğrultusunda belirledikleri bir gelir politikasının sonuçlarıyla karşı karşıya kalmışlardır.

Devlet Memurları Yasasıyla getirilen katsayı sistemi 1970 yılından bu yana yürürlüktedir. İlk kez 7 olarak saptanan katsayıya 1975 yılına dek hiç dokunulmamış, 1975'de ise katsayı ancak 9'a yükseltilmiştir. Değişen katsayı sisteminin temel gerekçisinin 'devlet memurlarının gerçek gelirlerini koruyabilmeleri ve artan milli gelirden kendilerine düşen payı alabilmeleri' olması gerektiği gözönüne alınırsa karşılaşılan durum şudur: 1970 - 1973 arasındaki üç yıllık dönemde hayat pahalılığının artışı resmi indekslere göre % 43'tür. Buna göre 1973'de, memurların 1970'deki alım düzeylerini koruyabilmeleri için katsayının 10'a çıkarılması gerekiyordu. Aynı şekilde Mart 1974'de katsayının 12'ye; 1970 yılına göre hayat pahalılığının % 110 arttığı Mart 1975'de ise 14'e çıkarılması zorunluydu. Aynı hesaplara göre 1976 yılı için de katsayı 17 olarak saptanmalıydı.

Ancak katsayı artışları memurların yaşam koşullarıyla hiç bir ilgisi olmaksızın, iktidarların ve egemen güçlerin çıkarları doğrultusunda belirlenmeye ve geniş memur kitlesinin yaşam düzeyi giderek daha da gerilemeye devam etti. 1976'da fiyatlar genel düzeyine göre 17 olması gereken katsayının 12 olarak saptanması, memurların 1976 yılında, Mart 1974 yılı olanaklarıyla - hatta bundan da geride - yaşamak zorunda bırakılmasından başka birşey değildir. Hemen bunun yanısıra beliren bir diğer sonuç da katsayı sisteminin, memur kitlesinin ekonomik durumunu düzenlemede bir araç olarak kullanılabilmesi olanağının tümüyle ortadan kalktığı, bir başka deyişle bu sistemin anlamını yitirmiş olduğudur.

Konuya 1977 yılı açısından bakıldığında durumun daha da kötü olduğu görülmektedir. Bu yıl, fiyat artışları yönünden önceki yılları çok geride bırakmış, 1973 sonrasında % 20 - 30 arasında seyreden artışlar, 1977'de resmi endekslere göre % 45 - 50 dolayına sıçramıştır. Emekçilerin ana tüketim mallarının fiyatlarındaki artışlar ise bu

oranın üstündedir ve kimi durumlarda % 100'ü bulmakta, hatta aşmaktadır.

Tüm bunlara karşılık, 1977 yılında memur maaşlarındaki artışa esas olarak getirilen katsayı, ancak, 12 olabilmiştir Fiyatlardaki hızlı artışlarla maaş artışları arasındaki çok büyük fark memurların yaşam düzeyini daha da geriletmiş, küçük memurları açlığa itmiştir.

Katsayı artışlarının özellikle düşük maaşlı memurlar açısından fazla birşey sağlamamasının yanısıra memurlar arasındaki maaş farklılığını adaletsiz bir ölçüde arttırmak yolunda bir başka etkisi de söz konusudur. Örneğin, 1977 yılındaki katsayı artışıyla memurların en geniş kesiminin (% 70'inin) çalışmakta olduğu 9., 10., 11., 12., 13. derecelerde en fazla artış 553 TL iken, 1. derecede 1136 TL'lık bir artış gerçekleşmiştir. Üst düzeylerdeki, önemli bir bölümü burjuvaziyle bütünleşmiş bir avuç büyük bürokrat için geçerli olan yüksek sayılabilecek artışların bir de ek göstergeler ve benzeri ayrıcalıklarla pekiştirildiği de dikkate alındığında, bu adaletsizlik daha iyi anlaşılmaktadır.

1977'de memurların ekonomik durumu ile ilgili bir değişiklik de, MC'nin seçimler öncesinde gündeme getirdiği yakacak zamlarıdır. Yıl içindeki, dizginlenemez boyutlara ulaşan fiyat artışları ve son derece yüksek ev kiraları karşısında diğer bazı emekçi kesimlerle birlikte memurların ağzına «bir parmak bal çalmak» amacıyla 750 - 1000 Tl'lık yakacak zamlarını çıkaran Milliyetçi Cephe bununla geniş memur kitlelerinin demokratik muhalefetini engellemeye ve seçim öncesinsinde bir yatırım yapmaya çalışmıştır. Gerçekte bu ek ödemeler; Devlet Memurları Yasası'nın ne ölçüde işlerliğini ve katsayı sisteminin anlamını yitirmiş olduğunu mevcut iktidarın da kabul ettiğini göstermesi bakımından ek bir önem taşımaktadır. Aslında, yakacak zammının verilmesi, yıllardır vurgulanan 'maaşlarda toplu artış' önerisinin kabulünden başka bir şey değildir. MC'nin başka bir çözüm bulamayıp giriştiği bu uygulama gerek ödemenin son derece düşük olması ve gerekse keyfi ve geçici niteliği nedeniyle, doğaldır ki bir çözüm olamamış, 1977'nin son aylarındaki hızlı fiyat artışları ve 1978'de yeni katsayı belirlenirken bu katsayının düşük tutulması için bir bahane oluşturmasıyla sağladığı yararları daha da azaltmıştır.

Kısaca, 1977 yılı gerici-faşist baskılar açısından olduğu gibi ekonomik koşullar açısından da memur, öğretmen ve teknik elemanlar için zor bir dönem olmuştur.

Bu toplum kesimlerini temsil eden TÖB - DER, TÜM - DER, TÜTED, TÜMÖD gibi demokratik kitle örgütleri ile TMMOB ve mühendis-mimar odaları gibi kuruluşlar örgütlülük düzeyleriyle orantılı bir güçle

faşist saldırı ve baskıları göğüslemeye çalıştılar. Kitle tabanlarının ortak ekonomik, demokratik taleplerinden hareketle ortak eylemler düzenlediler. Bu eylemlerde memur, öğretmen, teknik eleman ve benzeri toplum kesimlerinin taleplerinin bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinden ayrı düşünülemeyeceği bilincini yaygınlaştırmaya çalıştılar.

1977 yılının ilk ayı içinde başlayan ve yıl sonuna kadar devam eden demokratik kuruluşların ortak eylemleri faşizme karşı mücadele bakımından ileriye doğru atılmış birer adım oldu.

TÖB - DER, TÜM - DER ve TÜTED'in işbirliği ile Ocak ayında çeşitli bölgelerde gerçekleştirilen «ekonomik-demokratik haklar yürüyüş ve mitingleri» başarılı ve yüksek katılımın sağlandığı eylemlem oldu.

Ancak, bu miting ve yürüyüşler dizisinin son halkası olan 5 Şubat Ankara mitingi büyük olaylara sahne oldu. Mao'cular, mitingin amacına bütünüyle uymayan sloganlarla, miting alanındaki kitlere saldırdılar. Mitinge katılanlar polis tarafından tek tek aranmış olmasına rağmen saldırganlar ateşli silahlar kullandılar ve olaylarda kurşunla yaralananlar oldu. Olayların hemen ardından ise, toplam 200 bin üyeye sahip üç örgüt TÖB - DER, TÜM - DER ve TÜTED politik bir kararla kapatıldı.

Bu kapatma kararına karşı, üç örgütün ortaklaşa ve kitlesel güçleriyle verdikleri demokratik mücadele, anti-demokratik kararın hukukî yoldan bozulması sonucunu verdi. Ne var ki mitingi sabote edenler, ajan provakatörler her zaman olduğu gibi açığa çıkarılmadı. Daha sonra 1 Mayıs günü ortaya çıkan olaylar 5 Şubat'ın bir prova anlamına geldiğini gösterdi.

Öte yandan, başta TÖB - DER ve TÜM - DER olmak üzere 8 - 9 örgüt tarafından birkaç yıldır yürütülen ortak çalışmalar giderek daha geniş kitleleri kucakladı ve yirmi sekiz kuruluşun katıldığı bir ortak platform haline geldi. Ankara'da genel merkezler düzeyinde sürdürülen ortak platform çalışmalarının bir parçası olarak Denizli, Diyarbakır. Bursa, İzmir, Trabzon ve Ankara'da yapılan yürüyüş ve mitingler ilerici kamuoyunda büyük destek gördü.

Ankara'da ve buna paralel olarak başta İstanbul olmak üzere diğer bazı illerde sürdürülen ortak platform çalışmaları, bu çalışmalarda görülen bütün yanlış ve aksaklıklara rağmen, yılın önemli kazanımları arasında yeraldı. Demokratik kitle örgütlerine işlevlerinin ötesinde görevler yüklemeye çalışma eğilimleri terkedildiği, farklı tavır ve değerlendirmelerin değil ortak yanların önplana çıkarılması sağlanabildiği dayatmalardan kaçınıldığı ve ortak demeç ve bildiri yayını ile bü-

tünselliği olmayan, planlanmamış miting ve yürüyüşler dışında elverişli yeni ortak eylem biçimleri geliştirildiği ölçüde daha da ileri kazanımlar sağlanabileceği ortaya çıktı

KÖY EMEKÇİLERİ

YURT VE DÜNYA'nın 1976 yılı raporunun köy emekçileri ile ilgili bölümünde şöyle bir genel değerlendirme yapılmıştı: «Türkiye nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan köy emekçileri, diğer bir deyişle yoksul ve orta köylüler 1976'da yine zor, ama 'sessiz' bir yıl geçirdiler. Tarım işçilerinin bile örgütlenme ve direnme açısından henüz yolun başında oldukları kırsal kesimde kapitalizmin baskı ve sömürüsüne karşı tepkiler birikmeye devam etti; çok az sayıda protesto gösterisi ve mitıng dışında yankıları büyük olan, kamuoyuna, basına yansıyan köylü eylemi olmadı...»

Bu değerlendirmeyi 1977 yılı için aynen tekrarlamak mümkündür. Gerçekten, 1960'ların son yıllarında başlayıp 12 Mart döneminin ilk aylarına kadar yoğunlaşarak gelişmiş olan köylü mücadele ve eylemlerindeki duraksama süregelmektedir. Geri ve bağımlı Türkiye kapitalizminin en ağır yükler, dertler, sorunlarla karşı karşıya bıraktığı köy emekçileri örgütsüzlüğün acısını çekmektedirler. Yoksul ve orta köylüler toplumun en çok ezilen kesimleri arasında bulunmalarına karşın tepki ve isteklerini yaygın, aktif ve örgütlü bir mücadele ile ortaya koyabilmekten uzak bulunmaya devam etmektedirler.

Kırsal alanda köylüler arasındaki farklılaşma her geçen yıl biraz daha büyümekte, köy emekçilerinin yoksullaşıp, mülksüzleşmesi daha yaygın, daha ileri ölçülere ulaşmaktadır. Çok sayıda ürünü kapsıyan ve her yıl milyarlarca liranın ayrılmasıyla yürütülen tarımsal destekleme politikasının geniş köylü kitlelerinin geçim sıkıntılarını hafifletmeye değil, büyük toprak sahiplerini desteklemeye yönelik olduğu artık inkar edilmeyen bir gerçektir. Bu politikanın taban fiyatlarına ilişkin uygulamlarında «düşük fiyat» ilkesinin esas alınması, buna karşı en

geniş ölçüde büyük, kapitalist çiftliklerce kullanılan tarımsal girdilerin devlet kaynaklarıyla subvansiyonuna hız verilmesi farklılaştırmayı artırıcı etkisini daha da önplana çıkarmış bulunmaktadır. Aynı durum tarımsal krediler ve vergilendirme bakımından da geçerlidir. Elde son yıla ait istatistiksel bilgiler bulunmamakla birlikte tarımsal krediler üstüne yapılan kimi incelemeler, yoksul ve orta köylülerin devlet kredilerinden ve tarım kooperatiflerinin sağladığı imkânlardan gittikçe daha az ölçüde yararlanabildiklerini göstermektedir. Öte yandan, büyük toprak sahiplerinin gelirlerine uygun bir şekilde vergilendirilmeleri yönünde yıllardır hiç bir adım atılmazken, dolaylı vergilerin toplam vergiler içindeki payının hızla yükselişi diğer emekçilerle birlikte yoksul ve orta köylülerin yükünü alabildiğine artırmaktadır. Fiyat artışlarının İkinci Dünya Savaşı yıllarından beri görülmemiş bir hız kazanması ise en etkili bir vergilendirme, yoksulu daha yoksul; zengini, büyük toprak sahibini daha varlıklı yapma aracı olmaktadır.

Tarımsal ürünlerin fiyatlarıyla tarım dışı ürünlerin fiyatları ve bunların birbirine oranı hakkındaki araştırmalar son yıllarda tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artışın öteki ürünlerdeki artıştan daha geri kalmadığını belirtmektedir. Ancak bu genel sonuç köy emekçilerinin fiyat artışları karşısındaki durumlarını yansıtmaktan uzaktır. Çalışma koşulları, ücretleri ve sosyal hakları hiç bir esaslı güvenceye bağlanmamış olan tarım işçilerinin fiyat artışlarına paralel bir gelir artışı sağlamaları zaten sözkonusu bile değildir. Yoksul ve orta köylülerin içinde bulunduğu durumu ise küçük ve orta tarım işletmeleriyle büyük kapitalist çiftlikler ve diğer büyük işletmeler arasındaki teknolojik düzey farklılığı, toprak dağılımındaki eşitsizlik, pazarlama imkân ve koşulları belirlemektedir. Sözü edilen bu ve benzeri unsurlar kırsal alanda farklılaşmayı artırmakta, mülksüzleşme ve köyden kopuş sürecini hızlandırmaktadır.

İşsizliğin pençesine aldığı ve tehdit altında bulundurduğu emekçi kitleler içinde köy emekçileri özel bir yer tutmaktadır. 5 milyon kişiyi bulduğu tahmin edilen toplam işsiz sayısı içinde köyde yaşayanlar ve köyünden kısa bir süre önce ayrılmış olanlar büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Özellikle orman ve dağ köyleri birer işsizler merkezi ya da hemen hemen yalnız yaşlı ve çocukları barındıran, geri kalan bütün nüfusun bir iş bulabilmek için terkettiği yerler durumundadır. Federal Almanya'ya ve öteki ülkelere işçi göçünün hızını kaybetmesi ve yeni kişilerin bu yolla işe kavuşmaları şöyle dursun dönenlerin ne iş tutacağının yavaş yavaş bir sorun olarak kendini belli etmeye başlaması işsizliğin etkilerini daha da ağırlaştırmaktadır.

Son yıllarda, özellikle 1977'de KÖY - KOOP daha aktif bir örgüt durumuna gelme eğilimi göstermekle birlikte, bu örgütün varolan yapısıyla tüm köy emekçilerinin temsilcisi olan bir birlik işlevi görmek bir yana, kendi üyelerinin, 2 milyona yakın kooperatif üyesinin çıkarlarını etkin bir şekilde savunmaktan uzaktır. Büyük çoğunluğu üyelerinden kopuk, demokratik olmayan bir işleyişe sahip, «kâğıt üstünde» kuruluşlar durumunda olan kooperatifler, emekçi kitlelerin kitlesel tepkilerinin sözcüsü, örgütleyicisi olamamaktadırlar. Genellikle orta köylülerin en varlıklı kesimleriyle zengin köylülerin kontrolünde bulunan bu kuruluşlar çalışma ve tepkilerini çok dar bir alanla sınırlamaktadırlar. 1977 yılı içinde yapılan ve büyük bölümü KÖY - KOOP ya da bağlı birlikler tarafından örgütlenen az sayıdaki yürüyüş ve mitingde **ana konu** hep taban fiyatlarının yüksek tutulması istemi ve aksine kararların protestosu olmuştur. Bütün bunlara rağmen, gerek KÖY - KOOP'un demokratik kuruluşlararası platformda yer alması, gerekse köylü eylemlerinin örgütlenmesindeki rolünün artışı, bu girişimlerin ardındaki politik hesaplar ne olursa olsun, önümüzdeki yıllarda yeni gelişmelere yolaçabilecek adımlardır.

Köy emekçileri mücadele ve örgütlenmelerinde öncülük ve yönlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Büyük toprak sahipleri yıllardır Ziraat Odaları ve etkileri altında bulundurdukları diğer örgütler aracılığıyla bu yönlendirmeyi kendi hesapları ve çıkarları doğrultusunda yapmanın çabası içindedirler. CHP'nin girişimiyle kurulan ve yaygınlaştırılmaya çalışılan Köylü Derneği de, Ziraat Odaları'nın temsil ettiği sağ, gerici çizgiyle arasındaki farklar ne olursa olsun aynı sınıfsal karakterdeki bir örgütlenmedir. Bu özelliğin bir sonucu olarak da bütün zorlamalara karşın göstermelik, geniş kitlelerden kopuk bir girişim olarak kalmıştır. Goşist ve maocu akımların köylerdeki uzantıları olarak oluşturulmaya çalışılan kimi köy dernekleri ise öncü ve yönlendirici örgütler değil, tam tersine ilerici eğilimlere sahip köy gençlerinin enerji ve kapasitelerini çıkmaz, sapık yollara kanalize eden kuruluşlar durumundadır. Kaldı ki, bu dernekler köy emekçilerinin ana kitlesinden de kopuktur.

Köy emekçilerinin ihtiyaç duydukları, kendi kısa ve uzun vadeli çıkarlarıyla uyumlu olan öncülük ve yönlendirme yalnız ve yalnız işçi sınıfı tarafından gerçekleştirilebilir. Kooperatiflerin demokratik bir yapıya ve işlerliğe kavuşması da, köylü eylemlerinin kitlesel, yurt çapında ve sonuç alıcı olabilmesi de böyle bir öncülüğe bağlıdır. Bu bakımdan, 1977 yılı gerek ilerici sendikal hareketin içine düşürüldüğü durumun, gerekse işçi sınıfının politik örgütlenmesinin kırsal alanlarda henüz gerekli yaygınlık ve güce ulaşamamasının sonuçlarıyla kar-

şılaşılmaya devam edildiği bir yıl olmuştur. Ancak, burjuvazinin köy emekçileri üzerindeki politik, ideolojik kontrolü giderek zayıflamaktadır. En yaygın görünümü MC'nin gerici, faşist partilerinden uzaklaşma ve bir bütün olarak burjuva partilerine karşı güvensizlik olan bu gelişim daha ileri adımlara gebe olan bir aşamaya ulaşmış bulunmaktadır. Haziran seçimleri ile Aralık seçimleri arasında bazı kırsal yörelerde TİP olaylarında 20 - 30 katı bulan artışlar olması, bu olayların mutlak düzeyi henüz sınırlı kalsa da, son derece önemli bir göstergedir. Politik mücadeledeki gelişmenin tarım işçilerinin sendikal örgütlenmesi ve köyle yakın ilişkisi bulunan maden ve inşaat işçilerinin mücadele ve örgütlenmeleriyle yanyana götürülmesi sağlandığı ölçüde işçi sınıfı öncülüğü ve yönlendiriciliği 1978'de daha büyük başarılar elde edebilecektir.

Köy emekçileri içinde en ezilen, geriliğin ve bağımlılığın yükünü en ağır bir biçimde sırtında taşıyan kesim Doğu ve Güneydoğu köylüleridir. Tüm işçi ve emekçilere yönelmiş sömürü ve baskılara ek olarak bir de şoven, ırkçı, ayırımcı baskı ve zulme göğüs germek durumunda bırakılan bu bölge halkı, çoğunluğu oluşturan Doğu ve Güneydoğu köylüleri için 1977 yılı iyice karanlık bir yıl olmuştur. Gaziantep'te, Tunceli'de, Urfa'da, Van'da ve bölgenin hemen hemen bütün illerinde Milliyetçi Cephe'nin baskı ve provokasyonları sonucu çıkan olaylar, silah arama, kaçakçı kovalama bahanesiyle sürdürülen zulüm uzun yıllardır görülmemiş bir yoğunluğa ulaşmıştır.

Bir ulus adına değil, bir sınıf adına, onun sömürü ve tahakkümünü devam ettirmek için yürütülen bu baskı ve saldırılar, sömürüyü güvence altına almanın ötesinde ikinci bir amaç daha taşımaktadır. İlerici devrimci hareketi parçalamayı adım adım hazırlanmış tuzaklara sürüklemeyi de amaçlamaktadır.

Egemen sınıfların uzun yıllardan beri titizlikle izledikler bu politikaya karşı işçi sınıfının birliğini, ilerici-devrimci hareketin birliğini savunmak demokrat olmanın, anti-demokratik baskı ve zulme karşı tutarlı bir mücadelenin temel koşullarından biri olmaya devam etmektedir. Burjuvazinin giriştiği bütün kışkırtmalara; emperyalist güçlerin girişimlerine; konunun bir keskinlik ve «açık artırma» alanı, mücadele değil gevezelik ve provokasyon alanı haline getirilmesi yönündeki çabalara rağmen Doğu ve Güneydoğu'da ırkçı, şoven baskılara karşı mücadele, yönünden saptırılamamaktadır. 1978 yılı «Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da süregelen politika ve uygulamalara karşı demokratik mücadelenin başarıya ulaşabilmesinin, ancak işçi sınıfının bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak sürdürülmesiyle mümkün olabileceği» gerçeğinin çok daha geniş bir destek kazanacağı bir yıl olacaktır.

1977 YILINDA GENÇLİK

1977 yılı, faşist saldırıların en açık ve en yoğun olarak gençlik kesiminde hissedildiği bir yıl olmuştur. Gerici-faşist güçler toplumun diğer tesimlerine oranla gençlik —özellikle öğrenci gençlik— yığınlarının faşist propagandanın etki alanına alınması ve ilerici hareketlerden uzak tutulması için yoğun çaba sarfettiler. Geçmişe oranla gün, hafta ve ay başına düzen ölüm, yaralama ve sabotaj sayısındaki artışlar inanılmaz boyutlara ulaştı. Orta öğretim kurumları da dahil olmak üzere tüm eğitim kurumlarında öğrenim özgürlüğü ve can güvenliği kalmadı.

5 Haziran seçimlerinde MHP'nin oy sayısındaki görece artış, seçimden kısa bir dönem sonra hükümete geçmiştekinden daha güçlü bir konumla katılması, gençlik içindeki faşist güçlerin, azgınlıklarını artırdı. Faşist örgütlerin çalışmalarına gösterilen kolaylık ve teşvik, iktidar ortağı olmanın getirdiği olanaklarla güvenlik kuvvetlerini denetim altında tutabilme, çok sayıda öğretim kurumunun yönetiminin denetim altına alma, ilerici öğretim üyelerinin, yöneticilerinin sürgün ve kıyımı, faşist ideolojinin ders kitapları aracılığıyla propagandasının yapılması gibi imkânlar faşist propaganda ve örgütlenme için kullanıldı.

Yukarıda sayılan olayların özellikle Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında uygulanması dikkat çekti. Burada faşist saldırı, lar doğrudan doğruya, okul içinden öğretmenler veya yöneticiler tarafından yönetildi. Ders notları, cezalandırılma, okuldan atılma, sürgün ve disiplin kurulları öğrenciler üzerinde baskı araçları olarak kullanıldı ve öğrenciler yıldırılmaya çalışıldı.

Yatılı okullar ve öğretmen okullarında baskı ve saldırılar daha da ileri ölçülere vardırıldı. Her türlü zulüm, şiddet ve yasa dışı yollarla ilerici öğrenciler okulları terke zorlandı. Gece yarıları öğrenci-

lere düzenlenen saldırılar, hapis cezaları, her türlü psikolojik işkence bu eğitim kurumlarının günlük olayları arasına yerleşti. Düzenlenen faşist seminerlere katılmaya zorlama, öğrencilerin gelirlerinin en az yarısının Ülkü Ocakları'na bağış olarak alma ve faşist eylemlere zorla katma gibi baskılara özellikle bu okullarda en yaygın bir şekilde başvuruldu.

Bugün, sayıları 32 olan öğretmen liselerinin çoğunluğu faşistlerin denetimi altına sokuldu. 1977 yılı içinde Eğitim Enstitülerine büyük bir bölümü MHP denetiminde olan 36 bin öğrenci alındı.

Geçtiğimiz dönem içinde faşistleştirilmeye uğraşılan kurumlardan biri de Kredi ve Yurtlar Kurumu oldu. Bakanlığa bağlı bir yönetim kurulu ile yönetilen bu kurumdan demokrat eğilimlerdeki tüm yöneticiler uzaklaştırıldı, öğrencilere sağlanan kredi ve yurt olanakları tümüyle faşist Parti ve yan örgütlerinin denetimine bırakıldı. Yurtlara giriş özel, anti-demokratik kayıtlara bağlandı. İlerici öğrenciler topluca yurtlardan atıldı, yerleri faşistlerce dolduruldu. Faşist etki altına alınmak istenen bölgelerde yeni yurtlar açıldı, kız yurtları erkek yurdu biçimine getirildi, yurt yerleri değiştirildi. Faşistleştirilememiş yurtlar kapatıldı.

Bunların yanısıra, 1977'de işlenen politik cinayetlerin hemen hemen hiçbirisinin sorumluları bulunmadı, bombalanma olaylarının, baskınların ipuçları Ülkü Ocakları'na kadar götürüldü ancak daha ileri gidilmedi. Polis yetkilileri, olayların sorumluları ve nedenleri olarak solcu gençleri, «sol içi çatışma»yı öne çıkarmak istediler. İncelemeler bu yöne çevrildi. Böylece yoğun faşist baskı altında olan öğrenciler, ağır polis baskısıyla karşı karşıya bırakıldı. Okullarda bulundurulan polis ve jandarma kuvvetleri, saldırıları önlemek için değil, öğrenci yığınlarının demokratik haklarını kullanmalarını önlemek amacıyla kullanıldı. Öğrencilerin forumları engellendi, bildiri ve yayın dağıtımı yapan kişiler göz altına alındı.

İlerici dernekler gerekçesiz ve çoğu zaman yasa dışı biçimlerde çalışmalardan alıkonuldu, uzun sürelerle ve sık sık kapatıldı. Emniyet görevlilerin olağan duruma getirdikleri bu uygulamanın en çok görüldüğü Ankara'da, Vali daha da ileri gitti ve, «okulların 200 metre çevresinde afiş asmayı, bildiri ve gazete dağıtmayı, satmayı» yasakladı. Demokratik haklara karşı girişilen bu saldırı 'asayişi sağlama' gerekçesine dayandırıldı.

Faşistler, gençlik içindeki etkinliklerini artırabilmek, öğretimin sürekliliği konusundaki özlemleri sömürebilmek için 'yalnızca ülkücülerin oldukları okullarda eğitimin yapılabildiği' yalanına başvurdular. Yönetici-polis-faşist işbirliği sonucu ilerici öğrencilerin öğrenime de-

vam edemedikleri, geniş öğrenci kitlesi üzerine sürekli baskı uygulanan bu eğitim kurumlarında gerçek eğitimden söz etmenin olanak dışı olduğunu saklamaya çalıştılar. Ayrıca böylece diğer okullardaki olayların sorumlularının faşistler olduğunu da kabul etmiş oldular.

1977 yılında eğitim kurumlarındaki saldırılar, kitle katliamı biçimine dönüştürüldü, öğrencileri aşıp öğretim üyelerine kadar uzandı. Erzurum Üniversitesinde bir doçent öldürüldü. Ankara, İstanbul, İstanbul Teknik, Karadeniz, Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerine mensup birçok öğretim üyesi çeşitli saldırılara uğradı. Bu ve benzeri olaylar öğretim üyelerini ve senatolarını daha kararlı çıkışlara zorladı.

Başlangıçta olaylara üstünlük kavgası içinde olan iki öğrenci grubunun neden olduğu şeklindeki değerlendirme, giderek gözden geçirildi. Ancak bu konuda ileri adımlar atılamadı, tepkiler açıklama, demeç düzeyinde kaldı ve her olay sonunda üniversite ve okulların kapatılması çözüm yolu olarak görüldü. Bunun dışında saldırganların cezalandırılması gibi önlemlere başvurulmaktan kaçınıldı. Büyük çoğunluğu oluşturan ilerici öğrencilerin demokratik haklarının olay nedenleriymişcesine kısıtlanması, okul içinde dernek çalışmalarının yasaklanması, yığınların faşistler karşısında örgüt silahından yoksun bırakılmaları yoluna gidildi.

Çeşitli okullar üzerindeki oyunların, ilerici öğrenci yığınlarının örgütlü mücadeleleriyle boşa çıkartılabilmesinin mümkün olduğu İstanbul Teknik Üniversitesi'nde ve özellikle ODTÜ'nde anlamlı birer örnek olarak isbatlandı. Faşistlerin OTDÜ'de öğrenci içinde taban bulamayıp işçi kılığında üniversiteye sokulmaları ve bu oyunun üniversite çalışanları, öğretim üyeleri ve öğrencilerinin örgütlü birlikteliğiyle boşa çıkartılması önemli bir başarı oldu.

1977 yılı öğrenci gençlik içerisinde anti-faşist, anti-emperyalist tutumların ağır basmasına karşın, yoğunlaşan faşist saldırılara örgütlü olarak karşı koyabilecek bir mücadele gerçekleştirilemedi. Bunun başta gelen nedeni gençlik yığınlarını harekete geçirebilecek, onu doğru yönde yönlendirebilecek bir örgütlenmenin başarılamamasıdır.

Yanlış anlayış ve tavırlar içinde bulunulan koşullarla birleşince ilerici gençlik örgütlenmesini bir çıkmaza sokmuş, başarısız kılmıştır. Bir çok okulda ilerici, devrimci gençler, genel öğrenci kitlesinden soyutlanma, dar gruplar haline dönüşme durumuna kadar gelmişlerdir. Faşist saldırılar karşısında izlenen strateji ve taktikler, yer yer faşistlere, ancak faşistlerin yararlanabileceği yöntemlerle karşı koymaya kadar gitmiştir. 12 Mart sonrasında değiştirilen Üniversiteler Yasası, Dernekler Yasası ve Kredi ve Yurtlar Yönetmelikleri öğrenci kitleleri

üzerindeki baskıyı artırmış, bunların peşinden gelen yoğun faşist saldırılar ilerici karakterli geniş öğrenci yığınlarını pasifize etmiştir. Bugün bir çok okulda 'tarafsız' öğrencilerden bahsedilmeye başlanmıştır. Bu durum öğrenci mücadele ve örgütlenmesinde izlenen yanlış tutumların yardımıyla hakim sınıfların gençlik üzerinde uyguladıkları oyunlarda geçici de olsa azımsanmayacak gerilemeler sağladıklarını ortaya koymaktadır.

Öğrenci gençlik örgütlenmesinde büyük bir örgüt anarşisi, başıboşluk hüküm sürmektedir. Var olan örgütler, yüzbinlerce öğrenciden ancak birkaç binini kapsamaktadır. Olaylar karşısında anlık çözümler arama ve önerme eğilimleri hakimdir. İlerici öğrenci örgütleri arasında ortak yanların önplana çıkartılması sağlanamamaktadır.

Kısa vadeli hedefler ile uzun vadeli hedeflerin birbirinden koparılması; kısa vadeli hedeflerin önplana çıkarılması durumu kendini öğrenci gençlik içerisinde en açık bir şekilde hissettirmektedir. Görünüşte «sol» sloganlarla ortaya çıkılmasına karşın yapılan işler; özünde günlük hedefler peşinde koşulduğu, «sol» görünüşün altında «sağ» bir anlayışın yaygınlık kazandığını kanıtlamaktadır.

Maocu ve goşist akımların, öğrenci gençlik örgütlenmesinde yarattıkları tahribat önemli boyutlara ulaşmaktadır.

Fakülte birimlerinde kurulan öğrenci derneklerinin işlevlerinin kavranamaması, bunların daha işler biçime getirilememesi ve giderek yönetimi ele geçiren akımların buraları birer tekke olarak kullanması, birim derneklerinin merkezî planda birleştirilememesi ve bunlara bağlı olarak da kitlesel özelliklerinin ortadan kalkması büyük sakıncalar getirmektedir.

Bugün öğrenci gençlik hareketi üzerinde etkileme gücü en fazla olan gençlik örgütleri yukarıda sayılan hatalara da en fazla düşen örgütlerdir. «En geniş kitle içerisinde en dar kadro çalışması» anlayışıyla gençliğin demokratik kitle örgütlenmesi hafife alınmakta, küçük görülmektedir.

Sözde gençliğin yolunun işçi sınıfının yolu olduğu ilkesini savunan ama CHP'lileştirme işlemlerine payanda görevini üstlenen bir diğer örgüt 1977'de de yanlış tavırlarını sürdürmüştür. Bu örgütün görevinin tamamlanmasıyla ilişkilerinin de değiştiği gözlemlenmektedir. Ancak örgüt tabanı durumun henüz farkında değildir. Olayları bütünüyle görmekten uzaktır.

Önemli bir diğer nokta işçi, köylü, öğrenci gençliği örgütleme savı ile ortaya çıkan gençlik örgütlerinin başarıya ulaşamadıkları, bunlardan birinin DİSK sayesinde görünürde sağladığı başarıyı hızla yitirmekte olduğudur. Tüm bu olumsuz koşullar kırılmadıkça, yanlış

tavırların etkileri silinmedikçe öğrenci gençliğin kitlesel örgütlenmesini sağlamak olanak dışıdır.

Faşistlerin üslendikleri yurtları, okulları ve bölgeleri bu baskıdan kurtarmak ve demokratik bir işleyişin kurulmasını sağlamak temel görevdir.

12 Mart'tan sonra anti-demokratik bir yapıya büründürülen dernekler ve üniversiteler yasası mutlaka değiştirilmelidir. Öğrenci gençlik içinde ilerici düşüncenin ve örgütlerin gelişip yaygınlaşmasını sağlayacak, okul yönetimlerince tanınan, okullarda özgürce çalışabilen, öğrencilerin temsilcisi olarak kabul edilen birliklerin oluşturulması öğrenci gençlik içinde demokratikleşmenin sağlanmasının önemli bir adımı olacaktır.

Ayrıca okullarda demokratikleşme için öğrenci temsilciliği kurumunun göstermelik olmaktan çıkarılıp iş görür hale getirilmesi, öğrenci yurtlarında öğrenci alımına ve işleyişin sağlanmasına öğrenci temsilcilerinin aktif olarak katılması sağlanmalıdır.

Demokratikleşme bakımından bir diğer sorun polis ve jandarmanın durumudur. Emniyet kuvvetleri 'asayişin sağlanması' gerekçesi altında okulları yönetir duruma getirilmiştir. Okulda dersleri tatil etmeye, sınıflarda dersleri kesmeye kadar varan uygulamalar yapılmaktadır. Bu durumun bir an önce düzeltilmesi, emniyet kuvvetlerinin okul dışında önlem alan, ama okul yönetimine hiç karışmayan duruma getirilmesi şarttır.

Bütün bu adımların atılabilmesi, öğrenci gençliğin, işçi ve köylü gençlerle birlikte, demokratik güçler içindeki yerini etkin, örgütlü, tutarlı bir biçimde alabilmesine bağlıdır.

Öğrenci gençlik örgütlenmesinde sağlanacak gelişmeler Türkiye'de gençliğin kitlesel örgütlenmesinin oluşturulmasında önemli adımlar olacaktır.

Bu adımların atılmasında sosyalist gençlere önemli görevler düşmektedir. Yalnızca öğrenci gençliğin örgütlenmesiyle sınırlı olmayan; bugüne kadar gençlik örgütlenmelerinin dışında kalan işçi ve emekçi gençliğin örgütlenmesini, burjuvazinin daha değişik yöntemlerle yürüttüğü saldırı ve baskılar altında tuttuğu bu kesimin örgütlenmesi görevini gerçekten yerine getirebilecek bir gençlik örgütlenmesine ve hareketine büyük ihtiyaç vardır.

İşçi, köylü, emekçi ve öğrenci gençlerin oluşturacakları yığınsal örgütlenme ile öğrenciler kendilerine yönelen saldırılar karşısında yalnız kalmaktan kurtulacaklar; işçi, köylü ve emekçi gençler de kendilerine uygulanan sömürü baskısı karşısına daha bilinçli dikileceklerdir.

Türkiye İşçi Partisi'nin 1. Büyük Kongresi'nde bu konuda alınan karar sosyalist gençlere ışık tutmaktadır. «Türkiye İşçi Partisi Birinci Büyük Kongresi; toplumsal yaşamın her alanında süren bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin gerekleri açısından, gençliğin örgütsel dağınıklık içinde olduğunu ve bu durumun olumsuz etkilerini tesbit ederek; tüm emekçi sınıflardan gençler içinde Parti'nin yönlendirici ağırlığını artırma ve bu yönlendirmeyi özellikle yığınsal ve etkin demokratik örgütlenmelere dönük olarak geliştirme yolunda partilileri görevli kılar.»

Sosyalist gençlerin, işçi sınıfı Partisinin bu yol göstericiliğinde 1977 yılının son aylarında başlattıkları gençlik örgütlenmesi çalışmalarının, yeni yılda meyvelerini vereceği ve bunun gençliğin, işçi sınıfının yürüttüğü bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin yanındaki onurlu yerini almasına büyük katkılar getireceği inancındayız.

1977 YILINDA SANAT ve KüLTüR

Ekonomik ve siyasal bunalımın derinleştiği, toplumsal olayların yoğunlaştığı, sınıf mücadelesinin yeni boyutlar kazandığı 1977 yılı sanat ve kültür alanında böylesine önemli gelişmelere tanık olmamıştır. Hatta, denebilir ki, sanat geçen yıl toplumsal yaşamın görece en durgun alanlarından biri olmuştur. Geçtiğimiz yıl içinde türündeki gelişimi yönlendirebilecek ya da hiç değilse bu gelişim içinde önemli bir yer alabilecek sanat eserlerinin ortaya konulabildiğini söylemek mümkün değildir. Öte yandan, sanatın izleyicileri sayısal olarak büyük ölçüde artmadığı gibi, sanat eserinin ve yaratıcısının izleyicilerle ilişkileri de son derece geri bir düzeyde ve rastlantılara bağlı kalmaya devam etmektedir.

Sanat ve kültür yaşamı üzerindeki faşist baskılar 1977 yılında da yoğunluk ve hız kazanarak sürmüştür. Böylece, bir yandan, eserlerin yaratılışı sırasında ya da yaratıcı sürecin sonuçlandığı noktada uygulanan koşullandırıcı, sınırlandırıcı, engelleyici baskılar, bir yandan da, ürünlerin alabildiğince geniş izleyici yığınlara ulaşmasını önlemeye yönelik olarak ortaya çıkmaktadır. Geniş yığınların düzenli ve doğru bir okuma-izleme alışkanlığını henüz kazanamadıkları bir ortamda, anti-demokratik, faşist baskılar kültür eserleriyle izleyiciler arasındaki bağları güçsüzleştirmekte, sağlıksızlaştırmakta, giderek büyük ölçüde yok etmekte daha etkili olmaktadır.

Ancak bu, sorunun sadece bir yanıdır. İşçi ve emekçi yığınlar arasındaki izleyicilerle sağlam bağlar kurmanın, yaratılan ürünlerin niteliklerine de bağlı olduğu açıktır. Bu bakımdan, hemen hemen bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bir türlü çözülemeyen, çözülmesi için yaygın bir çaba da gösterilmeyen sorunlar vardır. Üstelik bu sorunlar, sınıf mücadelesinin daha ileri boyutlarda

sürdürüldüğü, işçi ve emekçi sınıfların toplumsal yaşamın öteki alanlarında olduğu kadar kültür ve sanat alanındaki etkinliklerinin de çok daha fazla olduğu gelişmiş kapitalist ülkelere oranla daha da ağırdır.

İşçi sınıfı açısından sanat ve kültür alanında varlığını sürdüren sorunların farkında olan burjuvazi, bu sorunları daha da içinden çıkılmaz bir duruma getirmek için başka yöntemlere de baş vurmaktadır. Öteki ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de, burjuvazi hemen hemen hiç bir dönemde ve hiç bir alanda sadece kaba, baskıcı yöntemlerle yetinmemekte bunların yanı sıra, saptırıcı, yanıltıcı girişimlere de ağırlık vermekte ya da bu tür çalışmalarla, ürünleri çeşitli yollardan desteklemektedir.

Türkiye burjuvazisi, birçok başka alanda olduğu gibi, bu alanda da hatırı sayılır bir deney ve bilgi birikimine sahiptir. Bu yollar içinde en köklü «geleneği» olan «memur sanatçı» yaratmanın geçmişi Cumhuriyet'ten çok öncelere kadar gider. Cumhuriyet'in ilk çeyrek yüzyılında ise bu konuda yeni ustalıklar kazanılmış, örneğin, «terfian te'dip» yolları geliştirilmiş, gündeme gereksiz ve biraz da can sıkıcı sorunlar getirme eğilimi gösteren okumuşlara - yazarlara diplomatlıktan milletvekilliğine kadar değişen yüksek ve uzak görevler bulunmuştur. Daha sonraları, kendisinin ve tüm olarak toplumun nesnel gelişimi ile birlikte burjuvazinin ufku genişlemiş, sanat ve kültüre sadece iktidardaki partilerinin dar, günlük çıkarları açısından bakmanın getirdiği sınırlılıklardan daha da uzaklaşılmıştır. Böylece, sanatçının memurluğu da kişilere ya da partilere değil bir sınıfa ve bu sınıfın düzenine bağımlılık anlamında bir «rahatlığa» ulaşmıştır.

Burjuvazinin saptırıcı girişimleri söz konusu olduğunda, genel olarak ödüllendirmeler dikkat çekici bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu düzen içinde her türlü ödüllendirmenin, bir ödül karşılığı olarak verilen bir de ödül kazanmış olmanın sağladığı satış olanaklarının getireceği maddi kazanç yanına ek olarak toplumda daha geniş kabul görme gibi, bir başka yanı da vardır. Bugün Türkiye'de verilmekte olan ödüllerin pek çoğu, kendi başlarına kayda değer bir maddi kazanç kaynağı olacak düzeyde değildir. Ancak, dolaylı olarak sağladıkları satış olanaklarının önemlice maddi kazançlara yol açtığı söylenebilir. Daha da önemlisi, «otoritelerce» beğenilme, kabul görme ve bunun yaratacağı olanaklardır. Günümüzde örneğin Ataç gibi «tartışılmaz» bir resmi otorite bulunmamakla birlikte, bu durum geçerliliğini sürdürmektedir.

Üstelik bugünün burjuva dünyasında reklam ve tanıtma alanında son derece etkili yöntemler ve araçlar geliştirilmiştir. Sözgelimi, her gün yüz binlerce basılan gazetelerde kültür ve sanat olaylarına yer ayrılmakta, hatta düzenli yayınlar çıkarılmaktadır. Benzerlerinin çok üzerinde tirajlara ulaşan bu yayın organları, kendi alanlarında izleyicilerin ilgilerini saptırma, onları çeşitli biçimlerde koşullandırma gibi işlevler görmektedirler. Ayrıca, burjuva basınının ödüller alanında da iyice girdiği gözlenmektedir. Nitekim, basın alanında neredeyse bir tekel durumuna gelen Babıâli'nin en büyük tirajlı organının koyduğu kültür ödülleri 1977 yılının önemli olayları arasında sayılmalı ve önümüzdeki yıllardaki gelişimi dikkatle izlenmelidir.

İktidarların daha doğrudan güdümdeki radyo ve televizyon da, yer verilen, tanıtılan, kullanılan kültür - sanat eserlerinin seçimiyle, bunların sunuluş ve kullanılış biçimiyle de benzer bir işlev yapılmaktadır.

Radyo ve televizyonun yol açtığı olumsuz etkiler bunun da ötesinde olmuştur. Özellikle, tüketimi kamçılayıcı yanıyla burjuvazinin önemli bir ekonomik sorunu için çözüm olanakları sağlayan, öte yandan burjuvazinin elinde ideolojik mücadelede güçlü bir araç olan işlevleriyle, bundan on yıl önce kurulan televizyon hızla geliştirilmiştir. Bugün televizyon yayın alanının Türkiye nüfusunun dörtte üçünü kapsamına aldığı bilinmektedir. Bu büyük gücüyle televizyon, 1977 yılında çoğu kez oldukça kaba ve ilkel bir biçimde burjuva ideolojisinin etkili bir propaganda aracı olmuştur. Sözgelimi, televizyon reklamları tüketimi kamçılamak biçimindeki birincil işlevlerinin ötesinde burjuva yaşam biçiminin mutlaklaştırıldığı, son derece yoz ve gayri insani değer yargılarının yüceltildiği, teknik olarak git gide yetkinleştirilen ve tek bir merkezden yönetilir izlenimi verecek ölçüde belli bir amaç doğrultusunda bütünleşen bir görünümdedir. Televizyon ve radyonun haber verme işlevi 1977 yılında da son derece anti- demokratik bir biçimde yürütülmüş, örneğin sosyalizm sözcüğü ancak küfretmek için kullanılmıştır. Bir yandan bilinçli bir seçimin sonucu olarak, bir yandan da gerekli hazırlıklar yapılmadan kurulmuş ve kısa bir sürede yayın alanı ve yayın saatleri hızla genişletilmiş olmasının etkisiyle, televizyon, hemen hemen tümüyle emperyalist - kapitalist dünyanın yayın tekellerine ve kültür kurumlarına bağımlı durumdadır.

Televizyonun, «aptal kutusu» ve benzeri nitelemelerde biraz abartılmış da olsa anlatımını bulan, hiç değilse başlangıç dönemlerinde, ama oldukça uzun süre insanları kendisine bağımlı kılma

özelliği, kapitalist toplumlarda zaten iyice güdükleştirilmiş olan kültür - sanat yaşamına katılma alışkanlıklarını tümüyle köreltici bir etki yapmaktadır.

Bu etkiyi en ağır biçimde duyanların başında sinema gelmektedir. Türkiye'de eskiden beri derin bunalımlar içinde hastalıklı ömrünü sürdüren sinema, 1977 yılında daha da ileri boyutlara ulaşan ekonomik sorunların etkisiyle yeni sıkıntılarla karşılaşmıştır. Döviz yokluğu sinemanın kullanmak zorunda olduğu hammaddelerin ithalini olanaksızlaştırmış, ayrıca karşılığı önceden ödenmiş filmlerin bile gümrükten çekilememesi nedeniyle yabancı film ithali de önemli bir düşüş göstermiştir.

Bunun dışında sinema bilinen çizgisini geçen yıl da sürdürmüş, bir - iki ilginç örnek dışında ilkellik ve burjuva yozluklarıyla sınırlanan kendine özgü alanın dışına çıkmamıştır.

Geçen yılın sinema alanındaki en canlı konusunun sinema-dışı bir olay olması da ilginçtir. MC'nin kırk yıl önceki Mussolini sansüründen bile daha ağır hükümler getiren yeni sansür tüzüğü 1977 yılının başlıca tartışma konularından biri olmuş; bu arada Türkiye'de ilk kez sinema sanatçılarının toplu direnişine yol açmıştır. Ancak, son yıllarda Türkiye'deki sinema olaylarının en önemlilerinden biri olan sansürü protesto yürüyüşünün yeterli etkiyi sağladığı söylenemez. Bunda radyo - televizyon gibi resmi organların «sansürcü» tutumlarının yanı sıra, baştan sona tutarlı davranılamamasının ve demokratik toplumsal muhalefetin diğer öğeleriyle gerekli güçbirliğinin oluşturulamamasının da rolü olmuştur.

1977 yılının bunalımları doruk noktalarına varan alanlarından biri de tiyatro olmuştur. Emekçi halkın gelirlerinden aktarılan milyonlarca liranın üstüne oturan Devlet Tiyatrosu, en iyi yanıtı alınterini çalarak yaşadığı halktan almakta; ama bu protestodan hemen hiç etkilenmeden «böyle gelmiş, böyle gidecektir». Buna karşılık, hiç bir «ödenek» almayan birkaç ilerici tiyatro 1977 yılında da çalışmalarını sürdürmüştür. Bir tartışma sırasında da belirtildiği gibi (**Yürüyüş** dergisi, sayı 144 - 145) bu tiyatrolar bir yandan büyük mali güçlüklerle, öte yandan anti - demokratik, faşist baskılarla mücadele etmekte, bu arada, başta tiyatro salonu olmak üzere bir çok maddi sorunla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Ama bütün güçlüklere karşın, bu tiyatroların, kollektif çalışmada yeni açılımlar sağlayabilecek birikimler oluşturmaya başladıkları gözlenmektedir.

Hikâye ve romanın 1977 yılını genellikle durgun geçirdiği söylenebilir. Ancak, örneğin romandaki bu göreli sessizlik, belli bir düşünme ve hazırlanma sürecinin belirtisi olarak da görülebilir. Bir kez,

Türkiye'deki toplumsal gelişmeler roman için elverişli bir ortam yaratmaktadır. Bunun farkında olan, sağladığı olanaklardan yararlanabilecek sayıları az, ama yetenekli romancılar vardır. Ayrıca, 1977 yılı roman açısından ürün olarak sessiz geçmesine karşın, romanın ve romanla ilintili sorunların tartışılması bakımından oldukça hareketli ve canlı geçmiştir. Bu yüzden, romanın önümüzdeki yıllarda böyle sessiz kalmayacağını şimdiden kestirmek olanaklıdır. Gerçekten de, özellikle romanın, işçi ve emekçi sınıfların, onların gelişen mücadelelerinin içine gireceği yıllar çok uzakta değildir.

1977 yılı şiirde de önemli eserler getirmemiştir. Ne var ki şiir alanında geçen yılın daha da belirginleştirdiği bir eğilim vardır. İnsanlardan, işçi ve emekçi yığınlardan kaçan, kendi kapalı dünyası içinde gitgide incelen şiir artık kopma noktasına gelip dayanmıştır. Bu çizgideki şiirin iflası, sadece okuyucularla kurduğu ilişkinin cılızlığı ile değil, ortaya çıkan ürünlerin sayısındaki azalmayla da belgelenmektedir. Buna karşılık, bütün eksiklerine ve yetersizliklerine karşın, deyim yerindeyse «İnsan içine çıkmaktan korkmayan», git gide daha çok bu amaca yönelen bir şiir anlayışı gelişmektedir. 1977 yılında bu çizgideki şiir, kitaplarda ya da dergilerde olmasa bile, afişlerde, kartpostallarda, çeşitli amaçlarla düzenlenen gösteri ve toplantılarda daha geniş yığınların önüne çıkabilmiştir. Türkiye'de hiç de küçümsenemeyecek bir geleneği, büyük örnekleri olan bu şiirin önü alabildiğine açıktır.

Yayın alanındaki boşluk da geçen yılın önemli sorunlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi, 1977 yılında da işçi sınıfı hareketine zararlı çeşitli sapkın akımların süreli ve süresiz yayınları ortalıkta çokça görülmüştür. Bunların etkileri fazla yaygın olmasa da, yarattıkları zararlı etkileri en aza indirecek tutarlı, bütünsel ve yaygın bir yayın çabasının eksikliği, özellikle kitap yayını alanında, 1977'de de varlığını sürdürmüştür. Türkiye'de işçi sınıfından yana aydınların uzunca bir süredir tutsak oldukları kısırlığın kırılması yolunda 1977 yılında da, esaslı gelişmelerin ortaya çıkmamış oluşunun da bu durumun doğuşunda etkili olduğu belirtilmelidir. Gerek ciddi, bilimsel özgün ve çeviri kitapların, gerekse geniş yığınlara yönelik broşürlerin örgütlü ve düzenli bir çabayla ve yaygın biçimde yayımlanması, önümüzdeki dönemde işçi sınıfının ideolojik mücadele gündeminin ivedilikle çözüm bekleyen maddeleri arasında yer alacaktır.

Baskı yöntemlerinden saptırma girişimlerine kadar çeşitli biçimlerde kendini gösteren burjuvazinin saldırılarına karşın sanatçıların örgütlenme çabalarının da güçlendiği gözlenmektedir. Bu

örgütlerin en önemlisi olan Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çalışmaları 1977 yılında daha yoğun ve etkili bir görünüme bürünmüştür. Yazarlarımız sendikaları aracılığıyla bir yandan ülke içindeki demokratik toplumsal muhalefette belirgin bir tavır alınırken, öte yandan halkımızın sanat ve kültürünün başka halkların, özellikle sosyalist toplumların sanat ve kültürleriyle ilişkiye getirilmesi yolunda olumlu girişimlerde bulunmuşlardır. Bu arada, Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali gibi burjuvazinin çeşitli yollarla unutturmaya çalıştığı büyük sanatçılarımızın yol gösterici anılarını yaşatma çabaları da övgüyle anılmalıdır.

Sonuç olarak, 1977 yılı, çeşitli olumsuzluklarına karşın, kültür ve sanat alanında örgütlenme ve mücadele bilincinin geliştiği, gelecek yıllardaki başarılar için bazı tohumların atıldığı bir yıl olmuştur. Artan sayıda kültür - sanat emekçisi işçi ve emekçi sınıflardan yana tavır almış; işçi sınıfı hareketine ve onun ideolojisine bağlanmanın yaratıcılığı önlemeyeceği, tam tersine, bunun yaratıcılığın başlıca koşullarından biri olduğu yolunda yeni açıklıklar kazanılmıştır.

İÇ POLİTİK GELİŞMELER

1977 yılı iki genel seçimin yapıldığı ve yılın son günü gerçekleşen değişiklik de hesaba katılırsa dört hükümet değişimine sahne olan, iç politik gelişmelerin olağanüstü yoğunlaştığı bir dönem oldu. Ağırlaşan ekonomik ve sosyal sorunlar sınıfsal çelişkilerin, sınıf mücadelesinin alabildiğine keskinleşmesini birlikte getirdi. Bu çelişki ve mücadelenin yanısıra egemen sınıfların iç sürtüşmeleri, tavır farklılıkları da önemli sonuçlar doğurdu.

Egemen sınıflar bakımından, 1977, bir gerileme, aranış ve politik taktiklerini yeni koşullara göre gözden geçirme yılı oldu. Cumhuriyet tarihinin en kanlı yılı bağımsızlık için, demokrasi için, sosyalizm için verilen mücadeleyi durdurmayı,hatta yavaşlatmayı başaramadı. Egemen sınıfların sömürü ve baskının yoğunlaştırılabilmesi, işçi ve emekçilerin bilinçlenme ve örgütlenmelerinin engellenebilmesi için giriştikleri çabalar, denedikleri alternatifler kesin sonuçlara yönelmelerine yetmedi.

Egemen sınıflar içindeki ayrımların, kapitalistleşme süreci ilerledikçe belirginleşip su yüzüne vurması karşısında, büyük, tekelci burjuvazi, bu ayrım ve sürtüşmeleri en aza indirmek ve kendi yönlendirmesi altında «çözüm» yolları bulunmasını sağlamak için geçmiş yıllara göre çok daha aktif bir çaba içine girdi.

Türk Sanayici ve İşadamları Derneği'ni (TÜSİAD) kurarak kendi iç örgütlenmesini sağlamlaştıran büyük burjuvazi 1977'ye girerken ikinci bir adım daha attı. Türk Hür Teşebbüs Konseyi'nin kurulmasına öncülük etti. Gerçi Odalar Birliği, İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Ziraat Odaları Birliği, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu ile Sanayici ve İşadamları Derneği'ni biraraya getiren bu konsey bir - iki resmi toplantı dışında önplana çıkmadı. Ziraat Odaları ve Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu tabandan ve AP'den gelen baskılar yü-

zünden konsey çalışmalarına karşı ilgi gösterir görünmekten kaçındılar. Bununla birlikte, burjuvazi içindeki dayanışmanın sağlanmasında önemli adımlar atıldı; en büyük sermayedarlar dışa karşı tam bir birlik içinde olduklarını göstermek için her fırsatı kullandılar; burjuvazinin çeşitli kesimlerini temsil eden örgütler birbirleriyle açık çatışmalardan kaçındılar.

Büyük, tekelci burjuvazi politik tecrübe ve örgütlülüğünden aldığı güçle koşullara göre değişen, işçi ve emekçilerin direnişleri karşısında belli geri çekilmelerin zorunluluğunu gören, ancak hedefleri net olarak belirlenmiş bir politika güttü. Bu politikasını başarıya ulaştırmak için belli başlı bütün burjuva partilerini kapsamına alan, geniş çaplı bir manevra içinde oldu.

En önde gelen büyük sermayedarlar, Haziran ve Aralık seçimleri sonrasında CHP'nin hükümeti kurmasına yönelik zorlamalar sırasında bile amaçlarının, ağırlıklarını tek bir partiden değil, belli bir politikayı uygulayacak güçler bileşiminden ve bunun bir parçası olarak kendi çıkarlarıyla uyumlu bir hükümetten yana koymak olduğunu ortaya koydular. Haziran seçimleri sonrasında CHP'nin azınlık hükümeti kurma girişimi sırasında aldığı tutumu, ancak Aralık Seçim sonuçları alınıp, CHP'deki sağa kayma yeterince kesin bir aşamaya varınca ve CGP ile DP'nin denenmiş kadroları plana girince, sonucu belirleyici bir kararlılık kazandı. Bütün bu süreç boyunca örgüt olarak AP'nin yıpratılmamasına özen gösterildi; MHP'nin saldırı ve terör operasyonları için gittikçe güçlendirilerek elaltında tutulması için kapılar ardına kadar açıldı.

Büyük burjuvazinin uygulamaya çalıştığı politika iki temel amaca yönelikti: 1) Ekonominin enflasyonun kontrolden çıkması, döviz kaynaklarının tükenmesi, enerji darlığı, pazar olanaklarının yetmezliği ve işsizlik gibi temel sorunlarını kendi çıkarlarına uygun kararlarla çözecek kitleleri kontrol altına alabilecek saygın bir iktidarın oluşturulması, 2) İşçi ve emekçi kitlelerin tepkilerinin, bilinçlenme ve örgütlenmelerinin saptırılarak ya da bastırılarak engellenmesi.

Daha 1977'ye gelinmeden çok önce, Milliyetçi Cephe'nin bu temel amaçlara ulaşılması için, varolan şartlarda, yeterli bir araç olamayacağı büyük burjuvazinin uzun vadeli hesaplar yapabilen Vehbi Koç, Nejat Eczacıbaşı, Ertuğrul Soysal gibi unsurlarınca değerlendirilmişti. Bu konudaki ayrılık kısa bir süre içinde giderilerek tekelci, büyük sermayedarların tamamına yakın bir kesimi ve bunların kontrolü altındaki örgütler MC'ye olan desteklerini geri çekme eğilimine girdiler. 1977'nin ilk aylarında bu tutum değişikliği diğer gelişmelerle de birleşerek ürünlerini vermeye başladı.

Bir yandan, Milliyetçi Cephe içindeki ayrılıklar iyice açığa çıktı. CGP diğer ortaklardan uzaklaştı ve koalisyonla ilişkisi kâğıt üzerinde kalan bir parti durumunu aldı. MSP, başta AET, Kıbrıs ve sanayileşme, kamu fonlarının bakanlıklararası dağılımı konuları olmak üzere hemen her konuda AP ve MHP ile olan sürtüşmelerini açığa vurdu. Locheed ve mobilya yolsuzlukları önemli kozlar olarak ortaya çıktı.

Öte yandan, 1976 Kasım ayı içinde Kurultay'ını toplayarak seçtiği yönetim kadrosuyla, yeni programıyla emperyalizme ve büyük sermayeye güvence veren CHP, işçi ve emekçilerin demokratik hak ve özgürlüklerini kitlesel mücadeleleriyle korumalarına, tüm anti-faşist güçlerin birlik ve dayanışma içine girmelerine karşı tutumunu netleştirdi. Büyük sermaye gazetelerinin CHP ile tekelcilerin programının çakıştığını vurgulamaları sevinçle karşılandı. Ecevit'in «rejim ve can güvenliği için» Demirel'le, can güvenliğinin ortadan kalkmasının başsorumlusu ile görüşmeye hazır olduğunu açıklaması, üç demokratik kitle örgütünün yılın ilk aylarında yaptıkları gösteri ve kitlesel direnişlere karşı kesin tavır alınması ve TİP'nin «ortak bir platform üzerinde anlaşarak emperyalizme ve faşizme karşı güç ve işbirliği yapma» önerisinin reddedilmesi, CHP'nin halk kitlelerinin çıkarlarına ters düşmesinin somut belirtileri oldu.

Faşist tertipler ve kışkırtmalar sonucu artan cinayet ve saldırıların iyice yoğunlaştığı bir ortamda Ekim ayında yapılması gereken seçimlerin dört ay geriye alınması önerisi ortaya atıldı. AP ve AP'nin yanında saf tutan burjuva çevreleri tarafından ortaya atılan bu öneri hem MC'nin öteki ortaklarına (özellikle MSP'ye), hem de CHP'ye yöneltilmiş ustaca bir politik saldırı niteliğini taşıyordu.

Kendi çıkarlarına en uygun düşen bir alternatif olabilecek AP - CHP koalisyonunun seçimler öncesindeki kısa zaman içinde gerçekleştirilmesi olanağını bulamıyan ve alınmasını önerdiği köklü ekonomik tedbirler için yaz aylarını değerlendirmek isteyen büyük burjuvazinin «erken seçim» önerisinden yana çıkmasıyla Şubat - Nisan döneminin bütün politik tartışmaları bu nokta üzerinde yoğunlaştı.

CHP, faşist saldırılara ve bu saldırıların arkasındaki güçlere karşı kararlı bir tutum gösterme, parlamento içi muhalefeti, parlamento dışındaki demokratik toplumsal muhalefetin kitlesel gücü ile birleştirme yerine faşist cinayet ve saldırıları bir seçim malzemesi olarak kullanmayı tercih etti. Seçimler dört ay daha geç yapılırsa TİP'nin, bilimsel sosyalizmin daha geniş bir destek sağlayabileceği düşüncesini tercihine temel yaptı.

Demokrasi mücadelesinin çıkarlarına ters bir tutum içine giren CHP, TİP tarafından önerilip kısa zamanda geniş kitlesel destek ka-

zanan «AP'siz, MHP'siz seçim hükümeti» yönünde değerlendirilebilecek olanakları kullanmadı. Milliyetçi Cephe'yi iktidardan düşürebilmek için yerine getirmesi gereken görevlerden kaçındı. Milliyetçi Cephe'nin düşürülmesini parlamento aritmetiği ve parlamento içi muhalefet ile sınırlamak, «provokasyonlardan kaçınma» adı altında, demokratik kitle hareket ve mücadelelerini «yasaklamak» isteyen CHP, parlamento içi olanaklara bile yüz çevirdi.

Sonuç'ta CHP'nin de katılması ve hukukî zorlamalar pahasına Milliyetçi Cephe iktidarı altında seçime gidilmesi kararlaştırıldı. Ve Nisan'dan seçim tarihine kadar yüzlerce olayda, Niksar'da, Şirvan'da, Gerede'de, İzmir'de, Taksim'de «seçimlerden önce MC'yi iktidardan düşürmemenin kanlı meyveleri toplandı.» Faşist sürüler yalnız bu dönem içinde 100'e yakın cinayet işlediler, 2 binden fazla yaralama, saldırı olayı oldu.

Ama, bu saldırı ve terör ortamı, pahalılığın, yokluğun, yoksulluğun, işsizliğin alabildiğine artması, tek tek bütün burjuva partileri için mücadele edilecek hedefler olmaktan çok önce, faydalanılacak bir toplumsal paniğin kaynakları olarak değerlendirildi.

AP ve MHP kendi aralarında ve emperyalist güçlerle sıkı bir dayanışma içinde kitlelerin kaygı ve özlemlerini faşizmin basamağı yapmaya çalıştılar. «Güçlü devlet, güçlü hükümet, büyük kurtarıcı» arayışlarının gelişebilmesi için seçimler yaklaştıkça artan bir saldırganlık içine girdiler.

CHP yönetimi umudunu kitlelerin bunalmışlığına, değişiklik istemine, «bitsin artık bu cinayetler» özlemine bağladı. Hızlı ekonomik ve sosyal değişimlerin sonucu olarak gelişen ileri, sol potansiyelin kendi gerçek çıkarları etrafında bilinçlenip örgütlenmesinde geri kalınmasının yolaçtığı «bugünden yarına kurtuluş» ve ferahlama istekleri alabildiğine istismar edildi.

Gergin ve hergün biraz daha gerginleşen, gerginleştirilen bir politik hava içinde seçime gidildi. Seçim tartışmalarını kitlelerin somut ve temel sorunlarından mümkün olan en büyük ölçüde uzaklaştırmak; cinayetlerle, pahalılık ve yoksullukla Türkiye'nin geri ve bağımlı kapitalist yapısı arasındaki bağların kurulmasını engellemek için adeta özel bir ittifak kuruldu.

Son derece yaygın bir kampanya ile kitleler ve ilerici kamuoyu demokrasiden, daha iyi yaşam koşullarından yana olanlara düşen tek görevin seçim günü gidip CHP'ye oy vermekten ibaret olduğu şartlandırmasına hapsedilmek istendi. Sosyalizm için mücadele ile seçimler arasında bir bağ bulunmadığı, eğer bir bağ varsa bunun «önce CHP,

sonra sosyalizm» şeklinde olduğu propagandasına dayanan bir çember yaratılmak istendi.

Bu koşullar içinde yapılan 5 Haziran seçimleri oyların bir yanda CHP'de, öte yanda AP ve MHP'de kutuplaşmasını ifade eden bir sonuç verdi. Bir yanda, geniş halk kitlelerinin «faşizmin tırmanışını durdurup geriletebilmek, Milliyetci Cephe'yi iktidardan uzaklaştırmak için oylarını CHP'de toplamayı tercih ettikleri» anlaşıldı. Öte yanda, seçmenlerin önemli bir bölümünün, «görülmemiş pahalılığa, işsizliğe yoksulluğa, faşist saldırı ve teröre rağmen, bu durumun baş sorumluları AP ve MHP'ye oy vermeye devam ettikleri; MC'nin propaganda, yanıltma ve şartlandırmalarının hâlâ 7 milyon seçmeni yönlendirebildiği» ortaya çıktı. Haziran seçimleri sonucunda MSP, DP ve CGP önemli kayıplara uğrarken iki büyük parti CHP ve AP oylarını artırdılar.

İşçi sınıfının bilimsel sosyalist hareketi, TİP yeni koşullarda örgüt gücünü ve kitleler içindeki etkinliğini artırabilmek, kitlelere mücadele hedeflerini benimsetebilmek için bir anlamda her şeye yeniden başlamak zorunda kaldı. 5 Haziran seçimlerindeki oylar bunun göstergesi oldu.

Seçim sonuçlarının incelenmesi şu iki önemli sonucu ortaya çıkarıyordu: 1) Kitlelerin CHP'ye olan desteğinde, oylardaki artış oranı gözönüne alınınca 1973 - 75 dönemine göre, 1975 - 77 döneminde önemli bir yavaşlama ve hatta yer yer gerileme görülmektedir. 2) Kapitalizmin sınırlı bir gelişme gösterdiği, küçük üreticiliğin yaygın olduğu illerde, özellikle Orta ve Güney Anadolu'da MHP'nin temsil ettiği faşist politika belli bir aldatıcılık şansına sahip olabilmiş, MHP bu illerde belli bir kitle tabanı kazanabilmiştir. Böylece demokrasi düşmanı «cephe çifte baş verme eğilimi» göstermektedir.

Bu iki sonucun ve seçimler sırasında kitlelerin gösterdiği tepkilerin gözönüne alınması, CHP'nin, kendine oy veren işçi ve emekçilerin çıkarlarına uygun bir politika gütmesinin, ancak ve ancak sağa kayma, büyük burjuvaziye güvence verme politikasından uzaklaşmasını ve demokratik, sol güçlerle dayanışma içinde mücadele etmesini gerektirmekteydi.

Ne var ki, CHP'nin yönetici kadroları bunun tam tersini yaptılar. Hükümet olabilmeyi, Millet Meclisi'nde 226 oyluk bir destek sağlamayı, bütün öteki ölçüleri bir yana bırakmayı gerektiren hedefler olarak kabul ettiler. Seçimler sonrasında CHP ile büyük, tekelci burjuvazi arasındaki bağların sıkılaştırılmasına hız verildi. Seçimlere giderken kendi aday adayları arasında yeralan 90'a yakın üyesini aşırı solcu, ya da bölücü olduğu için veto eden, her fırsatta anti-komünizmi bir silah olarak kullanan CHP, seçim sonrasında hükümet programını hazır-

larken de en başta büyük burjuvaziyi gözetti. Parti programının da çok gerisinde bir hükümet programı hazırlayarak teslimiyetçi bir tutum izledi. Parti olarak «kendisine oy veren kitlelerin desteği yerine, sermayenin sorunlarını çözebilme yeteneğine dayanma eğiliminde» olduğunu gösterdi.

CHP, Meclis'te çoğunluğa sahip olmayan bir partinin, hükümet kurarken doğal olarak bir ölçüde meclis aritmetiğini hesaba katması gerekliliğinden, partinin asıl gücünü oluşturan kitlelere ters düşme ucuna savruldu. Sağa kayma burada da durmadı, Meclis Başkanlığı seçimi için faşist MHP ile işbirliğine gidildi. MHP'nin isteğine uyularak «anti-komünistlik sınavı vermiş» CHP milletvekillerinden bir liste MHP' ye sunuldu. Böylece seçilecek kişinin CHP'li olma özelliği bir yana bırakılmış oldu, güzel bir tanımlama ile «akrepten güvercin olmayacağı» gerçeği unutuldu. Bu tutumuyla CHP tüm söylediklerinin aksine MHP'ye meşruiyet kazanması için payanda oldu.

Büyük burjuvazi CHP'den gelen bu yönelişi karşılıksız bırakmadı. Daha seçimlerin ilk sonuçları alındığı andan başlayarak hükümeti CHP'nin kurmasından yana bir tutum aldı. Ancak, hem bilimsel sosyalist hareketin oya dönüşmüş büyük bir kitle desteği ve parlamento içinde temsili sonucu kazanacağı yeni olanaklarla kitleleri daha etkin bir biçimde yönlendirmesi gibi bir «tehlike»nin ortada kalması, hem CHP peşin bir teslimiyetçiliğe yöneldiği, «kozlarını» teslim ettiği için, hem de CHP'nin desteklenmesi konusunda fazla ileri gidilmesi kendi iç bütünlüğünü sarsabilecek sonuçlara yolaçacağından bütün ağırlığını CHP hükümetinden yana koymadı.

«Kumar borcu olmayan,» «vatanın ve ulusunun çıkarlarını önde tutan» 10 milletvekili bulma çabasının, asıl gücün kitlelerde olduğunu unutan, işçi ve emekçilere sırtını dönen politikanın başarısızlığa uğramasıyla 2. Milliyetçi Cephe hükümetine yollar açılmış oldu.CHP hükümeti yeterli desteği sağlayamadı, ama Demirel başkanlığında, AP, MSP ve MHP tarafından, yeni bir terör ve zulüm dönemini yönetmek için kurulan koalisyon fire vermeden 229 oyu toplamayı başardı.

1977 yılı başlarken AP Grubu'nda yaptığı bir konuşmada Süleyman Demirel şöyle diyordu: «Meselelerin üstüne tesanüd içinde ve cesaretle varmaya devam edeceğiz. Gerek kendi iç meselelerimizi çözerken, gerekse bizim dışımızdaki meselelere bakarken, büyük hesapla küçük hesabı karıştırmadığımız sürece başarıya ulaşırız.»

Demirel, özellikle Haziran seçimleri sonrasında büyük sermaye çevrelerinin CHP'nin yeni hükümeti kurması yönündeki girişimlerini gördükten sonra, burjuvazinin özellikle de tekellerin, holdinglerin, bankaların «hesaplarını» en önplanda tutmaya dikkat etti. Egemen sı-

nıfların gündemindeki ekonomik ve sosyal politika kararlarından bir bölümünü gerçekleştirdi. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin ürünleri başta olmak üzere bir çok mala yüksek oranlı zam yapıldı. Türk lirasının dış değeri önemli ölçüde düşürüldü. Kalkınma hızının azaltılacağı, yatırımların kısılacağı açıklandı. Uluslararası Para Fonu ve ABD ile görüşmelere geçildi. İşçi ve emekçiler üzerindeki baskılar yoğunlaştırıldı. Yeni anti-demokratik yasalar hazırlanması için çalışmalara başlandı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da girişilen ırkçı, şoven kışkırtmalar, saldırılar daha da yoğunlaştırıldı...

Bütün bu ve benzeri tedbirlere rağmen 2. Milliyetçi Cephe hükümeti yerine sıkı oturamadı, birincisinden de büyük bir kararsızlık gösterdi. Demokratik toplumsal muhalefeti sindirmeyi başaramadı. Dünya demokratik kamuoyu (özellikle AET ülkeleri) ve sosyalist sistemle ilişkilerdeki sorunları çözme gücü olmadığını ortaya koydu. Çok geniş çaplı faşistleştirme girişimlerine karşın bürokrasi üzerinde tam bir kontrol kuramadı. Koalisyon içi çatışmalar sonucu uyumlu ve etkin bir hükümet olma durumuna gelemedi.

Demirel'in büyük hesapları —AP ile ilgili hesaplar— ile, büyük sermayenin ve emperyalist merkezlerin büyük hesapları —Türkiye'de sömürü düzeni ve tekelci sömürü ile ilgili hesaplar— arasındaki büyüyen uyumsuzluk AP'nin «tesanüd»ünün bir yana bırakılması zorunluluğunu öne çıkardı. Bu zorunluluk CHP'nin, DİSK'in sosyal demokratlaştırılması yolunda somut ve önemli kazanımlar sağladığını kanıtlaması ve 11 Aralık Yerel Seçimlerinde genel seçimlerdeki eğilimin tekrarlanması ile birleşince AP'den kopmalara ve MC'nin Meclis'te sahibolduğu çoğunluğu yitirmesine neden oldu.

11 Aralık Yerel Seçimleri, 1973 - 1977 dönemi ile ilgili genel eğilimin yerel meclisler seçiminde de sürdüğünü, ancak TİP dışında seçime katılan bütün partilerin Haziran sonrasında önemli miktarda oy kaybettiklerini gösterdi. MC'nin üç partisinin toplam oy oranları düştü; şehir ve kasabalarda, özellikle büyük şehirlerde Milliyetçi Cephe' nin gerilemesi çok daha büyük ölçülere ulaştı. Ne var ki CHP de geriledi; işçi ve emekçilerin baskı ve sömürü altında en bunaldıkları bir dönemde ve seçimler «CHP ile MC arasında bir referandum» olarak sunulurken, CHP halkın tepkisinin temsilcisi olamadı. 41 ilde aldığı oy miktarı, çok sayıda ilde de oy oranı azaldı. Seçime katılma oranının % 57'ye kadar düşmesinin arkasında «genel olarak burjuva partilerine olan güvensizliğin yanısıra, özel olarak CHP'nin izlediği pasif, uzlaşmacı, faşizme karşı birlikten kaçınan politikaya destek olmama kaygusu» da önemli bir rol oynadı.

Öte yandan MHP'nin oy oranında küçük de olsa bir artış görülmesi ve belli belediye başkanlıklarının bu parti tarafından ele geçi-

rilmesi, seçimin abartmalara gidilmeden, üzerinde önemle durulması gereken bir özelliği oldu. Katılma oranının düşüklüğü ve MHP'ye verilen oylar «ekonomik ve sosyal gelişmenin yarattığı ileriye dönük büyük potansiyel ile işçi ve emekçilerin bilinç ve örgütlenme düzeyleri arasındaki uyumsuzluğun sonucu olan aranışların, bugünden yarına kurtuluş umutlarının, gereği gibi yönlendirilmediği taktirde, ancak faşizmin işine yarıyabilecek bir yılgınlığa, bezginliğe dönüşebilme eğilimini taşıdığı... bir kere daha» ortaya koydu.

Bununla birlikte 11 Aralık seçimleri burjuvazinin bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesini saptırma ve engelleme gücünün sınırlarını da belli etti. TİP'in oylarının 3 katına çıkması ve genel olarak sola yöneliş «hangi politikanın, hangi partilerin eriyip gittiğini, durakladığını, hangi politikanın hangi partinin güçlenip geliştiğini ortaya koydu». Böylece «Türkiye'nin aydınlık geleceğinin küçük de olsa, önemi inkâr kabul etmez bir habercisi» oldu.

Aralık seçimleri sonrasında hazırlığı seçimlerin hayli öncelerine uzanan istifalar ve işbirlikleri gerçekleştirildi. «Milliyetçi Cephe'yi düşürmek için... bu cepheyi destekleyen güçlere, büyük burjuvaziye güven verme ve bunun sonucu sadece parlamente aritmetiğinde sağlanabilecek gelişmelere bel bağlama yolu»nun seçilmesi sonuçlarını da birlikte getirdi. «En geniş kitlelerin faşist tırmanışa karşı seferber edilmesini, demokratik toplumsal muhalefetin ağırlığını parlamento içinde de duyurmasını red eden bu politika, anti-faşist mücadelenin daha ileri mevziler kazanmasını engelledi». MC'nin düşürülmesinden sonra yerine gelecek hükümetin işçi ve emekçi kitlelerin bilinçli, örgütlü, mücadele içinde, bu mücadelenin sonucu olarak kurulmuş hükümeti olmasını olanak dışı bıraktı.

Böylece bütün bir yıl boyunca daha geri, ancak daha güvenli bir mevziye çekilmenin, doğrudan saldırı ve terör yöntemi yerine saptırma ve «ikna» yönteminin avantajlarından yararlanmanın çabası içindeki büyük sermaye çevreleri önemli bir kazanım sağlamış oldular. Geniş emekçi kitlelerin bilinçlenmesi, kendi sendika ve meslek örgütleri içinde ve partileri etrafında örgütlenmeleri, demokratikleşme sürecinin gelişmesi bütün saldırı ve teröre rağmen devam etti ama, MC'nin düşüşünün gerici-faşist güçler için, büyük burjuvazi için bir genel çöküntünün ilk adımı haline dönüşmesi de engellendi.

Ne var ki 1977'nin gelişmeleri gericiliğin ve faşizmin kitle tabanından soyutlanması yönünde kazanımların artırılması için gerekli önşartları da hazırladı.

1975 Mayıs'ında TİP'in yeniden kurulması öncesinde başlatılıp 1977'nin ilk yarısında en yoğun bir şekil alan CHP kuyrukçuluğu olayların kendi gelişimi içinde mahkûm oldu. Bağımsızlık, demokrasi,

sosyalizm mücadelesinin bütünlüğünü ve işçi sınıfı hareketinin bağımsızlığını inkâr anlamına gelen tutumlar, bilimsel sosyalist harekete onarılması güç hasarlar verdikten sonra da olsa, tecrid olmaya yöneldi.

Kuyrukçulukla tasfiyeciliğin ikiz kardeş gibi yanyana gidişi öncü işçiler, emekçiler tarafından somut örnekleriyle, hayatın içinde görüldü, değerlendirildi. Bir yandan işçi ve emekçileri kendi politik hareketlerinden uzaklaştırmak için sahte umutlara arka çıkarken, öte yandan, sendikaların, meslek kuruluşlarının, demokratik kitle örgütlerinin asıl işlevlerinden uzaklaştırılması, kitle tabanından koparılmasının nasıl bir bütün oluşturduğu anlaşılmaya başlandı. Sorunlar, aşılması gereken engeller hâlâ çok büyük olmakla birlikte tasfiyeciliğin içyüzünün ortaya serilmesi, kitle örgütlerinde çalışma biçimi üzerine ortak bir anlayışın gelişmesi ve kitle örgütlerine sahip çıkılması yönünde önemli ilerlemeler elde edildi.

1977 yılı, Haziran ve Aralık seçim dönemleri boyunca, seçim dönemlerinin sağladığı olanaklardan en geniş ölçüde yararlanarak sosyalizmin sesinin en uzak köylere kadar götürüldüğü bir yıl oldu. 8 yıllık bir aradan sonra sosyalizm yine seçimlerde yer aldı. Yüzlerce kahve ve kapalı salon toplantısı, çok sayıda miting, milyonlarca bildiri, afiş ve gazete ile işçi sınıfının yurt ve dünya olaylarına bakışı en geniş çevrelere iletildi. Böylece seçimler sınıf mücadelesinin bir alanı haline getirildi. Yurt sorunları kapitalist sistemle sınırlı olarak değerlendirilmekten kurtuldu, kapitalizmin sözde «çözüm» önerilerinin karşısına sosyalizmin dikilmesi, gerçek çözüm yollarının gösterilmesi yolunda önemli bir adım atıldı. Kurulan ilişkilerin sürdürülüp geliştirilmesi ile 1971'de TİP'nin kapatılmasından sonra, 12 Mart'ın karanlığı içinde unutturulmaya çalışılan ilkelerin, bilimsel sosyalizmin ilkelerinin başta işçiler olmak üzere geniş emekçi yığınlar arasında yeniden tanınıp, benimsenmesi yolunda ilerlemeler sağlandı. Türkiye'nin, dünyadaki sosyalizme doğru gelişen akışın dışında bırakılamayacağı ve işçi sınıfımızın ve emekçi halkımızın dünya işçi ve emekçilerinin bir parçası olduğu bıkmadan, yılmadan en geniş kitlelere anlatıldı. Büyük Ekim Devriminin Türkiye'de ilk defa kitlesel bir şekilde kutlanması sağlandı. Örgütlenme konusunda kalıcı, büyük adımlar atıldı, deneyimler kazanıldı. 1977 yılı sosyalist Türkiye'nin kurulmasında bir kilometre taşı olarak değerlendirildi.

1977 yılı «solun bölünmüşlüğü» üzerine geliştirilen spekülasyonlara da açıklık getirdi. Bazı çevrelerin ve günlük basının tüm çabalarına karşın 1977 içindeki gelişmeler bu konudaki saptırmaların canlı tutulmasına yetmedi. Basit ama anlamlı bir ölçü olarak 5 Haziran se-

çimlerine soldaki «parti»lerden TİP dışında hiçbiri katılamadı; seçime katılmak için yasalarla belirlenen asgari örgütlenme sınırına ulaşmaları mümkün olmadı. Yalnız TİP tüm zorlukları adım adım göğüsleyip, önüne çıkarılan engelleri aşarak seçimlere katılma hakkını elde etti. Seçim kampanyası boyunca ve seçim kampanyası sonrasında ısrarla «solun bölünmüşlüğünü» vurgulama, bu saptırmacaya uygun görünümler yaratma yönündeki çabalar sürdürüldü; seçim sonuçlarının anlamı çarpıtılarak aynı tema işlenmeye devam edildi. Hiçbir örgütsel gelişkinlik koşulu aranmayan Aralık seçimlerine ise ek olarak yalnız TSİP katılabildi. Öteki sol «partiler» ise özeleştiri(!) yaptılar; bürokratik formaliteleri yerine getirmeyi ihmal etmişlerdi. 11 Aralık seçimleri TİP'in aldığı oylarla TSİP ve TBP arasındaki oranı (hem de bütün yan desteklere rağmen) göstermesi açısından da anlamlı bir gelişme oldu. TİP'in aldığı oyların nicelik olarak ifadesi sol içi tartışmalar bakımından giderek daha büyük bir netlik sağlarken, aynı zamanda durmadan gelişecek olan yapının ilk bakışta pek farkedilmeyen temellerini de yükseltiyordu.

1977 yılı faşizme karşı en geniş güçlerin birlik ve dayanışması konusunda kazanımlar yılı oldu. 26-28 Şubat'ta toplanan TİP 1. Büyük Kongresi tarafından kabul edilen ortak program önerisi ve bu kararı izleyen gelişmeler, henüz ileri ve «gözalıcı» sonuçlar vermemiş olmakla birlikte demokrasi mücadelesi bakımından hayatî önem taşıyan bir anlayışın temel adımı oldu. Yine bu yıl içinde TİP Merkez Yönetim Kurulu'nun faşizme ve emperyalizme karşı güçbirliğinin oluşturulma ilkelerini aydınlatan **Örgütlü Birleşik Güç Yenilmez** kararı ve bu kararın uygulanması niteliğindeki kazanımlar; Anadolu'nun çeşitli illerinde TİP, CHP ve TSİP yerel yöneticilerinin güçbirliği için yaptıkları girişimler; TÖB - DER, TÜM - DER, TÜTED, TMMOB başta olmak üzere önde gelen demokratik kitle örgütlerinin başlattıkları ortak platform çalışmaları önemi inkâr kabul etmez ilerlemeler sağladı.

Öte yandan 1977 yılı, emperyalizmin ve büyük sermayenin gündemi ile işçi ve emekçi halkımızın gündemi arasındaki uçurumun daha da büyüdüğü ve geniş kitlelerce kavranmaya başlandığı bir yıl oldu. Emperyalizme bağımlılığın daha da artırılması, ücretlerin dondurulması, enflasyon ve ağır vergilerle işçi ve emekçilerin sırtındaki yükün alabildiğine ağırlaştırılmasına yönelik planların karşısına çıkıldı. «Güncel Görev Demokratikleşmedir» sloganı çok daha büyük bir kitlesellik kazandı.

Kanıyla, teriyle, göznuruyla 1977'yi bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelemizin bir adımı yapmaya çalışanlar, bu yolda geçmiş savaşçıların izinden yürüyüp, miraslarına sahip çıkanlar 1978'deki görevlerini de, her ne koşulda olursa olsun yerine getirmeyi bileceklerdir.

MAOİZMİN ÜÇ DÜNYA SERÜVENİ

Naim Yalın

GİRİŞ

Ne yazık ki Marksizm insanların kendilerine ilişkin bilinçlerine bakarak, yani insanların kendi yaptıklarını yine kendilerinin nasıl değerlendirdiğini temel alarak tarih yazılamayacağını ortaya koymuş bulunuyor. Eğer Marksizm insanların kendi yaptıklarına verdikleri anlamlara bakarak tarih yazmanın bilime uygun olduğunu kanıtlamış olsaydı Maoizm hakkında aşağıda yazdıklarımızın tam tersini yazmamız gerekecekti.

***

Çin devrimi, sosyalist toplumun kuruluşu için gerekli birçok önkoşulun kapitalizm tarafından yaratılmamış olduğu koşullarda başarıya ulaştı. Çin'de feodalizm yaygın egemenliği kırılmamış, küçük üreticilik tabanı üretimin yoğunlaşması karşısında sarsıntıya uğramamış, toplumsal iş bölümü gelişmemiş, emeğin toplumsallaşması gerçekleşmemişti. Devrim ertesinde bu gelişmelerin gerçekleştirilmesi için mücadele çok önemli sorunlar yarattı. Bu sorunların çözülebilmesi için sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulmasını sosyalizmin maddî temellerinin atılması ile birlikte ele almak, yani üretici güçlerin sosyalist üretim ilişkilerinin oluşturulması için gerekli önkoşulları yaratacak bir biçimde geliştirilmesini sağlamak hayatî bir önem taşıyordu. Bunun çok zor bir görev olduğunu kabul etmek ve Çin'de bu güçlü zorluklardan olağanüstü mucizeler, sihirli çarelerle kurtulma hayallerinin güç kazanmasına çok şaşırmamak gerekiyor. Hele tarihte

sık sık en büyük ütopyaların kaynağı olabileceğini göstermiş olan küçük üreticiliğin Çin'de ne denli büyük bir yaygınlığa ve ağırlığa sahip olduğu düşünülürse; bu ütopyaların ortak özelliğinin çözmeyi amaçladıkları sorunları her keresinde insanların değiştirilmesi sorununa dönüştürdüklerini ve ele aldıkları tüm önlemlerin sonuçlarının ise yadsıdıkları nesnel gerçeklere çarparak geri teptiğini bu arada belirtelim

Bilimsel sosyalizm insanların toplumsal düşüncelerinin temelini, yaşadıkları ekonomik koşullarda (yani üretim güçlerinin üzerinde yükselen üretim ilişkilerinin niteliğinde) arar, insanın toplumsal boyutda değişimini bu temelin değişmesine bağlar. Sosyalist bir toplumun kurulmasında doğru bilimsel temeller üzerinde bilinçlenmenin nesnel koşullardaki değişimi kolaylaştırmakla kalmadığı, bu değişimin gerekli bir parçası olduğu, ancak hiç bir zaman nesnel koşullardaki değişmenin yerini alamayacağı ise, teori ve pratikte, yine bilimsel sosyalizm tarafından ortaya konmuş bir doğrudur. Buna karşın Devrim sonrası Çin'de, Çin Komünist Partisi içindeki etkinliğini artırmayı başaran Mao tse - Tung'un sosyalist kuruluşa giden yolu sosyalist bilinçlenmede bulma eğilimi ile karşılaşırız. Üstelik önerilen bu bilinçlenmenin bölüşümde eşitlik ilkesinin benimsenmesine yönelik bir bilinçlenme olduğunu, işçi sınıfının üretim alanındaki tarihsel yükümlülüklerinden, üretim güçlerinin geliştirilmesi gereğinden kopuk olduğunu, Çin toplumunda işçi sınıfının ekonomik-politik ve bilimsel-ideolojik egemenliğini sağlamaya yönelmediğini görürüz. Burada önerilen görüş Çin' deki toplumsal değişimlerin insanların «ikna» edilmesiyle, «Marksist-leninist eğitim»den geçirilmesiyle sağlanmasıydı. Ancak Çin'in günümüze dek geçirdiği deneyler sosyalizme inanma sorununun sosyalist toplumun nasıl kurulacağını bilme sorunundan çok farklı olduğunu ortaya koydu.

Mao tse - Tung düşüncesi, Çin'de sosyalizmin kuruluşuna ilişkin bu idealist yaklaşımına paralel olarak, dünya devrimci hareketleri sürecinde ulusal kurtuluş hareketlerinin, sosyalist sistemin ve dünya işçi sınıfı hareketinin üstünde, ondan bütünüyle bağımsız, giderek onu hiçleyen bir «tayin ediciliğe» sahip bulunduğu savı ile Marksizm - Leninizm'den köklü bir sapma göstermeye yönelmişti. Bu sapmanın ilk evresi «dünya kırları» ile «dünya kentleri» arasında uzlaşmaz bir mücadelenin süregeldiği tezi ile belirginlik kazandı. Kuşkusuz çağımızda az gelişmiş ülke halkları emperyalizme tarihsel darbeler indirmişler, emperyalist sistemin gerilemesinde geri dönülmez başarılar sağlamışlardır. Çünkü Çin, Küba, K. Kore, Vietnam gibi az gelişmiş ülkeler çağımızda ulusal bağımsızlıklarını kazanmanın ötesinde, sos-

yalizmin kurulması yolunda geri dönülmez adımlar atma başarısını göstermişlerdir. Ancak bu devrimleri «dünya kırının dünya kentlerine karşı zaferi» olarak nitelendirmek bu ülkelerde varolan sömürü düzenine ve bu sömürü düzenlerinin koruyucusu emperyalizme karşı verilen mücadeleleri «ezilen» bir ülkenin «ezen» bir ülkeye karşı mücadelesine indirgemek olur. Gerçekte ise bu devrimler işgalci emperyalist güçleri yurt topraklarından kovmakla kalmamışlar, bu zaferi sömürünün toplum içindeki kaynaklarını da yoketmek üzere geliştirmişlerdir. Mao tse - Tung düşüncesinin gelişimi «kır-kent» ayrışımından sonra oldukça hızlı bir gelişme göstererek günümüzde, az gelişmiş ülkelerdeki bağımsızlık hareketlerinin emperyalist sisteme karşı çıkmamasında direnen bir nitelik kazandı. Ancak bu niteliğini ortaya koymadan önce Maoizm'in Çin'deki serüvenlerine kısaca değinmemiz yararlı olacaktır.

ÇİN VE MAOİZM

Maoizmin nesnel kaynaklarını ve bu düşüncenin gelişimini belirleyen koşulları kavramak istiyorsak bunları herşeyden önce Çin'de aramamız gerekir. Çin'in koşullarını kavrayış biçimi ve önerdiği uygulamaların sonuçları bu düşüncenin gelişiminde kesin bir belirleyiciliğe sahip olmuştur. Bu çok önemli konu büyük ölçüde yazımızın kapsamı dışında kalmaktadır. Ancak Mao tse - Tung düşüncesinin son evresi olan «üç dünya teorisi»nin Sovyetler Birliği'nin ya da dünya koşullarının daha doğru ve daha devrimci bir biçimde kavranmasından doğmadığını saptayabilmek için «üç dünya teorisi»ne Çin'den geçerek varmamız gerekmektedir.

Devrim sonrası Çin'de güçlü bir sosyalist ekonominin kurulmasının karşısında kuşkusuz ki çok büyük güçlükler vardı. Büyük bir ülke olan Çin son derece geri ve hemen bütünüyle feodal ilişkilere bağlı bir tarımsal yapı ile var yok arası bir sanayiye sahipti. Bu koşullara bağlı Çin'de sosyalist sanayileşmenin sağlanması ve tarımda, el zenaatlarında, ticaretde sosyalizme geçiş görevlerinin sağlıklı bir biçimde yerine getirilmesi ülkenin bütününü kapsayan bir planlama içinde adım adım gerçekleştirilebilirdi. Nitekim 1955'lere dek Çin Komünist Partisi ekonomiyi böyle yönlendirdi ve önemli başarılar elde edildi. Büyük ölçekli sanayi işletmeleri ve kollektif çiftlikler temelinde güçlü bir sosyalist Çin ekonomisinin inşasına girişildi. Tarımın geriliğinden ve küçük üreticiliğe bağlı parçalanmışlığından ileri bir kollektif üretime geçiş, kooperatifleşme ve makinalaşmayla birarada planlanarak, üretim ilişkilerinde gerçekleştirilecek değişimlerin üretim güçlerindeki gelişmeyle ve tarımsal yeniden üretimdeki genişlemeyle temellendirilmesi amaçlandı.

Ancak Mao tse - Tung'un sosyalist ekonominin kuruluşu sorununa olan yaklaşımı bundan çok farklıydı. Mao, eğer istenirse sosyalist üretim ilişkilerinin, maddi koşulların değiştirilmesi sağlanmadan da, çok kısa bir sürede ve bütünüyle kurulabileceğini savunuyordu. Tarımda teknik araçlandırma sağlanmadan öznel bilinçlendirme çabaları ve yeni bir ahlakın aşılanması ile «tarımda yarı-sosyalist kooper-tiflere geçişin tamamlanması için sadece bir yıl —1956—» yeterli olacaktı.[1] Aynı hızla Mao tse - Tung bu görüşünü Marksist ekonomi politiğe dayandırmak yerine bir köylünün iyiniyetli sözlerine dayandırmayı yeterli buldu: «Fasulyeler toplandı ve turplar olmak üzere. Eğer bu kooperatif kurulacaksa bir an önce kurulmalı.»

Eylül 1956'da toplanan ÇKP 8. Kongresi'ne sunulan Merkez Komitesi raporunda ise şu satırlar yer alıyordu: «Parti'nin genel çizgisinden 'sol'a sapma eğilimi, özellikle adım adım ilerlemeyi kabul etmeyerek sosyalizmin bir gecede gerçekleştirilmesi talebi üzerinde toplanmıştır.»*

Çin gibi küçük üreticiliğin kesin bir ağırlığa sahip olduğu ekonomik bir yapı içinde küçük üreticiliğe dayalı bir sosyalizm ütopyasının ortaya çıkması güçlü bir olasılıktı. Soruna küçük üreticilik temeli üzerinde sosyalist bir ekonominin kurulabileceği görüşünden yola çıkarak yaklaşıldığında ise Çin'de üretici güçlerin geliştirilmesi sağlanmaksızın da sosyalist üretim ilişkilerinin tam olarak kurulabileceği noktasına varılması doğaldır. Sol sapmanın Parti içindeki ağırlığını arttırmasına paralel olarak tarımda ve el zenaatlarında kooperatifleşme büyük bir hız kazandı. Gerekli her türlü önlemlerin bir kenara bırakılmasıyla, hiçbir nesnel ön koşul gözetilmeksizin gerçekleştirilen bu üst-yapısal düzenlemelerin ekonomik alanda önemli fiyaskolarla karşılaşması kaçınılmazdı. Nitekim bu politika, daha sonra Çin yöneticileri tarafından da kabul edilen önemli karışıklıkların doğmasına yol açtı. Ancak «bir gecede sosyalizm» sapmasının gelecek adına taşıdığı tehlike üretici güçlerin gelişmesinde çok önemli aksamalar yaratması ile sınırlı kalmadı.

Ütopik bir sosyalizm anlayışının ilk hamlede önemli başarısızlıklarla karşılaşması sol sapmacıların Parti içinde tasfiyelere girişmeleri sonucunu doğurdu. Ve ne yazık ki ekonomik alandaki başarısızlıkların bir sonucu olarak etkinliğinin yeterli bir büyüme ve gelişme göstermesinin sağlanamamış olduğu bu dönemde Çin işçi sınıfı sol sapmacıların tasfiyelerini önleyemedi.

---

(1) Mao tse tung, Çin kırında sosyalist yükseliş, Pekin 1957, s. 8
(*) ÇKP 8. Ulusal Kongresi, Pekin 1956, C. 1, s. 20.

Tasfiyelerin ardından sol sapma «büyük sıçrama» dönemini açarak yanlış temellendirilmiş bir sosyalizm anlayışının ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlarına karşı bu anlayışı daha da derinleştirerek mücadele etmeye yöneldi. Ülkeyi küçük komünal birimlere bölerek ve bu birimlerden her birinde sosyalizmi gerçekleştirerek tüm ülkede sosyalizmi gerçekleştirme denemesine girişildi. Ülke ölçeğinde karşılaşılan sorunların komün ölçeğine indirgenebileceği yanlışına dayanan bu uygulamalar sonunda ülke sorunlarının gerçek çözümü için gerekli en temel araç olan merkezi planlama bütünüyle bir kenara bırakıldı.

ÇKP Merkez Komitesinin 29 Ağustos 1958 tarihli «Köylerde Halk Komünlerinin Kuruluşu Üzerine» adlı kararında 2000 ailelik her yörede bir komünün kurulması ve kooperatiflerin halk komünlerine dönüştürülerek, sosyalist niteliğinin derinleştirilmesi istendi. Bu yarı-komünlerde tarımın yanı sıra sanayi, ticaret, eğitim ve askeri işler de bağımsız olarak yürütülecekti. Bir ülkede sosyalizmin kuruluşu sorununu 2000 ailelik komünlerde sosyalizmin kurulmasına indirgeyen bu dahiyane çözüm ise «komünizme uzanan bir altın köprü» olarak nitelendirildi.

Sonuçda, sosyalizmin kuruluşu için gerekli gelişme aşamalarını atlama, mülkiyet sorununu mülkiyet biçiminin maddi temellerinden koparma idealizmi, bilimsel sosyalizmin önceden ortaya koymuş olduğu olmazları bir kez daha yaşamak zorunda kaldı. Sanayileşme, elektrifikasyon, tarımın makinalaştırılması gibi gerekli maddi önkoşullar yaratılmaksızın üretim ilişkilerinde buyruklara, iradelere, kitlesel bilinçlendirme törenlerine dayalı devrimlere girişilmesi üretici güçlerin daha da gerilemesine, üretimin düşme göstermesine yol açtı. Merkezi bir planlamadan yoksun, her şeyiyle kendine yeterli komünler biçimindeki toplumsal örgütlenme ülkenin kıt kaynaklarının israf edilmesi demek oldu. Üretim ilişkilerinin zorlama ve yapay bir biçimde sosyalistleştirilmesinin diyalektik sonucu, Mao'nun öne sürdüğü gibi, üretici güçlerin gelişmesi değil, tam tersine gerilemesi oldu. Ve bu gerileyiş peşinde üretim ilişkilerinin de gerilemesini getirdi. Pek çok komünün yeniden kooperatif biçimine dönmesi kabul edilmek zorunda kalındı. Köylülere özel küçük toprak sahipliği hakkı yeniden tanındı. Devletleştirilen fabrikalar nedeniyle kapitalistlere yapılan faiz ödemelerinin bitiş tarihi, ana ödemeler yapılamadığı için, uzatıldı.

Mao'cu sol sapma irade ile yok edilemeyen maddi gerçeklere çarptıktan sonra daha da tepkiselleşti. Bilimsel sosyalizmin doğrularını izlemeye devam edenleri «sadece eşyayı görmek, insanları görmemek»le ve «revizyonizm»le suçlamasını yoğunlaştırdı. İdealizmin gerçek yaşamdaki iflası kendi kendine düzdüğü övgülerin sınır tanımaz bir biçimde abartılmasına yansıdı: «Marksizm - Leninizm'in gü-

nümüzdeki en yüksek düzeyi olan Mao tse - Tung'un muzaffer düşünceleri», «Başkan Mao'nun kıyaslanamayacak akıl ve doğruluktaki devrimci çizgisi». Ancak bu sloganların içinde bile üretim güçlerinin geliştirilemediğini, işçi sınıfının toplumsal alanda nitel ve nicel ağırlığının gerçekleştirilemediğini gösteren ifadeler bulmak zor olmamaktaydı: «Mao tse - Tung'un muzaffer düşüncesine bağlı 500 milyon güçlü köylünün sosyalist bilincine dayanan yüce proletarya diktatörlüğü olan devletimiz» gibi. Gerçekten de Mao tse - Tung düşüncesinin yaratmayı amaçladığı temel sadece kendisini yücelten bir «bilinç»'di. «Köylülerin sosyalist bilincine dayanan yüce proletarya diktatörlüğü» kavramı ise Mao'nun eşi bulunmaz bir başka kavramı olmalıydı.

Kuşkusuz maddi koşullarla birlikte devrimci enerji, yaratıcı zeka, kitlelerin devrimci girişkenliği gibi öznel etmenler bir ülkede sosyalizmin kuruluşunda büyük bir öneme sahipdirler. Buna karşın ancak uygun maddi önkoşullar yaratılmışsa bu öznel etmenler kalıcı bir etkinliğe sahip olabilirler. Öznel etmenler ancak maddi koşullar tarafından yaratılan olabilirliklerin gerçekleşmesinde, bu nesnel koşullarla bütünleşerek etkin ve nesnel bir güce dönüşebilirler. Eğer öznel etmenlerin maddi koşullarla bütünleştirilmesi yerine, öznel etmenlerle maddi koşullardaki boşluklar doldurulmaya çalışılırsa öznel etmenlerin başarısızlığa uğraması ve gerilemesi kaçınılmaz olur. Nitekim «büyük hamle»nin sanayide kesin bir başarısızlığa uğramasından hemen sonra 1960 başlarında «tarım ekonomik gelişmenin temelidir» çizgisinin ortaya atılması bu gerilemenin yansıması olmuştur. «Büyük hamle»nin ortaya çıkardığı dengesizliklerin kitleler üzerinde yarattığı yıkıcı etkiler kurtuluş yolunun sadece tarımda aranması sonucunu doğurmuştur. Denilebilir ki «sol sapma» bir «sağ sapma»nın koşullarını da kendisi yaratmıştır.

Sol sapmanın uğradığı ekonomik başarısızlıklar karşısında bunların üstesinden iradeci politik mücadeleyle gelmek yolunda yaptığı son umutsuz büyük hamle 1966'da Kültür Devrimi biçiminde ortaya çıktı. Kültür devriminde «büyük hamle» döneminin açtığı yaraları onarmak için hazırlanmış düzenleme ve planlama önlemleri yeniden bütünüyle bir kenara bırakıldı. Komün sosyalizminin gerçekleştirilmesi politikasının iflası karşısında sol idealizm doruğuna ulaşarak, ülkede sosyalist ilişkilerin kuruluşunu, insanları sosyalistleştirerek sağlama çıkmazına saplandı. Kitleler önünde yaptırılan klişe özeleştiriler, «revizyonist beyinleri iyileştirme kampanyaları» aldı yürüdü. Sonuçda birleylerin sosyalistleştirilmeleriyle ülkede sosyalist üretim ilişkileri geliştirilemedi ama, idealizm ekonomiyi tam bir anarşizmin ve maceracılığın içine gömmeyi başardı. «Düşünce kitlelere ulaştığı za-

man maddî bir güç olur, dünyayı değiştirir» görüşünün tek başına ele alınıp idealize edilmesi bir kez daha iflas etti.

Bütün bunların ortaya çıkardığı gerçek ise şu: En olumlu görünen öneriler bile, eğer idealist bir dünya görüşü içinde ortaya atılıyorsa, pratikde olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracaklardır. Mao'nun «dengeli gelişme», «iki ayak üzerinde yürüme» çizgisi bu konudaki en somut örneklerden birisini oluşturdu. Bu olumlu görünen önerilerin Çin'deki uygulanış biçimi tarımda ve sanayide eşanlı ve oranlı bir gelişme sağlanması biçiminde olmadı. Tersine önce sanayinin sonra da tarımın önemi mutlaklaştırıldı. Bu tutum «ya bu ya o», «her şeyin iki yönü vardır ve bunlardan birisi daha iyi, diğeri daha kötüdür» biçimindeki idealist mantığın da somuta uygulanmasını temsil ediyordu.

Bütün bunlar ütopyacı bir sol sapmanın pragmatik bir sağ sapmaya dönüşmesinin koşullarını hazırlayarak keskin bir devrimciliğin keskin bir tutuculukla sona ermesini sağlamış oldu. Ancak bunların Çin ve tüm sosyalist ülkeler açısından çok daha önemli bir sonucu daha oldu. Bu da Mao'nun, ilke olarak yine doğru olan, «kendi özgücüne dayanmak» ilkesinin, idealist dünya görüşü içinde, pratikde önce «istisnasız herşeye sahip olma» ve «diğer sosyalist ülkelere asla dayanmama» biçimine ,ardından da emperyalist ülkelerle işbirliğinin Çin için yararlı olduğu çizgisine dönüşmesi oldu.

«Kendi özgücüne dayanmak» ilkesi, sosyalizmin halk komünleri aracılığıyla hücre hücre kurulmasına çalışıldığı dönemde, «her hücrede her türlü üretim işlevinin yapılması gerekir» biçiminde yorumlandı. Küçük çiftlik atölyelerinde traktör yapılmaya çalışıldı. «Bir gecede sosyalizm, birkaç yılda komünizm» hedef alınınca kaçınılmaz olan başarısızlıklar silsilesi karşısında. Kültür Devrimi döneminde idealizmin tek barınağı aşırı yüceltilen bir milliyetçilik oldu. Çin'de milliyetçilik ekonomik anarşizm temeli üzerinde yükseldi. Bu milliyetçiliğin nihai doruğunda ise sosyalist sistem ve dünya işçi sınıfı hareketi inkar edildi, sosyalist ülkelerle ekonomik ilişkiler sınırlandırıldı.

Sol sapma, ekonomiyi anarşiye boğarak kendi tasfiyesi için gerekli nesnel koşulları da yaratmış oldu. Ancak bu evrede tasfiye edilen Maoizm olmadı. Maoizm ütopik sosyalizm anlayışını pragmatik sosyalizmle değiştirmek zorunda kalarak bir sağ sapmaya dönüştü. «Dörtlü çete ve taraftarları» diye adlandırılarak tasfiye edilenler ise bu dönüşümün gerisinde kalanlar oldu.

Pragmatik sosyalizm sapması Çin'de, yaratılan ekonomik sorunlara pratikde geçerli çözümler bulunması gereğinden doğru. Nitekim Başbakan Yardımcısı Teng - Hsiao Ping'in direktifleriyle başlatılan yeni ekonomik örgütlenmede «bölgelerin kendi kendilerine yeterliliği»

ilkesi yerini merkezi planlamaya dayanan bölgelerarası uzmanlaşma politikasına bıraktı. Kendi makinalarını kendisi üreten işletmeler eleştiriye uğramaya başladı. Ancak bu konuda da Mao'cu idealist dünya görüşü doğru çözümler bulunmasını engelleyen bir tutumu sahipdir. Çin Dünya Sosyalist Sistemi içindeki konumunu almak yerine emperyalist ülkelerle ekonomik, askeri işbirliğine yöneldi. 1978 başlarında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Çin arasında 5 yıllık bir ticaret paktı yapıldı. Çin'in kendisini ileri teknoloji silahlar ile donatmaları için ABD ve AET'ye yaptığı talepler somutluk kazandı. Japonya ile yapılan uzun vadeli ekonomik işbirliği anlaşmasında Japonya'nın Çin'de televizyon, elektronik, gübre, gıda, inşaat vb. alanlarında ortak yatırımlar yapması kabul edildi. Burada önemli olan Çin'in kapitalist ülkelerle yatırım ve ticaret anlaşmaları yapması değildir. Bunun ötesinde Çin'in kalkınmasını emperyalist ülkelerle kurulan ekonomik ve askeri işbirliği temeli üzerinde sağlamanın amaçlanmasıdır. Az gelişmiş bir ülkenin emperyalizmle ekonomik işbirliği içinde sağlıklı bir gelişme sağlayamayacağı, Türkiye gibi pek çok ülkenin acı deneyler içinde öğrendikleri bir gerçekitr. Ne yazık ki bugünkü yöneticileri Çin'i bu gerçeği kayalara çarparak öğrenmeye sürüklemektedirler.

MAOİZM KURTULUŞ SAVAŞLARININ MUTLAKLAŞTIRILMASI EVRESİNDEN AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE SOSYALİZME YÖNELİŞİN GERİLETİLMESİ EVRESİNE ULAŞMIŞTIR.

Çin devrimi çok büyük oranda köylülerin gücüne dayanılmasını gerektiren koşullarda, Japon işgaline karşı verilen silahlı mücadele içinde başarıya ulaşmıştı. Bu Çin'de, bilimsel sosyalizmin savunulmasına ve uygulanmasına temel olacak güçlü bir işçi sınıfı hareketinin taşıdığı tarihsel önemi kavrayamayan sapmaların güç kazanması sonucunu doğurdu. Maoizmin günümüzde ulaştığı gericilik de ancak bu düşüncenin, işçi sınıfı ve onun dünyayı değiştirme bilimi ile bütünleşememesinin sonuçlarını, işçi sınıfının taşıdığı tarihsel önemi yadsıyarak aşmaya yönelmesi ile açıklanabilir. Maocu dünya görüşü, kendi idealizmine uygun olarak, işçi sınıfının güçleneceği **maddi koşulları** yaratarak Çin'i değiştirmek yerine, sosyalizmin kurulması için işçi sınıfının toplumsal-politik gücünün gerekli olmadığı gibi **düşünceler** yaratmak yoluna girmiştir. Şimdi ise bu düşünceler, bilgisizliği kullanarak yaratılan süper ütopyaların batağında çırpınmaktadırlar.

İşçi sınıfına özel bir tarihsel önem verilmemesi sonucu, Mao tse - Tung düşüncesinde devrimci kitlelerden söz edilirken hep «halk» kavramı kullanılır olmuştur. Mao tse - Tung düşüncesine göre «Dünya tarihinin yaratılmasındaki biricik, itici güç, sadece ve sadece halktır»

Bu nedenle Maoizmin serüvenlerine bilimsel sosyalizm açısından bakarsak «bir gecede sosyalizm» sol sapmasının daha başlangıçta bir sağ - sapmayı içinde barındırdığını görürüz. Bilimsel sosyalizm toplumların tarihini sınıf mücadellerinin tarihi olarak nitelendirerek, kapitalist toplumun değiştirilmesini, **bu toplumdaki nesnel koşullar ve bu koşulların ürettiği toplumsal çelişkiler temeli üzerinde,** işçi ve emekçi kitlelerin sınıfsal mücadelelerine bağlar. Bu açıdan, tarihin oluşumunu ve sömürü düzenlerinin yıkılmasını bir sınıf ya da halk kitlesinin sahip olduğu kendine özgü bir «itici güce» bağlayan düşünce marksizmin dışındadır. Toplumların sınıfsal çelişkiler nedeniyle sahipolduğu tarihsel gelişme hareketlilikleri hiç bir şekilde bir sınıfın kendi özünde varolan bir güce bağlanamaz. Böyle bir mutlaklaştırma ancak sınıflara gökten inme, ortak nitelik ve hedeflere sahip insanlar topluluğu olarak bakılmasının ürünü olabilir. Kendi içindeki sınıfsal ayrımların, dolayısıyla da işçi sınıfının toplumsal konumunun tarihsel önemini hiçe indirgeyen bir biçimde halk kavramına tarih-dışı bir devrimcilik ("iticilik") yakıştırılması ancak böyle mümkün olabilirdi. Halk kavramının kapitalist sınıfı da içermesi ancak böyle sağlanabilirdi.

Bu konuda Türkiye'deki Maocu guruplardan biri tarafından çıkarılan Aydınlık dergisinin «Halk» kavramı üzerine aydınlık getirme denemesi, teorik içeriğinden kopartılmaya çalışılan alıntılarla yapılan tüm cambazlıklara karşın, sonuçda Lenin'i karşısında bulmaktan kurtulamamış: «Lenin Şubat 1917'ye kadarki dönemde işçileri, köylüleri ve küçük burjuvaziyi «halk» kavramı içinde görmekteydi. Burjuvazi ise, Çarlığa karşı olmakla beraber, **emperyalist** bir ülkenin burjuvazisi olduğu için halk içinde değildi. Yarı-sömürge ülkelerde ise durum değişiktir. Bu tür ülkelerde işçiler, köylüler ve küçük burjuvazi yanında milli burjuvazi de halk içindedir. Mao Zedung 'Demokratik Halk Diktatörlüğü' adlı eserinde bu konuyu berrak bir şekilde açıklamıştır.»[2] Bu alıntıyı olabildiğince kısa eleştirmek için şunları belirtmekle yetinelim: Lenin'in burjuvaziyi halk kavramı içine sokmamasının temel nedeni Rusya'nın emperyalist olması değil, burjuvazinin ülkede kapitalist sömürüyü gerçekleştiren sınıf olması idi. Bu noktada ya Lenin Marksist değildir ya da Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi'ni bilmeyen Mao. İkincisi, Maocuların yarı-sömürge kriterlerine göre, o tariflerde Rusya, İngiltere ve Fransa'nın yarı-sömürgesi sayılmak için her türlü kritere sahipdi. Üçüncüsü, burjuvaziyi halk kavramı içine sokabilmek adına tüm az gelişmiş ülkeler yarı-sömürge olarak nitelendirilecekse bu ülkelerdeki kapitalist gelişme sömürge olmak-

(2) Aydınlık, Şubat 1978 No: 84, shf. 42.

tan kurtulma mücadelesi olarak mı değerlendirilecektir? Dördüncüsü bu halk kavramı kimleri içerirse içersin pratikde işçi sınıfının yapamadıklarını yapmak üzere kotarıldığına göre bu kotarmanın kendi ekonomi-politiği neden hiçbir yerde açıklanmamaktadır? Beşincisi, Maocular «milli burjuvazi» sıfatını yakıştırdıkları, ancak sömürücü olma niteliğini ortadan kaldıramadıkları kapitalist sınıfın yanından bir adım bile ayrılmamakta neden böylesine direnmektedirler? Mao'nun «açığa düşmeme» konusundaki öğüdünü tutmak gittikçe zorlaşıyor olmalı.

Çağımızdaki tarihsel değişimlerin açıklanmasında, bir toplumun içindeki çelişkilerin önemini hiçe indirgeyen, buna karşılık kendisinde dünyayı değiştirme gücünü saklı tutan bir halk kavramını başlangıç noktası olarak aldıktan sonra Maocu ideolojinin ortaya koyduğu uluslararası devrimci eylem anlayışı şu olmuştur: «Ülkeler bağımsızlık, milletler kurtuluş, halklar devrim istiyor.» Bu düşünce artık karşısına doğrudan doğruya ne dünya kapitalist sistemini ne de sermayenin emperyalizm ve gelişen yerel kapitalizmler içinde kurduğu sömürü düzenlerini alıyordu. Yani Maoizm devrimci dünya platformuna ülkelerin kurtuluşunu, bu ülke emekçilerinin sömürüden kurtuluşunun dışında arayan bir sağ sapma olarak çıkmıştır. Çin'deki sol sapmanın hey hey günlerinde ulusal kurtuluş hareketlerinin büyük bir ateşlilik içinde desteklenmiş olması bu gerçeği değiştirmez; çünkü, bu ateşlilik hiç bir zaman «kâğıttan kaplan»ın içinde tarihsel bir sömürü sisteminin bulunduğunu kavrayamamıştır.

Mao'cu uluslararası eylem anlayışının hiçbir durumda karşısına nihai hedef olarak kapitalizmi almaması günümüz pratiğinde, dünya kapitalist sistemiyle bütünleşmiş ülke yönetimlerinin (İran Şahlığı, Kuveyt Emirliği, Suudi Arabistan Krallığı gibi) Maocular tarafından desteklenmesi ile gerçek işlevini kazanmış bulunmaktadır. Ancak ortaya çıkan sonuçlar sadece bunlar olmamıştır. Sudan'da komünistler katledilirken Çin yöneticileri katliamcı Numeyri'yi desteklemişler, Şili'de faşist cuntayı ilk tanıyan ülkelerden biri ne yazık ki Çin olmuştur. Üstelik bu kadarla da kalmamış bu ülkeye maddi yardımlarda bulunmuştur. Angola'da Çin yöneticileri Amerika ve ırkçı G. Afrika ile aynı örgütleri desteklemişlerdir. vb.

MAO TSE - TUNG DÜŞÜNCESİNİN SON SERÜVENİ : «ÜÇ DÜNYA TEORİSİ»

Mao tse - Tung düşüncesinin gelişimi günümüz dünyasında kapitalizmden vazgeçilemeyeceği noktasına ulaşmış bulunuyor. Bu noktada Maoizmin ulaştığı «yüce düşünce» biçimine göre dünya üçe bö-

lünmüş bulunmaktadır. Birinci dünya'da Birleşik Amerika ve Sovyetler Birliği, yani iki «süper-devlet» bulunmaktadır. Japonya, Batı Avrupa ve Kanada ikinci dünyayı, Çin dahil geri kalan az gelişmiş ülkeler ise üçüncü dünyayı oluşturmaktadır. Birinci dünyanın iki «süper-devlet»i dünyayı aralarında paylaşma mücadelesi vermekte, üçüncü dünyayı hegemonyaları altına almaya çalışmaktadırlar. Bu iki ülke de «emperyalist» ve «zalim»dir. Ancak Sovyetler Birliği'nin «dehşet verici len» emperyalizm olduğu için «daha tehlikeli ve daha zalimdir». İkinci dünya ise, kapitalist olmasına karşın, birinci dünyanın ve özellikle en saldırgan ülke durumundaki Sovyetler Birliği'nin «dehşet verici soluğunu» ensesinde hissettiği için, üçüncü dünyanın müttefiki olmak durumundadır. Avrupa'nın kapitalist ülkeleri ile Maoizmin bu son evresinde «Dünya tarihini ilerleten itici güç» mertebesine gelmiş olan «üçüncü dünya» beraberce «kötünün kötüsü» Sovyetler Birliği'nin «yeni çarlarını» tarih sahnesinden sileceklerdir. Neden A.B.D. ile diğer kapitalist ülkelerin birarada olmadığı sorusuna üç dünya serüveninin getirdiği yanıt ise şöyle: Diğer kapitalist ülkeler kendilerini A.B.D. hegemonyasından kurtarmışlardır. Buna karşın dünyanın paylaşılmasında iki «süper-devlet»le yarışamayacak kadar güçsüzdürler. Gerçekte ise verilen yanıt fazla bir anlam taşımıyor. «Kötünün kötüsü» mantığının işlevi ortada tek bir düşman bırakmak: Sovyetler Birliği.

A.B.D. hegemonyasından kurtulmuş kapitalist ülkelerin artık emperyalist kampta yer almadıkları görüşü zora dayalı askeri ittifaklarla kapitalizmin ekonomi-politiğinin Maoizmde birbirine karıştırılmış olduğunu yeterince açık ortaya koyuyor. Maoizmin hiçbir zaman anlamadığı gerçek şu: emperyalizm bir silahlı güç ittifakı değildir. İstilalar ve askeri ittifaklar emperyalizmin sadece bir yüzüdür. Emperyalist sistem en güçlü emperyalistin tahakkümü altında oluşmuş bir birlik de değildir. Emperyalist sistem kapitalizmin gelişmesinde sermayenin değişik biçimlerde ülke dışına taşma, kendisine dışarıdan ya da dışarıda artık-değer sağlama zorunda kalmasının ürünü olan bir sömürü sistemidir. Bu sömürü sisteminin işlerliğinin sağlanması sömürgeler elde etmek biçiminde de olabilir, meta ihracı, sermaye ihracı ya da üretken sermaye yatırımları biçiminde de olabilir. Az gelişmiş bir ülkenin kaynakları ve emekçileri üzerinde emperyalist sömürü mekanizmalarının kurulabilmesi için bu ülkenin mutlaka sömürge ya da yarı-sömürge durumunda olması gerekmez. Emperyalist ülkelerin bu ülkeleri zorla baskı altına almaları gerekmez. Emperyalist sömürü mekanizmalarını, Türkiye'de olduğu gibi, yerel kapitalizmin emperyalizm ile bütünleşmesini sağlayarak işletmek de mümkündür. Ancak sonuç değişmez: Emperyalizm kapitalizmin ulaştığı bir aşamadır ve dün-

ya kapitalist sisteminden ayrı tutulamaz. Gelişmiş kapitalist ülkeler birbirleriyle ne denli çekişirlerse çekişsinler, aralarından birinin hegemonyasını kabul etsinler ya da etmesinler emperyalizmin sürdürülmesinde ortak bir çıkara sahipdirler, daha da doğrusu emperyalizmi sürdürmek zorundadırlar. Bu zorunluluk yöneticilerin iradelerinden değil, sermaye birikim sürecinin gereklerinden kaynaklanır. Bu konuda Lenin'in Emperyalizm yapıtını «zenginlik ve yağma peşine düşen» ülkelerin serüvenlerini okur gibi okumak Lenin'i okumamak demektir. Lenin, kesinlikle belirlenmiş bir tarihsel dönemde, sömürgeleştirme olgusunun nasıl sermaye birikim sürecinin gereklerine bağlı olduğunu ortaya koyuyordu, yoksa ülkelerin güçlendikçe sömürge sahibi olma arzusuna tutulduklarını ya da kapitalist ülkelerin geliştikçe mutlaka sömürge sahibi olmak isteyeceklerini değil.

Bütün bunlardan sonra ne olmaktadır üç dünya serüveninin yaşadığımız dünyadaki işlevi? Yanıtı A.B.D. hükümetinin sosyalist ülkelerdeki gelişmeleri değerlendiren **Problems of Communism** dergisine bırakalım: «Olayların gelişmesine paralel olarak Çin Amerika'nın Asya'daki askeri varlığı konusunda yeni bir çizgiyi benimsemiş durumda. Karşı çıkmak yerine Çin bunun şimdilik anlayışla karşılanması gerekli bir kötülük olduğuna karar vermiş bulunuyor.»[3] Eski A.B.D. Dışişleri Bakan Yardımcısı Elliott Richardson da 1975'de şöyle diyordu: «Çin liderleri bölgedeki Sovyet nüfuzunun kırılması için A.B.D.'nin Asya'da her zaman önemli bir role sahip olmasını istiyorlar... Sadece Çin'in güvenliğinin bir ölçüde A.B.D.'nin Sovyetler Birliği'ne karşıkoyan gücüne dayanması nedeniyle bile olsa Çin, Dünya'nın kendi dışında kalan bölgelerinde A.B.D.'nin oynadığı rolün korunmasını kendi çıkarlarına uygun buluyor.»[4]

Üç dünya serüveniyle birlikte Maoizm sömürge ülkelerdeki ulusal kurtuluş mücadelelerini hararetle desteklediği ya da hiç değilse destekler göründüğü dönemleri geride bırakmış bulunuyor. Ulusal kurtuluş hareketlerinin sosyalizme yönelmesi ve bu ülkeleri kapitalist sistemden koparması tehlikesi karşısında, kapitalist sisteminin güçden düşmemesini kendi sapkın ideolojileri adına gerekli bulan günümüz Maoizmi, yapmaya devam ettiği «Marksizm-leninizm» edebiyatının gerisinde ulusal kurtuluş hareketlerine karşı tavır almış bulunuyor. Aynı dergiye dönelim: «1960'larda ve özellikle Kültür Devrimi döneminde Çin Halk Cumhuriyeti Güneydoğu Asya'daki ayaklanma ya da 'ulusal kurtuluş' hareketlerini desteklemeye öncelik vermişti... 1969' dan sonra ise Pekin, bu hareketlerin şampiyonluğunu yapmaktan bü-

---

(3) Problems of Communism, July - August ,s. 19.
(4) Durham Morning Herald, May 22, 1975

tünüyle vazgeçmese bile, varolan rejimlerin desteğini kazanma çabalarına ağırlık vermeye başladı ve ayaklanma hareketlerine sağladığı desteği geri çekti.»[5] Ancak ABD görünüşte şampiyonluk yapmakla özde karşı olmak arasındaki bağlantıyı oldukça iyi değerlendirmiş durumda: «Kim İl Sung karşısında Çin resmi olarak ABD askerlerinin Güney Kore'den çekilmesini ve Kuzey - Güney Kore'nin birleştirilmesini istiyor. Ancak Pekin'in ABD askerlerinin Kore yarımadasından çekilmesini gerçekten hoş karşılayacakları hiç bir şekilde kesinlik kazanmış değildir.»[6]

Çin gerici az gelişmiş ülke yönetimlerine karşı olan tavrını öylesine somut bir biçimde değiştirmiştir ki 1967 Ağustos'unda «yeni bir anti-Çin, anti-komünist birlik» olarak nitelendirdiği Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği'ni 1976 yılında «Çin ile ortak bir hedefe sahip olan mücadele örgütü» olarak selamlamıştır.[7]

Çin üzerindeki gerici iktidarını koruyabilmek için dünya üzerinde kapitalizmin ve emperyalizmin güçden düşmemesini gerekli bulmak durumuna düşen bir sapmanın Sovyetler Birliği'ne karşı savaş çığırtkanlığı yapması doğal. Az gelişmiş ülkeleri ve onların yanında yer alan gelişmiş kapitalist ülkeleri Sovyetler Birliği'nden gelecek (?) saldırılara karşı «uyarmayı» günlük ödevleri haline getiren Çin yöneticileri Nato, Cento, Seato gibi emperyalizmin askeri güç örgütlerinin 'kraldan fazla kralcı' taraftarı durumundadırlar. Sovyetler Birliği'ni dünya savaşına koşmakla suçlamasına karşın Çin B.M. temsilcisi Ch'iao Kuan-hua Birleşmiş Milletler'in Ekim 1976'daki Genel Oturumunda şöyle diyordu: «Günümüz dünyasında garip bir durum var. Bazıları Sovyetler Birliği'nin dokunulamaz olduğunu sanıp, onun sözünün edilmesinden korkuyorlar. Bu batıl bir inanç. Sovyet sosyal-emperyalizmi korkulacak bir şey değildir. Onun dışı güçlü, ama içi zayıftır... Ona karşı savaşmaktan korkmak yanlıştır.»[8]

Maoizmin Sovyetler Birliği'ne yönelttiği bol sıfatlı eleştiriler ise sürüp gidiyor. Ancak Maoizmin temel savı durumunda olan Sovyetler Birliği'nde kapitalizmin geri getirilmesi konusunda bilimsel bir açıklama yapılmaya çalışılmıyor. Bu konuda sıkıştırılınca söylenenler «Rusya'daki iktidarı ele geçiren yeni çarlar kapitalizmi yeniden açıkça kurmak için gerekli koşulları hazırlıyorlar, vurgunculuğu, yolsuzluğu, yozluğu, rüşveti yaygınlaştırıyorlar. Onun için üretim araçlarının

---

(5) Problems of Communism, July August 1977, s. 25.
(6) a.g.d. s. 20.
(7) Pekin radyosu Ocak 18, 1976.
(8) U.N. Press Release Oct. 5, 1976.

mülkiyetinin şimdilik kimde olduğu bir önem taşımaz» oluyor.

Her ekonomik düzen görünümde insanların iradeleriyle işler. **Görünüme** bakarsak kapitalizmde insanlar burjuvaca eğilimler doğrultusunda davrandıkları, zenginlik, para, kâr peşinde koştukları için kapitalist düzen işler, toplumda vurgunculuk, yolsuzluk, yozlaşma, rüşvet yaygınlaşır. Bu bir açıklamadır. Ancak, olayları **görünürde** oldukları gibi ele alan, bu toplumsal görünümü üreten özü (toplumun her alanda, kendisini her an yeniden üretirken, gereklerini yerine getirmek zorunda kaldığı ekonomik temeli ve dolayısıyla bu temele göre biçimlendirmesi gereken üretim ilişkilerini) ortaya koyamayan bir açıklamadır. Dolayısıyla marksist olmayan, bilim-dışı, idealist bir açıklamadır. Kapitalist sistemi kapitalist sistem yapan nitelik bazı insanların kâr peşinde koşması değil, sermayenin toplumsal varlığıdır. Kapitalizmi kapitalizm yapan toplumdaki üretim ilişkilerinin ve üretim araçlarının özel sahipolunma biçiminin sermayeleştirme sürecinde belirlenmiş olmasıdır. Kapitalist sistemde sermaye sahibi sınıf, içini kâretme hırsı bürüdüğü için değil, sermayenin büyütülmesi **ekonomik** bir zorunluluk olduğu için kâr sağlamak, kâr sağlamak zorunda olduğu için toplumu yoksullaştırmak zorundadır. Kapitalist sınıf kapitalistlerin psikolojik özellikleri tarafından değil, sermayenin isterlerini ister istemez yerine getiren sermaye sahipliği tarafından oluşturulur. Kapitalist toplumda rüşvet, hırsızlık gibi olaylar gerçekleştirilen sömürünün, ticaret ilişkilerinin, yoksullaştırılma sürecinin insanlar üzerindeki etkilerinin ürünüdürler. Sosyalist bir toplumda, **yeterli ve eşit** bir refah dağılımının henüz sağlanamadığı koşullarda bazı insanlar toplum zararına para kazanmak, daha iyi yaşamak istemezler mi? Bu nedenle birtakım yolsuzluklara başvurmazlar mı? Kuşkusuz ki bütün bunlar olabilir. Ancak bunlar artık kapitalist bir toplum olmanın değil, kapitalist-emperyalist dünya ile birarada yaşanan ve mücadele edilen tarihsel koşulların ortaya çıkardığı sorunlar ile sosyalizmin ileri evrelerinin öncesindeki bir toplum olmanın sorunları durumundadırlar. Çünkü bu sorunlar sermayenin gereklerini yerine getirmek için ya da kapitalist sömürü mekanizmalarının toplumda yarattığı yozlaşmanın etkisiyle değil, kimi bireysel tutkuların tatmini olarak ortaya çıkmaktadır. Ve bu sorunlar ancak gerekli nesnel koşulların yaratılmasının yanı sıra emperyalist kapitalist sistemin ve ideolojisinin tümden yokedildiği tarihi koşullarda ortadan kalkacaktır. Bazı insanların sosyalist toplum bilincine sahip olmamaları ise hiç bir şekilde bu insanları bir sınıf haline getirmez. Kapitalizmde de içinde kapitalist olma arzusu olanların, çalanların, rüşvet alanların bir sınıf oluşturmaması gibi.

SONA DOĞRU

Mao tse - Tung düşüncesinin geçirdiği serüvenlerin başdöndürücü zigzakları ve içinde bulunduğu son aşamada somutlanan karşıdevrimci konumu karşısında Mao'cu akımlar yeryüzünde önemli bölünmelere uğradılar. Bir kısım bilinçsiz Maocu devrimci ise kurtuluşu bu düşden uyanıp, politika ile uğraşmaya tövbe etmiş insanlar olarak sessizce burjuvaziye katılmakta buldu. Bu açıdan Maoizm, düzene bilinçsizce karşı çıkanları «devrimciliğin ateşinde olgunlaştırıp» burjuvaziye geri veren ya da onları yeldeğirmenlerine saldırtmakla oyalayan bir «tekke» (deyim bizim değil, fraksiyonlar birbirlerine öyle diyorlar. Bunun bir anlamı olmalı!) işlevi kazandı. Bu arada Arnavutluk da «üç dünya teorisi»ni revizyonizmle suçlayarak ilk kez Çin'in karşısınra tavır almak zorunda kaldı. Bunda kuşkusuz, «üç dünya teorisi»ni kabul etme durumunda Arnavutluk'un hesabına, Avrupa'nın «zararsız» kapitalist ülkelerine kapılarını açma ve emperyalizmin askeri örgütlerini destekleme gibi bazı «kötünün iyisi» fedakarlıkların düşmesi büyük bir önem taşıyordu. Ayrıca, Maoizm'den yakasını kurtaramamış da olsa, Arnavutluk, kendi sorunlarına Çin'den çözüm beklemenin sorunlarını sürdürmek anlamına geldiğini kavramış olabilir. Bunu Arnavutluk pragmatizmi olarak da değerlendirebiliriz.

Türkiye İşçi Partisi Yayınları

1. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ PROGRAM VE TÜZÜĞÜ (4. Basım) — 10.00 TL
2. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ TÜZÜĞÜ — 2.50 TL
3. DEMOKRASİ BİLDİRGESİ (3. Basım) — 3.000 TL
   (TİP Merkez Yönetim Kurulunca 8 Temmuz 1975'de yayınlanan ve bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesinin somut hedeflerini açıklayan broşür)
4. GÜNCEL GÖREV (Tükendi) — 1.00 TL
5. YOLUMUZ AÇIK OLSUN (Tükendi) — 4.00 TL
6. HER NE PAHASINA BİRLİK DEĞİL — 2.50 TL
   (12 Ekim seçimleri dolayısıyla güçbirliği konusunda TSİP'le yazışmalar)
7. 12 EKİM 1975 SEÇİMLERİNDE TAVRIMIZ (Tükendi) — 1.00 TL
8. SELAM TÜRKİYE'NİN AYDINLIK GELECEĞİNE (Tükendi) — 5.00 TL
9. MC DÜŞÜRÜLMELİDİR — 6.00 TL
   (TİP Merkez Kurul ve Yetkililerinin Bildiri, Demeç ve Konuşmaları)
10. İŞÇİ SINIFININ ULUSLARARASI DAYANIŞMASI VE 1 MAYIS — 2.50 TL
11. PARTİMİZ GÖREV BAŞINDADIR — 5.00 TL
    (TİP GENEL BAŞKANI BEHİCE BORAN'ın 3. İl Temsilcileri Toplantısı'nı açış konuşması)
12. YAŞASIN ŞİLİ VE TÜRKİYE HALKLARININ KARDEŞÇE DAYANIŞMASI — 3.00 TL
    (Şili Halkının faşizme karşı mücadelesini ve uluslararası dayanışmayı anlatan broşür)
13. BAĞIMSIZLIK, DEMOKRASİ, SOSYALİZM İÇİN İLERİ
    (TİP Seçim Bildirgesi - Haziran 1977)
14. SAYILARLA TÜRKİYE — 7.50 TL
    (Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısının istatistik ve sayılarla anlatımı)
15. TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ 1. BÜYÜK KONGRE TUTANAĞI — 35.00 TL
    (Genel Başkan Behice Boran'ın Açış Konuşması, MYK Raporu, Delegelerin konuşmaları, diğer raporlar, görüşmeler, kongre kararları)
16. ÖRGÜTLÜ, BİRLEŞİK GÜÇ YENİLMEZ (Tükendi) — 3.00 TL
17. YEREL YÖNETİMLER DEMOKRATİKLEŞTİRİLMELİDİR — 5.00 TL

Türkiye İşçi Partisi Yayınları, Parti'nin İl ve İlçe Örgütlerinden, «Ödemeli» olarak da Genel Merkez'den temin edilebilir.

ÖDEMELİ İSTEME ADRESİ:
Türkiye, İşçi Partisi Genel Merkezi
Nuriu Ziya Sokak No. 17/5 Tünel / İstanbul

ELEŞTİRİ
TANITMA
TARTIŞMA

TÜRKİYE'DE İLERİCİ SENDİKAL HAREKET VE SORUNLARI (TARTIŞMA)

Türkiye İşçi Partisi, Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu tarafından 29 Ocak 1978 pazar günü 'Türkiye'de İlerici Sendikal Hareket ve Sorunları' konulu tartışmalı bir toplantı düzenlendi. Tartışmayı, Yurt ve Dünya için olanaklarımız yettiğince geniş bir yer ayırarak özetledik.

Tartışmamızın amacı, İlerici Sendikal Hareket'in içinde bulunduğu sorunları kendi somutluğu içinde saptayarak, kimi yeni gelişme ve girişimlerin niteliğini ve amacını ortaya çıkarmaktır.

Tartışma çok daha büyük bir katılımla ve daha çok somut veriler getirilerek de yapılabilirdi. Ancak amacımız bir 'günah defteri' açmak değil, yeni gelişme ve eğilimler ile tehlikelerine dikkati çekmek ve her şeye karşın yapılabilecekleri ortaya koymaktır. Nitekim tartışma okunduğunda öznel yargılardan kaçındığımız ve olayların kendi somutluğu içinde kaldığımız görülecektir.

Ayrıca gene görülecektir ki: İlerici Sendikal Hareket sanıldığından çok daha büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Demokratik güçlerin önündeki sis perdesinin hızla dağılmakta olmasına karşın DİSK ve bağlı sendikalar onulmaz yaralar almışlardır. İlerici, demokrat, sosyalist güçleri büyük ve zorlu görevler beklemektedir. Çünkü burjuvazinin saldırıları karşısında, işçi sınıfının mücadele cephesinde çok önemli gedikler açılmıştır. Zor bir döneme giriyoruz. Bu zorluk, büyük ve başarılması çok güç ama zorunlu görevleri birlikte getiriyor.

Diğer yandan dağılan sis perdesi 'oyuncuların' kimliklerini de açığa çıkarmaktadır. Bu, demokratik toplumsal muhalefetin saptırılma yöntem ve biçimlerini açığa çıkarmasının yanı sıra, işçi sınıfımızın ve tüm demokratik güçlerin eylem birliği için kaçınılması gereken tutum ve davranışları da göstermektedir. Okuyucunun, tartışmamızı şimdiye kadar bu konuda atılmış adımlardan biri sayıp, sorunu daha başka yönleriyle de değerlendirerek yeni görevlere işaret etmesi de dileklerimiz arasındadır.

Saygılarımızla.

Yurt ve Dünya

TARTIŞMAYA KATILANLAR

Selim Mahmutoğlu	:	TİP Merkez Yönetim Kurulu Üyesi, İstanbul İl Başkanı,
Ayhan Başaran	:	Sendika eğitim uzmanı,
Mehmet Atay	:	Petrol ve Kimya İşçileri Sendikası Başkanvekili, TİP İstanbul İl Yönetim Kurulu Üyesi,
Dinçer Doğu	:	TİP Merkez Yönetim Kurulu Üyesi, Petro-Kimya İş Sendikası Eski Genel Başkanı, kimya işçisi,
*	:	TİP üyesi, grevci işçi,
**	:	TİP üyesi, grevci işçi,
Ali Tügen	:	TİP Kocaeli İl Yönetim Kurulu Üyesi, Petrol ve Kimya İşçileri sendikası yürütme kurulu üyesi,
İbrahim Sönmez	:	TİP Merkez Yönetim Kurulu Üyesi, Tekstil işçisi,
Akif Eroğlu	:	TİP Kdz. Ereğli İlçe Başkanı, Erdemir işçisi
Bekir Yenigün	:	TİP Merkez Yönetim Kurulu üyesi, Karayolu işçisi,
Mehmet Aközer	:	TİP Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu üyesi, araştırmacı, yazar,
***	:	TİP üyesi, grevci işçi,
Yavuz Ünal	:	TİP Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu Sekreteri, Bu tartışmalı toplantının yöneticisi ve raportörü.

NOT: * İşaretli tartışmacılar Partili-grevci işçilerdir. Tartışma'da da görüleceği gibi Sendikanın tasfiyeci tutumu nedeniyle isimlerini açıklamamayı ve bu not'u koymayı yararlı gördük. Y. D.

Yavuz Ünal: Tartışmayı DİSK'in 5. Kongresinden başlatmayı uygun gördük. Çünkü, 12 Mart faşist döneminden sonra, Türkiye İşçi Partisi'nin yeniden kurulması, özellikle DİSK içinde yeni tartışma ve saflaşmalara neden oldu.

TİP'in kuruluş hazırlıkları sırasında, o zamana kadar kurulmuş sol partiler de yer almayan ve o zamanki verili koşullar içinde sosyalist, ya da ilerici diye nitlenebilecek bazı sendika yöneticilerine sayın Behice Boran tarafından birer mektup gönderildi. Bu mektupta, TİP'in yeniden kurulacağı duyuruluyor ve katkıları isteniyordu.

Mektup, Maden-İş sendikasının Gönen Tesislerinde yapılan bir toplantıda tartışıldı. Bilinen kimi sendika yöneticileri, TİP'in yeniden kuruluşuna karşı çıktılar. Bu partiye katılacak sendika yöneticilerinin DİSK'in birliğini parçalayacağını öne sürdüler. Bu nedenlerle de hiç bir sendika yöneticisinin TİP'e girmemesini istediler.

Türkiye İşçi Partisi 1 Mayıs 1975 tarihinde kuruldu. Partinin 50 kurucusunun 12 tanesi DİSK'e bağlı 7 ayrı sendikanın yöneticileriydi. Ayrıca 30 yaşın altında olduğu için kurucu olamayan bazı sendika yöneticileri de kuruluştan hemen sonra üye oldular. Kurucular ve Partinin ilk üyeleri içinde, DİSK'e bağlı fabrikalarda Baştemsilci ve temsilci olarak seçilmiş işçilerin yanı sıra sendikalarda çalışan bir çok uzman da yer aldı.

TİP'in kuruluşundan 21 gün sonra karşı çıkışlar ve engelleme girişimleri tüm yoğunluğu ile sürerken, 21 Mayıs 1975 tarihinde DİSK 5. Kongresi toplandı. Bu kongre DİSK'in ve İlerici Sendikal Hareketin önemli nirengi noktalarından biri oldu. Nitekim 5. Kongreden sonra Petro-Kimya İş, Turizm-İş, Maden-İş ve Sosyal İş'e yönelik

önemli tasfiye eylemleri ve girişimleri sonucu ilerici sendikal hareket önemli yaralar aldı.

Partili delegelerin, 5. Kongrede yapılan çeşitli usulsüzlükleri ve nihayet Kongre'ye polis çağrılmasına kadar uzanan çeşitli kasıtlı tutumları protesto ederek Kongreyi terketmeleri kimi çevrelerce eleştirildi ve tasfiyecilerin işini kolaylaştırdığı öne sürüldü.

Bunca geniş boyutları olan tartışmamızın somut olaylara dayalı olarak yürütülmesi, bugün tüm boyutları ile açığa çıkmış olan gelişmelerin taraflarını, tarafların politik ve ideolojik niteliklerini ve gelişmeler içindeki rollerini açıklarken, tartışmamızı da öznel yargılardan kurtaracaktır.

1. Bölüm

DİSK 5. Kongresi ve bu kongredeki DİSK yöneticilerinin tutumları ile TİP'in kurulması sırasındaki tartışmaları içeren bu bölümde 15 - 16 Haziran olayları 12 Mart faşist dönemi 1973 seçimleri ve sonrası, DİSK yöneticilerinin CHP'ye ilişkin tutum ve görüşleri ile TİP'in kurulmasına ilişkin Gönen toplantısındaki bazı olaylar ve gelişmeler ele alınmaktadır.

Selim Mahmutoğlu: DİSK'in kuruluşu ile bugün geldiği yer arasındaki farkı iyi değerlendirebilmek için iki önemli olaya bakmak gerekir. Bunlardan birisi 15 - 16 Haziran olayları ve diğeri DİSK'in 5. Kongresidir.

Burjuvazi 15 - 16 Haziran olaylarına neden olan yasa değişiklikleri ile DİSK'i fiilen ortadan kaldırmak istiyordu. Ancak DİSK üyesi, hatta Türk - İş üyesi işçilerin kararlı direnişleri sonucu bu yasa çıkmasına karşın uygulanamamış ve TİP'in başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir.

Bu olayların hesabı, 12 Mart döneminde kapatılan Partimiz yöneticilerinden soruldu. Aynı olaylara ilişkin olarak DİSK yöneticileri ise, K. Türkler'in deyişiyle '15 - 20 gün Davutpaşa kışlasında misafir edildiler'. Çünkü burjuvazi, eski hesabını değiştirmiş ve DİSK'i içerden çökertmeyi planlamıştı.

Ayhan Başaran: Türkiye'de burjuvazi daima işçi sınıfının politik örgütlenmesinden ürkmüş ve bunu önlemek için her türlü aracı kullanmıştır. 1961 yılında TİP'in kurulmasından sonra, 1962 yılında 'Çalışanlar Partisi' girişimi yapıldı. Bu işin başını çeken o zamanki Türk - İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, böyle bir parti kurmak için temas edeceği kişilerin isimlerini (Sadi Koçaş'ın anılarından öğrendiğimize göre) MİT'ten almıştır. Bu hareket tutmadı. Ama burjuvazinin TİP'i engelleme girişimleri de durmadı.

1965 yılında yapılan seçimlerde TİP'in 15 milletvekili kazanması, CHP'yi ortanın soluna çekiyor ve Ecevit 1966 yılında Genel Sekreter oluyordu. Ecevit 1968 ve 1970 yıllarında yapılan Türk - İş genel kurullarında ısrarla 'Türk - İş'in CHP'yi desteklemesini istiyordu.

1970'li yıllara geldiğimizde DİSK işçi sınıfı içinde gerçekten etkindir. İşçiler DİSK'e güvenmektedir. O dönemde büyük mücadelelerle ve tabandan gelen katılmalarla DİSK büyüyordu. 15 - 16 Haziran olayları DİSK'in işçi sınıfı içindeki etkinliğini ve gücünü gösterdi. Burjuvazi bu olaylardan sonra TİP'i kapatmadan DİSK'in gücünün kırılmayacağını da gördü. Temmuz 1971'de TİP kapatıldı.

DİSK yöneticilerine ise dokunulmadı. DİSK yöneticileri bu olayda «tehlikeli ve tehlikesiz» olan alanları öğrendiler.

Daha sonra TİP'in yeniden kuruluşuna karşı çıkmalarının altında yatan temel olgu bu oldu. 5. Genel Kurul'un sonuçları bu temele dayandırılırsa e-

leştiriler gerçek rayına oturmuş olur. 5. Kongrede asıl hesapları, TİP hareketini güçlerinin yettiği kadar işçi tabanından soyutlamaktı. Bu amaç için Türkler ve ekibi herkesle işbirliği yapabilirdi. Karşısına «ilerlemeci» görünen hareket çıktı. Böylece ittifak kurulmuş oldu. Elbirliğiyle Sosyalist Hareketin gelişmesini tıkamaya, durdurmaya çalıştılar. 5. Kongreyle 6. Konkre arasındaki olaylar ve 6. Kongre'nin sonuçları bu sürecin ortaya çıkardığı somut gelişmelerdir.

Mehmet Atay: Kemal Türkler ve onun gibi sendika yöneticilerinin daha önce de Parti ile ilişkileri gerçek bir parti üyesi gibi değil, adeta parti içinde bir elit grup niteliğindeydi. Parti ile DİSK tabanı arasındaki tüm ilişkilerin kendilerine bırakılmasını istiyorlardı. Partinin örgütlenmesini ellerinden geldiğinde engellemeye çalıştılar. 4. Kongre'den sonra ise Partiden hızla uzaklaşmaya başladılar. TİP karşı çıkarken bunlar 12 Mart Muhtırası'nı desteklediler.

1973 seçimleri öncesi tartışmalar da ilginçtir. O sıra DİSK'te iki ayrı görüş vardı. Sosyalist sendika yöneticileri CHP'ye oy vermeyi savunurken, Türkler ve ekibi CHP'lileşmek ve DİSK'i CHP'nin kuyruğuna takmak hesapları içindeydiler. Örneğin 'Halk Sektörü' kurulmasına ilişkin CHP görüşüne Türk - İş'le birlikte bunlar da sarıldılar. 'Halk Sektörü' tüm DİSK toplantılarının en önemli konusu yapıldı. O dönemde sosyalistleri, 'bunlar Halk Sektörü'ne karşı çıkıyorlar' diye eleştirmeye çalışıyorlardı. Bu, Türkler ve ekibinin CHP'ye bakış açılarını göstermesi bakımından önemli bir olaydır.

1974 yılındaki CHP iktidarıyla birlikte bir çok işyerindeki uyuşmazlıklarda referandum uygulanmaya başlandı. Referandumları kazanan DİSK hızlı bir gelişim içine girdi. Bu gelişme bir kısım sendika yöneticilerinin konumlarını korumak için DİSK'e gelme hazırlıklarına da başlamalarına neden oldu. Bu türlü katılmalarla DİSK nicelik olarak daha da büyürken DİSK içindeki gerileme eğilimleri de güç kazandı. Böylece Kemal Türkler ve Ekibi 1975 yılında Gönen'de yapılan toplantıda, TİP'e karşı çok daha rahat bir şekilde tavır alma olanağına da kavuşuyordu.

Aslında 5. Kongre, Mart ayında yapılacaktı. Ancak TİP'in kurulmasına ilişkin gelişmeler hesaplanarak, birkaç yeni sendikanın katılması için kongre mayıs ayına ertelendi.

Dinçer Doğu: 15 - 16 Haziran eylemi burjuvaziyi ne kadar korkuttuysa, bazı sendikacıları da o kadar korkutmuştur. Bu eylemin, işin başında görünen kişilerce siyasî bir tarafı yoktur. Kemal Türkler bunu defalarca belirtmiştir. «Ben Ankara'da bu kanunu geri aldırtmayı başaramadım; Başbakan benimle görüşmek istemedi. Hemen düşündüm, bu benim sonumdur, olmak veya olmamak meselesidir, dedim. Arabaya atladım, arabada, beni bekleyen Celal Beyaz'la bu meseleyi tartıştım ve kararımı verdim.» demiştir. Olaya yanındaki sendikacılar da böyle bakmıştır. Ancak olay, onların düşündüğü boyutları aşmıştır. Burjuvazi tarafından bir 'ihtilâl provası' olarak nitelenmiştir. Ne var ki, bu sendikacılar da olaydan en az burjuvazi kadar ürkmüşlerdir. Bundan sonraki hesaplar karşılıklı üst üste düşmüştür.

Türkler, Gönen Toplantısına giderken bir ara yanıma oturdu ve 'bak hemen feveran etme, hemen cevapta verme, önce dinle' diyerek 'dünyada iki sistem olduğunu, üretim araçlarının kapitalist sistemde bir avuç patronun elinde olduğunu, sosyalist sistemde ise, devletin yani bir avuç bürokratın elinde olduğunu, bunların her ikisinin de sömürü ve baskıyı getirdiğini, en ideal biçimin CHP'nin savunduğu Halk Sektörü olduğunu' söyledi.

Gönen'de yapılan toplantıda, bazı Maden - İş yöneticilerinin tavırlarına da değinmek istiyorum. Bu toplantının amacı TİP'in yeniden kuruluşu sorununu görüşmekti. Ben bu toplantıda TİP' in kuruluşunu savundum. Karşı çıkanlara da, «benim siyasi fikirlerime kimse ambargo koyamaz, ben istediğim çizgide mücadelemi sürdürürüm» dedim. Maden - İş yöneticilerinden Şinasi Kaya ve Mehmet Ertürk, tartışmanın en civcivli yerinde toplantıyı terkederken «Biz de sizin yanınızdayız, meydanı sosyal demokratlara bırakmamak gerek, işçi sınırının mutlaka bir partiye ihtiyacı vardır, mücadeleyi sürdürün, alacağınız bütün kararların altına biz de imzamızı atarız» dediler. Parti kurulduktan sonra bu kişilerin tavrı herkesce malumdur.

Selim Mahmutoğlu: 5. Genel Kurul öncesi, DİSK'teki güçler dengesi sosyalistlerden yanaydı. Ancak kongreye yakın bazı önemli gelişmeler oldu. Tekstil ve Petkim-İş Sendikası DİSK'e katıldı. 5. Genel Kurul'da Tekstil 16 delegeyle Petkim-İş 5 delegeyle temsil edildi. DİSK'in en güçlü sendikası olan Maden - İş'in 51 delegesi vardı. Aynı zamanda Maden-İş sendikasının başkanı olan K. Türkler ve ekibini, bu sendika delegelerinden sadece 10 kadarı destekliyordu. Kongrede Türkler ve ekibi ancak 5-6 oy farkla seçimi alabildi. Sonuçta seçilen DİSK yönetimi çok zayıf bir yönetimdi. Muhalefet ise çok güçlüydü ve DİSK tabanına hakimdi. DİSK yönetiminin tutunabilmesi muhalefetin parçalanmasına bağlıydı. Nitekim kongreden hemen sonra önceleri birbirleriyle uzlaşmaz olduğu sanılan «ilerlemeci» görünümlü grubun, Türkler ekibiyle işbirliği yaptığı ve hatta Türklerin bu gurubun başına geçtiği görüldü.

Sonuçta, DİSK yönetimi görünüş itibariyle en ileri bir biçimde solda olmuş, sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerini savunmuş, ama fiilen bu ilkeleri çiğnemiş ve bu ilkeleri savunan sosyalist sendika yöneticilerine karşı savaş açmıştır. Sarı sendikaya, polise, patrona karşı; işsiz kalma, aç kalma, hapse girme, öldürülme pahasına direnenler akıl almaz yollar ve yöntemlerle tasfiye edilmişlerdir.

Bu ittifak, 6. kongre öncesinde görevi sona erdiği için kendi içinde bölündüğü halde, sosyalistlere, namuslu ilericilere ve demokratlara karşı bozulmadan devam etmiştir. Örneğin, Maden-İş Bursa Bölge Konseyi'ndeki olaylar ilginçtir. Konseye CHP Bursa İl Başkanı, İKD Bursa Şubesi yöneticileri çağrılıp hatta söz verilip konuşturulurken, 16 Eylül DGM direnişinden dolayı işlerinden atılan 70 Maden-İş üyesi, kongreye dahi alınmamıştır. Bu 70 kişinin sadece 33 tanesi TİP üyesiydi. Ama diğerleri de Maden-İş yönetiminin bölgedeki oyunlarına alet olmamış öncü işçilerdi. Ben ise sendikada 1965 yılından itibaren üyelik ve yöneticilik yapmışken, Bursa bölgesinde sendikanın örgütlenmesinde büyük emeğim geçmişken, sendika tüzüğüne göre tartışmasız bir biçimde Konseyde söz hakkım varken, değil konuşturulmak, Konseye bile alınmadım. Çünkü korkuyorlardı. Öncü işçiler kongreye girerse, ben girer ve konuşursam, oyunlar bozulacak, hesaplar tersine dönecekti.

Soru: DİSK'in 5. Kongresinde TİP'liler kongreyi protesto etmesiydi K. Türkler ve ekibi denetimsiz bir biçimde yönetime gelemezlerdi. Sosyalistlerden de yönetime girenler olurdu. Sonuçta da bu kadar pervasız tasfiyeler yapılamazdı deniyor. Bu konuda neler söylenebilir?

S. Mahmutoğlu: Protesto eden 55 kişi içinde ben de vardım. Biz Genel Başkan, Genel Sekreter, ve Genel Yürütme Kurulu üyeleri seçiminde Kong-

redeydik. Divan Başkanlığını yürüten Mehmet Kılınç'ın Kongre'ye polis çağırması üzerine kongreyi terkettik. Çünkü artık Kongre, Kongre olmaktan çıkmış, daha önce saptadıkları listenin ne pahasına olursa olsun seçilmesi için her şeyin meşru hale geldiği bir noktaya varmıştı. Polis bunun için Kongre'ye çağrıldı. Olay şöyle oldu: Tekstil delegelerinden Yunus Kara orada olmamasına karşın onun adına oy kullanılıyordu. Ben olaya müdahale ettim. Ortalık birden karıştı. Oyunlar açığa çıkmıştı. O ana kadar yapılan çeşitli usulsüzlükler artık tahammül edilmez bir noktaya gelmişti. Bunun üzerine yeniden duruma hakim olabilmek için içeri polis çağrıldı. Karşımızdakiler için her yol meşru hale gelmişti ve en sonunda da polisin himayesine sığındılar. Biz de Kongreyi terkettik.

Dinçer Doğu: Kongreyi terkeden bu 55 delegenin hepsi TİP'li değildi. Öyle olsaydı zaten biz Kongreyi alırdık. Hepsi sosyalist de değildi. Ben kongre öncesi bunlarla oturdum konuştum. Kongre'deki tutumumuzun ne olacağı konusunda görüşmeler yaptık. Mücadeleyi sonuna kadar götürmek bakımından kararlı olan delege sayısı bizim dışımızda son derece azdı. Örneğin; Aybar çizgisinde olan K. Nebioğlu ve arkadaşları kaypaktı. Maden - İş delegelerini kontrol eden kişiler kaypaktı. Nitekim kaypaklıklarını sonradan Türklerle işbirliği yaparak gösterdiler. Biz Kongreyi terketmezden önce bir kısım delegeler yapılan oyunlara tahammül edemeyerek kongreyi zaten terketmişti.

Tekstil ve Petkim - İş delegeleri Kongre'nin gidişinde etkin oldular. Ne var ki, Tekstil delegeleri Kongrede başka türlü de etkinlik sağlayabilirlerdi. Çünkü Tekstil kongresi bilerek ve isteyerek yapılan hatalarla böyle bir delegasyon seçmiştir. Tekstil Kongresini çok yakından biliyorum. Bu Kongrenin Divan başkanvekili idim. Kongrede çok güçlü bir muhalefet vardı. Sendika Yöneticileri Muhalefetten Sendika Yürütme Kurulu'na 2 kişi almaya ve DİSK delegeleri için de onların listesini olduğu gibi seçmeye söz vermişlerdi. Ama o sırada muhalefeti yöneten Burhan Şahin «ya hep, ya hiç» diyerek «üstlendiği görevi» yerine getirdi ve kongreyi teslim etti. Bu kişi sonradan kurucusu olduğu TSİP'ten ayrılmış ve daha sonraki manevralarıyla da Tekstil muhalefetini ikiye bölmüştür. Bu kişi bizim yönetimimizde olan Kimya - İş sendikasında da oyunlar oynamaya kalkmıştır. Daha sonraları «ben hatalıydım» diyerek sözde özeleştirisini yaparak günahlarından sıyrılmaya çalışmıştır. Şimdi DİSK içindeki konumu ise bilinmektedir.

5. Kongre'nin Divan Başkanlığına Kemal Nebioğlu seçilmişti. Bir ara hiç yoktan Türkler'le bir tartışmaya girerek Divan'dan çekildi. Meydan böylece Mehmet Kılınç'a bırakılmış oldu.

Kongre'ye tüzük değişikliği maddesi geldi. Tüzüğe göre, Genel Başkan sadece Genel Sekreteri aday gösterebiliyordu. Değişiklik önerisinde yürütme kurulu üyelerini de Genel Başkanın aday göstermesi isteniyordu. Ancak Kongre bu değişikliği kabul etmedi. Daha sonra seçimlere geçildiğinde, Divan Başkanlığını yürüten Kılınç bir liste okudu. Ben itiraz ettim. Bu değişikliğin kabul edilmediğini Yürütme Kurulu adaylarını Genel Başkanın değil, Kongre'nin göstereceğini söyledim. Türkler'e de sorun dedim. Tüm itirazlarımıza rağmen geçmeyen bir tüzük maddesi, geçmiş gibi gösterilerek seçimlere gidildi.

O dönem Türkler ve ekibinin has adamı olan Kılınç hakkında, 6. Kongre'de bir takım belgeler gösterildi. Sanki Kılınç'ı yeni tanıyorlardı. Oysa, daha ötelerini bilemem ama daha DİSK'

in kuruluşu sırasında Türkler Kılınç'ın kim olduğunu tanımıştı. Çemberlitaş'daki binada Türkler'in Başkanlığında yapılan bir DİSK Yürütme Kurulu toplantısında Kemal Sülker anlatmıştı Kılınç'ı. DİSK'in kuruluşu ile ilgili olarak yapılan bir toplantıda, konuşmaları çantasındaki teybe kaydederken yakalanmış ve toplantıyı terketmek zorunda kalmış.

İşte bu adamı önce DİSK'e aldılar. Kendilerinin de yardımlarıyla görevini yaptı, şimdi faşistliğini «ilân» ediyorlar.

* : DİSK'in 5. Kongresi sırasında ben Partili değildim. Kongreye görevli olarak katıldım. Görevliler özel olarak seçilmişlerdi. Kongredeki tüm tartışmalarda muhalefet delegelerini baskı altına almaya çalışıyorlardı. Hatta daha sonraları tanıdığım kimi Partili sendika yöneticilerinin üzerlerine yürümeye bile kalktılar. Bir tartışma sırasında Türkler dışarı çıkmıştı. Görevliler hemen etrafını sardılar. «Başkan emir ver hemen muhalefeti susturalım» dediler.

Kongreye sosyalist parti yöneticilerinden kimseler çağrılmamıştı ama CHP milletvekilleri ortalıkta cirit atıyorlardı. Bunlar kuliste CHP propagandası yapıyorlar ve Türkler ekibinin desteklenmesini istiyorlardı.

Biz bir kısım görevliler sosyalistlere karşı takınılan tavırları görünce kongreyi terkettik.

Kongreden sonra bizim bölgede Maden - İş yöneticileri «TİP'liler istedikleri olmayınca Kongreyi terkettiler» diye propaganda yaptılar.

Mehmet Atay: 5. Kongreden sonra DİSK yöneticileri ve 'ilerlemeci' diye görünen grup, 'sınıf ve kitle sendikacılığı' ilkesini dillerinden düşürmediler. Bu konuda 'DİSK Eğitim Notları' kitabının 231. sayfasında: «Siyasal düşüncesi, dünya görüşü, dinsel inancı, rengi, ırkı, cinsiyeti ne olursa olsun, emekçi olan herkese DİSK'in kapıları açıktır.» denerek DİSK'in kitle niteliği açıklanıyor. Ancak 5. Kongreden sonra sadece TİP'li işçi ve sendika yöneticilerine karşı değil, sınıf uzlaşmacılığına karşı çıkan tüm öncü işçilere uygulanan tasfiyecilik sonucu, sadece kitle niteliğini değil, sınıf niteliği de gözden çıkarıldı. Nitekim 5. kongrede alınan bir kararda; «günümüz koşulları içinde kitlelerle... bütünleşen ilerici ve önemli bir demokratik güç olduğu inkâr edilmeyen CHP ile de güçbirliği yapma doğrultusunda eylem içinde olmanın büyük yararları olacaktır.» ibaresinde dolaylı bir biçimde söylenmeye çalışılan DİSK yöneticilerinin politik tercihi daha sonraları çok açık bir biçimde ortaya çıktı.

Böylece aynı kitabın 232. sayfasında dile getirilen «Tüm insanlığın yararına, işçi sınıfının tarihsel görevi olan sömürünün ortadan kaldırılması hedefini benimseyen sendikalar sınıf örgütleridir» sözlerinin somutta ne anlama geldiği de anlaşılmış oluyordu. Bunların sınıf niteliğinden anladığı CHP'lilik ve CHP yandaşlığıdır. Daha da ötesi sömürünün ortadan kalkabilmesi için, önce ülkenin demokratikleşmesi gerektiği, ancak bu aşamadan sonra işçi sınıfının bağımsız örgütlenmesini gerçekleştirebileceği öne sürülerek TİP'e karşı çıkıldı ve işçi sınıfı partisi için mücadele belirsiz bir zamana ertelendi. Bu görüş tasfiyecilik eylemlerinin de gerekçesi oldu. Böylece de tasfiyecilik CHP - TİP çatışması olarak gösterilerek maskelenmeye çalışıldı.

Sonuçta «kitle ve sınıf sendikacılığı» propagandası sınıf uzlaşmacılarına meydanı açmak için kullanıldı. İlk tasfiye eylemi 5. Kongreden hemen sonra Kimya - İş ile Petro - Kimya İş Sendikasının birleşmesinde ortaya çıktı. Çünkü onların amaçları, Mehmet Kılınç'ın başında bulunduğu Petkim - İş

Sendikası ile Petro - Kimya İş Sendikasını birleştirerek Kimya - İş'in karşısına çıkarmaktı. Ama Petro - Kimya İş sendikası tüm baskılara ve oyunlara karşın Kimya - İş ile birleşti. Bunun üzerine birleştirme kongresinin Divan Başkanı olan Özcan Kesgeç 6 ay geçici çıkarma, birleşmeden sonra Petro - Kimya İş olan sendikanın başkanı Dinçer Doğu kınama ve Petro - Kimya İş sendikasının Başkanı, birleşmeden sonra Petrol - Kimya İş adını alan sendikanın Başkan Vekili olan Yılmaz Özdemir kesin ihraçla cezalandırıldı.

Daha sonra Petrol - Kimya İş ile Petkim - İş sendikalarını birleştirme girişimlerine başladılar. Bu arada karşı çıkışları önlemek için TİP'li sendikacıların 'SİSK' adında bir konfederasyon kurarak DİSK'i bölmeye çalıştıkları yolunda söylentiler çıkardılar.

Uzun manevralardan sonra 'mal varlığı daha yüksek' diye Petrol - Kimya İş sendikasının üçte biri kadar üye sayısı olan Petkim - İş'e katılması kararını aldılar. Daha sonra çok kısa sürede, yeni sendikanın yürütme ve yönetim kurullarına seçilmiş olan bizlerin görevlerine hiç bir usül, tüzük ve yasa tanımayarak son verildi.

Bu sendika bugün üyelerin üçte ikisini ve iş kolundaki tüm itibarını yitirmiştir. Bu sendikanın şahsında işkolumuzda DİSK'te tüm itibarını yitirmiştir.

Daha önce başlamış olan grevler sahipsiz bırakılmış, ödenekleri kesilmiş ve Patronların tekliflerine boyun eğmek zorunda bırakılmışlardır. Militan işçiler ve temsilciler işlerinden atılmışlardır.

Aynı olay, benzeri bir biçimde Turizm - İş sendikası için de oynandı. DİSK üst yönetiminin himayesi altında «ilerlemeci» görünen grup, bu sendikayı kısa sürede felce uğrattı. Anarko sendikalist metodlarla, sendika basma, defter kaçırma, banka hesaplarını istedikleri gibi kullanma yöntemleriyle sendikanın büyük ve zorlu mücadelelerle kazanılmış olan gelişkinliği ve işkolu düzeyindeki itibarı kısa sürede yokedildi. Yaptıkları işlerin amacı DİSK'in 6. kongresinde açıkça görüldü Oleyis sendikası DİSK'e alındı. 6. Kongrenin Divan Başkanı da bu sendikanın Genel Başkanıydı. Şimdi Turizm - İş sendikasını Oleyis'e katmak için önlerinde hiç bir engel kalmamış durumda.

** : DİSK'in 5. kongresinden sonra bizim bölgemizdeki önemli gelişmeler şöyle sıralanabilir: 100 - 150 kişilik işyerlerini «küçüktür» gerekçesiyle örgütlemekten vazgeçtiler. Örneğin Maden - İş sendikası Eğe sanayiinde 5,5 aydır süren mücadeleyi grev çadırını sökerek terketti. ELKA işyerinde grevin yürütümünü DİSK adına üstlenen Maden - İş, grev ödeneklerini keserek bu grevi dağıttı. Bir diğer önemli olay da Minteks işyerinde oldu. Anlaşılamayan bir biçimde Lastik - İş sendikası grev oylamasını kaybetti. Aradan iki yıl geçti bu olayın üstünden ama, işçilerin içinde hâlâ büyük rakamlı söylentiler devam ediyor. Gene bu sendika görünüşte faşistlerin baskılarından yılarak Plastaş işyerinden çekildi.

Petrol ve Kimya işçileri sendikasındaki sosyalistlerin tasfiye edilmesinden sonra, bu sendikanın Hektaş ve Marşal işyerlerindeki grev ödeneklerini kestiler. Böylece grev kırıldı. Sendikaya ve patronlara karşı direnen işçiler ve temsilciler işlerinden atıldılar. Hektaş işyeri Türk - İş'e geçti. İlginç olan durum şuydu: Marşal işyerinde Mehmet Kılınç'ın seçtiği temsilciler işçileri Türk - İş'e geçmeye zorlarken, eski temsilciler (bunlar TİP üyesi idiler) işlerinden atılmış olmalarına rağmen, işçilerin DİSK'te kalması için mücadele ettiler.

Gıda - İş sendikası 5000 işçinin çalıştığı Maltepe Sigara Fabrikası'nda kendiliğinden başlayan örgütlenme çalış-

masına sahip çıkmadı. Çünkü bu kadar çok sayıda işçinin sendikalarına katılmasından sonra durumu kontrol edemeyeceklerini düşünerek korktular.

Bölgemizde Maden - İş sendikasının tasfiyecilik eylemleri de pek çoktur. Örneğin Arçelik fabrikasında TİP'li ya da sempatizan oldukları için bir baştemsilci ve iki temsilci Onur Kuruluna verilerek üyelikten düşürüldü. Bu fabrikada bu gibi işlemler sıradan sendika üyelerine kadar uzandı.
Presiz işyerinde de 85 işçi TİP'li vb. denerek işlerinden atıldı ve sendika bu işleme göz yumdu.

Gene bizim bölgede grevlerin devam ettiği sıkışık ortamda, bölge temsilcisi merkezin adamı olmadığı için «yetersizdir» denerek görevinden alındı.

TÖB - DER grevdeki işçilerle bir dayanışma gecesi düzenlemişti. İşçileri geceye davet etmek için grev yerlerini dolaşmaya çıktık. Yanımızda da GÖREV gazetesi muhabiri vardı. Bu arkadaş Doğu Galvaniz fabrikasında işçilerle ropörtaj yapmak istedi. İşçiler «buyrun oturun konuşalım ama gazeteye böyle bir yazı yazmayın, çünkü sendika bizi ihraç eder» dediler. Bu korku bütün işyerlerine yayılmış durumdadır. İşçiler patronlardan değil, sendikanın oyunlarından korkuyorlar.

* : 5. kongreden sonra bizim bölgede yapılan temsilcilik seçimlerinde, TİP üyesi ya da sempatizanı işçilerin seçilmemesi için «ilerlemeci» görünen gurup, «bunlar anarşisttir, bunlar komünisttir» diye propaganda yapmaya başladılar. TİP'in gelişmemesi için ellerinden ne gelirse yapıyorlar, «ilerlemeci» olmayan herkese karşı çıkıyorlardı. Maden - İş sendikası 5 Haziran seçimlerinde işyerlerine «CHP'ye oy verin» diye bildiri dağıttı. «Ancak CHP iktidara gelirse haklarımızı alabiliriz» diyorlardı. Maksatları işçilerin TİP'e oy vermesini engellemekti.

Bu arada Demir Döküm fabrikasında ilginç bir olay oldu. Bütün ünite temsilcilerini sendikanın bölge merkezine topladılar. İşverenin 14 işçinin işten çıkarılmasını istediğini bildirdiler. İsimleri okudular. En son isim «Topal İsmail» diye geçiyordu. Oradaki arkadaşlar buna itiraz ettiler «kim bu Topal İsmail, işveren bu arkadaşın adını bilmiyor mu?» diye karşı çıktılar. Bunun üzerine bölge başkanı tekrar «bu listeyi işverenin verdiğini» söyledi. Ama herkes listeyi sendikanın hazırladığını anlamıştı. Bu arkadaşların işten atılmalarına karşı çıkıldı ve toplantı dağıtıldı. Bu arada işyerinde bu listede ismi olan arkadaşlar hakkında «MAOCU» olarak propaganda yapıldığını duyduk. İşyerinde MAOCU olarak bilinen kimseler işçiler tarafından hemen kapı dışarı ediliyordu. Anlaşılan, bu sefer böyle bir yalanla işlerini yürütmeyi deniyorlardı. Fakat oyun derhal tersine döndü. Fabrika direnişe geçti. Bunun üzerine bu, liste hikâyesi de ortadan kalktı. Bu listede isimleri olan arkadaşlar TİP'li, TSİP'li ya da sendikanın oyunlarına alet olmayıp karşı çıkan dürüst işçilerdi. Bir tanesi de daha önceki bir işyerinde Sendika Genel Sekreteri M. Ertürk'le tartışmıştı.

İbrahim Sönmez: Yakın zamana kadar Tekstil sendikası içinde özellikle TSİP taraftarlarının oluşturduğu güçlü bir muhalefet vardı. Güçlü olmasına karşın Dinçer arkadaşın belirttiği nedenlerle sendika genel kurulunda hiç bir başarı gösteremediler. Giderek TSİP içindeki ayrılıklar burada da görülmeye başlandı. Örneğin Beyoğlu Şubesi yöneticileri TSİP'ten istifa ettiler. Ve sendikanın merkez yöneticileri ile işbirliği yapmaya yöneldiler. Daha önce birlikte oldukları TSİP'li şubenin etkinliğini azaltmak için bu şubelere bağlı iş yerlerinin başka şubelere dağıtılması için sendikanın merkez yöneticilerine önerilerde bulundular.

* : Selim Mahmutoğlu'nun Bursa'daki görevinden alınmasından sonra bizler bu durumun görüşülmesi için bölgede bir toplantı düzenledik. Toplantıya Maden - İş Genel Sekreteri katıldı. Olayın gerekçesini sorduğumuzda şöyle dedi: «Selim Mahmutoğlu TİP'lidir, bölgeyi TİP merkezi gibi kullanmaktadır, işçilere zorla, rozet ve yayın satmaktadır, bağış toplamakta ve zorla parti üyesi yapmaktadır. İşçileri baskı altında tutmaktadır. Demir Döküm'de de TİP'liler var. Bunlar da yakında temizlenecekler.»

TİP'li sendika yöneticilerinin tasfiyelerine karşı çıkan işçiler derhal sendikaya rapor ediliyordu. Sonradan bunlar tek tek sendikaya çağrılıyor ve «sana ne, sen ne karışıyorsun, sen neci oluyorsun, seni niçin ilgilendiriyor» diye sigaya çeikliyordu.

Akif Eroğlu: Benzeri gelişme ve olaylar Ereğli'de de oldu. Aynı gerekçeler öne sürüldü. Tüm TİP üyelerinin sendikal görevlerden uzaklaştırılacağı tehditleri savruldu.

Selim Mahmutoğlu: Bunların sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışları gibi örgütsel bağımsızlık anlayışları da çarpık, inkârcı ve ilkesizdir. Sendikalar ve demokratik kitle örgütleri örgütsel olarak bağımsızdırlar. Yani bu örgütler tüm kararlarını kendi kitleleri adına ve kendi seçilmiş organlarında alırlar. Bu örgütlere dışardan bir karar dikte ettirilemez. Bu sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin en temel ilkesidir. Örgütsel işleyiş, örgütün tüzünde belirlenen çerçeve ve kurallara bağlanmıştır. Bunun tersi faşist sendikaların ve bir anlamda da sarı sendikaların örgütsel yönetim anlayışıdır.

Ancak örgütsel bağımsızlık ilkesinin titizlikle korunması demek, ideolojik «bağımsızlık» demek değildir. Kapitalist toplumda iki ayrı ideoloji vardır. Burjuva ideolojisi ve bilimsel sosyalist ideoloji. Sendikalarda ve tüm demokratik kitle örgütlerinde bilimsel sosyalist ideoloji burjuva ideolojisine karşı ödünsüz mücadele eder. Ne var ki bu iki ideolojinin mücadelesi politik mücadeleden ayrı, ondan bağımsız bir mücadele değildir. Sendikalar sınıf niteliğini bilimsel sosyalist ideolojinin etkinliğiyle eş oranlı olarak kazanırlar. Bu da somutta işçi sınıfı partisinin mücadele hedefleriyle, sendikaların mücadele hedeflerinin uyum içinde olması anlamını taşır. Hem bilimsel sosyalist ideolojiyi benimseyip, hem de işçi sınıfı partisinin politik hedeflerine karşı çıkmak birbiriyle bağdaşmaz. Hele örgütsel olarak işçi sınıfı partisine karşı tavır almak, parti üyelerini ve sempatizanlarını sendikadaki görevlerinden uzaklaştırmak, hatta işlerinden attırmaya kadar gitmek, bu sendikaların sınıf özüyle hiç bağdaşmaz. O kadar bağdaşmaz ki bu tutum ilerici, demokrat partilerin üyelerine karşı bile takınılamaz. Çünkü sendikaların diğer bir niteliği de kitle örgütleri olmalarıdır. İşçi sınıfı içinde ise her boydan ve soydan burjuva partilerinin taraftarları vardır. Sendikalar sadece sınıf uzlaşmacısı, sendikal hareketi likide eden kişi ve guruplara karşı böylesi bir tutum alırlar. Çünkü bunlara karşı gösterilecek hoşgörü sendikal hareketi parçalar, zayıflatır ve etkisizleştirir.

Yani tasfiyeci tutum yanına kendiliğinden burjuva politikasını ve ideolojisini alarak sendikaları uzlaşmacı bir çizgiye sokar. Sendika, mücadeleciliğini git gide yitirir. Ya da anarko sendikalist bir çizgide sendika kitle tabanını kaybeder.

DİSK içinde gelişen tasfiyecilik eylemlerinde bu iki eğilimi de görmek mümkündür. Örneğin Mehmet Kılınç'ın başında olduğu Petrol ve Kimya İşçileri Sendikasında yapılan tasfiyeler kesin olarak uzlaşmacı çizginin hakim kılınmasına yöneliktir. Diğer sendikalarda ve özellikle Maden - İş'te yapılan tasfiyelerde ise hem uzlaşmacılığı

ve hem de anarko sendikalist eğilimleri görmek mümkündür. Hakkımda öne sürülen görüşler ise yapılan tasfiyeyi örtmek için uydurulmuş yalanlardır. Ancak bu politik ve ideolojik hüviyetimi gizlediğim anlamına da gelmez.

Bekir Yenigün: «İlerlemeci» çizgisinde görünenlerden bir kaçı bana «Parti DİSK'in CHP'lileşmemesi için neler yapıyor?» diye sormuşlardı. Ben de mücadelenin sendika tabanlarında işçileri örgütleyerek yürütmesi gerektiğini, sınıf ve kitle sendikacılığı bilinci sendika tabanlarına yerleştirilmeden, sendika yapıları demokratikleştirilmeden DİSK'e yeni sendikalar almak sadece gerici eğilimlere güç katar. İşte Parti bu anlayış içinde mücadele ediyor dedim. Ama onlar 'bunlar yetmez' demişlerdi. Aradan bir süre geçtikten sonra, Genel - İş DİSK'e katıldı. Bu kişilerle gene karşılaştım. Olayı hatırlatıp «ne oluyor?» diye sorduğumda, «DİSK daha devrimci bir yapıya kavuştu» diye cevap verdiler.

Çünkü Genel - İş yöneticileri CHP'liydi. Bunlar da aynı görüşü destekliyorlardı. Dolayısıyle hem DİSK'in kitle tabanı büyüyor ve hem de DİSK yönetimi içinde CHP'yi savunanlar çoğalıyordu. DİSK'in sınıf niteliğinden anladıkları da buydu zaten.

*** : 5. Kongreden sonra bizim bölgede DİSK Bölge Temsilciliği toplantılarının tamamı UDC vb. konuların tartışıldığı toplantılar haline getirilidi. Bu DİSK'in kitle örgütü niteliğinin gözden yitirilmesine ve anarko sendikalist eğilimlere tipik bir örnektir. Gene bu bölgede Beton - İş diye bir sendika kurarak Keramik - İş'e karşı örgütlenmeye çalıştılar. Keramik - İş sendikasının Turgutlu'daki örgütlenmesi sırasında, «ilerlemeci» denen kişiler, «bunlar TİP'lidir» diyerek zaten bir ayağı köyde ve geri bir bilinç yapısında olan işçileri yıldırdılar. Sonuçta örgütlenme gerçekleşemedi, 10 bin kadar işçi sarı sendika Çimse - İş'e terkedildi.

DGM direnişinden de çarpıcı örnekler verilebilir. Hiç bir ön hazırlığın yapılmaması, hedefin belirsizliği bir çok dağınıklıklara yol açtı. Sendikalara telefonla haber verildi. Onlar da işyerlerine telefon ettiler. Kimi yerlerde temsilciler inanmadılar ve eyleme çıkmadılar. Bu nedenle direnişe iki gün geç başlayan iş yerleri oldu. Direniş sırasında ise her yerde olduğu gibi işçiler yönetimsiz ve kendi hallerine bırakıldılar. Direnişin bitirilmesi de gene örgütsüzlüğün ve başı boşluğun bir göstergesidir. Çoğunlukla işçiler kendi aralarında oylamalar yaparak direnişi bitirdiler. Örneğin Efe Tarım işyerinde direnişin bittiğinden haberi olmayan işçiler, tam 6 gün sonra işbaşı yaptılar. Bu direnişten sonra büyük işyerlerinin bir kısmı DİSK'ten ayrıldı. DİSK Metaş, Aliağa, Dizelsan gibi işyerleriyle birlikte büyük prestij de kaybetti.

Mehmet Aközer: Burjuvazinin öteden beri sendikal hareketi, işçi sınıfının politik harketinin karşısına çıkarma çabaları içinde olduğunu biliyoruz. Türk - İş politikasında anti-komünizm, en önemli yerlerden birini tutmuştur. DİSK'teki son gelişmeleri de bu açıdan değerlendirmek mümkündür. Arkadaşlarım çeşitli konularda somut açıklamalarda bulunurken, Türkiye İşçi Partilileri kimi yerde «anarşist.» kimi yerde «komünist» diye karşı çıkılarak çevrelerinden soyutlanmağa çalışıldığını anlattılar. Gerçekten, de DİSK'e işçi sınıfının politik hareketine karşı bir çizgiyi empoze etme girişimleri çoğu yerde anti-komünist ideolojiyle iç içe geçmiştir. Kendilerine sosyalist ya da başka ilerici sıfatlar takan çevrelerin girişimlerinde, TİP'in kuruluşu sırasındaki engelleme çalışmalarında, 5. kongrede ve sonrasındaki tutumlarında anti-komünizmin nasıl uç verdiğini görüyoruz. 5. Kongre sonrasındaki gelişmeler DİSK yönetiminin muhalefeti mümkün olduğu kadar

sınırlama, kararsız unsurları, kararsız eğilimleri kendi yanına çekme, en azından tarafsızlaştırma ve muhalefetin en tutarlı unsurlarını, bu arada Türkiye İşçi Partilileri ve sınıf uzlaşmacılığına karşı olan işçileri tek başına bırakıp mücadelenin dar bir alanına hapsetme girişimleri çok açık bir şekilde görülüyor. 5. Kongreden sonraki gelişmeler, Kongrede ortaya çıkan muhalefetin bir bölümünü, DİSK üst yönetiminin yanına çekme, onlara bazı imkânlar tanıma, böylece tutarlı muhalefeti bu kişilerin de yardımıyla tasfiye edilebilir hale getirme çabasıyla somutlanıyor. Bu noktada arkadaşlarımız «ilerlemeci» görünenlerin oynadığı rol üzerinde durdular. DİSK içindeki tutarlı muhalefeti parçalama, etkisiz hale getirme girişimlerinde «ilerleme» çizgisini savunan kişileri nasıl kullandıklarını ortaya koydular. Burada altı çizilmesi gereken önemli olgu, kendisine sınıf sendikacılığından yana bir görünüm vermeye çalışan «ilerlemeci» görünümlü çizginin 5. Kongreden bu yana izlediği politikanın ne kadar ilkesiz bir temele dayandığıdır. DİSK'e bağlı sendikaların çeşitli organlarında şu ya da bu biçimde göreve getirilmiş olan bu grup, sürekli olarak sınıf sendikacılığının en ileri sloganlarıyla ortaya çıktı, ama fiilen bu ilkeleri işlemez hale getirdi veya getirilmesine yardımcı oldu.

Arkadaşlarımız, DİSK üst yönetiminin ve yardımcılarının, DİSK'in örgütlenmesini durdurma, frenleme, belirli yerlerde örgütlenmeyi geliştirmeme, hatta grupçu çıkarlarla terketme ve belirli alanlarda da DİSK'in en mücadeleci sendikalarına karşı başka sendikalar örgütleme veya daha geri sendikalarla işbirliği yapma çabalarına değindiler.

Bu tutumu DGM eyleminde de görmek mümkün. Bu eylemin başlatılış biçimi, örgütlenme biçimi ve sonuçları yine sendikal hareketi, burjuvazinin karşısında silahsız hale getirme girişimlerinin bir örneği oldu.

Bir arkadaşımız bu gelişmeyi« işçiler sendikalardan korkuyorlar» diye ifade etti. Bu, olayların ne kadar vahim bir çizgiye gelmiş olduğunun bir ifadesidir. Güvensizliğin de ötesinde işçiler sendika yönetiminden korkmaya başlamışlardır. Bu ne kadar genel bir eğilimdir bilemem ama yaygınlığı oranında hareketin likide edilmesinin aşamalarını saptamak mümkündür.

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da, çatışmanın CHP - TİP mücadelesi biçiminde gösterilme çabalarıdır. Konuşan arkadaşlarım DİSK içindeki ta başlardan beri varolan demokrat eğilimlere işaret ettiler. İşçi sınıfı partisi içinde kendilerini imtiyazlı olarak görme çabaları, 1974'teki CHP iktidarına karşı tutumları, 1975 sonrası gelişmeler sosyal demokrat eğilimin kendisini maskesiz hale getirme sürecidir.

Biz biliyoruz ki sendika yönetimlerinde sosyal demokratların bulunması bir sendikanın sınıf sendikacılığından sıyrılması için yeterli değildir. Sendika üyesi bir sosyal demokrat işçi, bir sosyal demokrat sendika yöneticisi, burjuvaziye karşı, burjuvazinin saldırılarına karşı mücadele konusunda ödünsüz olabiliyorsa, işçi sınıfının çıkarlarına gerçekten sahip çıkabiliyorsa, sendikal hareketin yine sınıf sendikacılığı ilkeleri üzerinde yürümesi mümkündür. Ancak DİSK içinde olan bu değildir. DİSK'teki gizli, açık sosyal demokratlar, DİSK'i CHP'nin peşine takma, kendi amaçlarından saptırma ve sonuçta tasfiye edebilmek için çalışmışlardır. Yani DİSK'te dün de, bugünde karşımızda olanların kimliği sosyal demokrat olmanın çok ötesinde tasfiyeci olmalarıdır. Dolayısıyle bu çatışma sosyal demokratlarla sosyalistlerin bir çatışması olarak gösterilemez. Bu mücadele sınıf uzlaşmacılığı ile

sınıf sendikacılığı arasındaki bir mücadeledir.

Arkadaşlar konuşmalarında çeşitli sendika organlarında ve tabanlarında sosyalistlerle, ilerici, demokrat işçilerin gerektiğinde nasıl işbirliği içinde olabildiklerinin de örneklerni verdiler. TİP'lilerle CHP'lilerin işçi sınıfının çıkarları için dayanışma içinde olabileceklerini gösterdiler. Partimizin bugüne kadar savunduğu mücadele çizgisi de budur. Ancak sosyal demokrat bir grup da, DİSK içinde ilerici sendikal hareketi tasfiye etme çabalarını eksik etmeyecektir. Ne var ki bunlara karşı ödünsüz mücadele sürecektir.

Mehmet Atay: Aközer arkadaşın söylediklerine bir örnek de ben vermek istiyorum. Sosyalistlerle tutarlı sosyal demokratların işbirliği Petro-Kimya İş sendikasında da yaşandı, birleşmeden önce de, sonra da birlikte hareket ettik. Bu arkadaşlar bizimle birlikte önce sendikadaki görevlerinden, daha sonra da patronlarla anlaşılarak işlerinden atıldılar.

II. Bölüm

Yavuz Ünal: Buraya kadar olan tartışmalarımızda DİSK içindeki gelişmeleri ve nedenlerini somutlamaya çalıştık. Gelişmeler 6. Kongrede noktalandı. Kongre öncesi başlayan tartışma ve 4-3'lük bölünme ile kongreye gidildi. Ancak Kongrede daha önce öne sürülen kimi iddiaları tartışılmadığı gibi, yönetim için kıyasıya bir mücadele olduğu da söylenemez.

Kongre sonrası çok zaman geçmemesine karşın üzerinde durulması gereken bazı gelişmeler de oldu. Şimdi bu konulara ilişkin olarak tartışmamızı sürdüreceğiz.

Mehmet Atay: 6. kongre öncesi DİSK'te aslında tek bir taraf olan ama değişik rolleri üstlenen ikili bir yapı oluşmuştu. Tarafların kongre öncesi birbirlerine karşı yönelttiği eleştiriler, sorunun özünü gözden kaçırıcı bir biçimde sürdürülüdü. UDC kavramı üstüne başlayan tartışma, kişisel dedikodular ve malî yolsuzluk gibi konularda hapsedildi. Oysa 4-3 ikiye bölünmüş olan taraflar tüm eylemlerini birlikte yapmışlardı. Bu tartışma da gelişmelerin yeni bir halkasını oluşturdu. Kamuoyu bilinçli bir biçimde yanıltıldı.

Kongrede birçok sorunun açığa çıkacağı izlemi yaratıldı. Oysa tam tersi oldu. Kongre'de asıl sorunlar bir kenara bırakılarak sudan sorunlar tartışıldı. TİP'li bir delegenin Petrol-Kimya İş ile ilgili tasfiyeler üzerine eleştirisine her iki taraf da cevap verme yarışına girdiler. Örneğin Fehmi Işıklar şöyle dedi: «Sendikadan atılan bu yöneticiler zaten birleşmeye karşıydı. Ankara'ya gitmediler, toplantılara katılmadılar.» Birleştirme Komisyonu'nda F. Işıklar da vardı ve gerçek söyledikleri değil söyleyemedikleriydi. Sınıf sendikacılığı «adına» böylesine düzmece cevaplarla konuyu geçiştirmeye çalıştılar.

Önceki 4-3 bölünme kongrede, Fehmi Işıklar'ın 4'lere katılmasıyla 5-2 biçiminde değişti. Abdullah Baştürk tartışmalarda hiç «taraf» olmadı. Çünkü iki taraf arasında «denge rolü» oynayacaktı. Böylece de DİSK'in başına geçti.

6. Kongre bir seçim toplantısından öteye gidemedi. Örneğin çok gürültü koparılan malî konular, bir iki tartışmadan sonra hasır altı edildi. Bu sonuç hiç tartışmasız «iki taraf» arasındaki bir anlaşmanın sonucuydu. Çünkü ne yaptılarsa birlikte yapmışlardı. Tasfiyecilik konusu ise «tarafların» sorunu değildi. Örneğin Sosyal-İş'in itirazı ortaklaşa hasır altı edildi. Tasfiye edilen Petro-Kimya İş yöneticilerine kongrede söz verecеklerini söylemelerine karşın «unutuldu». Bu konuyu Kongre bileşimi için-

de bir «günah» teşkil etmeyen önceki tutumlarından vazgeçeceklerini ve bundan sonra tasfiyecilik yapılmayacağını söyleyerek geçiştirdiler.

«Taraflar» birbirlerinin gözlerinin içine bakarak «sivri çıkışlar» yapmamaya çalıştılar. Onlar için sorun biran önce Kongreyi «yüzakıyla» bitirerek işin içinden sıyrılmaktı. Nitekim «cephe» ve «ittifaklar» konusundaki ortak imzalı bir önerge «ilerlemeci» görünen grubun ilkesizliğinin bir yeni göstergesi daha oldu.

Kongrede anti-demokratik tüzük maddelerinin değiştirilmesi isteniyordu. Bu istek 4'lü guruptan geliyordu. «İlerlemeci» görünen kişilerin kontrolundaki delegeler, nedendir bilinmez bu değişikliğe karşı çıktılar.

Olağanüstü Kongre'de alınan, DİSK yöneticilerinin mal beyanında bulunmalarına ilişkin kararı hatırlatmak ise «tarafların» akıllarına bile gelmedi.

İlginç bir olay da, Maden - İş delegesi Mehmet Ertürk'ün, Mehmet Kılınç'ın faşist olduğunu ispatlamak için, Yürüyüş dergisinden kestiği bir fotoğrafı Divana vermesidir. Oysa, Ertürk ve yandaşları bu fotoğraf Dergide yayınlandığı zaman «Kılınç'ın DİSK Yürütme Kurulu üyesi olduğunu ona yönelik böyle bir eylemin DİSK'i yıpratacağını, hatta böleceğini» öne sürerek karşı çıkmışlardı.

Bence Kongrenin en önemli olayı, Genel Başkanımızın yaptığı konuşma oldu. Bu konuşma ile DİSK'in ne olduğunu ve ne olması gerektiğini vurgulayan Genel Başkanımız, DİSK yöneticlerinin kimliklerini Partinin bugüne değin DİSK'e ilişkin tutumunu bir kez daha dile getirdi.

Selim Mahmutoğlu: DİSK üst yönetiminde 6. Kongre öncesi 4 - 3 bölünme bu kongrede 5 - 2 olarak değişti. Bu belli bir hesabın sonucu olmalıydı. Oyunun bundan sonraki gelişmesi Maden - İş üzerine yoğunlaşacaktı. Nitekim daha şimdiden bu konuda söylentiler hatta girişimler olduğundan bahsediliyor.

Maden - İş sendikasının bugünkü yönetiminin büyük çoğunluğu önceki kongrede Kemal Türkler ve ekibine karşı mücadele ederek gelmiştir. Şimdi bunlar aynı politik çizgi içinde görünüyorlar. Bundan sonraki gelişmeleri de hep birlikte görüp yaşayacağız.

Burjuvazinin DİSK'e yönelik hesabı, işçiler içindeki örgüt bilincini ve örgütlü direnci yoketmektir. DİSK üzerindeki operasyonlarla işçilerin bu örgüte güvenini büyük ölçüde yıktılar. Şimdi sıra Maden - İş sendikasındadır. Bugüne kadar bu yolda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Burjuvazi girişimini çok ince hesaplarla yürütmektedir. Bugüne kadar ki tüm gelişmeler sol adına, sosyalizm adına yapılmıştır. Bugünkü DİSK üst yönetimi de solda görünmeye büyük itina gösterecektir. Nitekim, CHP görünümünün işlerine gelmeyeceğini yer yer bu yöneticiler de ifade etmişlerdir. Bugün üst yönetime alınan kimi sendika başkanları sol görünümü sağlamak için getirilmişlerdir. Kongre sonrası gelişmeler de aynı doğrultudadır. Örneğin Kemal Sülker genel Başkan danışmanlığına alınmıştır, Hüseyin Ekinci Genel Sekreter yardımcısı yapılmıştır, Eğitim Dairesine bu tür yani, örgütlü olmayan ama sol, sosyalist tanınan kişiler alınmışlardır.

Ayhan Başaran: 6. Kongreden sonra DİSK'te Genel - İş sendikası ağırlık kazandı. Bu sendikanın başkanı olan şimdiki DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk, yakın zamana kadar Sosyalist Harekete karşı çıkmış bir sendikacıdır. Bu kişi 1971 yılında Türk - İş İcra Kurulu'na verilen «Dörtlü Rapor»-un sahiplerindendir. Bu rapor Genel - İş'in uzmanlarınca hazırlanmıştı. Ra-

porda şöyle bir ifade yer alıyordu: «Türk - İş değişmelidir. DİSK'in gelişmesini önlemek için bu zorunludur». Bu ifadenin kullanılmış olmasının nedeni, DİSK'in o günkü niteliğidir. Bundan ürktükleri için Türk - İş'in değişmesini istemişlerdir. Gene bu rapordan kalkarak Abdullah Baştürk'ün başını çektiği 12 sendikacının hazırladığı «Sosyal Demokrat Düzen» adına verdikleri raporda da şöyle denmektedir: «Marksist çözümler insan hak ve özgürlüklerine aykırıdır. Aynı zamanda da milli bağımsızlığı tehlikeye sokar.» Abdullah Baştürk'ün anti-komünist olduğu, DİSK'in kuruluş ilkelerine karşı olduğu, gene bu rapordan da anlaşılmaktadır. 1971 yılından 1976 yılına kadar geçen süre içinde (Genel - İş 1976 yılında DİSK'e girdi) bu düşüncelerinden vazgeçtiğine dair bir kanıt yoktur. Bu kişi şimdi DİSK'in başındadır. Ne var ki, DİSK, tabanının niteliğini hesaba katmak zorundadır. İşte bunun için «işçi sınıfının bilimi doğrultusunda» çalışmaktan söz etmektedirler. Görünümü sağlamak için bu zorunludur. Ama anti-sosyalist eylemlerine de devam edeceklerdir.

*** : DİSK sosyalist görünümü devam ettirme çabasıyla birlikte, yeni çarpıtma girişimlerine de başladı. Geçenlerde İzmir'de yapılan Bölge Temsilcileri toplantısında, Baştürk ve Nebioğlu konuştular. Yaptıkları konuşmalarda, sosyalist çizgi farklılıklarını bir kenara bırakmaktan, 1 milyon üyeli DİSK hedefine ulaşmaktan bunu yaparken elbette politik mücadeleden de vazgeçemeyeceklerinden, sendikal mücadele içinde yetişecek kadrolarla da ilerde kendi partilerini kuracaklarından bahsettiler. Böylece yeni ağızlarda eski sakız yeniden çiğnenmeye başlanmış oldu. Aynı zamanda tasfiyeci tutumlarından vazgeçeceklerine ilişkin sözlerinin de bir önemi olmadığını gösterdiler.

Mehmet Atay: «İlerlemeci» görünen grup, bugüne dek DİSK imajını kullanarak UDC girişimini yaygınlaştırmaya çalıştı. 6. Kongreden sonra bu konuda çok net bir geri çekilme var. Anlaşılan DİSK üst yönetimini yitirince bu girişimden de vazgeçtiler. Bazı grevlerde bu iş tek slogan biçiminde sürdürülüyordu. Duyduğumuza göre şimdi bazı grev yerlerine bu kişileri sokmuyorlarmış.

*** : Ben de aynı kanıdayım. Ancak DİSK üst yönetiminin de bu konuda ayrı bir eğilimi var. DİSK'in siyasi ve sosyal ilişkilerle görevli yöneticisi K. Nebioğlu İzmir konuşmasında değindi: Cephe sorununu yeniden ele alacaklarmış, demokratik kuruluşları bir araya getirerek yeni girişimler yapacaklarmış, bunun lafta kalacağı kanısındayım. Ne var ki, eski anlayış, sosyalist örgütlenmeyi dışlama bunların da temel niteliği.

Gene İzmir toplantısında «ilerlemeci» görünen grubun sözcüleri CHP'yi, eskisi gibi destekleyeceklerini söyleyerek aralarında politik bir ihtilaf olmadığını da gösterdiler.

Mehmet Atay: Bu sorun DİSK'teki gerilemeyle sınırlı kalmıyor, yayınlarında olsun, diğer kitle örgütlerinde olsun, UDC savunusundan vazgeçtiler. Bu da bu politikanın girişimlerinin, üst yönetimlerle sınırlı kaldığını gösteriyor.

Ali Tügen: Aynı olguyu İzmit'te de görmek olanaklı. UDC çalışmaları Genel-İş bölge temsilciliğinde yürütülürdü. Geçenlerde gene bir toplantı yaptılar. Bir kısım sendikacılar bu toplantıyı terk ettiler ama, toplantı sonunda bir bildiri yayınlandı. Bu bildiride bundan sonra da her ayın ilk haftasında bir toplantı yapılacağı, fakat yerinin bundan böyle Maden - İş sendikası olacağını duyurdular, bu kişilerin Maden - İş sendikasında etkinliği yok. Ama sendika üst yönetiminde var. Kararın nedeni de bu. Gene aynı sonuca çıkıyoruz.

III. Bölüm

MESS Grevleri

Yavuz Ünal: MESS grev ve lokavtları sona erdi. Konuya ilişkin bugünkü gazete manşetlerinde şöyle bir haber vardı: «Grev ve lokavtlarda geçen süre için ödeme yapılması, DGM direnişi nedeniyle işlerinden çıkarılan işçilerin tazminatlarının ödenmesi, gurup sözleşmesi gibi temel maddelerden anlaşma yapıldı» deniyordu.

Hatırlarsak MESS grevleri grup sözleşmesine karşı koymak asıl direnç noktası olmak üzere, DGM direnişinde işlerinden atılan işçilerin işlerine geri alınması, kara listenin ortadan kaldırılması, kıdem tazminatlarında hesaplanan yıl başına gün sayısının artırılması, haftalık çalışma saatlerinin düşürülmesi ve 10 liradan az olmamak üzere saat ücretlerinde artış gibi konularda anlaşmazlığa düşüldüğü için başlamıştı.

Şimdi gazete haberlerinden de öğrendiğimize göre, «grup sözleşmesi» kabul edilmiş, hatta duyduğumuza göre çeşitli bölgelerde yaptıkları konuşmalarda sendika yöneticileri gurup sözleşmesinin yararlarından bahsediyorlarmış. Oysa bu konuyu «DGM'yi Ezdik Sıra MESS'te» diye sloganlaştırmışlardı. Patronları MESS'ten ayrılmaya ve tek tek sözleşme yapmaya çağırıyorlardı. Başarısız olunabilir ama, bu sonucu övmek ne demeye gelmektedir? Bu açıklanması gerekli olan bir konudur.

DGM direnişinde atılan işçilerin geri alınmasından vazgeçilmiş, tazminatları ödenecekmiş. Diyelim ki bu da başarılamadı. Peki ama, işe alınmayan işçiler için kara liste nasıl kalkar? Bence bu da konuyu gözden kaçırmaktan başka bir şey değil. Diğer yandan bu kara liste sorunu eğer gerçekten sözleşme maddesinde böylece geçtiyse, bundan sonra yapılacak iş MESS'i ve bu listeyi düzenleyen patronları mutlaka mahkeme karşısına çıkarmak olmalıdır. Çünkü kara liste düzenlemek yasa dışı bir girişimdir.

Ayrıca alınan ücretlerin de bir yıl hatta 6 ay öncesi talepleri gerçekleştirmekle bir ilişkisi yok. O zamanlar iyi olabilecek ücret artışları şimdi çoktan değerini yitirmiş durumda. Arkadaşlarımın gerek bu ve gerekse grevlerin yürütümü ile ilgili konularda görüşlerini rica edeceğim.

** : Sendika yöneticileri grevlere başladığımızda, kıdem tazminatlarının 45 güne çıkarılmasını, haftalık çalışma süresinin kısaltılmasını, gurup sözleşmesini kabul etmeyeceklerini, işten çıkarılan işçilerin 6 ay süreyle ücretlerinin % 70'inin ödenmesini sağlayarak tensikatları önleyeceklerini söylüyorlardı. Geçenlerde bizim bölgede bir toplantı yapıldı. Sendika yürütme kurulundan bir üye, «Gurup sözleşmesi işçiler için daha yararlıdır; gerekirse bütün işyerlerinde birden greve gideriz, böylece de patronları daha kolay çökertiriz. Kıdem tazminatları ise şu an için çok önemli değildir. Çalışma saatlerine gelince, işlerin çok yoğun olmaması nedeniyle kısaltılması bir yarar sağlamayacaktır.» diyerek yaptıkları sözleşmeyi savunmaya çalışıyordu. İşçilerin karşı çıkması üzerine «her yerin sözleşmesi imzalandı, bir tek Arçelik kaldı, sadece sizin için grevler devam edemez, kabul edin bu iş bitsin» dedi. DGM direnişinde işten atılanlar için ise daha başından anlaşmışlardı. Bu konuda **Yürüyüş** dergisinde bir fotokopi yayınlanmıştı. Ama şimdiye kadar açıkça böyle söyleyemediler.

İşçiler içinde büyük bir kaynaşma var. «45 günde bin liraya bu kadar dayandık ama sözleşme bizim istediğimiz gibi bitmedi» deniyor. Ayrıca Spor Sergi Sarayında yapılan toplantıda «işçi ne alırsa biz de onu alacağız» demişlerdi. Ama onların yaşamında hiç bir şeyin değişmediğini işçiler yakınen biliyorlar.

* : Grev başladığında biz, işçileri toplu olarak grev alanında tutmak istedik. Bizim bildiğimiz grev zaten böyle yürütülür. Ama «Grev işçi sınıfının savaş okuludur» sözünü ağızlarından düşürmeyenler, işçileri grev meydanından uzaklaştırdılar. «Sadece nöbetçiler kalacak» dediler. Bu konuda özel bir çaba gösterdiler.

Sözleşme ortada, bizim orada da gelip anlattılar. Diyelim ki daha fazla dayanamadılar. İşçiler çok zor günler geçirdi, tahammüllerinin sonuna geldi. Peki yapacak hiç bir şey yok muydu? Örneğin, durduğu zaman 35 fabrikayı daha durduracak olan Rabak fabrikasında ve bunun gibi işyerlerinde neden greve gitmediler? Bunlar sorulacak sorulardır. İşçiler sözleşmeden memnun değiller. «Haziranda 100 lira ile pazardan fileyi doldurabiliyorduk, ama şimdi 200 liraya zor doluyor» diyorlar. Sendika yönetimine büyük bir muhalefet var. Birçok çok işyerinde merkezin adamı olan temsilciler grev çadırına sokulmuyor.

Bu arada DİSK yöneticilerinin de bir takım hesaplar yaptığını duyuyoruz. Sözleşmeden sonra Maden-İş yönetimini kongreye götürüp düşürmek istiyorlarmış. Seydişehir, Kırıkkale, İskenderun işyerlerini kapsayan bir sendika kurup DİSK'e katarak bugünkü yönetimi tasfiye etmek istiyorlarmış deniyor.

Hüseyin Ekinci'nin DİSK Genel Sekreter Yardımcısı yapılması da aynı amaca yönelik olabilir. Çünkü bu kişi Maden-İş tabanında büyük bir etkinliğe sahiptir.

Mehmet Atay: Grevlerin çözümsüzlüğe itilmiş olmasının bir nedeni de 5 Haziran seçimlerinde CHP'nin iktidar olacağını ummuş olmalarıdır. Bu gerçekleşmeyince hesapları suya düştü. «İlerlemeci» görünenler grevleri kendileri için bir av sahası olarak kullanmaya kalktılar, şimdi sonuçlar tersine dönünce bu tür politikaları da olumsuz tepkilerle karşılaşıyor. Şimdi çeşitli bölgelerde çeşitli muhalefet eğilimleri de ortaya çıkmaya başladı. Örneğin Anadolu yakasında yönetimi CHP'li olan Otomobil-İş sendikasının devreye sokulması hazırlıkları var. Diğer bazı yerlerde ise, sendika yönetimine doğru bir muhalefet hareketi örgütlemeye çalışıyorlar. Her iki hareketin başını da CHP'liler çekiyor. Sonuçta sendika parçalanabilir. Yönetime muhalif olan kanat ayrılmaları veya ayrılma isteklerini de kullanarak tamamen DİSK paralelinde bir yönetimin iş başına gelmesini sağlamaya çalışacaktır kanısındayım. K. Türkler tüm sorumluluğu diğerlerinin üzerine yıkarak işin içinden sıyrılabilir, DİSK'te yaptığını burada da yapabilir. Şimdiden bu noktaya dikkati çekmek gerek. Sendikanın parçalanmaması, meydanın sınıf uzlaşmacılarına kalmaması için sağlıklı bir muhalefet örgütleyerek mücadele etmek gerekir.

(Diğer tartışmacılar da kendi bölgelerinden benzer örnekler vererek bu yoruma katıldılar.)

Akif Eroğlu: CHP iktidarıyla birlikte doğrudan CHP'li olanların da sendika yönetimine gelme çabaları başladı. Bu esas olarak DİSK yönetimi ile Maden-İş yönetimi arasındaki uyumsuzluğun sonucu olarak ortaya çıkıyor. İki tarafta karşılıklı girişimlerde bulunuyorlar. 6. Kongre'den sonra Maden-İş sendikası Ereğli Bölge Başkanının görevden alınacağı söylentileri çıktı. Bu kişi kongrede bugünkü DİSK yöneticileriyle beraber hareket etmişti. Bu söylentiyi «ilerlemeci» görünenler yapıyordu. Derken, Bölge Başkanlığından iş yeri temsilcilerine kadar uzanan bir liste hazırlamaya kalktılar, tümünü görevden alıp, yerlerine bu yeni listedeki kişilerin atanmasına çalışacaklarmış. Biz bu girişime şiddetle karşı çıktık. Bu girişimi tasfiyeciliğin devamı olarak

niteledik. Bu yönetimin kongre ile geldiğini ve kongre ile değişmesi gerektiğini söyledik. Bunun dışında hiç bir değişikliğe razı olmayacağız dedik. Bu girişim öylece kaldı.

Ancak bunu duyan CHP'li Bölge Başkanı ve arkadaşları da karşıt oyunlara girdiler. Şimdi her iki taraf ta birbiri hakkında çeşitli söylentiler yayarak mücadele ediyorlar. Bölge başkanı doğrudan sendika yönetimini karşısına almış durumda. Şu anda kendisi İstanbul'da, diğer muhalif guruplarla kongre için pazarlıklar yaptığını duyuyoruz.

Diğer yandan işyerinde bağımsız sendika söylentileri de dolaşıyor. Anladığımız, sendikayı Kongreye götüremezlerse, ya da kongreyi alamazlarsa, bağımsız sendika kurup sonradan DİSK'e katılarak tasfiyecilik yoluyla bugünkü yönetimi düşürmeye çalışacaklar.

CHP'lilerin bugünkü güçleri bu işleri becermeye yetmez. Ansak sözleşmeden duyulacak memnuniyetsizlik, yapılan çeşitli yönetim hatalarına yenilerinin eklenmesi ve işverenin yardımlarıyla işyeri çok karışır. CHP'lilerin kafalarındaki asıl hesap şu: Kongre yoluyla üst yönetimi ele geçirmek ve o kanalla işyerindeki CHP'li kadroları takviye derek sendika tabanındaki ağırlıklarını sağlamak.

Yavuz Ünal: Bu konu burada biterken kamuoyunda uzun bir süre tartışılmaya devam edecek ve etkilerini gösterecek olan MESS grevleri ile ilgili olarak bir iki noktayı daha hatırlatmakta yarar umuyorum. Bunlardan birincisi grevlerin başlangıç tarihinde başlayan döviz yokluğudur. Türkiye'deki madeni eşya sanayiinin büyük ölçüde hammadde ve yarı mamul madde gereksinimi için dışa bağlı olduğunu düşünürsek, Sendika yöneticilerinin grevlerin başlangıç tarihinin neden böyle saptandığını mutlaka açıklamaları gereken önemli bir sorun olmaktadır. Bu sorun kanımca bilinçsizlikle açıklanamaz. Nitekim bazı işyerleri için ikibuçuk yılı bulan bu grevleri hem patronlar ve hem de sendika adeta sessizce geçiştirmiştir. Bir diğer nokta, arkadaşlarım değindiler, bir takım kilit işyerlerinde grev yapılmamışsa bunun nedenini en azından aylar boyu 45 günde bin lirayla yaşamlarını sürdürmeye çalışan işçiler öğrenmek istemektedirler. Son bir sorun da Grup sözleşmesine karşı «DGM'yi Ezdik Sıra MESS'te» diye kesin ve net bir tavır alan sendika yöneticileri, şimdi grup sözleşmesini nasıl oluyor da işçi sınıfının yararına buluyorlar?

Bu sorunlara mutlaka gerekli açıklığı getirmek zorundadırlar.

IV. Bölüm

DİSK TÜRK - İŞ İLİŞKİLERİ

Yavuz Ünal: Biliyorsunuz 6. Kongreden sonra Halil Tunç, yeni DİSK yönetimine bir telgraf çekerek kendilerini kutladı ve DİSK'in Türk - İş'le yaklaştığını öne sürdü. Buna Abdullah Baştürk, aramızdaki çelişkiler devam ediyor, DİSK işçi sınıfının bilimi doğrultusunda sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerine uygun olarak yürüyüşüne devam edecek diye cevap verdi.

6. Kongreden sonra DİSK, Halil Tunç'un öne sürdüğü gibi Türk - İş'e yaklaşmış mıdır? Diğer yandan Türk - İş'in durumu nedir? Buradan DİSK'e kaymalar olabilir mi?

A. Başaran: Halil Tunç'un telgrafı gerçeğin ifadesidir. Daha önce de dörtler raporundan bahsettim. Bu raporun tarihi 10 Ocak 1971 yani 12 Mart'tan 2 ay önce. Uzmanlarınca hazırlanan ve altında Baştürk'ün de imzası olan bu raporda o zamanki TİP'ten şöyle bahsediliyor: «Türkiye İşçi Partisi yasa dışı çizginin kenarındadır.» Bu anlamda Halil Tunç'la aralarında büyük bir yakınlık vardır. Tunç, Baştürk'ün başkanlığını büyük bir sevinçle karşılamış-

tır. Ne var ki düşüncesini bence kendi hesaplarına ilişkin olarak ihtiyatsızca açıklamıştır.

DİSK yönetimi değişikliği ile Hükümet değişikliği üst üste geldi. Bu ayrıca üzerinde durulması gereken bir olgudur. Türk - İş'in durumu da hükümet değişikliği ile yakından ilgilidir. Çünkü Türk - İş oldum olası hükümetlerle iyi geçinme politikası izlemiştir. Bunun için de bünyesinde daima hükümet olabilecek partilerin taraftarlarını ön sıralarda bulundurmuştur. Hangi parti iktidar olursa olsun o partinin taraftarları öne çıkarılır. Böylece Hükümetle Türk - İş arasındaki ilişki bu yöneticiler aracılığıyla sürdürülür.

CHP'nin Türk - İş'te etkin olma mücadelesi 66'lardan beri sürüyor. Bu süre içinde «sosyal demokratlar» denilen CHP'li sendikacılar büyük bir ağırlık kazandılar. Son Türk - İş genel kurulunda isteselerdi yönetimi alabilirlerdi. Ama ne hikmettir bilinmez istemediler. Zannediyorum bundan sonra böyle bir değişiklik beklenebilir.

Türk - İş'ten DİSK'e bu dönemde bir kayma olabileceğini sanmıyorum. Bunu CHP de istemez. Çünkü ne Türk - İş'i bırakmak, ne de buradaki etkinliğinden kaybetmek işine gelir. Ayrıca Türk - İş'teki sendikacılar da istemezler. Çünkü CHP iktidarının ne kadar devam edeceği belli değildir. Oysa bunlar çok yönlü ve kendilerince çok güvenli hesaplarla hareket ederler. Önemli olan DİSK yönetimini ele geçirmekti, şimdi bu gerçekleşmiştir.

İlave edeceğim son bir nokta da, Türk - İş kamu sektöründe örgütlüdür. Bu çok önemli bir konumdur. Genel - İş'in diğerlerinden çok farklı bir yapısı vardır. Bu sendika belediyelerde, hem de CHP'li belediyelerde, örgütlüdür. Bu nedenle Türk - İş'ten kopması hem kolay ve hem de kendi yararına olmuştur. Ama diğerleri için aynı şey söylenemez. Bu nedenle de Türk - İş'ten kopma beklemiyorum.

M. Atay: Ayhan arkadaşın görüşüne katılıyorum. Ayrıca ilave etmek istediğim, CHP Türk - İş içindeki kimi sendikacıların kendisine zorluklar çıkaracağını düşünerek, hem Türk - İş içinde ve hem de kamu yönetimi içinde nüfuzunu kullanarak bunları etkisiz hale getirmeye çalışacaktır. DİSK boş olan işkollarında bazı yeni sendikalar kurabilir veya arkadaşların dediği gibi kimi küçük sendikalar DİSK'e katılabilir. Ama kamu sektöründe DİSK'in örgütlenmesini CHP de istemez.

V. Bölüm

CHP İktidarı ve Sendikalar

Yavuz Ünal: Tartışmamızın son bölümüne geldik. Bu bölümde yeni CHP iktidarı ile sendikaların karşılıklı nasıl bir etkileşim içine girecekleri ve bu karşılıklı etkileşimin sonuçları üzerinde duracağız. Örneğin, Hükümet Programında, referanduma ilişkin, lokavtın kullanılmasına ilişkin bir takım görüşler var. Hükümet programında olmamasına karşın 141 - 142 ve 163. ceza yasalarının kaldırılması için talepler yoğunlaşmaya başladı. Faşist baskı ve terör ise meydan okurcasına sürdürülüyor.

DİSK üst yönetiminin değişmesi ile CHP'nin iktidar olmasının üst üste geldiğine daha önce işaret edildi, şimdi yeni bir gelişme de MESS grevlerinin süratle çözüme ulaştırılması olgusudur.

Hükümetin önündeki en temel sorunlardan biri döviz darboğazı, sanayinin çarklarının dönmesi bu darboğazın atlatılmasına bağlı. Bu soruna bağlı olarak sanayiciler dışa açılamamaktan ve maliyet yüksekliğinden yakınıp duruyorlar.

Türkiye sanayiinin temel niteliği ünitelerin küçüklüğü ve önemli oranda yarı mamul madde montajına dayalı olması. Bu durumu veri alan burjuvazi, maliyeti düşürmenin tek yolu olarak iş-

çi ücretlerindeki artışlardan şikayet ediyor, buna çözüm olarak ta «sendikalar arası rekabetin önlenmesi ve toplu sözleşme düzeninin değişmesini» istiyor. Bu, somut olarak DİSK'i hedef alan bir istek. MESS grevleri bu konuda kanımca önemli ipuçları veriyor. Grup sözleşmesinin savunulması, kıdem tazminatlarında artış olmaması, işgüvenliğinin sağlanması açısından öne sürülen taleplerden vazgeçilmesi gibi. Alınan zamların düşüklüğü bir yana, enflasyon kısa sürede nasıl olsa verileni fazlasıyla geri alacak. İşçi sınıfı için önümüzdeki günlerde bir tehlike daha var kanısındayım, büyük çapta tensikatlar olabilir. Çünkü eski işçilerin çıkarılıp yerlerine yenilerinin alınması da burjuvazi açısından maliyeti düşürmenin yollarından biri.

Bütün bunlar göz önüne alındığında önümüzdeki dönem işçi sınıfımız yeni sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Bunlardan birincisi, CHP'nin ve burjuvazinin sık sık sözünü ettiği «iş barışı» adına işçi sınıfının üstüne gelebilecek yeni baskılardır. İktidar sözcüleri daha şimdiden «halkın üstün fedakârlık duygularından» bahsetmeye başlamışlardır. Doğrusu CHP bu «fedakârlıklar» için sendikacılara ve kimi aydınlarımıza yeterli gerekçe hazırlamakta da pek fazla güçlük çekmez. Bu gerekçelerin en önde geleni de, yapmadıkları, yapmak istemedikleri işler için neden olarak Hükümet ortaklarını göstermek olacaktır.

Bir diğer zorluk da işçilerin taleplerinden git gide uzaklaşan sendika yönetimlerinin yaratacağı güvensizlik, bölünme ve örgütsüzlüğün neden olacağı çeşitli baskılardır.

Bütün bunların sonucu kendiliğinden eylemler de olabilir. İşçi sınıfını böylesine zor ve güç bir dönem bekliyor kanısındayım.

Dincer Doğu: Bu geldiğimiz noktada sendikalar önemli ölçüde «hizaya getirilmiş», «ehlileştirilmiş» durumda. İki konfederasyon da önemli ölçüde birbirine yaklaştırıldı. Burjuvazi, içinde bulunduğu dar boğazı atlatabilmek için işçi sınıfından büyük fedakârlıklar istiyor. Önümüzdeki günlerde % 50'den az olmayacak bir devalüasyonun geleceği söyleniyor. Sendikalara önemli görevler düşecek. Ama her iki konfederasyonun da burjuvazinin dar boğazını ülkenin dar boğazı olarak gösterdiklerine bakılırsa, esaslı bir mücadeleye girmeyeceklerini şimdiden söyleyebiliriz. Hatta bu fedakârlıklara katlanılması üzerine bir sürü yeni görüşler geliştireceklerdir. Bunlara karşı gendiliğinden doğacak tepkiler mutlaka gelecektir.

Diğer yandan eski işçilerin «temizlenmesi» işi daha bugünden başladı. Böylece hem kıdem tazminatlarının ortalaması düşürülüyor, hem asgari ücretle alınan yeni işçilerle maliyet de düşürülmüş oluyor.

Dün bu tür olaylarda işçiler ayağa kalkarlardı. Ama bugün işçilerin sesleri çıkmıyor. Çünkü sendika, işçilere «patronun 13. madde ile işten çıkarma yetkisi olduğunu» söyleyip geri çekiliyor. Eskiden de yasada 13. madde vardı, ama kolay kolay işçi çıkaramıyorlardı. İşte sosyalistlerin, dürüst ilerici ve demokrat işçilerin işaret edeceği nokta budur. Yapılabilecek tek şey, işyerlerindeki işçilerin kendi aralarındaki birliğini pekiştirmek için mücadele etmektir.

Bir diğer sorun da politik alanda gelişebilir. Bu hükümet referandum yasasını çıkarabilir. Ama dedikleri gibi kısıtlı olarak. Bu gizli oy, açık sayım esasına dayalı bir referandum olmaz. Bu arada 141 - 142'nin kalkması talepleri yeniden yoğunlaştı. Büyük Patronlar da birden demokrat kesildiler, onlar da kalksın demeye başladı. Ancak zaman önemli, DİSK'i sağlama aldıktan sonra kendilerini rahat hissetmeye başladılar anlaşılan. Dünyanın hiç bir yerinde tekellerin ve tekelcilerin de-

mokrasiden yana oldukları görülmemiştir. Bu kişilerin sözlerini de bu anlamda ciddiye alarak yorum yapmak mümkün değildir. Çünkü demokratik hak ve özgürlükler öncelikle tekellerin etkilerinin daraltılması hatta, kamulaştırılmalarıyla genişleyip belli bir güvenceye kavuşabilir.

Soru: TÜSİAD'ın «Görüşler ve Öneriler» diye bir kitabı yayınlandı, büyük patronlar bu kitapta «Demokratik hak ve özgürlükler lüksünü daha uzun süre taşıyamayız, devletin güçlü olması için bu lüksün ortadan kalkması gerekli» diyorlar, bir de senin söylediğin 141 - 142 kalksın diye bir gazeteciye verdikleri beyanat var. Şimdi bunlardan hangisine inanacağız?

Dinçer Doğu: Bence ikisi birbirini dışlamıyor. Kimin komünist, kimin sosyalist, kimin sosyal demokrat olduğunu tanıyalım diyorlar. Bence DİSK'teki oyun bir başka planda oynanmak isteniyor.

*** : Kimi girişimlerde kasıt aramak gerekir, kimi girişimlerin ilerici girişimler olarak nitelenip desteklenmesi gibi. Örneğin, kontr-gerilla üzerine yoğunlaşmaya başlayan tartışmada bilinen saflar bir kere daha açıkça ortaya çıkıyor. CHP'nin acizliği de. Ancak bu tartışma sırasında bir noktaya dikkati çekmek gerekiyor, MHP, ülkü ocakları ve öteki yandaşları bir kenara bırakıldı. Tüm cinayetlerin sorumluluğu bilemediğimiz bir illegal örgüte yüklenerek, legal faşist odaklar aklanmaya çalışılıyor. CHP faşist saldırıların suçlularını bulup cezalandırılmasını değil, eskiden olduğu gibi «geçmişe sünger çekerek», «kardeşlik duygularının yaratılması için çaba göstermekten» bahsediyor. Yani faşist canilerle kardeş olmaktan. Bu görüşü kimi köşe yazarlarının da paylaştığını görüyoruz. DİSK'ten şimdiye kadar bu konuda bir ses gelmedi. Ama gelmeyecek değil. Bir takım demokratik talepler ileri sürebilir, fakat bunu kitlesel planda yapmayacağı çok açık.

Geçenlerde bir CIA yetkilisinin demeci çıktı gazetelerde. «CIA'nın amacı halka rağmen, halka ters gelen iktidarları desteklemek değildir, bazı yerlerde bunu yapıyorsak başka alternatif olmadığı için» diyor. Türkiye'de sağcı iktidar gitti. CHP iktidar oldu. Şimdiye kadar olmadık bir şeyi gördük. Ne kadar emperyalist ülke varsa tümü Ecevit'e tebrik ve başarı mesajları gönderdiler. Ben CHP iktidarının uzun bir süreç olacağı kanısındayım. Buna kendi şartlarımızda bir sosyal demokrasi süreci diyebilirim.

Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklerin gelişeceği kanaatindeyim. Ama peşin önlemler alınarak, işçi sınıfının önüne yeni yeni sorunlar konarak olacak bu ve elbette bugünden yarına değil.

Mehmet Aközer: Önümüzdeki dönemde DİSK ile Türk - İş arasındaki eylem planında önemli bir yakınlaşma olamayacağı kanısındayım. Tunç'un DİSK'teki değişiklik üzerine yaptığı açıklama belli bir değerlendirmeye dayanmaktadır. Tunç, yeni DİSK yönetiminin Türk - İş politikasına doğru yaklaşmaya çalışacağını hesaplamıştır. Ayhan arkadaşın dediği gibi bu açıklamayı ihtiyatsızca yapmıştır. Belki de başka amaçlarla böyle değ,erlendirmiştir.

DİSK'in yönetiminin izleyeceği politika, DİSK tabanındaki birikimin yönetim değişikliği ile silinemeyeceği olgusuna dayanmak zorundadır. Bu taban yeni yönetimi istemese de bir takım demokratik tavırlar almaya zorlayacaktır. Yeni dönemde, her iki konfederasyon arasında eskiden olduğu gibi bir polemik yarışı olmayacaktır. Bunun birinci nedeni, ileride oluşacak işbirliği koşullarının şimdiden hesaplanmasının gerektirdiği zorunluluktur. İkincisi ise, yeni hükümet sendikalara fedakârlık-

larını haklı gösterecek gerekçeler verecektir.

Bu şöyle bir sonuç yaratabilir: Türk-İş işçi sınıfı içinde yitirdiği itibarını kısmen geri alacaktır. Bir başka sonuç ise, CHP iki konfederasyonun belli bir denge içinde tutulması için çaba harcayacaktır. Dengeyi bozacak kopuş ve kayışlar her anlamda kontrol edilecektir.

Bütün bu çabalar sınırları şimdiden belli bir başarı şansına sahiptir. DİSK etkinliğini devam ettirebilmek için tabanından yana belli bir politik tutum sürdürmek zorundadır. Hatta bazı konularda iktidara rağmen bir takım girişimlerde bulunabilir. Örneğin şimdilik DİSK'in dışında yoğunlaşan bir takım demokratik taleplere DİSK yeniden sahip çıkabilir.

141 - 142'nin kaldırılması konusunda söylenenleri dikkate almak ve ama söylenenlerin hâlâ bir spekülasyon sınırında kalabileceğini unutmamak gerekir. Bu aşamada bizlerin ve tüm ilericilerle, tutarlı demokratların görevlerimiz, tutarsız taleplerin yerine tutarlıları koymak, yetersizlikleri yeterli hale getirerek yeni demokratik taleplerle desteklemek ve gerçekleşmesi için mücadele etmektir. Kimi gruplar, ya da çevrelerin, kamuoyu önünde öne sürdükleri demokratik görüşler ve talepler için zorlanmaları ve mücadeleye davet etmeleri de ayrıca önem taşımaktadır.

Diğer yandan iki büyük konfederasyonun hükümetle uyum içine girmeleri bunların dışındaki konfederasyonların güç kazanmasına neden olabilir. Bunun eski MC partilerinin muhalefetiyle de yakından ilişkisi vardır. Arkadaşların bu konudaki değerlendirmeleri nedir?

Mehmet Atay: MHP'nin sahte politik ve ideolojik sloganları kimi bilinçsiz kitleleri yanılttığı gibi, sendikal planda faşist örgütlerin bunu gerçekleştirmesi oldukça zordur. Çünkü sendikal çalışma alanı çok somut. Çok ileri bir bilinç de istemiyor. Bu nedenle faşist demagojiler bu alanda pek tutmuyor. Ancak bazı işyerlerinde girişilecek tenkisatlar bir oranda faşist sendikalara zemin hazırlayabilir ama ben önemli bir gelişme sağlayabileceklerini sanmıyorum. Elbette bu tehlikeye her zaman dikkat edilmeli ve kitleler peşin olarak uyarılmalıdır.

Soru: Partimizin DİSK'e yönelttiği eleştirilerin çok daha geniş kitlelerin gözünde somutlanması, bu dönemde sosyalistlere, ilericilere ve tutarlı demokratlara ne gibi yeni görev alanları açıyor?

M. Atay: TİP'in eleştirilerinde ne kadar haklı olduğunu bugün biraz daha geniş kitlelerce görüldü ve yaşamlarında somutlandı. Şimdi yeni somut çözümler getirmek, muhtemel tehlikelere karşı her planda faşizme ve emperyalizme karşı iş ve güçbirliğini sağlamak gerekir.

Akif Eroğlu: Söylediklerimiz somutlanmıştır ama geniş kitlelere gereği kadar gösterilebilmiş değildir. Bu konuda özellikle günlük basının sansürünü kırabilmenin bir yolu bulunmalıdır. Ya da daha başka yollar bulunmalıdır. Örneğin Radyo ve TV'nin gerçekten tarafsızlığı için bizim demeçlerimizin yayınlanmasının temel koşullardan biri olduğu ısrarla söylenmelidir.

* : Biz kendi olanaklarımızla sesimizi duyurmaya çalışıyoruz. Bizim dışımızdaki demokrat güçlerin de eleştirilerimize ortak edilmesi için çaba harcanmalıdır. Bu konuda koşullar yeteri kadar olgunlaşmıştır.

*** : Burjuvazinin kitleler içindeki tecrit politikası hızla kırılıyor. Şimdi her alanda bilimsel sosyalist politikamızın örgütlenmesi, varolan örgütlerimizin hızla güçlendirilmesi için olanca gücümüzle uğraşmalıyız. Niceliğimiz ne olursa olsun, bugüne kadar yaptığımız

mücadelelerle bulunduğumuz her yerdik. Bu niteliğimizi de hızla geliştirmek zorundayız. Çünkü artık kitleler bize daha açık ve söylediklerimize dikkat eder hale geldi.

Yavuz Ünal: Tartışmamız burada bitti. Katılan arkadaşlarımıza bir kere daha teşekkür ederim.

Tartışmamızın ortaya çıkardığı sonuçları yeniden özetlersek, İlerici Sendikal Hareket, büyük sorunlarla karşı karşıyadır. DİSK içindeki gelişmeler, DİSK'i sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışından oldukça gerilere itmiştir. Gelişen olaylar, işçi sınıfı içinde DİSK'e olan güveni büyük ölçüde sarsmıştır. DİSK içinde sınıf uzlaşmacılığının yanı sıra anarko sendikalist eğilimler de görülmeye başlanmıştır.

Ters yöndeki tüm gelişmelere karşın DİSK'in Türk - İş'le aynı çizgiye geldiğini söylemek mümkün değildir. Bunun en temel nedeni, DİSK'in tabanı içindeki son derece önemli olan sınıf bilincidir. DİSK yönetimi ne kadar geri bir çizgiye kayarsa kaysın, bütünüyle kendi niteliğine uygun bir biçimde hareket etme olanağı yoktur.

DİSK içinde süren tartışmanın ve mücadelenin sınıf uzlaşmacılığıyla, kitle ve sınıf sendikacılığı arasındaki mücadele olduğu tartışmamızda değinilen somut olgularla bir kere daha açığa çıkmıştır.

İşçi sınıfının en bilinçli ve mücadeleci kesiminin örgütü olan Maden - İş sendikası MESS grevlerinden sonra büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Yönetimin tutum ve davranışları nedeniyle bu sendika parçalanmanın eşiğine gelmiştir. Sosyalist, ilerici ve demokrat işçilerin sendikalarına sahip çıkması ve örgütlenerek parçalanmanın önüne geçmek için mücadele etmesi zorunludur.

DİSK'in ve bağlı sendikaların işçi sınıfı içinde neden olduğu güvensizliğin yarattığı sonuçların süratle üstesinden gelebilmek için, öncelikle tek tek tüm işyerlerindeki işçilerin kendi aralarındaki birliği pekiştirmek, dayanışmayı artırmak ve sendika tabanının bütünü içinde bu anlayışı yeniden hakim kılarak, sınıf uzlaşmacılığına ve anarko sendikalist eğilimlere karşı ödünsüz mücadele etmekten başka çıkar yok yoktur.

Ayrılıkçı akımlara karşı, tıpkı maoculuğa karşı takınılan tavır gibi, kesin ve kararlı bir mücadelenin sürdürülmesi ve bu tür davranışların anında bastırılması gerekir.

Diğer yandan ekonominin dar boğazdan kurtulması adına işçi sınıfımızdan ve tüm emekçilerden istenecek olan «fedakârlıklara» emperyalizme ve tekellere karşı köklü tedbirlerin alınması talepleriyle çıkılmalı, CHP iktidarının bu yöndeki girişimleri ve bu girişimlere ortak olacak sendika yöneticilerinin eylemleri etkisiz hale getirilmelidir.

Bu arada işçi sınıfı hareketini saptırdığı deneylerle ortaya çıkan çeşitli sol akımların tümüne karşı, bu akımları etkisiz kılacak ideolojik ve politik mücadele daha da yoğunlaştırılmalıdır. Sol, sosyalist görünümlü aslında sınıf uzlaşmacısı olan sendika yöneticileri teşhir edilmelidir.

TÜRKİYE BASIN TARİHİNDE 120 YILLIK BASKI DÖNEMİ

Osman S. AROLAT

Bu çalışma Türkiye Yazarlar Sendikası yönetim kurulu adına İstanbul Barosu tarafından düzenlenen «Basın Özgürlüğü Semineri»nde sunulmuştur.

Sayın Baro yöneticileri, sayın konuklar;

Hiç bir savcı ya da hakimden söz edilemez ki, yaratıcılıklarını fikirlerini baskı altına almak istedikleri mahkûm etikleri cendereden geçirdikleri, işkencelerde süründürdükleri, öldürdükleri, fikir adamlarının binde milyonda biri kadar kişi tarafından tanınsın.

Sokratı yargılayanlardan, Galile'yi öldürmeye kalkanlardan, Dreyfüsü mahkûm edenlerden, Ali Suavi'yi ülkeden kaçıranlardan, Namık Kemal'i sürgüne gönderenlerden, Hasan Fehmi'yi kurşunlayanlardan, Nazım'ı durmamacasına cezaya çarptıranlardan, Gramsci'yi hapislerde çürütenler, Sebahattin Ali'yi öldürenlerden, Çetin Altan'a «bugün canım yazı yazmak istemiyor» dedirtenlerden hiçbirinin bugün adları bile hatırlanmamaktadır.

O yüksek yerlere oturup, baskıcı düzenler adına kurum satıp, kendilerince adalet dağıtarak, yaratıcılığa, fikirlere hançer saplayanlardan hiçbiri benzeri baskı düzenlerinde bile anılmamaktadır. Çok yönlü yasal baskıların bugün de sürdüğü ülkemizde, bu sahte kahramanlara, yeni sahte kahramanlar yaratma uğraşındaki yönetimler dahi sahip çıkıp, övgüler düzememektedir.

Yaşayanlar, öldükten sonra bile yaşamlarını sürdürenler, yaratıcı kişilikleriyle ürün vermiş fikir, bilim ve sanat adamları olmaktadır. Dünün işkence odalarında, hapislerde, idam sehpalarındaki kişileri bugünün insanlarının önündeki aydınlık yarına çıkan yolun üzerinde birer anıt olarak durmaktadır.

Bu değişmez ve şaşmaz gerçeğin altını çizdikten sonra, Türkiye Yazarlar Sendikası adına size ülkemizdeki 120 yıllık dönemin kısa bir sergilemesini yaparak, düşün ve sanat alanındaki baskıları ve baskı yasalarını sıralamak istiyorum.

İLK YASAKLAMA

Biz de düşün planındaki ilk yasal yasaklama 1858 yılındaki basın yasasının 138. maddesi ile yapıldı. O günlerde Osmanlı Devletinin iki resmî gazetesi Takvim-i Vakayi ve Ceride-i Havadis ile Vakayii Tıbbiye adlı dergiden başka hiçbir sürekli yayın söz konusu değildi. Ama Fransızcadan Türkçeye aktarılan 138. maddede aynen şöyle denilerek ilerde yayınlanacak basın organlarının önüne set çekiliyordu:

«Devleti Aliyyenin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanatı saniye erbabı hükümet ve tebai saltanatı saniyeden olan bir millet aleyhinde gazete veya kitap ve evraki muzirre tab ve neşrine mütecasir olan kimselerin iptida bastırmış olduğu şeylerin zaptiyle dereci cürümüne göre matbaası muvakkaten veya bütün bütün kapatıldıktan sonra on mecdiye altınından elli mecidiye altınına kadar cezayı nakdî ahzolunur.»

Ve kısa bir süre sonra bütün ülkede 4 gazete yayınlandığı bir sırada 1864 yılında bu yasanın uzantısı özenti bir matbuat nizamnamesi hazırlandı. Doğaldır ki, Fuat Paşa tarafından ithal edilen bu nizamname de Fransız damgasını taşımaktaydı.

1867 yılında bu yasa ve nizamnameden kuvvet alanlar Ali Suavi'nin Muhbir gazetesini kapattılar. Kendisinin bir süre sonra ülkeden kaçmasına sebep oldular. Ali Suavi efendi gazetesi

Muhbir'i daha sonra kendi deyimiyle «doğru söylemenin yasak olmadığı bir memlekette» Londra'da çıkardı.

Muhbir'den sonra hışma, İbret uğradı. Kurucusu Aleksan Sarrafyan Efendi tarafından çıkarılmakta olan gazete 1870 yılında bir ay kapatıldı. Sarrafyan efendi gazetesini İbretnameyi Alem adıyla çıkarmak zorunda kaldı. İbret haftalık mizah gazetesi olarak çıkmayı sürdürdü. 1872 yılında Ahmet Mithat Efendi tarafından kiralanan gazete 13 Haziran'da Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik gibi isimlerle yeni kadrosuyla çıkmaya başladı. Fakat 26 gün sonra 4 ay süre ile kapatıldı. Çeşitli kapanıp açılmalardan sonra 5 Nisan 1873 tarihinde ise, 122. sayısını çıkararak bir daha çıkmamak üzere yayınına ara vermek zorunda bırakıldı. 11 Mayıs 1876 tarihi basına devlet tarafından konulan sansürün tarihidir. O gün yayınlanan Alî Kararnamede şöyle denilmektedir:

«Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce muayenesine karar verilmiştir.»

Bu kararnamenin çıktığı gün basında ilginç tepkiler yer aldı. Basiret gazetesinde şöyle bir ilan göze çarpıyordu:

«Matbaamızın makinaları bozulduğundan gazetemiz birkaç gün yayınlanmayacaktır.»

Sabah gazetesinde ise, sansürün yasakladığı yerler beyaz bırakıldı. Sansür görevlilerince yazılardan çıkarılan kullanılması yasaklanan bazı kelimeler şunlardı:

«Hürriyet, vatan, musavat, grev, sulkast, ihtilâl, anarşi, sosyalizm, dinamo, hal, boşna, hersek, girit, kıbrıs ve daha birçokları...»

KİTAPLAR YAKILIYOR

Abdülhamid döneminde çok yoğun uygulanan sansürün yanısıra 7 Mayıs 1902 tarihinden başlamak üzere kitaplar yakıldı. Bu konuyla ilgil bir belgede şöyle deniliyordu:

«Encümeni Teftiş ve Muayene'nin elkoyduğu 150 çuval kadar kitap ve belgenin önce Kâğıthane bölgesinde yakılıp yok edilmesi öngörülmüştü. Sonra bundan vazgeçildi, kitapların Milli Eğitim Bakanlığı arkasındaki bahçede, bir demir kafes içinde yakılması uygun görüldü. Fakat ne kadar dikkat edilirse edilsin, yanarken bazı kâğıtların havaya dağılacağı ve çıkacak dumanlardan dışarıdan yangın sanılacağı üzerinde duruldu. Bu yüzden kitap ve belgelerin Çemberlitaş hamamında yakılması daha uygun görüldü. Çünkü, Bakanlığın mahzenine açılan bir geçitten hamamın külhanına geçilebilir. Kitaplar böylece hiç kimse görmeden hamama taşınabilirdi. Encümen başkanı Abdullah Hasip Efendi Hazretleri ile Meclisi Maarif üyesi İbrahim Efendi ve İlkokullar müdürü Şükrü Bey bu işin uygulamasını izleyeceklerdir.»

12 Mayıs 1902 tarihli bir başka belgede ise şöyle denilmekteydi:

«Bugün sabahleyin 12'den akşam 12' ye kadar zararlı ve yasak edilmiş kitaplardan beş çuval yaktık. Böylece yakılan kitap ve risalelerin sayısı 165 çuvala yükseldi.»

Her yeni dönem gibi 2. Meşrutiyet dönemi de kendisi için bir Matbuat Kanunu hazırladı. 18 Temmuz 1909'da kesinleşen bu yasa Gazete çıkarmada bildirim usulünü getiriyor, ruhsat alma, zorunluğuna son veriyordu. Halkı suç işlemeye kışkırtma ile ilgili davalarda mahkeme sonucu beklemeden hükümete gazete kapatma yetkisini veriyordu. Padişah'a yazı ile hakaretin cezası da 3 aydan 3 yıla kadar hapis olarak kesilmişti. Ve daha birçok maddenin yer aldığı bu yasa da Fransız kökenli bir damga taşımaktaydı. Ve maddeleri 15 kez değiştirilerek 22 yılı aşkın bir süre yürürlükte kalan yasa 8 Ağustos 1931'e kadar işlerliğini sürdürdü.

DÖRT GAZETECİ ÖLDÜRÜLÜYOR

İttihat ve Terakki döneminde basına karşı en acımasız bir tutum takınıldı. Dört gazeteci göz göre göre öldürüldü ve katiller yakalanamadı. Öldürülenlerden ilki Serbesti Gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi idi. İttihatçılara karşı muhalefet yapan yazar 5 Nisan 1909'da Eminönü'nden Karaköy'e geçerken köprü üstünde kurşunlanıp yere serildi. 6 Nisan 1909'da Serbesti'nin birinci sayfasında şu yazı yer aldı: «Serbestî-i matbuatın ilk kurbanı, ömrünü menfalarda geçirmiş olan evladı hürriyetten Hasan Fehmi Bey'in ruhuna fatiha.»

Kısa bir süre sonra Osmanlı gazetesi yazarı Ahmet Saim 9 Haziran 1909 günü Bahçekapı'da kurşunlanarak öldürüldü. Mizan ve Serbesti gazetesinde Cavit Bey'in maliye politikasını eleştiren Zeki Bey ise, 10 Temmuz 1911 tarihinde Bakırköy'deki evine girerken kurşunlatıldı. Hasan Tahsin ise, korkmadan gittiği bir toplantıda Çerkez Eşref tarafından boğularak öldürüldü ve bu zincirin son halkasını meydana getirdi.

CUMHURİYET VE TERÖR

Cumhuriyet döneminin terör yasası Takriri Sükun, 1925 yılında Halk Partisi ileri gelenleri tarafından Doğu'da bir ayaklanma vardır gerekçesiyle meclise getirilip yasalaştırıldı. 4 Mart 1925 tarihini taşıyan yasada şöyle denilmekteydi:

«İrticaa ve isyana ve memleketin sosyal nizamını, huzur ve süknuunu güvenlik ve asayişini bozmaya yönelen her türlü teşkilatı, tahrikleri, teşvikleri, teşebbüsleri ve yayınları Hükümet Cumhurbaşkanının onayı ile yasaklanmaya yetkilidir. Sanıkları Hükümet İstiklal Mahkemelerine verebilir.»

İki yıl için kabul edilen yasa iki yıl daha uzatıldıktan sonra ancak, 1929 yılında yürürlükten kalktı.

Takriri Sükun yasası kabul edilir edilmez yoğun bir teröre yol açtı. 24 saat içinde Hükümet altı gazeteyi kapattı. Tevhidi Efkar, Son Telgraf, İstiklal, Sebilürreşat, Aydınlık ve Orak Çekiç. Bir gün sonra Adana'da Tokgöz kapatıldı. Üç gün sonra kapatılan gazetelere beş yeni isim eklendi. Sadayı Hak, İstiklal, Kahkaha, Press du Soir, Savha. Ve daha sonra üç yeni isim daha, Tanin, Resimli Ay ve Vatan. Yaşanan terörün doğal sonucu olarak, salt gazete kapatmak hükümet yetkililerince yeterli görülmedi ve gazeteciler başta Hüseyin Cahit olmak üzere tutuklanarak İstiklal Mahkemeleri karşısına çıkarılmaya başlandılar. Hüseyin Cahid ile birlikte Tanin gazetesinden Baha, Kadri, Nuri ve Muammer Beyler de İstiklal Mahkemesi karşısına çıkarıldılar. Hüseyin Cahit ömür boyu Çorum'a sürgün cezasına çarptırıldı. Resimli Ay'da çıkan Asker kaçakları nasıl asılır başlıklı yazı ise, yazar Cevat Şakir ile Zekeriya Sertel'in tutuklanarak aynı mahkeme karşısına çıkmaları sonucunu doğurdu. Kısa yargılama Sertel'in Sinop'a, Cecat Şakir'in Bodrum'a üçer yıl sürülmeleri ile sonuçlandı. Ayın dönemde Elazığ İstiklal Mahkemesinde de, Tevhidi Efkar başyazarı Velit Ebüzziya, Son Telgraf yazarları, Sadri Ertem, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İlhami Safa. Sebilürreşat başyazarı Edip Eşref, Toksöz yazarı Abdülkadir Kemali, Vatan'dan Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmer ve Suphi Nuri İleri tutuklanıp yargılanarak bazıları şeçitli cezalara çarptırıldılar.

Ama bütün bunlar ne gazetelerin muhalefetini durdurdu, ne de halkın bu gazetelere karşı ilgisini azalttı. Bu sözlerimizi Serbest Fırkayı destekleyen Yarın gazetesinin 1930 yılındaki tirajını söyleyerek kanıtlayabiliriz. Arif Oruç'un bu gazetesi o günlerde 80 bin adet bastı.

YENİ BASIN YASASI HAZIRLANIYOR

Bütün bu gelişmeler Mecliste daha

önce İstiklal Mahkemelerinin hakim ve savcıları olan bazı milletvekillerinin sert tepkilerine yol açtı. Yeni basın yasası yazırlanırken bu savcı ve hakim eskileri kısıtlayıcı hükümler getirmek yolunda büyük çaba harcadılar. Salih Bozok, Kılıç Ali, Necip Ali ve Celal Bayar'ın imzalarının bulunduğu bir önergede şöyle deniliyordu:

«Halkı, ülkede kurulu idare tarzından, devrim ile sonuçlarından, kurucularından, Anayasanın sağladığı haklardan ve özgürlüklerden soğutacak ahlâksızlık saçacak yazıları yayınlayan gazeteler hükümetçe kapatılır.»

«Bunun tekrarı durumunda, gazete kesinlikle kapatılır, sorumlular başka gazetelerde ve yayınlarda 3 yıl çalışamazlar. Bunları çalıştıran yayınlar da kapatılır.»

Görüldüğü gibi 8 Ağustos 1931 tarihli Matbuat Kanunu mecliste tartışılırken bir bölüm milletvekili İtalya'da dört yıl önce Gramsci gibi büyük bir düşünürü hapse tıkan Mussoli'nin faşist kafasını kendi omuzlarının üstünde taşıma hayranlığına kapılmışlardı. Doğal olarak yasa düşünce özgürlüğü ve yaratıcılık karşısına birçok engel dikmeyi amaçlar bir şekilde yürürlüğe girdi.

Evet, Mussolini'den sözettik, şimdi de 141 ve 142. maddelerin serüvenine geçelim. İtalya'da 1922 yılında yönetime gelen Mussolini 1926 yılında İtalyan faşizmini halka karşı korumak ve faşist rejimin güvenliğini sağlamak için «Devleti Koruma Yasası»nı getirdi. Bu yasanın 3 ve 4. maddeleri 1930 yılında İtalyan Cezacısı Rocco tarafından İtalyan ceza yasasının 270 ve 272. maddeleri halini aldı. İşte Ceza Yasamızın 141 ve 142. maddeleri. 11 Haziran 1936 tarihinde Mussolini faşist yönetiminin kendini koruma içgüdüsü ile hazırladığı bu iki maddesi ülkemize girdiler. Bu İtalyan kaynaklı maddeler ceza yasamızda yerlerini alırken Devrin başbakanı İsmet İnönü tarafından şu gerekçelerle Meclise sunuluyordu:

«Madde 141: Maddenin esbabı mucibesi: Bu madde Türkiye'de teşekkül etmiş veya edecek olan ve maksatları siyasî ve içtimaî nizamı bozmaya matuf bulunan siyasî cemiyetleri istihdaf etmektedir. Maddenin serahatine ve ihtiva ettiği unsurlara nazaran komünist ve anarşist cemiyetler bu maddenin şumulüne dahil olmaktadır. Devletin selamet ve hayatını bu gibi muzur ve yıkıcı faaliyetlere karşı korumak için böyle bir maddeye lüzum vardır.» 142. madde ile ilgili olarak da benzeri bir gerekçe öne sürülüyordu.

141 - 142 KABUL EDİLİYOR

Meclis tarafından kabul edilen yasa 141. madde için 1 - 3 yıl hapis, 142. madde için 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezalarını öngörüyordu. Aradan kısa bir süre geçtikten sonra «1938 Harbokulu olayı» isimli davada Nazım Hikmet ve arkadaşlarının bu maddeler ile yargılanmaya başlamaları yeni bir değişikliğe neden oldu. Nazım Hikmet, A. Kadir ve arkadaşlarına yüklenen suç «komünizm propagandası» suçuydu ama, 1936 yılında kabul edilen yasada «zor unsuru» arandığı için yargılama askerî ceza yasasının 94. maddesine göre sürdü ve «orduyu isyana teşvik» niteliği kabul edilerek Nazım Hikmet ve arkadaşları 15'er yıl hapse mahkûm edildiler.

Bu durum 141 ve 142. maddelerin yeniden düzenlenmesi sorununu da beraberinde getirdi. 16 Temmuz 1938 tarihinde maddede «zor» unsuru aranmayacak bir düzenleme yapıldı. Zor unsurunun bulunması cezayı artırıcı neden olarak kabul edildi.

Madde ikinci kez 13 Haziran 1946 yılında değiştirildi. 141. maddenin ceza miktarı 2 - 5 yıla kadar, çıkarılırken 142. madde de değişikliğe uğradı fakat, ceza miktarı aynı kaldı. Maddeler 10 Temmuz 1946 yılında bir kez daha değiştirildi ve cezalar artırıldı. 141.

maddenin cezası 3 - 10 yıla yükseltildi, 142. maddenin cezası da 1 - 5 yıla kadar artırıldı. Dördüncü değişiklik ise, Demokrat Parti iktidarının ilk yılında yapıldı. Başbakan Menderes'in gerekçesini yaptığı değişiklikle ceza miktarları artırıldı, bugünkü halini aldı ve 141. maddeye ölüm cezası getirildi.

«TAN» OLAYI

O günden bu yana yürürlükte olan yasanın, bu maddesine dayanılarak onbinlerce kişi yargılandı, binin üzerinde mahkûmiyet kararı alındı.

Biz, bu iki maddenin sürmekte olan maceralarını bir kenara iterek 4 Aralık 1945'de Tan Olayı diye isimlenen saldırıları ele alalım. Fikir yaşamımızın en büyük kara lekelerinden biri olan bu olayda Tan ve La Turqui gazeteleri ile, Görüşler dergisinin, yayına hazırlanan Yeni Dünya gazetesinin ABC ve Berrak kitabevlerinin binalarına saldırıldı. Devrin iktidar partisi CHP tarafından düzenlenen saldırıda binaların camları kırıldı, rotatifler parçalandı ve gazete bobinleri sokaklarda yuvarlandı. İstiklal Mahkemelerinin cesur sanığı Hüseyin Cahit Yalçın, Tanın'deki «Kalkın ey ehli vatan» yazısıyla saldırının önde gelen kışkırtıcılarından biri olmak ayıbından kurtulamaz. Devrin Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe ise, yayınladığı bildiride olayı şöyle anlatmaktadır:

«Dün üniversite öğrencilerinin bir kısmı, iki basımeviyle birkaç kitabevine tecavüz etmişler ve bu hareketlerine mani olmak isteyen hükümet ve inzibat kuvvetlerini dinlemeyerek tasarladıkları suçu işlemişlerdir. Bunlar hakkında derhal takibat ve tahkikata başlanmıştır. Bu çok müessif hadiseye kattiyen müsamaha edilmeyecektir.»

SIRA SOSYALİST YAYIN ORGANLARINA GELİYOR

Dönemin yönetiminin hışmına diğer sosyalist yayın organları da uğradılar. 1946 yılının Şubat ayında yayınlanmaya başlayan Gün, Türkiye Sosyalist Partisi yöneticisi Esat Adil Müstecaplı tarafından yönetilmekteydi ve 16 Aralık tarihli sıkıyönetim tebliğiyle komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle kapatıldı. Bir süre kapalı kaldıktan sonra yeniden çıktı. İlk sayısı 1 Ekim 1946 tarihinde yayınlanan Yığın gazetesi de 6. sayısında yine aynı gerekçe ile kapatıldı. 7 Temmuz 1946 yılında çıkan Gerçek'in çeşitli kereler kapatılmasının sebebi ise, isminin Pravda'nın türkçe karşılığı olmasıydı. 16 Aralık 1946 sıkıyönetim tebliğiyle kapatılan gazetelerden biri de 1 Eylül 1946 yılında ilk sayısı yayınlanan Sendika gazetesiydi. Vatan gazetesindeki politik yazıları nedeniyle fakülteden uzaklaştırılan Mehmet Ali Aybar'ın ilk sayısını 1 Şubat 1947 tarihinde çıkardığı Hür gazetesi de bir sıkıyönetim bildirisinde yasaklandı. Aybar, tarafından 5 Nisan 1947 tarihinde yayınlanmaya başlayan Zincirli Hürriyet'teki bir yazısından dolayı 1 yıl hapse mahkûm oldu. Aybar, ayrıca Lütfi Kırdar'a yazdığı bir açık mektuptan dolayı da dört ay hapse mahkum edildi. 1 Ocak 1947 gününde yayınlanmaya başlayan Marko Paşa'nın sahipliğini Sabahattin Ali, Yazı müdürlüğünü Aziz Nesin üslenmişti. Dergi çeşitli kereler kapatıldı, bu nedenle yeni isimlerle yayınını sürdürdü. Hür Marko Paşa, Mâlum Paşa, Yedi - Sekiz Paşa, Öküz Paşa ve Medet. 1948 yılının Mayıs ayında Aziz Nesin tarafından yayınlanan Baştan daha sonra sahip değiştirerek yayınının sürdürdü. Sahipleri arasında Rıfat Ilgaz ve Orhan Müstecaplı yer aldı. Baştan, Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali için özel sayılar düzenledikten sonra, Karl Marks'ın bir yazısını yayınladığı gerekçesiyle toplatıldı ve kapatıldı.

DTCF OLAYI

Bu dönemin önemli bir fikir olayı da

Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki öğretim üyeleri Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes haklarında açılan dava idi. İddianamede öğretim üyelerinin milliyetçi öğrencileri sınıfta bıraktığı, Sovyetleri övdüğü, derslerde komünist manifestosunu okuttukları öne sürülüyordu. 32 duruşmada 49 şahit dinlendi ve 10 Şubat 1950 tarihinde verilen kararla öğretim görevlileri üçer ay hapse ve memuriyetten men cezasına çarptırıldılar.

1950 yılına bu gelişmeler içinde gelindi. Demokrat Parti iktidarında önce bazı liberal adımlar atıldı. 1950 yılında çıkarılan basın yasası hükümetin izin ve ruhsat yetkisini kaldırdı ve gazete yayınını sadece bildirime bağladı. Gazete sahiplerinin cezai sorumluluğuna son verildi. Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere alındı.

Bu balayı döneminde devrin başbakanı Menderes 20 Aralık 1952 tarihinde Ankara'da gazete sahipleri ve başyazarlarıyla bir işbirliği toplantısı yaptı. Toplantıya DP muhaliflerinin de içinde bulunduğu 19 gazeteci katıldı. Bu girişimler bazı eski CHP'li gazetecilerin kısa sürede DP'lileşmesi sonucunu doğururken, 13 Haziran 1952 tarihinde «Basın mesleğinde çalışanlarla çalıştıranlar arasındaki» ilişkileri ele alan bir yeni yasa çıkarıldı. Bu yasa ile gazeteciler sendika kurma, sosyal sigortalardan yararlanma, işverenlerin çalışanlarla zorunlu mukavele yapma hakları elde edildi.

DP İKTİDARINDA DURUM

Güzel günler çabuk geçti. Demokrat Parti iktidarı ilk kısıtlamayı 1954 yılı başında getirdi. «Radyo ve neşir yoluyla işlenen cürümler hakkında kanun tasarısı,» tepkilere yol açmasına karşın, 17 Mart 1954 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu yeni yasanın amacı «namus, şeref ve haysiyete tecavüz edilmesi şöhret ve servete zararın» önlenmesi olarak DP sözcüleri Server Somuncuoğlu ve Müfit Erkuyumcu tarafından savunuldu. Yasa cezaları ağırlaştırdı bu tür olaylarda verilen cezalar 6 ay ile 3 yıla yükseltilirken ağır para cezası da eklendi.

1956 yılında yeni bir kısıtlayıcı yasayla «kötü niyetli» ve «özel maksatlı» haber suç sayıldı.

Bu soyut kavramlarına da suç sayılmasıyla gazeteciler adliye koridorlarını doldurur oldu. 1954 Mart'ı ile 1958 Mayıs'ı arasında 1161 gazeteci kovuşturmaya uğradı, 238'i mahkûm oldu. Gazetelerde şu tür başlıklara sık sık rastlanır oldu:

— Dün 27 gazeteci yargılandı

— Dün 25 basın duruşmasına devam edildi

— Dün 7 gazeteci mahkûm oldu

— Üç arkadaş daha hapse girdi.

6-7 Eylül olaylarından sonra kurulan sıkıyönetim komutanlığı da basına birçok yasak getirdi. Kıbrıs olaylarını haber vermek, resim basmak, öğrenci birlikleri hakkında yapılan kovuşturmalarla ilgili haber basmak Sıkıyönetim mahkemeleriyle ilgili haber basmak, Beşiktaş'ta bir çuval içinde bulunan iki yanık ceset hakkında haber yazmak gibi yasaklar getirildi.

Sıkıyönetim komutanları ise, bildirilerinde çok sert bir dille birçok gazeteyi kapattıklarını açıkladılar. 20 Eylül 1955 yılında Anadolu Ajansının bültenlerinde yer alan Sıkıyönetim komutanı Korgeneral Nurettin Aknoz'un imzasını taşıyan bildiride şöyle denilmekteydi:

1 — Ulus gazetesi 19 Eylül 1955'te «çetin bir imtihan» başlığı altında yayınladığı makale ile örfi idare kumandanlığının yasağına uymamıştır. Bu sebeple Ulus gazetesinin basılmasını ve yayınlanmasını süresiz olarak men ettim.

2 — 19 Eylül tarihli Hürriyet ve Tercüman gazeteleri Ulus'ta çıkan makaleyi iktibas ederek örfi idare yasağı-

na uymamıştır. Bu sebeple Hürriyet ve Tercüman gazetelerinin basılmasını ve yayınlanmasını 15 gün men ettim.

PULLİAM OLAYI

O günlerin ünlü bir olayı da Pulliam adını taşıyordu. Amerikalı gazeteci Eugene Pulliam 1958 yılı ortalarında Türkiye'ye gelip, çeşitli incelemelerde bulundu. Bunun yanı sıra Başbakan Menderes ile görüşme talep etti. Bu görüşme bir türlü olamadan Amerikalı gazeteci ülkesine döndü. Amerika'da 72 gazetede birden yayınlanan yazılarından birinin başlığı «Onikiye çeyrek var» başlığıyla Türkiye'deki gidişin kötülüğünü ortaya koyuyordu. Menderes için pek zevk vermeyen bu yazıyı Dünya, Ulus, Vatan, Kervan, Altıok ve Kim sütunlarına aldılar. Menderes Dünya gazetesi ile olan iyi ilişkisini bozmamak için onun dışındaki gazeteler ve dergileri şikayet etti. Ve olayla ilgili olarak gazetelerde şu haber başlıkları birbirini izlemeye başladı:

— Ulus iki ay, Akis bir ay süre ile kapatıldı.

— Yalman ve Tirali'nin 3 yıla kadar hapsi istendi.

— Pulliam davasında Kim mahkûm oldu. Şahap Balcıoğlu 16 yıl hapis yatacak, dergi bir ay kapanacak.

— Ulus sorumlu yazı işleri müdürü Ülkü Arman Pulliam davasından dolayı açlık grevinde.

— Pulliam'ın makalesini yayınlayan Vatan kapatıldı.

— Pulliam'ın Milliyet'e beyanatı: Türk meslektaşlarım dünyanın en cesur gazetecileridir.

Pulliam davasının yanında birçok yeni dava açıldı. Cemil Sait Barlas on aya, Oktay Verel ve Beyhan Cenkci birer yıla mahkûm oldular. Yeni Gün yazı müdürü Cemalettin Ünlü Ankara'da, Tarık Hululu İzmir'de, Yusuf Ziya Ademhan Erzincan'da tutuklandılar. Ayrıca 11 ilde 26 gazeteci hakkında mahkûmiyet kararı verildi. 8 Mart 1960 günü yazdığı makalesinde Abdi İpekçi «Bu liste yürürlükteki basın rejiminin hürriyetleri ağır surette daraltan bir rejim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.» görüşünü ileri sürdü. Ama bu görüş bir süre sonra Milliyet gazetesinin kapanışına yol açtı.

Demokrat Parti giderayak bir özel yasayla Tahkikat Komisyonunu kurdu. 27 Nisan 1960 tarihinde kurulan komisyon birçok gazetecinin sorguya çekilmesine karar verdi. Bu anti-demokratik baskı yasasının ikinci maddesinde şöyle deniliyordu:

— Her türlü yayının yasak edilmesi halinde bu yasağa uymayan gazete ve dergilerin basımı ve dağıtımı önlenir.

— Yayın yasaklarına ısrarlı şekilde uymayan yayınlar kapatılır.

Kısasıyla 1952 yılında balayını yaşayan DP ile basın 1960 yılında çoktan hat safhada geçimsizlikten mahkeme karşısına çıkmışlardı bile. Ve bu davada Demokrat Parti yönetimi kendi iktidarsızlığını ve beceriksizliğini karısına işkence yaparak ve dayat atarak örtmeye çalışan koca durumuna düşmüştü. Bunun sonucu gazetecilerin de sürekli muhalefetiyle ulaşılan 27 Mayıs 1960 darbesi oldu.

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ DÖNEM

Milli Birlik döneminde DP yönetiminde gazeteciler aleyhine getirilen bazı yasa hükümleri iptal edildi. 12 Ekim 1960 günü «neşir ve radyo yoluyla işlenecek cürümlerle ilgili 6334 ve 6732 sayılı» yasalar iptal edildi. 29 Kasım 1960 tarihinde ise, eski basın yasasındaki anti-demokratik hükümlerin tümünden arınmış yeni bir yasa çıktı. 143 sayılı yasaya bağlı olarak 1 Aralık 1960'da «ispat hakkı» yasası da kabul edildi. Buna göre gazeteciler suçladıkları kişilerle ilgili kanıtları ortaya koymak zorunda bırakılıyorlardı.

1961 yılı başında MBK, Temsilciler Meclisi Hükümetine gazete sahiplerinin büyük tepkilerine yol açan iki yasa getirdi. Bu nedenle gazete sahipleri fikir işçileri lehine olan bu gelişimler karşısında 11 - 13 Ocak tarihleri arasında gazetelerini üç gün çıkartmayarak protestoda bulundular. Bunlardan biri basın ilan kurumunun kurulmasını öngören yasa diğeri ise, gazetecilere kıdem hakkı, ölüm ödeneği, istifa eden gazetecilere kıdem hakkı, aylıkların peşin ödenmesi gibi hakları getiren 212 sayılı yasa idi. Bu nedenle 10 Ocak Türkiye Gazeteciler Sendikası Federasyonu tarafından «Çalışan gazeteciler bayramı» olarak ilan edildi.

Milli Birlik dönemindeki bu güzel kış güneşi bir süre sonra bulutla örtüldü. 18 Mayıs 1961 günü Kasım Gülek'in sahibi bulunduğu 1 Mart 1961 tarihinde yayın hayatına atılan Tanin'de Aziz Nesin'in bir yazısı yayınlanmıştı. Birinci Şube yetkilileri bu yazı nedeniyle İhsan Ada ve Aziz Nesin'i gözaltına aldılar. Kasım Gülek bu olay üzerine gazetede ertesi gün şu açıklamayı yayınlatır:

«Dün nezaret altına alınan muharrir Aziz Nesin'in bir hafta önce gazetemizle ilişkisi kesilmiştir. Esasen bizden önce birçok gazete ve dergilerde yazıları çıkmakta olan bu yazarın son zamanlarda gazetemiz için yararlı olmadığına kanaat getirmiş ve kendisiyle ilgimizi kesmiştik.»

Gülek aynı açıklamasında İhsan Ada'nın temize çıkacağını ümit ettiğini açıklamaktan geri durmuyordu. Aradan 46 gün geçmişti ki, Askeri Sorgu yargıçları yazıda suç unsuru bulunmadığını belirterek, Aziz Nesin ve İhsan Ada'nın tahliyelerine karar verdi. Ama bu olay Gülek'in ihanetini gazetesinin tirajının 15 binden 6 - 7 bine düşmesiyle ödemesini de yanında getirmekten geri kalmadı.

1961 ANAYASASININ GETİRDİKLERİ

Burada 1961 Anayasası ile birlikte düşünce, yaratma ve yayın alanında çok önemli haklar elde edildi.

Maddelerde şöyle deniliyordu:

— Basın hürdür. Sansür edilemez. (Madde 22)

— Herkes düşünce ve kanaatinde hürdür. (Madde 20)

— Yayın yasağı konulamaz. (Madde 22)

— Gazetede ve dergiler toplatılamaz ve kapatılamaz. (Madde 22)

— Gazete ve dergilerin çıkarılması önceden izin ve mali teminat gerektirmez. (Madde 23)

— Basımevleri ve basın araçlarına el konamaz. (Madde 23)

— Devlet haberleşme hakkının kullanılması için olanaklar tanır. (Madde 23)

— Düzeltme ve cevap hakkı kötüye kullanılamaz. (Madde (27)

İlk heyecanlı yıllar geçince, yasal planda da bazı önlemler MBK tarafından alındı. Bunlardan ilki, 7 Mart 1962 tarihinde kabul edilen tedbirler yasasıydı. Yasa «27 Mayıs Devrimini söz, yazı, haber, havadis, resim, karikatür ve başka araçlarla yersiz, haksız ve gayrımeşru gösterenleri cezalandırmayı hedef alıyordu. Bu yasa uyarınca ilk yargılanan «Açık Rejim» isimli karikatürü Dünya gazetesinde yayınlanan Ferruh Doğan oldu. Doğan, uzun süren soruşturma ve yargılamalar sonunda beraat etti.

TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ KORUMA YASASI

Demirel döneminin en büyük gürültü koparan yasa tasarılarından biri Temel Hak ve Özgürlükleri koruma adı altındaki tasarı oldu. TİP'in kurulmasından sonra Sosyal Adalet, Yön, Eylem, Ant gibi sosyalist yazarların yazılarının da basıldığı dergilerin yaygınlaşması ve Akşam gazetesinin sos-

yalist yazarlara da yer vererek 230 bin gibi çok yüksek bir tiraja ulaşmasına karşı bir tepki olarak getirilmek istenen Temel Hak ve Özgürlükleri koruma yasasını 1967 Şubat'ında AP meclis grubu ele aldı. Devrin Adalet Bakanı Hasan Dinçer'in sözcülüğünü yaptığı tasarının metni gazetelerde yayınlandı ve büyük tepkilere yol açtı. Tasarının bir maddesinde şöyle deniliyordu:

«Toplum içinde kamu düzenini veya güvenliğini bozacak mahiyette her türlü bölücü faaliyette bulunanlar veya bu maksatla söz, yazı, havadis, resim, karikatür veya başka araçlarla örnekler vererek propaganda yapanlar veya telkinde bulunanlar 2 yıldan 5 yıla kadar hapis ile cezalandırılır.»

Ve daha birçok benzeri madde. Özellikle sosyalist düşüncenin yaygınlaştırılmasını engellemek için elden gelen bütün gayretin gösterilmesi, 1969 yılında 8 ANT yazarı hakkında istenen ceza toplamı 635 yıla ulaştı.

İnönü 14 Şubat 1967 tarihinde yaptığı konuşma ile tasarıyı şöyle eleştiriyordu:

«Öyle görülüyor ki, hükümeti olağanüstü kanun tedbirleri aramaya sevkeden sebep komünizm tehlikesi olacaktır. Gerçek şudur ki, seçim zamanı, seçim aleti olarak başlayan komünist tehlikesine memleket ölçüsünde bir tehlike önemi verilmek isteniyor. Hükümetin değimi ile ihtisas mahkemelerinin kurulacağından mübalağalı cezalardan ve aklın alamayacağı sonuçlardan bahsediliyor. Sayın Başbakan, terör rejimini kurmayacağını, bildirmişti. Buna içtenlikle inanıyorum. Ancak, tecrübe ile bilinir ki, terör rejimleri ilk gününde isteyerek kurulmaz. 50 yıllık tecrübeden sonra aşırı sol akımlara karşı tedbirler çok normal hudutlar içine sokulmuştur. Kaldı ki, bizde aşırı sol gibi, aşırı sağ da vardır. Ve hangisinin daha azgın olduğu pek kestirilemez. Düşünülen temel haklar kanununun vatandaş haklarından eser bırakmayan büyük bir huzursuzluk devri açmasından sakınınız.»

Bu tepkilere kitle gösterileri de eklenince AP bu tasarıyı Meclise getirmekten vazgeçti. Yürürlükteki 141 - 142 - 158 - 159. maddelerin daha süratle işletilmesine geçildi. Ancak, 1970 yılına kadar bundan yönetimin istediği başarı elde edilemedi. 1964 yılında Şadi Alkılıç, Cumhuriyet gazetesinin açtığı bir yarışmada yayınlanan yazısından dolayı Komünizm Propagandası yapmak suçundan mahkûm edildi. Babauf çevirisinden dolayı Vedat Günyol ve Sabahattin Eyüboğlu yargılandı, olayı protesto eden Edebiyatçılar birliği yöneticileri hakkında koğuşturma açıldı.

12 MART DÖNEMİ

Demirel yönetimi devrinde başlatılmış birçok koğuşturma 12 Mart 1971 hareketinden sonra yönetim elinde kullanılacak bir araç oldu.

Çetin Altan, Doğan Koloğlu, Alpay Kabacalı, Osman Saffet Arolat, Yaşar Uçar, Can Yücel, Ahmet Hamdi Dinler 12 Mart öncesi açılmış davaları sıkıyönetim mahkemelerine alınarak mahkûm edildiler. Oktay Kurtböke, İlhan Selçuk ve Erol Türegün yargılandılar.

Sağcı yayın organlarının yazarlarından Abdülkadir Billurcu, Necdet Sevinç ve Nihal Atsız da kısa sürelerde hapse mahkûm edildiler.

12 Mart döneminin üzerinde en çok durulan fikir suçu davası hiç şüphe yok ki, Mümtaz Soysal aleyhine Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde açılan dava oldu. Prof. Soysal'ın yıllarca SBF'de okutulan kitabı Anayasaya giriş Sıkıyönetim savcısı Baki Tuğ tarafından komik bir iddianame hazırlanarak suçlanmakla kalmadı, Prof. Soysal mahkûm edildi. Mahkûmiyet kararı bozuldu. Sonra yine mahkûm edildi ve dava bir yılan hikâyesine dönerek u-

zadı. Prof. Soysal uzun süre tutuklu kaldı.

12 Mart döneminde içlerinde Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, Bülent Nuri Esen, Bahri Savcı, Altan Öymen, Muammer Aksoy gibi isimlerin de bulunduğu 183 yazar, gazeteci, düşün adamı, üniversite öğretim üyesi ve sanatçı çeşitli suçlardan sıkıyönetim mahkemelerinde koğuşturmaya uğradılar ve tutuklandılar.

Türk Ceza Yasası bugünde anti-demokratik uygulamalara temel olacak birçok yasayı bünyesinde taşımaktadır. Anayasanın serbest bıraktığı yaratma ve düşünce özgürlüğü çeşitli engellerle sınırlandırılmak istenmektedir.

Yine birçok kişi düzen adına yüksek bir takım yerlere çıkıp kurum içinde yasaklama, toplatma, tutuklama kararları almaktadırlar.

Bugün de Türkiye'de binlerce kişi düşüncelerinden dolayı yargılanmaktadır. Yüze yakın kişi mahkûm olmuş ve tutuklanmıştır. Ancak, bu toplantı da göstermektedir ki, yüz yılı aşkın süren mücadele bugün de daha güçlü olarak sürmektedir.

Türkiye Yazarlar Sendikası adına hepinizi saygıyla selamlarım.

———oOo———

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Şükran Kurdakul
Türkiye Yazarlar Sendikası
II. Başkanı

Bu çalışma İstanbul Barosu tarafından düzenlenen «Basın Özgürlüğü Semineri»nde sunulmuştur

Sayın Başkan ve Dinleyiciler

XIX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar yaratma özgürlüğü adına verilen mücadeleler, çağdaşlaşma savaşının vazgeçilmez bir parçası olarak görünmektedir. İnsanların ana haklarına aykırı yasaların aracılığı ile baskı altında tutulmak istenen yaratıcı güçler, saltçı iktidarlar döneminde de, temsil ettikleri işlevin yüklediği sorumluluğu bilmektedirler. Namık Kemal, 21 Ağustos 1872'de Diyojen gazetesinde yayımladığı bir makalede Matbuat Nizamnamesi'nin ilan edildiği gün İstanbul'da üç gazetenin birden kapatıldığını yazar. 22 Ocak 1873'te İbret gazetesinde çıkan Kitap Sansürü adlı makalesindeyse, «Acaba memleketimizde kitaptan başka men olunacak birşey kalmadı mı?» diye sormakta ve şöyle yazmaktadır:

«Kitap teftiş etmek gibi Avrupa'da birkaç yüzyıl önce akla ait bilgilerin yayılmasını önlemek için yapılmış bir kaidenin bu zamanda ve hiçbir sebep olmaksızın Osmanlı memleketinde uygulamaya kalkışılmasına hakikaten ne derece teessüf olunsa yeridir.»

II. Meşrutiyet anayasasının ilan edilmesinden önceki evrede siyasal iktidarın yaratma özgürlüğü karşısındaki tutumunu belirten bu satırlar, toplumbilimcilerin burjuvalaşma sürecinin daha ilk aşamalarını yaşadığını kabul ettikleri ülkede gazete ve kitap üzerindeki baskıları gösterir niteliktedir.

Aynı evrede Dağarcık, Kırk Ambar, Devir ve Bedir dergilerini çıkartan Ahmet Mithat Efendi, Dağarcık'ta çıkan bir yazısından ötürü Rodos'a; Ali Suavi, Muhbir gazetesinde çıkan bir yazısından ötürü Kastamonu'ya; Namık Kemal, Vatan yahut Silistre oyununun sahneye konulduğu gecenin ertesi günü Magosa'ya sürgün edilmişlerdi.

12. maddesinde **«Matbuat kanun dairesinde serbesttir.»** hükmünü getiren I. Meşrutiyet Anayasasının tamamen işlemez duruma getirildiği II. Abdülhamid'in saltçı iktidar dönemindeyse, oluşmaya başlayan okumuş orta tabakanın edebiyatçı kesimi siyasal iktidarın sansür uygulamasiyle karşı karşıya kaldılar.

Dönemin edebiyat hareketlerine damgasını basan Servet-i Fünun dergisinde toplanan genç kalemlerin çoğu sansürün amansız baskısı karşısında soyut temaları işleyerek bireyci ve hastalıklı bir edebiyatın temsilcisi oldu. Samipaşazade Sezai gibi gerçekçi roman anlayışına bağlı kalemler, Şemsettin Sami gibi bilim adamları göz hapsi, sürgün gibi önlemlerle susturulmak istendi. Servet-i Fünun, Hüseyin Cahit'in bir Fransız yazarından çevirdiği «Edebiyat ve Hukuk» yazısında 1789 Fransız devriminin sözü geçmesi nedeniyle kapatılınca, edebiyat bireysel bir direnç mesleği durumuna geldi.

Dönemin romancılarından Hüseyin Rahmi, sonradan Şıpsevdi adiyle edebiyatımıza mal olan Alafranga romanının başından geçenleri şöyle anlatır:

«Eser birkaç tefrika edildi. Nihayet bir gün muharrire gelen sansür provası idam fermanı olan bir kızıl çizgiyle baştan ayağı yaralı görüldü. Neşre devam imkânı olmadığını anladık. Fakat kazaya rızadan başka çare yoktu. Birkaç günlük muhasebeyi de ahirete bırakarak Alafrangayı toprağa gömdük.

Bugün sekiz senelik medfenin tozunu toprağını silkerek Şıpsevdi suretiyle tecelli eden şu eser, hürriyet nefesiyle taze ruh bulmuş, eski Alafranga işte o istindat şehididir.»

II. Meşrutiyetin ilanından sonra çıkarılan «Kanuni Esasinin Bazı Mevaddi Muaddelesine Dair Kanun»un 12. maddesi şu hükmü getiriyordu.

«Matbuat kanun dairesinde serbesttir. Hiçbir veçhile kablettab teftiş ve muayeneye tabi tutulamaz.»

Bu madde hükmüne göre sansür kaldırılmıştı ama, dönemin yaratan güçleri yapıtlarından ötürü bu kez asker ve sivil mahkemelerde yargılanıyorlar, gazeteler dergiler gene kapatılıyor, kitaplar gene toplattırılıyordu.

Örneğin Felsefe, Zekâ, Felsefe Tarihi, Kant Felsefesi, Muhtasar Felsefe adlı dergi ve kitaplariyle tanınan Baha Tevfik'in 1913'lerde şair Eşref'le birlikte çıkardığı Eşek adlı gülmece dergisi kapatılınca yazarlar aynı dergiyi El Mâlum adiyle yayınlamaya başlamışlardı. Dönemin iktidar partisi İttihat ve Terakki onu da kapatınca bu kez yine «O» adiyle dergilerinin yayımını sürdürmeye çalıştılar. Hüseyin Rahmi'yle Ahmet Rasim'in birlikte çıkardıkları Boşboğaz adlı gülmece dergisi de, yöneticilerinin beraat etmesine karşın mahkemece kapatıldı.

Alman emperyalizminin dümen suyuna giren İttihat ve Terakki iktidarı satın alamadığı sanatçıyı, düşün adamını susturma yolunu şair Tevfik Fikret' in deyişiyle «kanun diye diye kanunu tepelemekte» arıyordu.

1924 Anayasasının basın özgürlüğüne ilişkin 77. maddesi Meşrutiyet Anayasasının 12. maddesinin çevirisi gibidir.

«Matbuat kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş, muayeneye tâbi değildir.»

Yaratma özgürlüğüne «kanun dairesi»nde serbestlik tanıyan siyasal iktidar daha 1924 yılında, şimdi Halikarnas Balıkçısı olarak adını saygiyle andığımız Cevat Şakir'i Resimli Gazete'de çıkan bir hikâyesinde asker kaçakları konusunu işlediğinden ötürü üç yıl Bodrum'a kalebent olarak gönderdi.

Hüseyin Rahmi ise, aynı yıl Sontelgraf gazetesinde tefrika edilen Ben Deli miyim? romanından ötürü yine yargıç karşısına çıkarılmıştı. Savun-

masında şu gerçekleri anlatmaya çalışıyordu:

«...Bugün natüralizm ve realizmin bilimsel sınırları içinde bir hikâye yazmak, büyük bir hataya lüzum gösteren derin bir ilimdir. Evvela iklimile, güneşile, havasile, içtimaiyatı ve ahlâkiyatile iyi, kötü mizaç ve adetleriyle hasılı bütün etkileriye bir çevre olacaksınız. Sonra her tabakadan seçeceğiniz kahramanlarınızın ruhlarına hulûl ile bu fâzıl, müfsid, âlim, cahil, hayırsever, alık, akıllı, câni, mâsum, namuslu, namuzsuz, terbiyeli, terbiyesiz, mağdur, gaddar, zalim, mazlum şahsiyetleri bu olan içinde tabiatte gördüğünüz gibi yaşatacaksınız. İçtimaî türlü türlü müstehrek yaraları açacaksınız../. İlim ve hakikat namına yürüyecek ve insanlardan hiçbir şey gizlemeyeceksiniz.»

Yaratma özgürlüğüne «kanun dairesi»nde tanınan serbesttlik kavramı siyasal iktidarların nesnellik anlayışıyle koşullu olduğu için, yargı organlarını da bağlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu nedenle tek parti döneminde de siyasal iktidarın nesnellik anlayışına bağlı olmayan yazarlar, düşün adamları, şairler yaratma özgürlüklerini sonuna kadar kullanmışlarsa, olağan ya da olağanüstü mahkemelerde yargılanma durumunda kalmışlardır.

Cumhuriyetin ilk on yılında yapıtlarından ötürü yargılanan yalnız Hüseyin Rahmi ile Halikarnas Balıkçısı değildi kuşkusuz. 1925'lerde Dr. Şefik Hüsnü, Zekeriya Sertel, Saadettin Gebal, Nâzım Hikmet, Sabri Ertem, İstiklâl Mahkemelerince çeşitli cezalarla hüküm giyen düşün adamları ve sanatçılar arasında ilk akla gelen kişilerdir. Yine aynı evrede Emin Türk Eliçin, Sabiha Zekeriya, Nail Vahdet yazıları, şiirleri nedeniyle tutuklanmışlardır.

1940'lara doğru edebiyat hareketlerinin anti-faşist nitelik kazanmasiyle 1936'larda ceza yasasına faşist İtalyan ceza yasasından çevrilerek konulduğu bilinen 142. maddeye aykırılık saviyle açılan davalarda sayı bakımından artmalar görüyoruz. 1933 - 1950 evresinde kapatılan edebiyat dergileri ve toplatılan kitaplarda büyük artış olması toprak ağalariyle «liman burjuvazisinin» tek parti iktidarına günden güne ağırlıklarını koyması sonucudur.

Bu evrede Yeni Edebiyat, Ses, Yürüyüş, Yığın, Gün, Markopaşa, Mâlum Paşa, Merhum Paşa, Baştan, Yeni Baştan gibi edebiyat ve gülmece dergilerinin şair ve yazarları uzun yıllar ya sıkıyönetim komutanlıklarının kararları ile yurt içinde sürgüne gönderilmişler, ya da yapıtları 142. maddeye aykırı görülerek hüküm giymişlerdir.

Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali, Hasan İzzettin Dinamo, Rıfat Ilgaz, Abdülbaki Gölpınarlı, Aziz Nesin, Abidin Dino, Arif Dino, Sait Falt Abasıyanık, A. Kadir, Reşat Enis, Kemal Sülker, Samim Kocagöz, Lütfi Erişçi bu yıllarda belirttiğimiz uygulamalara maruz kalanlar arasında adları ilk akla gelen edebiyat adamlarıdır.

1950 - 60 dönemindeyse, ceza yasasının 142. maddesi ikinci kez değiştirilmiş, basın yoluyle işlendiği varsayılan suçlar için cezanın tabanı 7,5 yıla çıkarılmıştır. Toprak ağaları ve «liman burjuvazisi» bağdaşıklığının ortak iktidarı olduğu kabul edilen Demokrat Parti döneminde de yaratma özgürlüğüne «kanun dairesi»nde tanınan serbestliğin bedelini ödemeyi göze alan düşün ve edebiyat adamları, insanların ana haklarının üstünlüğü ilkesine bağlanarak görevlerini sürdürmüşlerdir.

Aziz Nesin, Azizname adlı kitabından: Orhan Kemal, Grev adlı hikâye kitabından; Reşat Enis Despot adlı romanından, Yaşar Kemal Teneke adlı uzun hikâyesinden, Adalet Cimcoz ve Teoman Aktürel Bertold Brecht adlı çeviri kitaplarından, Asım Bezirci makalesinden, Fethi Naci İnsan Tükenmez adlı eleştirme kitabından, Yılmaz Güney, Onüç dergisinde yayımlanan

hikâyesinden dolayı ağır ceza mahkemesine verilmişlerdir. Rıfat Ilgaz, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat, Cahit Irgat, İlhan Berk, Suat Taşer, Arif Damar, Şükran Kurdakul 142. maddeye aykırılık saviyle şiirleri ve şiir kitapları dolayısiyle yargılanan şairler arasındadır.

27 Mayıs 1960 hareketinden hemen sonra, daha yeni anayasa tasarısı ilan edilmeden önce ilk kez edebiyat çevrelerinde ceza yasasındaki bilinen maddelerin insanların ana haklarına aykırılıkları yönünden tartışıldığını görüyoruz. Yelken dergisinin Temmuz 1960 sayısında düzenlenen bir soruşturmaya Faik Muzaffer Amaç, Mustafa Reşit Belgesay, Esat Çağa, Demir Özlü, Çetin Özek, Bilge Umar, Sabri Savcı, Mehmet Ali Sebük, Rıfat Ilgaz, Cahit Tanyol v.b. bilim, hukuk ve edebiyat adamları verdikleri yanıtlarda genel olarak soruna çağdaş hukuk ilkeleri açısından bakmışlar, özel olarak Demir Özlü, söz, düşünce, yazı, parti kurma, bireysel ve toplumsal hürriyetleri sınırladığı gerekçesiyle 141 ve 142. maddelerin kaldırılması düşünüsünü savunmuştur.

1961 Anayasasının halk oylamasından geçmesinden sonra bu kez Türk Edebiyatçılar Birliği hem küçük bir broşür yayınlayarak, hem Halit Fahri Ozansoy'dan Ülkü Tamer'e, Leyla Erbil'e kadar her kuşaktan, her meslekten kadın-erkek edebiyatçıların katıldığı bir yürüyüş düzenleyerek aydın çevrelerin, kamuoyunun dikkatini insanların ana haklarına aykırı maddeler üzerine çekmeye çalışmıştır.

Türk Edebiyatçılar Birliği'nin Eylül 1962'de yayımladığı broşürde şöyle denilmektedir:

«Özel uğraşımızla doğrudan doğruya ilgisi bakımından birinci koalisyon hükümeti Adalet Bakanı Sahir Kurutluoğlu'nun faşist eğilimli maddeler olarak gösterdiği ceza kanununun 125-178 arasındaki maddelerinin, Adalet Bakanlığı Ceza Dairesi Başkanı Hayri Köksal'ın tamamen anti-demokratik olarak gösterdiği 141 ve 161. maddelerinin, gene Cumhuriyet Senatosu üyesi Esat Çağa'nın uygarlık prensipleriyle bağdaşamaz saydığı 141 ve 142. maddelerin kaldırılmasını özellikle istiyoruz.

Çünkü kurulu düzenin uşağı olmayan, daima halktan, yani doğrudan haklıdan ezelden yana olan sanatçı, her zaman şüpheyle karşılanmıştır; eserleri toplatılmış, kendisi mahkemelere verilmiş, savunduğu ilkelerin bedelini hapislerde ve sürgünlerde ödemiştir. Biz Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, en ilkel gerçekleri söylemeyi hâlâ bir kahramanlık olmaktan çıkarmak istiyoruz. Biz, dünyanın ve Türkiye'nin gelişim çizgisi üzerinde halkımızla el ele yürümek için, Türk sanatına ve edebiyatına layık olduğu saygıyı sağlamak için, dilimizi bağlayan, kalemimize kilit vuran, özgürlük düşmanı faşizm kalıntısı onun maddelerinin kaldırılmasını istiyoruz.»

Gerçektir ki, edebiyat adamları olarak da, Türkiye Yazarlar Sendikası olarak da bildirinin yayımlandığından on beş yıl sonra yine yaratma özgürlüğünün üstünlüğü ilkesi mücadelesi veriyoruz.

1960'dan sonra Nâzım Hikmet, Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhan Berk, Çetin Altan, Şerif Hulusi, Can Yücel, Nezihe Meriç, Hasan Hüseyin, Yılmaz Güney, Âşık İhsanî, Nihat Behram, Tekin Sönmez ve daha nice şair, yazar arkadaşlarımız kaç kez yargılanmışlardır. Bazıları tutuklanmış, hüküm giymiştir. Halen Tektaş Ağaoğlu düşün savaşçısı olarak direncinin bedelini özgürlüğü ile ödemektedir.

Sayın dinliyenlerim,

Bizler toplumumuzun çağdaşlaşma süreci içinde uygarlık savaşı geleneğine sahip bir toprağın insanı olduğumuzun bilincindeyiz. Anayasamızın 20.

maddesinin kayıtsız koşulsuz yaratma özgürlüğümüzü tanıdığının bilincindeyiz. Aykırı toplum güçleri karşısında verdiğimiz mücadelenin, bütün değerlerin yaratıcısı işçi sınıfımızın mücadelesinden, dünya görüşünden koparılamaz olduğunun bilincindeyiz. Bu bilinç, sorumluluklarımızın ve görevlerimizin büyük güvencesi olmuştur, olmakta devam edecektir.

——oOo——

SENDİKA GAZETELERİ DÜN BUGÜN

Biz, bu yazımızla bir anlamda bir ilk adım atıyoruz. Eksikleri, aksaklıkları olduğuna inandığımız, yeni adımlarla gelişecek bir ilk adım. Yazı bütününde daha ziyade bazı sorular sorup onlara cevaplar aramaya çalışacağız. Genellikle de bir sohbet içtenliğiyle elimizin yettiklerini ve yetemediklerini ortaya koyacağız. Bir de bazı anılara yer vereceğiz. Sanımca 5 yıl süreyle üç ayrı sendikanın gazetesini çıkardığımız dönemlerdeki bazı anılar konunun daha iyi anlaşılmasına yararı olacak.

NE ZAMAN BAŞLAMIŞ SENDİKA GAZETECİLİĞİ?

Herhalde işçi hareketinin başlangıcı olan 1870'li yıllarda işçilerle ilgili yayınlar da başlamıştır. Ancak, bizim elimizin ulaşabildiği kimini incelediğimiz, kimini sohbetlerde öğrendiğimiz yayınlar son 30 yıllık dönemle ilgili. Ve sanıyoruz ki, sürekli sendikal yayınlar da ve bu arada gazeteler esas itibariyle bizim elimizin yettiği dönemden 1945' lerden bu yana başlamaktadır.

1945'LERİN YAYINLARI

Bu dönemin iki önemli yayını sosyalist partiler tarafından çıkarılmakta olan bir gazete ve dergi. Sendika adını taşıyan gazetenin yöneticisi Ferit Kalmuk. Başyazıları ise genellikle Şefik Hüsnü ve Muvaffak Şeref tarafından yazılmakta. Haftalık olan gazete iki bin dolaylarında basılıp İstanbul'da satılmakta ve fiyatı on kuruş.

Gazete işçilere sendikal kültür taşımaya çalışmakta ve sert bir CHP eleştirisine yer verilmekte. Bunlara iki örneği aktarmanın yararı olur sanırız:

Çalışma Bakanlığının kurulması sırasında Uluslararası Çalışma Teşkilâtı (ILO)'na temsilci gönderilmesi gerekti. Bakan Sadi Irmak, işçi temsilcisi olarak bakanlık temsilcisini gönderince konuyu ele alıp eleştiri yönelten tek yayın Sendika gazetesi oldu. Bir de o dönemlerde Irmak, bir yurt gezisine çıkıp işçilerle sohbetler düzenlemişti. Yalnız, İstanbul'a gelmeme kararındaydı. Gazete bakanın gezisi sırasında «İstanbul'a gel bizi dinle» diyen yayın yaptı.

Diğer sosyalist partinin işçi yayınının adı ise Gün'dü. Gün, bir dergi olduğu için sendikal konuların yanısıra, sosyalizmin temel konularını da ele alıyordu. Gün'de diyalektik materyalizmi işçilere öğretmeye çalışan makalelere yer veriliyordu.

Bu iki yayın 26 Aralık 1946'da sosyalist partilerin Sıkıyönetim komutanlığınca kapatılmasına kadar devam etti. Partiler «hükümeti devirmek» suçuyla yargılanırlarken bu iki yayın da kapatıldı. Aylar sonra gelen beraat kararı ise, bu iki yayının yeniden çıkmaları sonucunu beraberinde getirmedi.

SENDİKA KURULACAKSA BİZ KURARIZ

Bildiğiniz gibi Halk Partinin tek parti yönetimi o devirde ne yapılacaksa kendilerinin yapabileceğine inanmaktaydı. 1945'de sosyalist partilerle ilişki içine girmiş olan Sendikalar Birliği ve diğer sendikaları kapatıp, Dr. Rebii Barkın ve Sebahattin Selek öncülüğünde 1947 yılında Halk Partisi paralelinde sendikal örgütlenmenin temelini attılar. Tabii buna uygun bir yayın politikasını da yürüttüler.

Ama biz, isterseniz o günlere epey şaşırtıcı olan ve bugün bile yayınlanmakta olan bir sendika gazetesine değinelim. 1946 yılında Basın Teknisyenleri İşçi Sesi'ni çıkarttı. Bu gazetenin özelliği Prof. Kesler ve Orhan Tuna'nın yazılarına da bu yayın içinde sık sık rastlanmasıydı. İşçi ve ücret sorunlarına değinen bu yayın o nedenle çok ciddi olarak görülürdü.

Halk Partisi, 1947 yılında Sanfrancisco konferansında Rosvelt'in aradığı dört temel hürriyetin Türkiye'de bulunduğunu ispat ederek gitmek isteğindeydi. Biraz da bu nedenle 1945'lerde sendikacıları tutuklayıp hapse atanlar, «kendi denetimlerinde olmak kaydıyla» yeni sendikaları görevlilerine kurdurdular. Kendilerini öven bir yayın organı da çıkardılar. 15 günde bir yayınlanan Hür Bilek gazetesi. Hür Bilek'te yeni kurulan İstanbul İşçi Sendikaları Birliği tanıtılıyor, Halk Partisi övülüyor, DP yeriliyor ve en önemlisi «grev hakkına» karşı çıkılıyordu. Demokrat Parti biraz daha güçlenip sendikacılar arasında yaygınlaşmaya başlayınca bu kez saldırı daha da sertleşti. Hür Bilek'in ne zamana kadar yayınlandığını söylemeye gerek yok sanırız. CHP «besleme» gücünü kaybedince 1949 yılında kapandı.

Bu yıllarda çıkmakta olan bir başka gazete İşçi Gücü'ydü. İşçi Gücü politika dışı kalmaya çalışan kendini sendikal sorunlara hapsetmiş bir yayın organı olarak çıkıyordu. Sendika yöneticilerini tanıtıyor, sendikal çalışmaları sergiliyor, yöneticilerin makale, fıkra, hikâye ve şiirlerine yer veriyordu.

MUHALEFET DÖNEMİNİN VAATÇİSİ İKTİDARDA

1950 öncesinde muhalefet partisi Demokrat Parti işçi sınıfına ve sendikalara birçok vaadde bulunmuştu. Rahat, özgür örgütlenme ve grevli haklar ortamının kendi iktidarlarında işçi sınıfını ve sendikaları beklediğini 1950 öncesi nutuklarında hiç unutmamışlardı DP'li politikacılar. Ama yönetime gelmelerinin hemen ardından belli kısıtlamalarla var olan belli hakları bile engellemekten geri durmadılar.

Biz, yine bu ilk dönemde çıkabilmiş ilginç bir gazeteden söz edelim. Gazetenin adı İşçi Hakkı. 1. sayısı 5 Temmuz 1951 Perşembe günü yayınlanmış olan gazete 1952 yılında yayın hayatından çekilmek zorunda bırakıldı.

Gazetenin 1. sayısını ele alarak bu gazetenin bize neden ilginç geldiğini açıklayalım. Büyük boy olarak dört sayfa çıkan gazete 10 kuruşa satılmakta ve 12 bin adet basılmakta. Birinci sayısının başlıkları manşetten başlayarak daha küçük haberlere doğru şöyle:

— İşçilerin düşük ücretle çalıştığı resmen anlaşıldı.

— Sümerbank Bakırköy bez fabrikasında işçi ücretleri birden bire indirildi.

— Bazı sendikacılar işçi milletvekillerinin hiç bir iş yapmadığını acı duyarak bildiriyor.

— Tekta fabrikası işçileri günde 12 saat çalışıyor.

— Garsonların gelir vergisi şikâyetleri devam ediyor.

Gazetenin başyazısı «İşçi hakkının ilk sözü» başlığını taşımakta. İmzasız olan yazı gazetenin yöneticisi Kemal Sülker tarafından yazılmış. Sülker, ga-

zeteyi Hadi Malkoç ile birlikte çıkarmış. Başyazıda şöyle deniliyor:

«İşçi Hakkı yayın hayatına devam ettiği müddetçe her sayımızda muayyen sütunlarında işçilerin sıhhatli doğması, dinç yaşaması, sağlam bünyeli olması ve geniş kültür imkânlarından alabildiğine bol faydalanması ve rahat yaşaması gibi konuları inceleyecektir.»

Gazetenin iç sayfalarında da tanıdık bazı imzalar var. Orhan Kemal, Rüştü Ceyhan takma adıyla bu ilk sayıda Harman Sonunda hikâyesini yayınlamış. Daha sonraki sayılarda da Orhan Kemal'in hikâyelerine sık sık rastlanmakta. Ayrıca yazarın Bereketli Topraklar romanı da ilk kez bu gazetede ve aynı takma isimle tefrika edilmiş.

İşçi sınıfı tarihiyle ilgili ilk önemli broşürü yayınlanan Lütfü Erişçi de, «Tarihçi» imzasıyla gazetenin ilk sayısında bir seri yazısı başlıyor. Yazının başlığı, «Türk işçisinin tarih boyunca teşkilâtlanma gayretleri».

Hukuk köşesi ve spor bölümleri bulunan gazetede özel ilanlar da var. İlk sayının klişeli iki büyük ilanı Stok manifatura mağazasına ve Çapamarka'ya ait.

Gelelim bu 1951 yılının 12 bin büyük tirajlı, iyi içerikli gazetesinin kapanma nedenine. Gazetenin kapanmasının nedeni devrin bakanı Samet Ağaoğlu tarafından kâğıt tahsisinin kesilmesi. Bir yıl kadar süren yayın hayatı karaborsadan kâğıt alarak yürütülemeyeceği için son bulmuş. Söz buraya gelmişken dönemle ilgili önemli bir özelliğin altını çizelim. Demokrat Parti bu kâğıt konusunu o kadar kendi politikalarına uygun kullandı ki, bazı CHP'li yazarlar muhalefeti bırakıp Demokrat Parti yanlısı yayınlar yaptılar ve kâğıt/matbaa işlerinden de zengin oldular. Biraz yaşlıca gazeteciler o dönemin zenginleşen gazetecilerinin bu herkesin gözü önündeki dönüşlerini ve zengin oluşlarını bütün ayrıntılarıyla bilirler.

Bu dönemlerde Ankara'da bir haftalık işçi gazetesi yayınlandı. 77 sayı çıkabilen bu gazetenin adı da «İşçi Dünyası». 2 Ocak 1953 yılında yayın hayatına atılan gazete 1954 yılının ortalarında yayınına sahibinin ölümü nedeniyle son vermiş. Hem çıkış tarihi, hem de kapanış nedeniyle bu gazeteyi «İşçi Hakkı» ile aynı kefeye koymamız olanaksızdır. Bu daha «kendi halinde» bir yayındır. Özellikle kongre ilanları, tüzük yayınları yapan bugünde çıkmakta olan bazı gazetelere benzemektedir.

1950 - 60 yılları arasında yayınlanan sendika gazetelerinden bazılarını da şöyle sıralayabiliriz. Maden - İş sendikasının Maden - İş gazetesi. Bilindiği gibi bu gazete bugün de yayınlanmaktadır. Şişe ve Cam İş sendikasının yayın organı Cam - İş. Teksif sendikası tarafından 1951 yılında yayınlanmaya başlayan Tekstil gazetesi. İstanbul Oleyis sendikası tarafından 1957 yılında yayınlanmaya başlayan İstanbul Oleyis gazetesi. Karabük'te yayınlanmakta olan büyük boy İş Yolu gazetesi. Ankara'da 1955 - 57 yılları arasında Cevat Oktay tarafından çıkarılan Oleyis federasyonu yanlısı İşçi gazetesi.

Aynı dönemlerde yayın alanında en büyük hareketlilik Deniz işkolunda görülmekteydi. Buna dağınık alanlarda, küçük üniteler üzerinde örgütlenme zorunluluğunun yol açtığını söylemek yanlış olmaz herhalde. Özellikle yayının az olduğu böyle bir dönemde yayın göndermenin örgütlenme açısından ayrı bir yeri bulunduğu bütün deniz kolu sendikaları tarafından kabul edilmişti. Bu alandaki ilk yayın 1952 yılında Mahmut Yüksel tarafından çıkarılan Sendikalı isimli gazete. 1953 yılında Sendikalı Deniz İş adını alan yayın 1956 yılına kadar devam etti. Feridun Şakir'in Deniz Ulaş İş sendikası adına çıkarılan Denizci dergisi ise bir süre sonra gazeteye dönüştürüldü. Bahri Kunt, Deniz Postasını çıkardı. 1955 - 56

yıllarında Hızır Reis isimli bir gazete daha aynı alanda kendisine hitap kitlesi aradı. 1958 yılında Demokrat Parti yanlısı olarak çıkan Türkiye Deniz Şehir hatlarında örgütlenmeyi esas alan bir sendikanın yayın organı olarak diğer sendikalarla mücadelesinin yanında Denizcilik Bankası yönetimiyle de polemik sürdürdü.

1950'li yılların sendika gazetelerinin tümünün ortak özelliği sendikal mücadeleyi esas almaları, bunu politik konulardan soyutlamalarıydı. Bunlar arasında iktidar partisini açık açık övenler vardı, ama bu övgü genellikle kendi alanlarındaki sendikalara karşı olan mücadelelerinin bir parçası olarak basit bir yan tutmadan öte anlam taşımıyordu.

1960 SONRASININ SİYASAL HAREKETLİLİĞİ

1960 yılı sonrasında siyasal hareketlilikle yayın hayatında da önemli adımların atılmasına yol açtı. Yön, Sosyal Adalet, Eylem, Dönüşüm gibi dergiler birbirlerini izledi. Sendikacılarda, genellikle TİP'in kuruluşunda yer alanlar ve çevrelerindekiler bu yayınların izleyicileriydi. Ancak bir süre sonra grev yasasıyla ilgili olarak, Türk - İş'ten kopma dönemindeki hareketliliği yaşayarak bu sendikacılar isimlerini sık sık duyurmalarına karşın kendi sendikal yayınlarına pek önem vermediler. Örneğin Türk - İş'ten kopma hareketinin yönlendiricilerinden Lastik - İş ve Maden - İş sendikalarının o dönemlerde kendi yayın organları düzenli olarak yayınlanmamaktaydı. Her ne kadar 1950'li yılların başlarından beri sürmekte olan dört sayfalık küçük boy bir Maden - İş gazetesi çıkmakta ise de bu bile belli aksamalara uğruyordu. Daha da önemlisi bu yayın organlarının önemi sendikacılar tarafından hiç önemsenmiyor, böyle bir yayının varlığı ile yokluğu arasındaki fark üzerinde durulmuyordu.

Burada Maden - İş sendikasında Basın ve Eğitim dairesi uzmanı olarak çıkardığım ilk sayıyla ilgili olarak başımdan geçen bir olayı yansıtmanın yararlı olacağına inanıyorum. 1966 yılında Hilmi Güner'in başkan vekili olarak yönetimde bulunan basın ve eğitim dairesinde çalışırken bana gazetenin çıkarılması görevi verildi. Vatan gazetesi mürettiphanesinde gazeteyi hazırlamam söylendi. Bütün özenimle hazırlayıp getirdiğim gazeteyi sendikanın genel başkanına götürdüm. Genel Başkan gazeteye şöyle bir göz atıp «Bunun resmi iyi olmamış» dedi. Resimlerin baskısı için çok özen gösterdiğimizi klişeleri en iyi klişecide yaptırdığımızı anlatmaya çalıştığım bir sırada genel başkanın «resim»» derken, mizanpajdan söz ettiğini anladım. Ve ardından da bir nutuk çekti genel başkan bana: Bir vakitler kendisi de hukuk fakültesinde okurken gazete çıkarmıştı. Bu «resim» işini Vatan mürettiphanesindeki Haydar Ustaya bırakmalıydım. Bu işi en iyi o bilirdi. Ben bunun okulunda okuyorum diye ukalalık etmeme gerek yoktu...

Evet, uzun süre ara verilmiş gazetenin yayınlandığı sırada Maden - İş Genel Başkanı Sayın Kemal Türkler'in görüşleri bunlardı. Maden - İş Sendikasında çalıştığım sürede, bu nedenle daha ziyade Basın ve Eğitim Dairesinden sorumlu olan başkanvekili Hilmi Güner'le ilişkilerimi yürüterek benzeri durumlarla karşılaşmamayı yeğledim...

Maden - İş sendikasının gazetesi en hareketli dönemini 1970 yılı ortalarından 1971 yılı ortalarına kadar geçen dönemde yaşadı. O dönemde gazeteyi çıkarma görevi Ali Özgentürk'e verilmişti. Özgentürk, ajitasyon niteliği ağır basan hareketli bir gazetecilik yaptı. Onbeş günde bir çıkan gazetelerde ek olarak özel dönemlerle, grev, toplu sözleşme görüşmeleriyle ilgili özel sayılar çıkardı. Bu nedenle gazetenin so-

rumlusu durumundaki Kemal Sülker hakkında davalar açıldı. Maden - İş gazetesi bu yeni tutumuyla okunan, aranan, saklanan bir yayın organı oldu. Özellikle 16 Haziran direnişinin hazırlanışı sırasında ve sonrasında tarihi belge niteliği taşıyan örnek sayılar çıkarıldı. Ama sözünü ettiğim gibi, çoğu elle yazılan, büyük desenlerle ve resimlerle bezenen bu gazetelerin en belirgin özelliği ajitasyondu.

Maden - İş gazetesi sendika yönetimi tarafından ilk sansür edilen gazete olma özelliğini de o tarihlerde yaşadı. Gazetenin 12 Mart döneminde hazırlanan bir sayısı 50 bin adet basılıp hazırlanmasına karşın, sendika yöneticileri tarafından suç unsuru bulunduğu gerekçesiyle dağıtılmayarak imha edildi. Doğal olarak gazeteyi çıkartma görevini üstlenmiş bulunan Özgentürk'ün işine de son verildi...

1970'LERİN DİĞER ÖNEMLİ GAZETELERİ

O dönemin üzerinde önemle durulacak iki gazetesi Tekstil ve Lastik-İş'ti. Bu gazetelerden Tekstil önceleri Kani Şengül tarafından çıkartılmaktaydı. Şengül, gazetede genellikle İşçilerin Anayasal haklarını sergiliyor, sendikal bilincin yerleşmesi için yazılar yayınlıyor, Teksif ile polemik yapıyordu. Gazetede Abdullah Sert ve Rıza Güven güncel politik ve sendikal makaleler yayınlıyordu. Bir süre Osman S. Arolat tarafından çıkarılan gazetede ilkel ekonomi politik öğretisine başlandı. Aydın Engin'in de katılmasıyla gazetenin ekonomi politik öğretisine ve politik konulara ayırdığı yer arttı. Aylık olarak çıkan gazetede «faşizm» çeşitli şekillerde konu edilmeye başlandı.

Burada bununla ilgili olarak da ilginç bir anımı aktaracağım. Gazetenin bir sayısında sürekli olarak çok sevilen karikatürlerini yayınladığımız Tan Oral'ın «faşizm» üzerine bir karikatürünü yayınladık. Bir patron, elinde tuttuğu üzerinde «faşizm» yazılı bir köpeği karşıdan toplu halde gelen işçilerin üzerine kışkırtıyordu. Karikatürün yayınlanmasından kısa bir süre sonra, hemen hemen her sayı ile ilgili olarak bizlerle konuşmaya gelen bir temsilci yine geldi. Gazeteyi nasıl bulduğunu sorduk. Çok beğendiklerini yalnız bir şeyi anlamadıklarını söyledi. Kahvede tartışmışlardı. Patronun o üzerinde faşizm yazan köpeği işçilere saldırtmasını anlayamamışlardı. Evet, 1970 yılının son aylarındaki bu olay bugün bize bir anlamda soyut geliyor, ama o günlerin bir gerçeği...

Tekstil gazetesi bir süre sonra dergi olarak çıkmaya başladı. Bugünlerde 113. sayısı çıkacak olan derginin 12 Mart'ın en baskılı dönemlerinde bile aralıksız ve sendika gazeteciliğine yaraşır bir içerikle çıktığını burada belirtmek doğru olacaktır.

Lastik - İş Sendikası yayın organı Lastik - İş Gazetesi de 1970 yılında bu hareketlenen ortamda, ajitasyon yanı ağır basan, büyük fotoğraflara ve büyük başlıklara yer veren, normal gazete boyunda bir yayın organı olarak çıkıyordu. 1970 yılına kadar düzenli olarak çıkmayan yayın organı o yıl çıkarma görevini üslenen Yücel Yaman'ın çabasıyla düzenli ve ilgi çekici bir şekilde çıkmaya başladı. Yaman'dan sonra çok kısa bir süre Osman S. Arolat ve Aydın Engin tarafından çıkarılan gazete daha sonra dergi haline dönüştü ve Erhan Gömüç tarafından çıkarılmaya başlandı. Lastik - İş Gazetesi bazı özel dönemler, toplu iş sözleşmesi görüşmeleri ve grevler dışında, daha çok güncel politikayı izlemeye ağırlık verdi. Bunun en önemli nedenlerinden biri Lastik - İş'in bizce kendi alanında Türk - İş sendikaları da dahil en güçlü sendika olmasıydı. Sendikal mücadeledeki güçlülüğü, Lastik - İş Gazetesinin güncel politikaya ağırlık

vermesinin en önemli etkenlerinden biri oldu.

Aynı dönemlerde bu kadar yankı uyandırmamakla beraber, Gıda - İş ve Basın - İş sendikaları da düzenli olarak gazetelerini yayınlamaktaydılar. 1970 yılı başlarında DİSK, eski tüzük gereği sendikalardan yeterli aidat almadığı için düzenli bir yayın organını çıkaramıyordu. DİSK Ajansı adı altında daha ziyade genel başkan ve genel sekreterin demeçlerine yer veren bir teksir yayın çıkarılıyordu. Aynı dönemde gazetesi dışında Maden - İş Sendikası da benzeri işlevi yüklenen Ma - Ha isimli bir teksir ajans bülteni çıkarmaktaydı.

DİSK'in o dönemde üyesi bulunan diğer küçük sendikaların düzenli bir yayın organı söz konusu değildi.

KISA BİR TÜRK - İŞ SERÜVENİ

Türk - İş konfederasyonunun yayınlarını DİSK'inkiler kadar yakından izlemek şansını elde edemedik. O nedenle burada kısa bir değinmeyle yetineceğiz. Türk - İş ilk olarak 1963 yılında bir dergi çıkarma gereğini duydu. 15 Mart 1963 tarihinde ilk sayısı çıkan bu derginin 8 cildi tamamlandı ve 96. sayısına ulaştı. Türk - İş ayrıca dergi dışında merkezde ve bölge temsilciliklerinden bazılarında bültenler çıkarmaktadır.

Konfederasyonun büyük sendikalarının hemen hemen hepsinin sürekli aylık, yayın organları vardır. Petrol - İş, Yol - İş, Otomobil - İş, Hava - İş, Tek - Met - İş gibi sürekli çıkan dergilerin yanı sıra Türk - İş içinde de özellikle küçük sendikaların sürekliliğini sürdüremeyen yayın organları bulunmakta. Son dönemlerde Türk - İş sendikaları içinde yayınları izlenmesi gereken en önemli iki sendika hiç şüphe yok ki, Petrol - İş, Hava - İş. Bu iki dergide diğer Türk - İş yayınlarının aksine ekonomi politik öğretisine ve sınıf bilincinin işçilere aktarılmasına çalışan yazılar yer almaktadır.

DİSK YAYINLARINDA SON DURUM

DİSK son dönemde yoğun bir peryodik yayın politikasını sürdürmektedir. Süresin de akşamalar olmasına karşın, DİSK Dergisi 100 sayfa dolaylarında 21x27 ebadında çıkmaktadır. 1976 yılı sonunda çıkmaya başlayan DİSK'in Sesi adlı gazete 1 Mayıs gibi özel günlerde 400 bin adet basılmaktadır. Ayrıca DİSK Ajansı'da yayınlanmaktadır. DİSK'in hemen hemen bütün sendikaları da ayrı ayrı gazeteler ve dergiler çıkarmaktadır. Bu yayınların içeriklerini daha iyi görebilmemiz için son sayılarından bazılarında yer alan yazıların başlıklarını aktarmamız yararlı olacaktır.

DİSK DERGİSİ : (Sayı 35 - 36, Mayıs-Haziran 114 sayfa)

— 1 Mayıs Heybeti Gölgelenemez «Sosyalizme açılan ileri demokratik bir düzen savaşımı güçleniyor» (Kemal Türkler'in konuşması)

— Dünya Sendikalar Federasyonu'nun 1 Mayıs Çağrısı

— 1 Mayıs'a doğru

— «Yaşasın 1 Mayıs yaşasın DİSK»

— Kemal Türkler'in 1 Mayıs alanındaki konuşması

— İşçi sınıfımız demokrasi ve özgürlük savaşımının öncüsüdür

— Demokratik örgütlerin tepkileri (1 Mayıs konusunda)

— İşçi sınıfı Maocu çetelerden de mutlaka hesap soracaktır

— Sağ basın yakayı ele vermiştir

— AP ve MHP, 1 Mayıs işçi bayramına karşı girişilen katliamla ilgileri olmadığını söyleyemiyorlar

— FİDEF «Demokrasi eşkiyadan kaçarak yaşatılamaz»

— «DİSK ve CGT aralarındaki dayanışmayı daha da geliştireceklerdir.»

— Bütün insanlığın kurtuluşu için elele omuz omuza

— İşçi sınıfına düşman bir akım: Maoizm

— Ayın yorumu (İşçi sınıfının vazgeçilmez savaşım biçimi: yığın eylemleri)

MADEN - İŞ : (Sayı 96, 6 sayfa, 28x41)

— Lokavt insanlığın da kanunlarına uymaz, insanlık dışı bir uygulamadır

— Grevlerimize «ideolojik amaçla yapılıyor» diyen MESS, lokavtı hangi amaçla yaptı?

— UDC maddî bir güç olma yolunda hızla ilerliyor (6 - 4 - 1 - 16 - 23. bölgelerde yapılan çalışmalar)

— Sendikamız 30 Mayıs 1977'den bu yana 46 toplu sözleşme bağıtladı

— Tofaş'taki yetki mücadelesi sürüyor

— Bursa'da 7 işyerinde grev kararı alındı

— IMF ve koparılan yaygara

EMEK : (Genel - İş Sendikası yayın organı, sayı 302, 15 Kasım 1977, onbeş günlük gazete, 8 sayfa 28x41)

— Demokrasi ve sosyalizm mücademiz kapitalizme, faşizme ve onun siyasal iktidarına karşıdır

— Baştürk «Türkiye yeniden hasta adam olarak teşhis masasına yaptırılmıştır»

— Grevlerimiz başarı ile sürüyor

— Sinema emekçileri de yürüdü: Sansüre hayır

— Ön seçimler yapıldı: daha çok emekçilerin seçilmesi için işçi sınıfı görev başına

— Tüm tesisler Genel - İş'in yiğit üyelerinindir. (Ören'de yapılan Artemis eğitim sitesini tanıtan bir yazı)

— ABD - Türk - İş ilişkileri yeniden yeniden yoğunlaşmaya başladı.

— DİSK'e bağlı oniki sendika Türkiye'nin 13 ilinde grev sürdürüyor

— Sahte temizlik işçisini, şube başkanımız yakaladı

— Örnek bir davranış: İslahiye belediyesinde çalışan işçilerimize pahalılık zammı yapıldı

— Antalya'da toplum polisleri üyelerimize saldırdı

— Dış politika ve Türkiye: (Şili faşist cuntası sallanıyor — Mısır'da protestolar bitmiyor — Sovyetler Birliği'nde Ekim Devrimi'nin 60. yılı kutlandı — Cezayir'de Fransa'ya karşı gösteriler yapıldı)

— Sosyalizm nedir, ne değildir? Sol nedir? (Eğitim sayfası yazıyla anlatım yapılmış. Karşılaştırma ilginç olduğu için birkaç satırını aktarıyoruz: Kapitalizm-Bireycidir/Sosyalizm-toplumcudur. Kapitalizmde-önemli olan kârdır/Sosyalizmde-Önemli olan üretimdir. Kapitalizmde «gemisini kurtaran kaptandır» /Sosyalizme toplumun toptan kurtuluşu söz konusudur. Kapitalizmde işçi patron için çalışır/Sosyalizmde işçi kendisi ve toplum için çalışır. Kapitalizmde «artı değer» patrona gider/Sosyalizmde «artı değer» işçiye döner)

TEKSTİL : (Sayı 107, Eylül 1977, 21x27, 24 sayfa)

— Faşizme karşı savaşta örgütlü olmak zorundayız (Başyazı)

— MC'ye karşı demokrasi için güçbirliği

— Teksif sarı şebekeliğini bir kez daha sergiliyor (Sümerbank olayı ve belgeler)

— Demokrasinin korunup geliştirilmesi kitlelerin ortak talebidir

— Tekstil işçileri mücadele içinden sesleniyor (İşçi mektupları)

— Eğitim (Genç işçilerin durumu)

— MC bombardımanı artırarak sürüyor

— 1 Eylül Barış Günü

— Eşyalara ve binalara zarar vermeden nasıl daha çok insan öldürülür (ABD'nin nötron bombasını niçin geliştirdiği anlatılıyor)

— Şili halkını unutmadık

SENDİKA : (Gıda - İş Sendikası yayın organı, sayı 90 - 91, Ağustos 1977, 28x41, 8 sayfa)

— İşçi sınıfı yaratıcı gücü ile gele-

ceğin mutlu günlerini mutlaka getirecektir (Kemal Nebioğlu'nun sendikanın 30. kuruluş yıldönümü bildirisi)

— Vergi sistemimiz en az geçim indirimi en az ücret ve ötesi... (Sayıştay denetçileri Dernek başkanı Musa Özdemir'in araştırması)

— Kavramlar (Enflasyon - Devalüasyon)

— İşveren sözcüleri DİSK'in kapatılmasını istiyor

— Almanya'dan mektuplar: Çocukların eğitim sorunu

— İşçi hizmetinde 30 yıl (Sendika tarihi) Her türlü sömürücülüğün ortadan kaldırılması, özgürlük, barış ve gerçek demokrasiye kavuşma savaşında ileri

LASTİK - İŞ : (Sayı 110, Ekim 1977, Aylık, dergi, 24 sayfa, 21x27)

— Okuyucu mektupları (MC'den ne beklenir?/Geliyoruz tek yumruk geliyoruz)

— DİSK Genel Kurulu 22 Aralık'ta toplanıyor

— İşçilerin gözüyle olaylar (Devalüasyon kararını yabancılar verdi MC uyguladı/Okullar açıldı defter kitap ateş pahası 3 milyon okulsuz çocuk, 3 bin 900 okulsuz köy/Zamlar - Pahalılık emekçi halkı açlığa mahkûm ediyor)

— Eğitim notları (Fiyatlar niçin yükseliyor)

— Maden - İş grevcileriyle dayanışma güçleniyor

— Kadın emekçilere bilgiler (Doğum yardımı nedir?)

— Dış ilişkiler (Yugoslav sendikacıların ziyareti)

— Sorunların çözümü: DİSK Genel Kurulu olacaktır. (Genel Sekreter Celal Küçük'ün Kısaca başlıklı yazısı)

— MESS saldırısı ve dayanışma

— İşçi sınıfı ve vergiler (Seydali'nin çizdiği 3 sayfalık resimli anlatım)

PETKİM - İŞ (Sayı 121, 11 Haziran 1977, aylık dergi, 8 sayfa, 28x41)

— Cihan Batarya ve Türk Hoechst sözleşmeleri işkolumubzda «görülmemiş» olarak nitlendiriliyor

— Üç işyerinde toplu sözleşme görüşmeleri devam ediyor

— Petrol - İş İpraş'ta oynadığı oyunu diğer işyerlerinde de oynuyor

— Toplu sözleşme öncesi Gripin'de bir sohbet toplantısı düzenlendi

— Irgattım bir zamanlar (Sürekli bir çizgi roman)

— Fako yangın tehlikesi atlattı

— Dinçer Doğu, Cemal Polat, Recep Karaçay, Güngör Bedavacı ve Esat Erkut sendikamızdan ihraç edildiler

KERAMİK - İŞ : (Sayı 77, Kasım 1977, Aylık dergi, 8 sayfa, 28x41)

— Karanlıklar aydınlığa yenilmeye mahkûmdur (Genel Başkan Mustafa Aktolgalı'nın yazısı)

— Eternit işvereni yasa sınırlarının içine girmelidir

— «Önümüzdeki görev sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışımızı geliştirmektir»

— Veziroğlu grevi sürüyor

— Dünya Sendikalar Federasyonu nedir?

BANK SEN'İN SESİ : (Sayı 38, Ekim 1977, Aylık dergi, 8 sayfa, 28x41)

— MC aşımıza, işimize, canımıza göz koydu

— Denizli İktisat Bankası'nda grev

— Ege'de DİSK'in bayrağı yükseklerde

— Zamlar karşısında banka emekçileri ne diyor

— Avukatımıza faşist saldırı

— 32. yılında Dünya Sedikalar Federasyonu

— Eğitim sayfası (Malların değeri)

— UDC ve yanlış eğilimler

— Lokavt hak değil, anayasal suçtur

HÜRCAM - İŞ : (Sayı 23, Ağustos 1977, Aylık dergi, 8 sayfa, 28x41)

— 2. MC'ye karşı Demokratik Güçbirliği

— Maden - İş grevleriyle dayanışma güçlenecek

— Vatan Haini (Nazım Hikmet'in şiiri)

— Güçbirliği üzerine (Başyazı)

— Eğitim köşesi (Maoculuk nedir?)

— Faşist kime denir?

— Faşizm nedir?

— ABD emperyalizminin yeni tehdit aracı; Nötron bombası

— Uluslararası kadın konferansı toplandı

TEKNİK - İŞ : (Sayı 27, Eylül 1977, Aylık dergi, 6 sayfa, 28x41)

— Yaşasın Ulusal Demokratik Cephe

— MESS'e karşı direnen işçiler yararına «grev» sergisi açıldı

— Halkevleri Genel merkezindeki üyelerimiz adına toplu iş sözleşmesi bağıtlandı

— İşçi gözüyle: (Bu sendika bizimdir)

— Eğitim (Grev bir önceki sayıdan devam)

— Maden - İş'in 40 bin yiğit grevcisiyle dayanışmamızı sürdürelim

1 MAYIS (Ağaç - İş Sendikası yayın organı, Sayı 19, Kasım 1977, 4 sayfa, 41x56 aylık gazete)

— Aşkale Maden işçilerinin lokavta karşı mücadelelerinden ders alalım

— Lokavta karşı mücadelenin ilk şartı işçi sınıfının eylem birliğini gerçekleştirmektir

— Sarı sendikaları tanıyalım

— 1917 Ekim Devrimi

— AP - CHP koalisyonu ve işçi sınıfı

— CHP neden mücadeleden kaçıyor?

TURİZM - İŞ : (Sayı 19, Temmuz 1977, Aylık gazete, 4 sayfa, 28x41)

— Haydi Ulusal Demokratik Cephe' ye

— İşçi düşmanı MC ilk iş olarak irade beyanı ve grev oylaması genelgelerini iptal etti

— Kitaplığımızdan (Sendikalar ve Sosyalizm)

— Konyalı'da on üyemizin işine son verildi

— İşçi sağlığı

— Haydi grevci Maden - İş üyeleri ile dayınışmaya

— Vahşi uygarlık çağın yüzkarası

DEV - MADEN İŞ : (Sayı 14, Aralık 1976, Aylık dergi, 4 sayfa, 28x41)

— Birlik, sömürü ve baskıya karşı tek güvencedir

— Sendikal anlayışımız (Başyazı)

— Sendikal müacele, politik mücadele

DEVRİMCİ SAĞLIK - İŞ : (Sayı 12, 9 Kasım 1976, Aylık dergi, 8 sayfa, 28x 41)

— Emperyalizme, faşizme karşı kurtuluşa kadar savaş

— Sendikamız ile Has - İş birleşme protokolu

— DGM tarihin çöp sepetine atıldı

— Cerrahpaşa Tıp Fakültesi işçileri Devlet Güvenlik Mahkemelerini protesto ettiler

— Tarihi ve diyalektik materyalizm nedir?

— Filistin Halk Kurtuluş hareketi devam ediyor

OLEYİS : (Sayı 9, Ekim 1977, Aylık dergi, 10 sayfa, 28x41)

— Yaşasın DİSK, yaşasın Oleyis

— MC'ye karşı birlik

— DİSK'le kenetlendik

— Küfür dayak ve işkenceye son

— MC'li çalışma müdürlüğü ile işverenlerin baskıları sürüyor

ASTER - İŞ : (Sayısı belli değil, Kasım 1977, Aylık dergi, 4 sayfa, 28x41)

— Ulusal Demokratik Cephe (Başyazı)

— Zam, pahalılık, yolsuzluk, kuyruk, terör ve tek önlem: Ulusal Demokratik Cephe

— Zafer yiğit maden işçilerinin olacaktır

HAS - İŞ : (Sayı 7, Kasım 1976, Aylık dergi, 4 sayfa, 28x41)

— İşçilik hakkımızı söke söke alacağız

— Başyazı (Partilerüstü politikaya karşı çıkılan bir yazı)

— Buca sanatoryumu da satıldı

BAYSEN : (Sayı 1, Temmuz 1976, Aylık dergi, 4 sayfa, 28x41)

— Maden - İş'e yardım kampanyası yoğunlaşıyor

— 1975 yılı direnişçileri beraat etti

— 1 Mayıs 1978'de 1 Mayıs alanında buluşacağız

GAMSEN: (Sayı 1, Nisan 1976, Aylık gazete)

— Sarı sendikayı yıktık

— Bir vakıf ve hukuk devleti

— Eğitimimizdeki çarpıklıklar (İlk öğretim sorunu)

— Kara çarşaflı gelin ve sansür

BU UZUN SERGİLEMEYİ NİYE YAPTIK

Aslında, sıkıcı gelebilecek son dönemle ilgili bu gazete başlıkları sergilemesini yapamamızın sebebi, bazı son sözleri daha rahat söyleyebilmek içindi. Görüldüğü gibi sendika gazeteleri son dönemlerinde politik, sendikal ve bilimsel konularda çeşitli haberlere ve yorumlara yer verilmekte. Ancak, bu yer verişte o gazeteyi çıkaranların kendi politik bilinç düzeyine bağlı olarak önemli bir denetim olmadan davrandıkları açıklıkla ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra gazetelerin bazılarında çok eski sayıları elde edebildik. Çünkü, gazetelerin çoğu ya düzenli çıkmamakta, ya da düzenli olarak dağıtılamamaktadır.

Sendikaların hemen hemen tümü yayın organına sahip olmasına karşın, bunların büyük bir bölümünün çıkışlarında bir düzen olmadığı gibi, yayın politikalarında önemli ve uzun erimli bir düşünce de hakim değildir. Kısasıyla sendika gazeteleri konusu yeniden ele alınması ve tartışılması gereken bir dönem yaşamaktadır.

SONUÇ

Sendikalar eğitim fonlarının yasal zorunluluğu olan yüzde 5'lik harcama içinde yer aldığı için, yayın yapma ve sürdürme isteğini taşımaktadır. Ancak, bu yayınların çoğu genç uzman kadroların elinde bulunmaktadır. Kendi siyasal eğilimlerini ve grup düşüncelerini öne alan bu kadrolar, kendi hitap kitlelerinin politik, sendikal ve sosyalist bilinç düzeylerini hesaba katmayarak, basit, kuru bir propagandayı esas alan bir tutumla hareket etmektedirler. Bunun ortadan kaldırılmasının ilk adımı bu yayınların tek tek sürekli olarak irdelenmesini gerektirmektedir. Ancak, bundan sonradır ki, sendika yayınlarında neler yapılabileceği saptanacaktır. Doğal olarak sendika yayınlarının en ileri laf etme yarışındaki yayın organları olmaktan çok kendi üyelerinin/hitap kitlelerinin bilincini geliştirici bir yayını esas almaları gerekir. Her sendika yayıncısı, üyelerimizin sendikal bilinci ne düzeyde, hangi eksiklikler aktarılmalıdır, üyelerimizin politik bilinci nedir, nasıl bir politik yaklaşımla diyalog kurulabilir, üyelerimizin sosyalizmin sorunlarıyla bağlantıları ve bilgileri nedir, nasıl bir eğitim çalışması yayınını içinde yer alırsa anlaşılabilir? sorularına cevap aramaları gerekir. Yoksa üyeleri için değil, sendika yöneticileri ve kendileri için yayın yapan bugün çok örneğini gördüğümüz sendika gazetelerinden kurtulamayız...

O. SAFFET AROLAT

G. OSİPOV

Teori ve Yöntem Sorunları (Sociology, Problems of Theory and Method)

Sol Yayınları, 1977, 259 s.

Çeviren: Ünsal Oskay

«Çağımızın temelden farklı iki toplumsal sistem arasındaki mücadelenin ve aynı zamanda sosyalist ve ulusal kurtuluş devrimleriyle dolu günlerin çağıdır. Modern dünyada açılmış bulunan —ilerici ve gerici— iki ideoloji arasındaki bu mücadele, yeni bir topluma geçişin tarihsel sürecinin bir yansımasıdır.» Yazarın, kitabın başlangıcındaki kısa notunda, altını çizdiği bu nesnel gerçeklik (karşıtlık ve çatışma gerçeği), var olan iki ayrı dünyanın gözlenebilen ya da doğrudan izlenemeyen tüm süreçlerinde ve kesitlerinde soluk alan evrensel bir olgudur. Osipov'u da böyle bir çalışma yapmaya sürükleyen, her halde çağdaş dünyanın dinamiğini oluşturan bu gerçeklik olmalıdır. Geri plandaki bu dürtü, yazarın amacı ile kitabın sistematiğini de belirlemektedir. Çünkü Osipov, bir «genel toplumbilim» (sosyoloji) ya da «toplumbilime giriş» (ki genel toplumbilimden anlaşılan Marksist toplumbilimdir) kitabı yazmak değil, karşılaştırmalı bir toplumbilim çalışması, yani Marksist toplumbilimi kuram ve pratiklerinin batı toplumbilim kuram ve pratiği ile karşılaştırılmasını yapmak istemiş ve yaptığı da özetle bu olmuştur.

Kitabın kavramsal çerçevesi ve metodolojisi de, çalışmanın temel amacı ile birlikte ele alındığında anlamlı olacaktır. Yazar, Marx, Engels, Lenin ve Plehanov gibi ustaların temel yapıtlarından yola çıkarak Marksist kuramın (tarihî materyalizmin) global perspektivini kullanarak «genel bir toplumbilim» anlayışına varmaya çalışmaktadır. Kitap, esas itibariyle, Marksizmin - Leninizmin ilgili yapıtlarından yararlanılarak oluşturulmuş, organik tutarlılığı ve bütünlüğü olan bir sentezdir. Çalışmanın değeri de buradadır. Daha çok derleyici ve betimleyici bir metodoloji ile yapılmasına ve son çözümlemede tarihî materyalizmin bize öğrettiklerinden daha fazla birşey söylememesine ve yeni sayılabilecek bir yorum getirmemesine karşın bu alanda önemli bir boşluğu dolduran çalışmalardan biridir. Bunun bir uzantısı da, gerek akademik gerekse de günlük düzeylerde ortaya çıkabilen kavram kargaşalıklarına ve bakış açısı eksikliklerine ışık tutacak nitelikte bir yapıt olmasıdır.

Bu kitabı okurken en azından, toplumbilimin (gerek marksist gerekse de burjuva toplumbilimi) ve onun toplumsal ve ideolojik görevinin yani tarihî işlevinin ne olduğunu, temel kavram, tanım ve konularını öğrenebiliriz; farklı ideolojilere dayanan toplumbilim yaklaşımlarının aynı olgu ile ilgili olarak ne denli farklı çözümleme ve yansımalarda bulunduğunu, bu bakış açısını karşıtlıklarının ise kaçınılmaz olduğunu görebilmiş oluruz.

İdeoloji ve bilim, toplumbilimin, özellikle de burjuva toplumbiliminin hararetle tartışılan ve güncelliğini koruyan konularından biridir. Bu akademik ve ideolojik tartışmaların bilimselliğini ve geçerliliğini yine bu işin ideologlarına bıraktıktan sonra, yalnızca şunu söylemek yerinde olacaktır: Marksizm, ideolojinin, toplumsal örgütlenmedeki yeri ve rolünü doğru algılamasından ve bilim ve ideoloji arasındaki diyalektik bağı görebilmesinden ötürüdür ki, toplumbilime bilimsel bir karakter kazandırabilmiştir. Değişik sosyo-ekonomik biçimlenmelerin, entellektüel ve ideolojik düzeydeki yansımalarından esinlenen toplumbilim çalışmalarının içerik

ve perspektif bakımından da farklı olması doğaldır.

Kitabın içeriğinin incelenmesine geçmeden önce, önemli bir noktanın üzerinde durmakta yarar vardır:

Kitabın terminolojisini ve bakış açısını belirleyen marksist toplumbilimin temel kavramları, kuramları ve felsefî özü olmaktadır. Yani Batı toplumbiliminin temel kavram, konu ve kategorileri, tarihî materyalizmin kavram ve kategorileri ile ve temel tipolojileri açısından ele alınmaktadır. Veri olan marksist tipolojidir (sınıflandırma, kategorilere ayırma). Marksist toplumbiliminin kategorileri, Batı toplumbilimine aktarılmaktadır. Kitap, karşılaştırmalı bir çalışma esasına dayandığından, yukarıda sözü edilen sorun, kuşkusuz, metodolojik açıdan fazla eleştirilecek bir konu değildir. Özellikle karşılaştırmalı bir çalışma sözkonusu olduğunda, bir açı koymak, belli bir kavramsal çerçeve çizmek ve belli bir tipolojiye dayanmak daha da gereklidir. Üstelik, Osipov, toplumbilimin klasik ve çağdaş konu ve sorunlarını Batı toplumbilimindeki ilgili kuramlarla ve terminoloji ile bir arada ele almaya çalışmıştır. Zaten önceliği de Batı toplumbiliminin alanlarına vermiş ve marksist toplumbilimin, Batı toplumbilimine karşı o konularda ortaya koyduğu tutumu iletmeye çalışmıştır. Ancak, yine de materyalist perspektif çerçevesinde Batı toplumbilimine yaklaşıldığından ve onun kategorileri veri alındığından bazı eksikliklerin ortaya çıkması doğaldır. Tarihî materyalizmin kapsamı dışında kalan Batı toplumbilimine ait kategoriler açıkta kalmaktadır. Batı toplumbilimi kendi sistematiği açısından değil de materyalizmin sistematiği açısından verildiğinden daha da elektrik ve çarpık bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Zaten idealist-öznelci karakterde ve kapitalist ideolojinin ürünü olan burjuva toplumbilimi, cosmogony («gerek fizik gerekse toplumsal evrenin yaradılış ve gelişmesini açıklayan sistemli kuramlar bütünü» diyebiliriz) niteliğindeki tarihî materyalizmin toplumsal gelişmeye ve değişmeye ilişkin görüşleri karşısında iyice rasgele ve dağınık tezler yığını gibi bir görünüme bürünmektedir. Oysa Batı toplumbiliminin tüm çeşitliliğine ve dağınıklığına karşın kendi içinde ideolojik bir birliği ve harmonisi vardır.

Kitap, başlıca iki kısımdan oluşmaktadır: Birinci kısımda marksist toplumbilimin temel kavram ve kategorileri ile tezleri ele alınmaktadır. İkinci kısımda ise, marksist ve burjuva toplumbilimin temel karşıtlık alanları ve bu alanlarla ilgili görüşleri ve geliştirdikleri kuramlar karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Aslında burada yapılan, Batı toplumbiliminin tarihî materyalizm karşısında, dünyaya ve topluma bakışının ve onu yorumlayışının eksikliğini ve çarpıklığını sergilemek olmuştur.

Osipov, herşeyden önce materyalist felsefenin yöntembilimsel önemine değinmekle işe başlamıştır. Çünkü, marksist toplumbilimin ayırıcı niteliği, onun yalnızca tarihî materyalizmin temeli üzerine oturmakla kalmaması, bu temele uygun olarak yeniden kurulmasıdır. Marks'ın «sosyo-ekonomik biçimleniş» tezi toplumbilimine de yokluğunu duyduğu bilimsel açıyı kazandırabilmiştir. Bu tezin ilk temel kavramı olan «toplumsal etkileşim» anlayışı da belirleyici olarak ekonomik yanı vurgulamaktadır. Ekonomik yapıdaki değişimleri, üretici güçlerle, üretim ilişkileri arasındaki uygunluk (etkileşim) belirlediği gibi her ekonomik biçimlenme de kendi sosyal ve siyasal örgütünü belirler. İnsanlığın, toplumsal bir etkileşim sistemi olarak ortaya çıkan toplumsal birimi «uygar toplum» adını almaktadır. «Toplumsal ilişkiler» ise belirli bir toplumsal etkileşim sisteminden ortaya çıkan ilişkilerdir (sınıf ve ulus ilişkileri, grupsal, bireysel ilişkiler). Bir ekonomik yapı içindeki tüm

ilişkiler topağı da «toplumsal yapı» adını alır. Bu toplumsal yapı ve insan arasındaki etkileşim kaçınılmazdır. Bunun anlamı, insanı belirleyenin içinde yaşadığı toplumsal koşullar ve ilişkiler olması kadar, insan eylemlerinin de toplumsal biçimler ve ilişkiler üzerinde etkide bulunmakta olduğudur.

Osipov buraya kadar genel toplumbilimsel (marksist) kuramın anahtar kavramlarından en önemlilerine (kendince marksist tezleri ve kategorileri açıklayıcı ve birbirine bağlayıcı nitelikte olanlarına) değinmektedir. Kuşkusuz marksist felsefenin ve terminolojinin önemli kavramları bunlardan ibaret değildir. Osipov, bunlardan bir bölümüne daha ikinci kısımda, yeri geldikçe dolaylı olarak değinecektir.

Yazar, birinci kısımda daha sonra Toplum Teorisi, Yabancılaşma Teorisi v.b. marksist toplumbilimin en belli başlı ve özgül kuram ve anlayışlarından kısaca söz etmektedir. Marksist toplumbilimi, toplumu, işlevsel bir yaklaşımlar, yaşayan, sürekli gelişen bir toplumsal organizma, tarihsel yasalara uygun olarak gelişen bir bütünsel-işlevsel sistem olarak ele almaktadır. İşlevsel yaklaşım, iki ayrı grup yasanın incelenmesini gerektirmektedir: Birinci gruptaki yasalar (genel yasalar) kuramsal (genel) toplumbilimin, ikinci gruptakiler (özgül yasalar) uygulamalı toplumbilimin inceleme konusu olmaktadırlar. Bu yasaların incelenmesi ve işleyiş mekanizmalarının kavranması, her şeyden önce toplumsal gelişmenin ve değişmenin dinamiğinin anlaşılması ve dolayısıyla düzenlenebilmesi açısından önemlidir.

İkinci kısımda karşılaştırmaya esas olacak Batı toplumbiliminin gelişim çizgisine ve karakteristiklerine genel olarak parmak basılmaktadır. Gerçi değişen ve gelişen çağdaş Batı dünyaşı içinde, o sistemin ürünü olan Batı toplumbilimi de yapısı, işlevleri ve metodolojisi açısından önemli değişikliklere uğramaktadır. Ancak, son çözümlemede, Batı toplumbilimi Osipov'a göre, daima temel misyonu olan kapitalizmin «payandalanması» ve «onarımı» doğrultusunda iş görmektedir. Yani, toplumun egemen ideolojisi her dönemde Batı toplumbiliminin alanını, konularını ve metodolojisini belirleyecektir.

Batı toplumbilimi, toplumbilimcilerinin pek övündükleri «çoğulculuk» adı altında çok çeşitli okul ve akımlar arasında parçalanmıştır. Bu eğilimlerin çoğu egemen ideolojinin ve büyük tekellerin hizmetinde partizanca bir tutumdan kendilerini kurtaramamaktadırlar. Ancak egemen ideoloji ile bilim arasındaki diyalektik ilişkiyi görebilen C. Wright Mills, Gunnar Myrdal ve Rolf Dahrendorf gibi toplumbilimciler bu tuzaktan bir ölçüde kendilerini kurtarabilmişlerdir.

Batı toplumbiliminin başat niteliği ve tarihî görevi, doğal olarak status quo' nun sürdürülmesi ve korunmasıdır. Bunu ise «insanın toplumsallaştırılması» perdesi ardında yapmaktadır. Bunun anlamı, insanın içinde yaşadığı çarpık toplumla uyumlu duruma getirilmesidir. Marksizmin temel önermesi ise, tam karşıtı, «toplumun insanileştirilmesi», yani insanın değişmesi için ön koşul olarak toplumun değiştirilmesidir. Marksist toplumbilimin devrimci özü de buradan kaynaklanmaktadır.

Batı toplumbilimi ile marksist toplumbilimi arasındaki önemli ayrılık noktalarından biri de metodolojik (yöntembilimsel) açıdan Batı toplumbiliminin ya kuramsal çerçeveden yoksun betimleyici (tasviri) ve görgücül (ampirik) çalışmalarla sınırlı olması ya da son derece soyut ve skolastik toplumsal gelişme şemaları içinde hapsolup, ampirik gerçeklere (araştırmaya) gözlerini kapaması; buna karşılık marksist toplumbiliminin genel bir kuramın ön varlığına ve belli bir kavramsal çerçeveye gerekli ağırlığı vermekle

birlikte, kuram ve araştırma arasındaki dengeyi kurabilmiş olmasıdır.

Mikro düzeydeki sorunlarla, başlıbaşına bir amaç durumuna sokulan bir yığın niceliksel tekniklerle uğraşmaktan, batı toplumbilimi toplumlarının makro sorunlarına gereken ağırlığı vermemekte ve belki de bu sorunları böylece gözlerden uzak tutabilmektedir.

Yazar, bir kısım Amerikan toplumbilimcilerinin, yukarıda sözü edilen saplantılardan ve bunların yarattığı eksikliklerden çıkış yolu olarak, rolleri göreli ve geçici olan «orta menzilli» kuramlar geliştirmeye yöneldiklerini anlatmaktadır. Aslında Batı toplumbiliminin bu eğilimlerinin kökeni derin ve çeşitlidir. «Olgucu», «yeni olgucu», «yeni Kantçı», «pragmacı» ve «varoluşçu»cu» felsefeler betimleyici görgücülüğün (amprisizm) felsefi temelini oluşturmuştur.

Görgücülüğü reddeden bir kısım toplumbilimci ise (görüngübilim, psikolojicilik gibi akımlar) toplumsal yaşamın ve ilişkilerin kökeninin insanın iç özellikleri, dürtüleri ve zihinsel tutumları olduğunu ileri sürmektedirler. Zaten Batı toplumbilimi, toplumbilim (sosyoloji) toplumsal psikoloji ve toplumsal insanbilim arasına kesin bir ayırım koymamaktadır.

Batı toplumbilimi, toplumu ve toplumsal yaşamı yorumlayış biçiminde de öznel - idealist yaklaşımını sürdürmektedir. Psişik, sosyo - psişik etken ler ve ilişkiler fetişleştirilerek toplum ve toplumsal yaşamın gelişme dinamiği bunlara indirgenmeye çalışılmaktadır (örneğin, Tarde'nin «öykünme»-taklit-kuramı). Oysa toplumsal ilişkiler ve etkileşim, insanların sosyo - psişik yaşam deneyim ve izlenimlerinden ötürü değil, üretim ilişkileri nedeniyle olup bu üretim sürecini, yani ekonomik etkileşimi belirleyen ise üretici güçlerin o andaki konumudur.

Batı toplumbiliminin toplumsal etkileşimi ve buradan hareketle toplumsal gelişmeyi açıklamak amacıyla ortaya atılmış, aynı idealist özde birleşen «toplumsal kuramsal kuram», «kültürel kuramlar», «kişilik kuramları», «gelişme aşamaları kuramı» (Rostow) gibi sansasyonel nitelikte bazı tezleri vardır. Hepsinin egemen niteliği toplumsal dinamiğin temel yasalarını nesnel tabanından koparak, bireysel, tinsel v.b. öznel öğelere indirgemek olmuştur.

Marksist toplumsal tarih görüşü ise, her şeyden önce, toplumun temelinin, yani üretici güçlerle üretim ilişkilerinin organik birliği olan üretim biçiminin incelenmesini öngörür. Zira, tarihin ve toplumsal gelişmenin dinamiği bu iki öğe arasındaki çelişki ve uyumdur. Marksizmin diğer temel aksiyomları ise, toplumun temelleri üzerinde, ona uygun bir üst yapının oluştuğu ve toplumun gelişmesinin nesnel ve evrensel yasalara uygun olarak gerçekleştiğidir. Toplumsal yaşam tüm toplumsal güçlerin karmaşık etkileşimlerinin bir sonucu olmakla birlikte, bu etkileşimin temeli de üretim biçimidir.

Osipov, ikinci kısmın ilk bölümlerinde Batı ve marksist toplumbiliminin temel karakter ve önermelerine karşılaştırmalı olarak değinmiştir. Kitap, her ne kadar «başlangıç» kitabı düzeyinde ele alınmaya çalışılmışsa da, gerek iki ayrı toplumbiliminin kendi içindeki bu bütünlüğünü ve sürekliliğini, gerekse birbirleri arasındaki karşıtlıkları net bir biçimde görebilmek için, okuyucunun önceden bir miktar kavramsal ve bilgisel desteğe sahip olması gerekmektedir. Bu yargı, kitabın geriye kalan bölümleri için de geçerlidir. Çok geniş bir konuyu bir kitap çerçevesine sığdırabilmek için yazar tipik örneklerin ve bu örneklerle ilgili karakteristik alıntıların en anlamlı sentezini yapmak zorundaydı ve bunu yapmaya çalışmıştır. Ancak bu çabaya karşın bazı boşlukların birleştirilebilmesi okuyucunun daha önceki bilgilerine kalmaktadır.

Yazar, ikinci kısmın son bölümlerinde ise, Batı toplumbiliminin ideolojik yüzünü iyice açığa çıkarıcı görüş ve tezleri ile ilgilenmektedir. Bu görüşler genellikle marksist toplumbilimin iskeletini oluşturan kategorilerin anti-tezi niteliktedir. En başta da «toplumsal grup» kategorisi gelmektedir. Batılı toplumbilimciler, sınıf ve sınıflı toplum gerçeğini a priori yadsıdıklarından, toplumsal yaşamın belirleyici ve yönlendirici birimi olarak, «toplumsal grub»u ön plana çıkarmışlardır. Toplumsal grubun oluşum ve yaşamını sürdürmesine ilişkin diğer destekleyici savlar ise «toplumsal farklılaşma» ve «toplumsal bütünleşme» kavramlarıdır.

Bazı toplumbilimcilerse toplumsal grup kavramının yanı sıra, ortaya bir de «tabaka» kavramını atmışlardır. Bu tez ise iki varsayıma dayanmaktadır: a) Her toplum biçiminde kaçınılmaz olarak toplumsal eşitsizliğin ve hiyerarşinin varlığı, b) bunun kalıcı oluşu. Batı toplumbiliminin, sınıf yapısının toplumsal uzantılarını gizleyebilmek için geliştirdiği bir diğer sav ise, tabakalar arasında yatay ve dikey hareketliliğin varlığı varsayımına dayanan «toplumsal hareketlilik» kuramıdır.

Sınıf sorununu görmezlikten gelemeyen bir kısım batılı toplumbilimci ise bu kez sınıfların kökenini biyolojik, ırksal, psikolojik «bircilik» ile açıklamaya kalkarak bir başka biçimde gerçeği çarpıtmanın yolunu bulmuşlardır.

Oysa sınıf, tarihsel bir kategoridir. Üretimin gelişmesinde, belirli bir aşama ile, belirli bir üretim ilişkileri tipi ile bağıntılı olup, kendine özgü nesnel özelliklere sahiptir.

Son yıllarda birçok batılı toplumbilimci «toplumsal değişim» ve «toplumsal evrim»e karşı aynı çarpık ilgiyi göstermişlerdir. Öznel bir içerik yükledikleri toplumsal değişmenin status quo'nun korunmasıyla çatışan yönünü yıkıcı, anormal, «gerilemeci» değişme olarak adlandırıp, toplumsal çelişkileri (sınıf çatışmalarına yol açan çelişkiler) psikopatolojiye kadar indirgemişlerdir.

Oysa, toplumsal değişimlerin güdülenmesi, toplumsal çelişkilerin mücadelesi ve birbirlerine sızmalarıyla gerçekleşmektedir. Toplumsal evrim, sosyo-ekonomik biçimlenişlerin gelişiminin doğal tarihsel sürecidir.

«Marx ve Engels, toplumbilimsel düşünceyi idealizmin, görgücülüğün ve iskolastiğin labirentinden çıkarıp kurtarmış...»tır. Marksist toplumbilim güçlü bir olgusal temele dayanmaktadır. Bu da tarihî materyalizmin sunduğu zengin birikimdir. Tarihsel materyalizm, tarihsel olayların ardındaki devindirici güçleri, bunların ilkelerini ortaya koyan, bu olayları yöneten nesnel yasaları aydınlatan bir toplumsal gelişme kuramıdır. Öte yandan da, toplumsal olguları ve süreçleri anlamakta bir yöntembilimdir.

Tarihsel materyalizmin tarihin ve toplumsal gelişmenin dinamiğini açıklayan genel yasalarının öğrenilmesi ve bu yasalar kullanılarak evrenin kavranması ve yorumlanması, burjuva toplumbiliminde eleştirdiğimiz dogmatizm ve bilimle felsefe arasındaki klasik karışıklıktan kendini koruduğu sürece, marksizmin temel ereğine hizmet edebilir: O da, evrenin ve toplumsal gelişmenin yalnızca «açıklanmakla» kalınmaması, aynı zamanda ve özellikle, onun «değiştirilmesidir».

TÜLİN ÖNGEN

———o0o———

PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ AÇISINDAN İKİ KİTAP

PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ TARİHİNE SAYGI GÖSTERMEK

Ülkemiz sosyalistlerinin gecikmeden gidermesi gereken bir eksikliği var: Dünya işçilerinin uluslararası dayanışmasının, proletarya enternasyonalizminin doğru bilgisi. Bu bütün dünya işçilerinin örgütlü sınıf mücadelesinin tarihi demek. Kısaca işçi sınıfı tarihi. İlk kez elimize Togliatti'nin bir yapıtını okumak olanağı geçti. Belki de birçok sosyalist ilk kez Togliatti adını duydu. Ya da Togloatti'nin adını bilen ama dünya işçi sınıfı tarihi içindeki çok önemli yerini ve saygınlığını yeterince bilemeyen birçok sosyalist bu yapıtı okuyunca eksikliğini anlayacak.

Bilimsel sosyalizmin yaratıcı bir yaklaşımla geliştirilmesine ve çağımıza damgasını vuran bir eylem klavuzu olarak uygulamasına katkıları olan her ülke işçi sınıfının tartışmasız önderleri var. Bu önderler bilimsel sosyalizme gönül vermiş tüm dünya işçi ve emekçilerinin ortak önderleri. Böylesine önemli önderler ve onları yetiştiren partilerinin hakkında çoğu kez kulaktan dolma eksik ve tutarsız bilgilere sahibiz. Kitap açlığımız, kitap susuzluğumuz birçok alanda hâlâ giderilemedi. Emperyalizmin yanıltmacaları, saptırmacaları ve bilimsel sosyalist doğrultuyu kaybetmiş sapkın akımlar dünya işçi sınıfı tarihi üzerindeki bu bilgi noksanlığından çok yararlanıyor.

Kapitalist ülkeler işçi sınıfı partileri içindeki en güçlüsünü, iki milyona yaklaşan üyeye ve İtalyan seçmeninin yüzde otuzundan fazlasının oyuna onsuz hükümet edilemeyecek bir etkinliğe sahip İtalyan Komünist Partisini tanıyabilmek için bu yapıtı özellikle okumalıdır. İtalyan işçi sınıfının ve partisinin nasıl bir anti-faşist mücadeleden geçerek, nasıl bir önderlik altında bugünlere geldiğini öğrenebilmek için İtalya'daki sınıf mücadelesinin bütün dünyayı çok yakından ilgilendirdiği bugünlerde, Togliatti'nin «Faşizm Üzerine Dersler»ini okumak olanağını bulmamız, bir de bu açıdan önemli.

Uluslararası İşçi Sınıfı Dayanışması Kavramını Özümsemek

«Faşizm Üzerine Dersler»in İngiltere'de yayınlanan ve İngilizcesinden dilimize çevrilen baskısına yazdığı giriş yazısında James Klugmann, Togliatti'nin kitabını «uluslararası işçi sınıfı hareketinin ve özellikle Komünist Enternasyonal tarihinin bir parçası» olarak tanıtıyor. Togliatti'nin derslerinin İtalyanca baskısının önsözünü yazan İtalyan marksist tarihçi Ernesto Ragioneri'nin deyimiyle, bu dersler «yalnızca siyasal yönlendirme konusunda değil, aynı zamanda Avrupa ve dünya tarihinin bu canalıcı noktasındaki komünist hareketin karşıkarşıya bulunduğu çözümleme ve inceleme konusunda da bir yenileniş hareketinin somut bir işaretini» oluştururlar.

Kitabın giriş yazısı Togliatti'nin İtalyan faşizmiyle ilgili derslerindeki yaklaşımına temel olan tanımın Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin Onüçüncü Birleşik Oturumunda benimsenen, Dimitrov'un faşizmle ilgili raporu üzerine Komünist Enternasyonal 7. Kongresi'nde de onaylanan faşizm tanımı olduğunu anlatıyor. Bütün dünyanın bilimsel sosyalistlerinin bugün de kabul ettiği ve tanıma göre, «faşizm, finans kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalist öğelerinin açık, terörcü diktatörlüğüdür. Faşizm tekelci sermaye için bir yığın tabanı oluşturmaya çalışır.» Onüçüncü Birleşik Oturum aynı zamanda faşizmin bir yığın tabanı kazanma çabalarını vurgulamış: «Faşizm küçük burjuvazi arasında tekelci sermaye için bir yığın tabanı sağlamaya çalışır, bunun için

köylülüğe, zanaatçılara, büroda çalışanlara ve normal yaşam koşullarının dışına itilmiş olan memurlara, özellikle büyük kentlerde sınıflarından kopmuş öğelere çekici görünmek ister ve aynı zamanda işçi sınıfı içine sızmayı dener.» İşte Togliatti'nin faşizmin bu **yığın** özelliği üstünde sürekli olarak diretmesi onun anti-faşist savaşa özgül bir katkısı olmuş. Kitabın İtalyan baskısına önsöz yazmış olan profesör Ragioneri, Pietro Secchia adında başka bir İtalyan komünistinin şu sözlerini de aktarmış: «Evet. Komünist Partileri Komünist Enternasyonalin şubeleriydi, ama bunların hepsi başta kendi ülkelerinde meydana gelen durumları ve olayları incelemekle sorumluydular ve bu yüzden faşizmin incelenmesine temel katkının İtalyan Komünist Partisi'nden, özellikle Gramsci ile Togliatti'den gelmiş olması doğaldır. Ama onlar yalnız değillerdi ve bu nokta ulusal yurtseverlik nedeniyle ya da İtalyan Komünist Partisini yüceltmek amacıyla, suskuyla geçiştirilmemelidir. Öteki ülkelerden çok sayıda komünist bilginler ve önderler— birkaç ad vermek gerekirse, Bukharin'den Thalheimer'e, Clara Zetkin'den Radek ve Dimitrov'a dek birçokları— faşizmin incelenmesine geniş ölçüde katkıda bulunmuşlardır.» Ayrıca, diye eklemiş Pieuro Secchia, Komünist Enternasyonal'ın **Programı**'nı ve onun hazırlanmasına katkıda bulunan çeşitli taslakları ve tartışmaları da unutmamalıyız.

Görülüyor ki bilimsel sosyalist terminolojide yer alan faşizm tanımı birçok tartışmalar ve katkılarla, birçok ayrı ülke partilerinin deneyimlerinin, gözlemlerinin birleşmesiye meydana gelmiş. Elbet bugün de en son 1976 Uluslararası Komünist ve İşçi Partileri Konferansı Belgelerinde yer alan ve üzerinde birleşilen her kavram içtenlikle benimsenmiş ve oluşmasında her ülke partisinin özgül ve eşit katkısı bulunan kavramlardır.

Emperyalizmin saptırıcı, bölücü, yanıltıcı propagandası Enternasyonal deyimini ötedenberi şu biçimde tanıtmıyor mu? SBKP diğer ülkelerin komünist partilerini çağırır, biraraya toplar. Sovyetler Birliği'nin dış politika çıkarları doğrultusunda emirler verir. Her partinin önderleri ülkelerine dönerler ve bu emirleri uygularlar. «Kökü dışarda», «yabancı ideoloji», «Moskova'nın uydusu«, «Komünistler Moskova'ya», «dış mihraklar» gibi yanıltıcı ve bölücü propogandaların amacı işçi sınıfının uluslararası dayanışmasını bölmek, zedelemek değil mi? Ancak sözümüz ötedenberi bu işi yürüten yabancı ve yerli sermaye sınıflarının prapagandacılarına değil. Sözümüz, proletarya enternasyonalizmi kavramını emperyalist propagandanın istediği biçimiyle kabullenen ve enternasyonalizmi başkalartna da böyle anlatanlara, gösterenlere.

Türkiye'de bu durumda olanlar, yani proletarya enternasyonalizmi kavramını emperyalist propagandanın gösterdiği gibi sananlar kabaca iki gruba ayrılabilir. Birinciler Maocular ve goşist çevreler. Yani anti-sovyet «devrimci» gruplar. Bunlar SBKP'ye «sosyal-faşist», «sosyal-emperyalist», «revizyonist» deyip, diğer bütün sosyalist ülke ya da kapitalist ülke komünist partilerini ulusal ve uluslararası konularda SBKP ile ortak görüş ve kararları taşıyorlar diye, uluslararası komünist ve işçi partileri toplantılarında karara bağlanan ortak belgelere imza atıyorlar diye «uydu» görenler ve «sosyal faşizm'in işbirlikçileri», «sosyal emperyalizm'in işbirlikçileri», «revizyonizm'in işbirlikçileri», «Moskova çizgisindekiler» gibi kalıplaşmış biçimlerde anlatımını bulan proletarya enternasyonalizmi tanımının emperyalizm tarafından saptırılmış biçimine inanmış olanlar. Bu grupların işlevleri burjuva propagandacılarının işlevleri ile üst üste çakışmış durumda. Gericiler, faşistler için

gerçek proletarya enternasyonalistleri «uydu», Maocular goşistler için de bu böyle. Maocular ve goşistlerin dünyada ve ülkemizdeki işlevleri anlaşıldı. Bunlar doğrudan ya da dolaylı olarak yabancı ve yerli sermaye sınıflarına ve onların politik, ideolojik saptırmacalarına alet oluyorlar.

İkinciler daha başka. Bazı kişiler yine burjuva propagandasının etkisi altında olarak proletarya enternasyonalizmini, S B K P «uydu»luğu olarak görüp öyle gösteriyorlar. Ama bu grupta ele aldıklarımız anti-sovyet değiller. Üstelik bu gibi kişilerin proletarya enternasyonalizminin geçmişi, bugünü hakkında ve yarınının ne olacağına dair çok kısır bilgilerini de düşünürsek onların bu sapkın anlayışlarının emperyalizmin proletarya enternasyonalizmini bölme gayretlerine ne kadar yaradığını daha kolay anlarız. Üstelik ulusal koşullarda da bu eğilimin anti-faşist birlik sağlama çabalarına ne kadar zarar verdiğini de yakından görüyoruz. Proletarya enternasyonalizmi kavramının ülkemiz devrimci safların da bu yanlış biçimiyle kullanılması, benimsenmesi doğurduğu tepkilere anti-sovyetizmi besliyor, güçlendiriyor ve burjuvaziye yarıyor. Bugünkü durumda da her türlü birlik çalışmasını baltalıyor.

Uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının ne olduğunu özümsemek için uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının ilkesel temelini kavramak gerekir.

Uluslararası İşçi Sınıfı Dayanışmasının İlkesel Temelini Kavramak

SSCB Marksizm - Leninizm Enstitüsü tarafından, 1969 Moskova Komünist ve İşçi Partileri Uluslararası Konferansı'nın değerlendirmeleri ve bildirilerinden, SBKP'nin ve diğer partilerin Lenin'in yüzüncü doğum yıldönümüyle ilgili belgelerinden ve SBKP 24. Kongre metinlerinden yararlanılarak hazırlanmış bir yapıt çok kısa bir zaman önce dilimize çevrildi ve yayınlandı. Kitabın orijinal adı «Le mouvement communiste». Dünya Komünist Hareketi adıyla Konuk yayınlarından çıktı.

Kitabın amacı, önsözünde şöyle belirtilmiş; Marksizm - Leninizmin ilkeleri yozlaştırılır ve tahrif edilirken ve bu ilkeler «sağ» ve «sol» revizyonistlerin hücumlarına hedef olurken, okurun dikkatini Marksizm - Leninizmin —çeşitli ülkeler komünistlerinin karşılaştıkları— güncellik kazanmış temel teorik sorunlarının analiz ve çözümleme yöntemi üzerine çekmek özel bir önem taşımaktadır.» «Sunduğumuz bu eser, Marksizm - Leninizmin ve çağdaş komünist hareketin bazı sorunlarını Leninci ideoloji mirasına dayanarak ve SBKP ile diğer kardeş partilerin siyasal ve teorik deneyimlerini göz önüne alarak çözümleme yaklaşımını açıklığa kavuşturma girişiminin bir ürünüdür.»

Kitabın mutlaka okunması gerektiğini söylemek bile fazla. Ama elbette özümsenmesi kolay olmayacak. Çünkü kitabın özümsenmesi «güncellik kazanmış temel teorik sorunların analiz ve çözümleme yöntemini» bir ölçüde özümsemek demek.

İnsanlararası, sınıflararası, partilerarası, toplumlararası, sistemlerarası ilişkilerin diyalektik bağlarını değişim ve gelişim süreci içinde özümsemeye çalışmak, yani bilimsel sosyalist teoriyi ve yöntemi yaratıcı bir yaklaşımla geliştirmek ve uygulamak Türkiye'de bazı kişilerin baktıkları gibi öyle kolayca becerilecek bir iş değil. İnsanlık tarihi, sınıf mücadeleleri tarihi, bilimsel sosyalist teori ve uygulama tarihi, bazı zamanlarda bazı önderlerin yaptığı salt masabaşı okuma, yazma çalışmaları değil. İnsanlık tarihinin, sınıf mücadeleleri tarihinden meydana geldiği temel ilkesini inkâr etmeden bugün Türkiye'de belirttiğimiz örneklerde olduğu gibi bakmak mümkün değildir. Ve nitekim de bu durumda olanlar sınıf perspektifi ve sınıfsal sorumluluklardan tamamen uzak ve gerek kendi kö-

kenleri, gerekse dayandıkları küçük burjuva kökén bu sorumsuzluklarıyla tamamen uygun. Proletarya enternasyonalizmi anlayışında, burjuva saptırmacalarıyla bunların söyledikleri de bu yüzden çakışıyor.

Proletarya enternasyonalizminin kavranması için ilk önce «uluslararası birliğin nesnel temelleri»ni kavramak gerekiyor:

«Lenin, bütün ülkelerin işçilerinin birliğini, herşeyden önce kapitalizmin uluslararası karakterinin gerektirdiğini açıklamıştır. «Sermayenin egemenliği uluslararasıdır. Bu nedenle» diye vurguluyor Lenin, «tüm ülkelerdeki işçilerin kurtuluşları için savaşımı da, ancak, eğer işçiler uluslararası sermayeye karşı birlikte mücadele ederlerse başarıya ulaşabilir.» «Uluslararası bir güç olan sermayeyi yenmek için», diyordu Lenin, «işçilerin enternasyonal kardeşliği gerekir».

Proletarya enternasyonalizmini kavramak için ikinci olarak «ulusal ve uluslararası görevler arasında uyum sağlanması» konusunu anlamak gerekiyor:

«Lenin, ulusal özelliklerin ve ulusal görevlerin gözönünde bulundurulması gerektiğini her zaman vurgulamıştır.

Proletaryanın enternasyonal görevlerini yerine getirmesi, büyük ölçüde, bu görevlerin ulusal ve tarihsel koşullarla uyum içinde olmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, ulusal özellikleri küçümsemek ne denli tehlikeli ise, uluslararası görevlere önem vermemek de o denli tehlikelidir. Bununla birlikte, ulusal özelliklerin abartılması, onların vurgulanması, devrimci güçlerin mevzilerini zayıflatmakta, gericiliğin çıkarlarına hizmet etmekte, burjuvaziye karşı savaşımın ortak mevzilerini baltalamaktadır.

Bu konuda 1969 Uluslararası Komünist ve İşçi Partileri Danışma Toplantısında yaptığı konuşmada ise L. Brejnev şöyle söylemiş:

«Proletarya partisini güçlü kılan onun, ülkesindeki olanakları, gerek halkının çıkarları ve ülkesinin ilerlemesi için savaşımın yararına, gerekse ortak enternasyonal devrim ve sosyalizm davası için savaşımın yararına alabildiğine kullanabilme yeteneğidir.»

Kitaptan bu konuda ABD Komünist Partisi Genel Sekreteri Güs Hall'un şu sözleri söylediğini öğreniyoruz.

«Enternasyonalizm konusundaki proleter anlayışımızın hayatî önemde olduğu düşüncesindeyiz. Bizim için enternasyonalizm, taşınması gereken bir yük, bir ödün veya bir haç değildir... Sınıf savaşımına gerekli devrimci içeriğini kazandıran, onun temel bileşenidir.»

Günümüz uluslararası işçi sınıfı dayanışmasının en gelişkin yorumunu kavrayabilmek için ise beşinci bölümün dördüncü kısmını kitabın bütünlüğü içinde dikkatle okumak gerekir.

Kardeş partiler tarafından uygulanan birlik politikasının temelinde, doğal olarak sadece ideolojik ve teorik düzeydeki değerlendirmeler değil, fakat aynı zamanda, pratik, yani günlük savaşımın gereksinimleri alanındaki değerlendirmeler de vardır.

Bu kısımda kelime kelime üzerinde durularak okunması gereken ilkeler açıklandıktan sonra kardeş partiler arasındaki işbirliğinin nasıl gerçekleşebileceği konusunda şu sözler yer alıyor:

«Öte yandan, kardeş partiler arasındaki işbirliğinin, ancak partiler eşit haklara sahip taraflar olurlarsa tümüyle gerçekleşebileceği açıktır. Bu eşitlik olmadan işbirliği, bir tarafın diğerine bağımlılığına dönüşür. Bu ilkelerden hareket eden Sovyetler Birliği Komünist Partisi, özellikle 20. Kongre'den itibaren, her türlü hegemonya zihniyetine karşı çıkmış ve karşılıklı yardımlaşmanın ve aktif işbirliğinin ana koşulu olarak, kardeş partilerin özerkliğine ve eşitliklerine saygıyı vargücüyle vurgulamıştır. 1969 Danışma Toplan-

tısı'nın nihaî Belgesinde de, aynı tutum formüle edilmiştir.»

Daha sonra kitapta proletarya enternasyonalizmine iki uç yaklaşım anlatılıyor:

«Gerçekten, kardeş partilerin eşit haklara sahip olması ve özerkliği ilkeleri unutulup, enternasyonal destek ilkesinin mutlaklaştırılması, partilerin ülkelerindeki sınıf mücadelesini yönetmelerine büyük zararlar verebilir, çünkü bu, partiyi, üzerinde faaliyet gösterdiği ulusal zeminden kopartmak anlamına gelir.

Kitap Lenin'in enternasyonal dayanışma ilkesini belirleyici gören sözlerini almış;

«Küçük burjuva milliyetçiliği, sadece ulusların eşitliğini tanımayı enternasyonalizm diye adlandırır.. ve ulusal bencilliğine el sürdürmek oysa proletarya enternasyonalizmi, bir ülkedeki proletarya savaşımının çıkarlarını, dünya çapında bu savaşımın çıkarlarına tâbi kılmayı... burjuvaziyi yenmekte olan ulusların, uluslararası sermayenin yıkılması açısından, ulusal düzeyde en büyük fedakârlıkları kabul etmeye hazır ve yetenekli olmalarını gerektirir.»

Gönüllü eşgüdüm ve karşılıklı danışma ilkelerini hayata geçiren Partilerin uluslararası danışma toplantıları biçimine geçişleri anlıyoruz ki emperyalizmin propagandasının göstermeye çalıştığı gibi «dağılma», «gerileme» değil enternasyonal birliğinin yetkinleşmesi, yani daha üst bir düzey. Bu değişmeler ise uzun araştırmalar ve karşılıklı ilişkiler sonunda meydana gelmiş. Küçümsenecek, hayıflanacak bir düzey değil.

Kitap uluslararası işçi sınıfı dayanışmasına Leninci doğru yaklaşımı şu şekilde açığa kavuşturuyor:

«Birincisi, tüm kardeş partilerin özgül koşullar içinde faaliyet gösterdikleri gerçeğinin kabul edilmesi ve bunun göz önüne alınması; ikincisi, bazı sorunlarda, hatta ilkesel değer taşıyan sorunlarda, bazı partilerin farklı tavırlar alabileceklerinin kabul edilmesi ve nihayet üçüncüsü, her hal ve şartta enternasyonal sınıf savaşımının genel ilkelerine ilişkin birliği.»

Togliatti'den Dersler

Togliatti'nin Bilim ve Sosyalizm yayınlarından çıkan «Faşizm Üzerine Dersler» kitabının önsözünden esinlenerek ve Togliatti gibi dünya işçi sınıfı tarihine geçmiş önemli önderler kadar, bu önderlerin yeraldıkları partilerin uluslararası dayanışması olgusunun da çok az bilinmesinden kalkarak bu iki kitabı herkesin okuması gerektiğini söyleyebiliriz. Yalnız uluslarası işçi sınıfı dayanışmasını ve tarihini kavramak için değil her iki kitabın da tüm içeriğini kavramak bakımından da herkese salık veriyoruz.

Togliatti'nin ilk kez kitabının çevrildiği ülkemizde ve Togliatti adı çevresinde, Partisinin adı çevresinde kulaktan dolma ve ciddiyetten uzak bilgilerin dolaştığı ülkemizde Palmiro Togliatti'nin sağlığında ve Partisi tarafından yayınlanan biyografisinden bir parçayı çevirdik. Bu parça aynı zamanda biyografinin sonu:

«26 Mart 1953'de, 7 Haziran seçimlerinde Komünistlerin seçim kampanyasının anahtarlarını saptamak üzere Roma'da toplanan Parti Kongresi'nden birkaç gün sonra ve 60. doğum yıldönümü nedeniyle kendisini kutlamaya gelen arkadaşlara Togliatti'nin söylediği birkaç sözü buraya, kitabımızın sonuna almak yararlı olacak.

«Benim yaşadığım gibi mücadele içinde geçen kırk yıl elbette uzun bir dönem; ve az önce hatırlattığınız gibi ben ve öteki arkadaşlar bu kırk yılda Parti içinde ve Partinin başında çok şeyler yaptık. Yine de bir yanlışa karşı sizi uyarmak isterdim: Bir kimsenin başardıklarının yalnızca onun kişisel yeteneğine bağlı olduğu düşünülmeme-

lidir. Kendi payıma eğer benim yaşamımda, deyim yerindeyse en az üç şansım olmasaydı yaptıklarımı yapamazdım. Birinci şansım ilk gençliğimde Antonio Gramsci'yle karşılaşmamdır. Benim elimden tutan bana yolu gösteren O'dur. O olmasaydı yaptığım işleri yapamazdım. Bu nedenle lütfen buraya getirdiğiniz çiçeklerin bir bölümünü, olabildiğince büyük bir bölümünü Antonio Gramsci'nin mezarına götürün.

Yaşamımdaki ikinci şansım şu: Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki ve sonraki dönemde Gramsci ile birlikte ülkemiz için büyük bir önem taşıyan bir merkezde, İtalyan işçi sınıfının en ileri bölümünün mücadele verdiği Torino'da yaşamamız ve mücadele etmemiz gerekti. Tarihimizin çok önemli bir döneminde İtalyan yaşamında tam bir bunalımın uç verdiği bir sırada burada yaşamak ve mücadele etmek durumundaydık. Burada Torino işçi sınıfının okuluna gittik. Bu değerli deneyim sayesinde çok şey öğrendik ve böylece bugün övünç duyduğumuz marksist-leninist partinin kuruluşunu sağlamak olanağını elde ettik. Üçüncü şansım, uluslararası önem taşıyan olağanüstü bir çalışmanın içinde bulunmam bu çalışmaya katılmamdır. Bu çalışma Birinci Dünya Savaşı'nın sonu ile ikincisinin patlayışı arasında yapıldı. Belki bugün son derece büyük önemi hâlâ yeterince anlaşılamamıştır. Bu dönemde uluslararası işçi hareketinin bir grup devrimci yöneticisi oluştu. Bunlar daha sonra işçi sınıfını ve birçok ülke halkını zafere götürmesini ve hâlâ kapitalizmin boyunduruğu altındaki diğer ülkelerde unutulmaz mücadeleler vermesini bildiler. İşte bu çalışmanın içinde, doğrudan doğruya Stalin' in yönetiminde Ekim Devrimi'nin okulunda yaşamak şansına sahip oldum. Bu olmasaydı başardığım görevi başaramazdım. Bu nedenle kişisel yeteneklerden söz ettiğinizde ölçülü olun; bunları unutmayın.

...Partiye, işçi sınıfına, emekçi hareketine ve halkımıza çok şey verdiğimi söylediniz. Oysa soruyorum acaba çok şey mi verdim yoksa çok şey mi aldım? Bu soru birgün bana bir maden işçisi tarafından Valdarno ağzıyla ve şiir şeklinde yazılan bir mektupla soruldu. Maden işçisi bana karşı, 14 Temmuz'dan sonra yapılan ve şimdiye dek gerçekten görülmemiş sevgi gösterilerine ve büyük kitle hareketine değiniyordu. 'Hatırla yoldaş Togliatti, diyordu işçi arkadaş, bize çok şey verdin ama çok şey de aldın bizden! Doğru. Hatta bana öyle geliyor ki belki de verebildiğimden daha fazlasını aldım. Borcumu ödeyebilmem için çalışmam, mücadele etmem, daha daha vermem gerek. Ama, bu yalnızca beni ilgilendirmiyor; sizi de ilgilendiriyor, çünkü bana verilenler şahsım adına verilmedi. Partiye, işçilerin umut bağladığı bu büyük örgüte verildi. Siz işinizi daha iyi yaparak, dövüşerek, kendi işiniz ve Partimizin işleri ile ilgili her alanda daha iyi mücadele ederek, zaferi ideallerinin gerçekleşmesini, umutlarının taçlanmasını bizden bekleyen, beklemekte de haklı olan, bakışlarını üstümüze çeviren büyük halk kitlesine karşı borcumu ve Partimizin borcunu ödemeye çalışmalısınız.

Yaşlı, genç, pek genç yoldaşlar hep burada. Bu birliktelik, bu birlik ve bu Parti sürekliliği savaşımızın zaferle taçlanacağını gösteriyor bize. Biliyorsunuz ki bu savaşta bana her zaman, sonuna kadar güvenebilirsiniz; biliyorsunuz ki gücüm ve yeteneğim son nefesime kadar bu davanın hizmetinde olacak.» (Palmiro Togliatti: Essai biographique par Marcella et Maurizio Ferrara. İtalyancadan Fransızcaya çeviren, Jean Noaro. Editions Sociales, 1954, s. 412-415).

Ülkemizde faşizm karşısında başını kuma sokmuş devekuşu örneği bir de-

mokratlık hüküm sürüyor. Hadi bu devekuşuluk, uluslararası sosyal demokrasinin her devirde uğraşılması gereken klâsik tutumudur diyelim. Peki her türlü birlik çabasını baltalayan, enternasyonal hareketin tümünü inkâr edenlerden, en keskin enternasyonalci gözükenlere kadar oluşan bu insanların devekuşuluğuna ne demeli? İşte bu devekuşuluk yalnız faşizm karşısında değil, bilimsel sosyalizmin şaşmaz ilkeleri, çalışma yöntemleri ve tarihi karşısında başını kuma gömmektir.

M. KÖK ÖZALTINLI

———oOo———

FAŞİZM ÜZERİNE DERSLER

PALMİRO TOGLİATTİ

Bilim ve Sosyalizm Yayınları

Ocak, 1978

Faşizmin beşiği İtalya'da, karanlık yıllarda, faşizmin iki büyük irdelenmesi var. Biri Gramsci'den, diğeri Togliatti'den. İtalyan Komünist Partisi'nin bu iki kurucusundan ilkinin yazıları yazarları faşist zindanlarda can verdikten uzun süre sonra yayınlanabildi. Togliatti ise 1965'te ölümüne dek İtalyan Komünist Partisi Genel Sekreteriydi.

Togliatti, İtalyan faşizminin yayınlanmış bu ilk kapsamlı genel değerlendirmesini 1935 yılında İtalyan emekçilerine seslenen bir dizi konferansta yaptı. Fazişmin ilkin yerleştiği ülkenin deneyleriyle Partisinin 15 yıllık antifaşist mücadelesinden kaynaklanan bu «dersler»in faşist olgunun incelenmesinin tarihinde çok önemli bir yeri vardır.

Togliatti'nin bu derslerde hareket noktası, Komünist Enternasyonal'in Yürütme Kurulu'nun XIII. birleşiminde DİMİTROF tarafından geliştirilen faşizmin tanımıdır: «Faşizm, mali sermayenin en gerici, en şoven, en saldırgan unsurlarının açık terörist diktatörlüğüdür.» Togliatti bu genel tanımı İtalyan faşist olgusuna mekanik bir biçimde uygulamaktan sürekli olarak kaçınıyor. Aksine, tanımı yalnızca bir ılk yaklaşım olarak kabul edip, İtalyan gerçeğinde, İtalyan emekçi yığınlarının mücadelesinin potasında eritip zenginleştiriyor, aşıyor da. Aşarken de onu açıp üretkenleştiriyor.

Faşizm kuramının en yaygın sapmalarından birine dikkati çekmekle başlıyor Togliatti. «Bonapartizm»den söz ediyorum. Marx'ın «18 Brumer»inden hareketle faşizmin bonapartizm olarak tanımlanmasının kökeninde faşizmin bir burjuva diktatörlüğü oluşunun gözden kaçması vardır. Faşizm bonapartizm ise egemen olan burjuvazi değildir artık. Mussolini'dir, Hitler'dir, yüksek rütbeli subaylardır ülkede egemen olan. Bu tür bir sapmayı daha çok yakın tarihlerde Yunan faşist cunta rejimini, Franko, Salazar rejimlerini inceleyen troçkist kalemlerde gözledik. Sapmanın kökeninin Togliatti tarafından, Hitler rejimine bonapartist diyen o devrin troçkistlerinde saptanması ise çok ilginç.

Faşizmin çeşitli ülkelerde alabildiği değişik biçimlerle karşılaşıyoruz. Önemli olan, önce bu değişik biçimlerin ardında faşizmin ortak özünü bulmak, bulurken de siyasal mücadele biçimini yalnızca bu öze göre değil, tarihsel ve ulusal biçimlere göre saptamak.

Emekçi yığınların partisinin ana görevi de bu.

Togliatti'nin bizi uyardığı çok yaygın yanılgılardan biri de faşizmin kendine özgü bir tarihi olmadığı, bir evrim geçirmediği ve bitmiş biçimiyle, âdetâ olduğu gibi kurucularının kafasından çıktığı görüşü. İtalyan örneğinde ayrıntılarıyla gösterildiği gibi faşizm örgütleriyle, ideolojisiyle ve hatta dayandığı sınıf ve tabakalar bileşimiyle sürekli evrim içindedir. Donup kalması, egemenliğini sağladıktan sonra katılaşması asla söz konusu değildir. Togliatti'nin bu konuda bizlere verdiği en önemli ders de bu evrimin başlıca etkeninin yığınların ve özellikle işçi sınıfının partisinin olduğudur. Halk yığınlarıyla belli bir güç dengesi, ve onun oluşturduğu faşist örgütlenmenin kendi içindeki denge değişimi, her dönemde, yeni mücadele biçimleri, yeni siyasal ve ideolojik odak noktaları doğurur. Mücadelenin bu boyutlarını gözden kaçırmak, Radek* gibilerinin faşizmin kapitalizmin son aşaması olduğunu, kapitalizmle sosyalizm arasında zorunlu bir geçiş dönemi oluşturduğunu söyleyen dolayısıyla da faşizmle mücadelenin anlamsızlığını savunan kaderciliğine götürür. Oysa, Togliatti'nin de haklı olarak İtalya'yla karşılaştırdığı Fransa'da durum bunun tam tersi olmuştur.

Bu derslerin en ilginç yönlerinden biri de Togliatti'nin faşist ideolojiye verdiği önemdir.

Faşist ideoloji, sosyal demokrasiden aparttığı sloganlara şoven milliyetçi unsurları da katarak faşizmin yığınsal tabanını oluşturabilmek için çeşitli toplumsal katmanları birbirlerine kenetleme işlevini görür, kabaca. Seçmeci (eklektik), Türdeş olmayan bir ideolojidir bu. Katı, kesin bir görünüm almaz bu ideoloji, genellikle sanılanın aksine. Faşizmin yığınsal, dayanaklarının evrimine, karşılaştığı direnişin nitelik ve boyutlarına göre değişir bu ideolojinin buğulu çizgileri. Faşizmin türdeş olmayan tabanının bir yansıması ve gereği bu.

Diğer yandan, faşizm, Togliatti'ye göre, eğer **açık** bir diktatörlükse, kendi sınıfsal içeriğini, malî sermayenin diktatörlüğü olduğunu gözlemek durumundadır. Faşist terörle birlikte oluşan bu ideolojinin ikinci işlevi de budur.

Faşizm üstüne dersler'e aynı zamanda 'faşizme karşı mücadele dersleri' de diyebiliriz. Faşizm kuramının aynı anda anti-faşist mücadele pratiğinin de kuramı olması gerektiği açık. Tekelci eğilimlere paralel gelişen faşist tohumlarını, işçi sınıfı başarısızlığa uğratabilir. Demokrasi mücadelesi, demokratik kazanımların savunulması genel devrimci stratejinin bir parçasıdır. Faşist diktatörlüğün egemen olması olasılığı işçi sınıfının mücadele gücüne ve demokrasiyi savunma yeteneklerine bağlıdır. Proletarya demokratik kurumların savunusunu üstlenir.

Demokratik kurumları savunma mücadelesi ise zamanla nitelik değiştirip bir iktidar mücadelesine dönüşür.

Faşizmin 'prototip'ini, faşizmin 'anavatanında' tanımak isteyenler için temel bir yapıt Togliatti'nin dersleri. Ama yalnız bunun için de değil, doğal olarak. Yapıtın yalnızca İtalya'yı, İtalyan faşizmini tanıttığını sanmak yanlış olur. Tanımları, sarsayımları, somut gerçeklerin somut analizleriyle açarak ve aşarak zenginleştirmenin, bu analizlerle hem uygulamaya hem kurama ışık tutmanın, kuramsal düzeyde şematizme, uygulamalar düzeyinde de ampirizme düşmeden katkılar getirmenin gerçekten iyi bir örneğini veriyor bize Togliatti. Faşizm hakkında. Ve faşizmin kendi ülkesinde ve daha başka ülkelerde egemen olduğu **1935 yılında.** Okunması gereken bir yapıt.

CEMİL BEYHAN

---

* III. Enternasyonal Yürütme Kurulu üyesi, SSCB vatandaşı.

KANLIDERENİN KURTLARI

Kanlıdere'nin Kurtları / Dursun Akçam Roman / May Yayınları / I. Basım, Kasım 1975

«Kanlıdere'yi düşün bir yol. Orada çeşit çeşit mahlukât var. Gücü yeten güçsüzü yer. Ayı ayıyı, donguz donguzu, aç kalmazsa kurt kurdu yemez. Güçsüz savunmasız yaratıklar telef olur, yem olur, onlar yaşar. Memleket dediğimiz, mesken tuttuğumuz yerler de Kanlıdere'ye benzer.» (s. 475) diye yazıyor Dursun Akçam. Bugüne kadar okuduğum romanlar içinde adıyla bu kadara uymayan, içi başka dışı başka dedikleri gibi, kapak ayrı, söz ayrı, öz ayrı değil bu romanda. Adı kendine uymuş, sözü özüne uymuş bir roman.

Kurt Kanlıdere'nin kurdu. Kurt kana alışmış bir kere. Bilirsiniz kurdun kana alışmış olmasının ne olduğunu. Kurt ezen, sömüren. Kurt, biliniz ki bey, bilinizki egemen sınıf. Kurt bezirganlığını emek üstüne kurmuş. Kurt emek yiyen, kurt dört başlı ejderha. Köyde Bekir beyden, kasabada Feremuz beyden, Beldebaydan, kentlerin başı olan kentte Haşim beyden oluşmuş dört başlı ejderha. Ejderha sömürü üstüne saltanat kurmuş. Sömürülen ise güçsüz, yalnız, çaresiz. Öz derdi bile özüne yâr değil. Emek yalnız, örgütsüz, güç'ülüğünün bilincinde değil. Ama bu yol nereye kadar gider? Olümden öte yol var mı?

Roman son iki soruya yanıt vererek başlıyor. Amacıda bu yol nereye kadar gider ve ölümünden öte yol var mı ey bezirganlar, ey sömürenler, leş kargaları, ey Kanlıdere'nin Kurtları. Sizin yanıtınız yok. İşte benim yanıtım, diyor Dursun Akçam ve başlıyor anlatmaya.

Romanın geçtiği yer Kuzey Doğu Anadolu. Romanın baş kişisi ise Merdan adlı delikanlı. Uzun süreler İstanbul'larda işçilik yapmış. Görmüş oradaki düzeni, sömürüyü. Sömürülenlerin örgütlü mücadelesini görmüş yakından. Zamanla dönmüş köyüne. İhtiyar bir ana-baba ve iki küçük kardeşle geçinip gitmek hiçte kolay değil bu güneşte kavrulmuş topraklarda. Hele toprağın yok denecek kadar azsa. Köyün ağası Bekir bey kasabayla, başkentle yakın ilişkili. Yani ülkemizdeki sömürü zincirinin köydeki son halkası. Köyün bütün topraklarını geçirmiş eline. Sulak toprakları, sulu çayırları. Derelere bent vurmuş. Kendi topraklarının dışında kimseye bir yudum bile yok. Ama köy aylardır bir damla suya hasret. Umut yüceltilerde. Umut Evliyatepesinde yatan ermişin inayetiyle göğe gelip yağmur gönderecek kara bulutlarda. Çoluk çocuk bütün köyün eli havaya kalkmış Evliyatepesine dönük. Yalvar yakar, dualar et, kurban kes yağmur yağmaz. Köy umutsuzluk, köy yılgınlık içinde. Hayvanlar aç, hasta. Ya Bekir bey öyle mi? Değil. O bu işe seviniyor bile. Bir komşu ülkeye canlı hayvan ihraç edilecek. İhraç edecek'er ise belli. Milletvekili'nin kardeşi, Bekir bey ve kasabada başka ağalar. Onlar ezilen köylüllerin tersine sevinç'i. Hepsi de planlar içinde. Kurt planı içinde bu Kanlıdere'nin kurtları. Planlarının adı Şarbon hastalığı. Şarbon hastalığı var diye köylere karantina koyacaklar ve hayvanları olduğundan on kat ucuza alacaklar. Uygularlar planlarını ve başarıya da ulaşırlar. Ama bu başarı hep sürüp gidecek mi böyle? Hayır gitmeyecek.

Merdan ve köyden başka kişiler bu olup bitenlerin farkındalar. Ama birlik değiller, dağınıklar. İlk baş kaldırı Merdan'ı kolayca haklar. Kendi adamlarına dövdürür, karakola yollar, bir iyi de orada dövtürtür. Amacı gözünün kurdunu kırmaktır Merdan'ın. Ama Merdan yılmaz, baş eğmez. Yiğitliği başkalarına da bulaşır. Çoğalmaya

başlarlar. Gene bir gece ağanın sürülerinin otladığı dağa gider birkaç kişi.. Bağlarlar ağanın çobanlarını iplerle ve sürerler binlerce koyunu Bekir beyin çayırlarına. Ama içlerinde hayin vardır. Haberi gece ulaştırır kasabada beylerle kafa çeken Bekir beye. Jandarmalar gece basarlar çayırları. Hepsi kıskıvrak yakalanır. Dayaklar, işkenceler, hapisler gelir ardından. Bekir bey artık korkmaya başlar. Yeni planlar içindedir. Merdan Nazlı adlı kızı sevmektedir. Kız da Merdan'ı. Adamlarına kaçırtır Nazlı'yı. Güçsüz yaşlı bir erkeğe hem de. Bu sefer Nazlı direnmeye başlar. Teslim olmaz. Aylar geçer. Oysa Nazlı'da Bekir beyin de gözü vardır. Has adamı Altındiş ise bu durumu sezer.

Merdan hapisten çıkar. Köy iki başlı şenliğe hazırlanmaktadır: Bir kasabalarının kurtuluşu, ikincisi ise Evliyatepesinde kurban kesmek. Merdan olayların böylesine yoğun olduğu bir zamanda gelir köye. Artık yalnız değildir. Hatta güçlüdür bile. Ağanın has adamı Altındiş bile artık diş bilemektedir Bekir beyine. Bunca yıldır bey kapısında köpek olmanın acısını Nazlı yüzlerce vurmuştur yüzüne. Oysa onun Merdan'dan ayrıcalığı tektir. Ağa kapısına kul olmak. Ne toprağı vardır, ne bir lokma ekmeği. Merdan sevilmektedir köy içinde. Ağaya karşı çatlak sesler çıkmaktadır köyün içinde. Oysa kendisinin tek farkı vardır Merdan'dan. Kurtulmak elindedir. Katılır Merdan'lara.

Köy gece şafaktan ayağa kalkar. Kurtuluş bayramına gidilecektir. Herkes yola dizilir. Yalnız tek Altındiş'le Bekir bey köydedirler. Köyde in-cin kalmayınca Bekir bey çıkar evinden. Nazlı'nın teslim olmadığı eve girer. Altındiş kapıdadır. Nazlı çok iyi karşılar beyi. Hatta cilvelenir. Ağanın alın damarları şişmeye başlar. Yatağa girerler. Nazlı ağanın anadan üryan olmasını ister. Bekir bey başüstünedir. Soyunur. Işık söner. Nazlı'nın üstüne varıp solumaya başlamadan birkaç el varır üstüne. Kıskıvrak bağlanır. Merdan ve Altındiş'in planına gelmiştir Kanlıdere'nin kurdu. Ağzından köpükler saçar. Çırılçıplak bir arabaya konulur ve kasaba yolu tutulur.

«Tanyeri ağarıyordu usuldan usuldan. Yeni bir şafak doğuyordu Çeşmir'in ufkunda!...» s. 469. Ve roman yukarıya aldığım bu cümlelerle bitiyor. Acaba gerçekten yeni bir şafak mı doğuyor Çeşmir köyü ufkunda? Bu soruya inanmak okuyucuya bağlı. Ama Çeşmir köyünde çok şeylerin değiştiği düşüncesi bir mısmar gibi çakılıyor insanın kafasına.

Kanlıdere'nin Kurtları halk dilinin o akıcılığı içinde yazılmış az romanlardan biri. Gerçekten Dursun Akçam dili çok ustaca kullanıyor. Hele diyaloglar arası bağıntı ve akıcılığa doyamadım. Halk tekerlemelerini, özdeyişleri çok ustaca ve yerinde kullanıyor.

Roman Doğunun karanlık kalmış çok şeylerine ışık tutuyor. Örneğin; Cumhuriyet'le birlikte gelen ağır vergiler. Yol parası, aşar, baş parası gibi vergilerin ağırlığı altında ezilen halk yığınları. Beş çocuktan aşağı çocuğu olanlar belli bir süre yol yapımında çalışmak zorunda. İki kurtuluş yolu var: Birincisi beş çocuk sahibi olmak, ikincisi istenilen vergiyi ödemek. Aksi takdirde aylarca yol yapımından çalışmak: Beyler için. Kendi acı geleceğini yol diye yapmak. Beyler sömürü zincirlerini daha geliştirsinler, halk yığınları ise bu yollardan gelen güçlerce toplukırımlara göğüs versin diye. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nın halk yığınlarına yansıyışı da çok iyi aktarılmış. Casus avına çıkan insanlar. Evinde yağlı yedi diye şüphelenilip zindanları boylayan insanlar. Türkçe bilmiyor diye casus diye yakalanan halkımız. Çarlık ordularına yardım edip can kurtaran, ardından Cumhuriyet'le birlikte çizgiyle toprak sahibi olan beyler. Ye-

men'e, Çanakkale'ye gidip dönmeyenler.

Kanlıdere'nin Kurtları'nda Dursun Akçam değişik bir biçim denemiş. Yer yer olayları ve anıları Merdan'ın ağzından anlatmış, yer yer de romancının kendi ağzından. Değişik bir biçim, tad veriyor. Ne var ki ara sıra Merdan'ı konuştururken, veya ona bir olayı anlattırırken işin içine yazarın kendisi de giriyor. Ama bu pek göze batan bir durum değil. Ayrıca romanda bir ekleme de çok dikkatimi çekti. Köy Enstitülerinin kuruluşu ve birkaç Köy Enstitüsü köy çocuğunun köylerine izine giderken romanın da içine girmeleri. Bana gereksiz bir yama gibi geldi. Bunu da Dursun Akçam'ın Köy Enstitülerinden gelmesine verdim. Hani bazı romancılar vardır kartala, veya ne bileyim adını bilmediğimiz bir çiçeğe vurgundur. Vurgundur da her romanına sokar bu yüzden. Belki de elinde olmadan, farkında olmadan yapar bunu. Dursun Akçam.ınki de böyle bir şey. Bu bir kaç küçük nokta bütün roman içinde takıldığım ufak tefek şeyler.

Bu ufak tefek eleştirilerim Dursun Akçam'ın romanından hiç bir şey götürmüyor diyebilirim rahatlıkla. Çünkü romanın boyutları «Köy Romanı» nitelemesini çoktan açmış. Aslında «Köy Romanı» kavramı kısa ve zor bir dönemde çıkmıştır ortaya. Ve ömrünü tamamlamış, gitmiştir. Bugün köyü anlatan her romana «Köy Romanı» damgasını basmak kolaycılıktır. «Köy Romanı» kavramı halk çocuklarının okumaya başlamasıyla ilk Köy Enstitü kökenli yazarlarımızda görülür. Eskiden İstanbul dükâlığının elinde bulunan sanat ağırdan halktan gelen yazarların da tekeline girmeye başlamıştır. İstanbul'dan köye bakanların yerini köyden köye bakan sanatçılar almıştır. Bu da gidip gelmedikleri, ama kendilerinin bildikleri köyün ellerinden alınması İstanbul'dan köye, Anadolu'ya bakanları ne de olsa kızdırmıştır.

Siyasal iktidarın niteliği de sanatı doğrudan doğruya etkisi altına alıyor. Onun gelişmesini, daha ileriye gitmesini engelliyor, kısırlaştırıyor. İşte ülkemizde «Köy Romanı» kavramının ortaçıkması buna benzer bir durumdan olmuştur. Tek parti, tek şef döneminin sanat üzerindeki ağır baskıları sürüp giderken Köy Enstitüleri kurulmuştur. Aslında kuruluş amacı başkadır Köy enstitülerinin. Köyden gelen çocuk bu okullarda okuyacak, dışarıyla bağ kuramayacak, biraz nalbant, biraz tarımdan anlayan, birazcık doktor(!) yetiştirilerek köye gönderilecek ve köyün dışa açılmasını engelleyen bir küçük bent olacak.

Gerek Köy enstitülerinin başında bulunan demokrat kişiler, gerek okulda okuyan köy çocuklarının yukarıda saydığım işler dışında okumaya da başlamaları, özellikle dünya klasiklerini okumaları iktidarın isteği dışında olmuş ve «Köy Romanı»nın temelleri atılmaya başlanmıştır. Siyasal iktidarın baskısı köye kapanan kişiyi bu yeni roman anlayışına götürmüştür. Köye gelen ilerici öğretmen, yobaz imam ve zalim ağa arasında gelişen olayları anlatan roman türüne. Sonuç çoğunlukla öğretmenin öldürülmesi veya sürülmesiyle son bulan roman türüne. Öğretmenle birlik başkaldıran birkaç kişinin ağaya karşı direndiği romanlar ise inandırıcı olmamıştır. Ama günümüz roman anlayışının ülkemizdeki temel taşlarından biri olmuştur. Ve 1960 sonrası çağdaş roman anlayışı «Köy Romanı»nın temellerini sarsmıştır. Hem de onu yaratanlar tarafından. Ama nedense bu anlayışın yıkıldığını görmek istemeyenler romandaki kahramanların köyden kişiler olduğunu görür görmez basmaktadır damgayı: Köy Romanı, diye. Belki de bu kolaycılık çürüyen İstanbul dükâlığı tekelindeki sanat anlayışının yıkılmasına üzülenlerden gelmek-

tedir. Bazıları da bilmeden katılmaktadırlar bu kanıya.

Aslında romanı «Köy Romanı» diye tanımlamak yalnıştır. Ezen ve ezilen sınıfların ekonomik ve politik mücadelesinin keskinleştiği bu dönemde sanatçı ya ezenden yanadır, ya ezilenden. Yani ya 'burjuva romancısıdır, ya da işçi sınıfının romancısı. Yapıtı da ya burjuva romanıdır, ya işçi sınıfının romanı. Bir romanın işçi sınıfı romanı olabilmesi için de roman kahramanlarının mutlaka işçi olması gerekmez.

Sen bir romanda işçiyi anlatabilirsin. Ama onun sömürülmeyi hak ettiğini anlatırsın. Kahramanlarını hastalıklı sınıf değiştirmeye yönelik işçilerden seçersin ve sonuç olarak da burjuva iktidarının gittikçe kökleştiğini anlatmaya çalışırsın. Şimdi sen İşçi sınıfının romanını mı yazmış olursun? Olamazsın.

Aynı şekilde romanında kahramanların hep burjuvaziden seçilmiştir. Onların doyumsuzluğunu, sömürdükçe sömürü duygularının kabardığını, acımasızlıklarını, emeğin üstüne taht kurdukları İşçi sınıfını daha da ezmek için planlar kurduğunu, ama bunca çabalarına karşın yıkılıp kitmekte olduklarını yazarsan, sen burjuva romanı mı yazmış olursun? Olamazsın. Bu işçi sınıfının romanıdır. Bu köyü anlatırken de aynıdır. Hangi sınıftan yanasın? Hangi dünyadan yanasın? Senin yazdığın romana ad verecek senin dünya görüşündür. Eğer işçi sınıfının sosyalizm için mücadelesinden yanaysan, sanatçı olarak onun sanat anlayışını da seçmişsindir. Yani toplumsal gerçekçi sanat anlayışını. Bir romanı belirleyen budur bence. Ama roman iyi veya kötü olabilir. Bunun adı ise şudur: İyi roman, berbat roman, acemice yazılmış roman. Öyle köyü anlatıyor diye romana «Köy Romanı» deyip çıkmak kolaycılıktır. O zaman bunu diyenlerin Şolohov'a ne dediklerini çok merak ediyorum.

İşte «Kanlıdere'nin Kurtları»nı bu gözle okumak gerekli. Beğenip beğenmemek ayrı şey. Yalnız kolayca «Köy Romanı» deyip işin içinden çıkılmamalı.

ÖMER POLAT

YURT VE DÜNYA
Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları
İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran ● Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal ● Yönetim ve Haberleşme adresi: Nur'u Ziya Sok. 17/5 Tünel - İstanbul ● Fiyatı 30 TL. ● Yıllık Abone 150 TL. ● (Yurtdışı fiyat ve abone bedeli iki katıdır) ● Dizgi / Baskı: Kent Basımevi İstanbul

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASI SOSYALİZM SORUNLARI

türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

TÜRKİYE'DE İLERİCİ SENDİKAL HAREKET VE SORUNLARI
tartışma

TÜRKİYE BASIN TARİHİNDE 120 YILLIK BASKI DÖNEMİ
o.saffet arolat

BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ
şükran kurdakul

SENDİKA GAZETELERİNDE DÜN BUGÜN
o.saffet arolat

"TOPLUM BİLİM„
tülin öngen

PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ AÇISINDAN İKİ KİTAP
m.kök özaltınlı

"FAŞİZM ÜZERİNE DERSLER„
cemil beyhan

"KANLIDERENİN KURTLARI„
ömer polat

30 TL.